

Honvédségi Szemle

146. ÉVFOLYAM
2018/5. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG KÖZPONTI FOLYÓIRATA

Honvédségi Szemle

146. ÉVFOLYAM
2018/5. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG KÖZPONTI FOLYÓIRATA

Tartalom

Tisztelt Olvasó! (<i>Porkoláb Imre ezredes</i>).....	3
HADERŐSZERVEZÉS, -FEJLESZTÉS	
<i>Szenes Zoltán ny. vezérezredes – Orosz Zoltán altábornagy:</i> Előretolt brüsszeli helyőrség	4
<i>Frankó Imre ezredes:</i> 20 éves az MLF – a regionális katonai együttműködés mesterpéldája	18
<i>Csutak Zsolt:</i> Új idők új hadviselése – Kognitív biztonság az információs és a kiberhadviselés korában	33
NEMZETKÖZI TEVÉKENYSÉG	
<i>Bak Pál – Hangácsai Ádám – Polák Attila – Szabó Márk – Veres Eszter Adrienn:</i> Az Európát érintő fő migrációs útvonalak és a bevándorlás alakulása	46
<i>Kozma Klementina:</i> Befagyott konfliktus a posztszovjet térségben – Transznisztria: egy elfelejtett világ	64
VEZETÉS, FELKÉSZÍTÉS	
<i>Vasvári Géza alezredes:</i> A katonai szervezetek elektronikus információvédelmi képességeinek fejlesztésével kapcsolatos feladatok	73
<i>Nyitrai István ezredes:</i> A közlekedési hálózat képességeinek hatása a szövetséges katonai erő magyarországi műveleteire	90
LOGISZTIKA	
<i>Terék Tamás alezredes:</i> Lőszertárolás a Magyar Királyi Honvédségben a két világháború között, a mai hazai szabályozás tükrében	105

HADTÖRTÉNELEM

Krámli Mihály:

A Szent István csatahajó elsüllyesztése

(1918. június 10.) 116

Mihók Sándor t. alezredes:

A Pesti Invalidus Ház története 128

FÓRUM

*Kun Szabó István vezérőrnagy – Sandra Sándor ny. o. ezredes –**Sticz László ezredes:*

Haza, biztonság, honvédelem, haderőfejlesztés 139

SZEMLE

Gál Csaba ny. mk. ezredes:

Nemzetközi katonai és haditechnikai szemle 149

Nagy László ny. mk. ezredes:

Enciklopédia a világ „legforróbb” térségéről 156

Róbert Péter:

Egy alpmű újrakiadása 158

ABSTRACT 162

E SZÁMUNK SZERZŐI

Dr. Szenes Zoltán ny. vezérezredes (CSc)

Dr. Orosz Zoltán altábornagy (PhD), katonai képviselő
(MH Katonai Képviselő Hivatal, Brüsszel)

Frankó Imre ezredes, osztályvezető

(MH Hadkiegészítő, Felkészítő és Kiképző

Parancsnokság, Kiképzési és Kiképzés Ellenőrző
Osztály)Csutak Zsolt angolnyelv-tanár, az NKE Hadtudományi
Doktori Iskola hallgatója

Bak Pál egyetemi hallgató

(NKE Nemzetközi és Európai Tanulmányok Kar)

Hangácsi Ádám egyetemi hallgató

(NKE Rendészettudományi Kar)

Polák Attila egyetemi hallgató

(NKE Rendészettudományi Kar)

Szabó Márk egyetemi hallgató

(NKE Rendészettudományi Kar)

Veres Eszter Adrienn egyetemi hallgató

(NKE Nemzetközi és Európai Tanulmányok Kar)

Kozma Klementina, az NKE Hadtudományi Doktori
Iskola harmadéves hallgatója

Vasvári Géza alezredes, kiemelt főtiszt (főnökhelyettes)

(MH ÖHP Törzs, Híradó, Informatikai és
Információvédelmi Főnökség)

Nyitrai István ezredes, osztályvezető

(MH Logisztikai Központ Közlekedési Osztály)

Terék Tamás alezredes, bázisparancsnok

(MH Anyagellátó Raktárbázis, Pusztavacs)

Dr. Krámlai Mihály (PhD) történész

Dr. Mihók Sándor t. alezredes

Kun Szabó István vezérőrnagy,
az MH Egészségügyi Központ parancsnoka

Dr. Sandra Sándor ny. orvos ezredes (PhD)

Dr. Sticz László ezredes (PhD), mb. csoportfőnök
(Honvéd Vezérkar Haderőtervezési Csoportfőnökség)

Gál Csaba ny. mk. ezredes

Dr. Nagy László ny. mk. ezredes (CSc)

Dr. Róbert Péter történész, egyetemi docens
(Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem)

Tisztelt Olvasó!

Napjaink biztonsági környezetét a globalizáció és az exponenciálisan gyorsuló változások hatásai formálják. Ezek a változások – a hagyományos szembenállás mellett – új típusú és egyre összetettebb kihívásokkal való szembenézésre kényszerítik a nemzeteket a hatékony és megfelelő védelem biztosítása érdekében. Miközben a nagyhatalmak közötti konfrontáció veszélye nem enyhült, ebben a gyorsan változó világban egyre nagyobb figyelmet kapnak a nem állami vagy irreguláris szereplők generálta konfliktusok is.

Napjainkban Magyarország számára az a legnagyobb veszélyforrás, ha hadereje – nem csupán a nyugati szövetségesek fejlett hadseregeihez mérten, hanem a környező országokhoz képest is – lemarad fejlettségben, felszereltségben és legfőképpen a hadviselési módszertan és az erők, valamint eszközök alkalmazhatóságának tekintetében, azaz nem megfelelő tempóban alkalmazkodik a változásokhoz és kihívásokhoz.

Miközben az elmúlt évtizedek védelmi reformjai a Magyar Honvédség humán és technikai eszközállományának súlyos erodálódását eredményezték, addig a kormánynak a Magyar Honvédség megújítása érdekében a Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Programon keresztül elkötelezettsége egy olyan páratlan lehetőséget biztosít, amelyet megfelelően kiaknázva generációs ugrást hajthatunk végre a tudásbázis megújítása, valamint a technológiai felszerelés innovatív alkalmazása tekintetében. A Zrínyi 2026 program biztosította költségvetést a jövő haderejének építése érdekében éppen ezért úgy célszerű felhasználni, hogy azzal – a jövő kihívásaira is választ adni tudó képességek kialakítása érdekében – a jelenlegi képességfejlesztési rendszerek fejlesztését és az alternatív stratégiai opciók figyelembevételét szolgáljuk a döntéshozatal valamennyi fázisában.

A folyamatosan változó dinamikus környezetben a Honvédelmi Minisztérium és a Honvéd Vezérkar eltökélt fejlesztési törekvéseinek megvalósítása során; a megújuláshoz vezető úton az első és legfontosabb lépés szellemi frissességünk megőrzése, a hazánk páratlan kutatói kapacitásaiban rejlő lehetőségek kiaknázása. Egy olyan világban, ahol a technológiai változások hadviselésre gyakorolt hatásai minden eddiginél gyorsabb ütemben érvényesülnek, a tudománnyal foglalkozó szakemberek szerepe és felelőssége hangsúlyosabb, mint valaha.

A képességfejlesztés remek eszköze a nagy múltra visszatekintő Honvédségi Szemle, amely – hála az elmúlt évek erőfeszítéseinek – mára a legkiemelkedőbb hazai tudományos szaklapok egyikévé vált. Ezt a nívót és tradíciót megőrizve kell a jövőbe tekintenünk, és a hazai képességfejlesztési célkitűzések figyelembevételével szükséges összehangolni a publikált témákat a nemzetközi innovációs és kutatási ökoszisztéma főbb kutatási területeivel.

Éppen ezért a Honvédségi Szemle fő célkitűzése, hogy friss ötletek bevezetésével és szakmailag megalapozott, hasznos írásokkal támogassa a költséghatékony képességfejlesztést, ezzel segítve a haderő reagálóképességének és túlélőképességének javítását, megteremtve Magyarország versenyelőnyét a védelmi szektorban. Ennek érdekében a szerkesztőbizottság több újítás bevezetésére is készül. Így például a jövőben tematikus összeállításokkal is jelentkezünk, valamint – a hagyományos rovatszerkezet megtartása mellett – az egyes lapszámokban igyekszünk egy-egy specifikus képességfejlesztési területre is fókuszálni, ezáltal is segítve a fenti célkitűzést.

*Dr. Porkoláb Imre ezredes (PhD),
a szerkesztőbizottság elnöke, főszerkesztő*

Szenes Zoltán ny. vezérezredes – Orosz Zoltán altábornagy:

ELŐRETOLT BRÜSSZELI HELYŐRSÉG

Húszéves az MH Katonai Képviselő Hivatala

ÖSSZEFOGLALÓ: Tudatos szervezeti építkezés részeként, 1998. január 15-ével alapították a brüsszeli MH Katonai Képviselő Hivatalát (KH KKH), Magyarország Állandó NATO Képviselete (MÁNK) részeként. A vezérkarfőnök alárendeltségében működő szervezet fő feladata hazánk katonai érdekeinek képviselete a NATO Katonai Bizottságában, valamint kapcsolattartás és együttműködés a NATO katonai hatóságaival, a tagállamok és partnerországok katonai képviseleteivel. A két évtized alatt az MH KKH együtt változott a Szövetséggel: változtak feladatai, módosult szervezete és működési rendje, bővült kapcsolatrendszere. Az írás bemutatja a képviselői hivatal fejlődését, feladatait, tevékenységét, a változó helyzethez való adaptációját. Bár a hivatal a magyar NATO-misszió részeként 2018 májusában beköltözött az új NATO-székházba, missziója azonban nem változott: legjobb tudásával képviselni az ország és a honvédség katonai érdekeit, hozzájárulni a Szövetség sikeres működéséhez.

KULCSSZAVAK: NATO, MH Katonai Képviselő Hivatala, NATO Katonai Bizottság, NATO katonai hatóságok

BEVEZETÉS

Magyarország 1997. évi NATO-tagsági meghívásával (Madrid) felgyorsultak a NATO nemzeti képviselet létrehozásával kapcsolatos intézkedések. Az állandó NATO-képviselet létrehozása, a katonai képviselői hivatal felállítása, magyar képviseleti és összekötői funkciókat ellátó tisztek és altisztek delegálása a szövetségi parancsnoksági rendszerbe az egyik legfontosabb feladat volt abban az időben a Madridtól Washingtonig vezető kétéves úton. A képviseleti rendszer kialakítása azért kapott prioritást, mert a Szövetséghez történő csatlakozás akarata így fejeződött ki legkönnyebben és leglátványosabban. A magyar katonáknak (a magyar egyenruhának) a NATO-központban, a stratégiai, hadműveleti és komponensparancsnokságokon való relatíve gyors megjelenésével hazánk *erős jelzést* küldött az országnak a transzatlanti szövetség, a NATO melletti elkötelezettségéről. Az intézményi építkezés Brüsszelben nem volt előzmény nélküli. Már 1990 nyarán Antall József miniszterelnök megbízta a belgiumi és luxemburgi nagykövetet, Granasztói Györgyöt a NATO-val való kapcsolattartással.¹ 1992-ben a diplomáciai képviselet átkerült az Európai Közösség mellett működő magyar misszióhoz, ahol 1993. március 1-jével jelent meg az első katonai összekötő (Botz László ezredes, ma ny. altábornagy). 1995. januárban – majdnem egy évvel a Partnerség a békéért (*Partnership for Peace – Pfp*) szerződés aláírása után – a NATO melletti feladatok koordinálására Atlanti Összekötő Hivatal (AÖH) alakult, amelynek vezetője

¹ Pietsch Lajos: Magyarország és a NATO. Magyar Atlanti Tanács, Budapest, 1998, 114–125.

(dr. Simonyi András) nagyköveti rangban látta el feladatait. Az összekötő hivatal munkáját az európai főparancsnokságon (Mons, Belgium) létrehozott Partnerségi Összekötő Iroda segítette (Szalai István ezredes, később vezérőrnagy). A hivatalból jött létre 1997. október 8-án a magyar NATO-képviselő,² amelynek részeként 1998. január 15-i alapítással állt fel az MH Katonai Képviselő Hivatala. 1998. január 1-jétől ugyanis a három meghívott ország (Csehország, Lengyelország és Magyarország) már konzultációs lehetőségekkel és üléseken való részvételi joggal járó *különleges státust* kapott.

AZ ÁLLANDÓ KATONAI KÉPVISELET JELENTŐSÉGE

A mai állandó katonai képviseletet az észak-atlanti szövetségben viszonylag későn, 1967-ben hozták létre, együtt a NATO Nemzetközi Katonai Törzszsel.³ A Szövetség történetében érdekesen alakult a katonai szervek fejlődése, hiszen a kezdeti időszakban megelőzte a politikai-civil intézmények kialakítását, majd később elmaradt tőle. A washingtoni szerződés 9. cikke⁴ alapján az Észak-atlanti Tanács (NAC) már az első ülésén, 1949. szeptember 17-én megalakította a Védelmi Bizottságot. A védelmi miniszterekből álló testület gyorsan létrehozta a Katonai Bizottságot (MC), amelynek *állandó törzsét* (Standing Group) három ország (Egyesült Államok, Egyesült Királyság, Franciaország) delegálta (a központ Washingtonban volt), míg a többi tagország részt vett a saját (USA valamennyiben, Kanada pedig a nyugat-európaiban is) *regionális tervezési csoportjában* (Észak-Európa, Nyugat-Európa, Dél-Európa, Kanada és Egyesült Államok, Atlanti-óceán). 1951-ben megalakult az európai erők (Párizs, Versailles), 1952-ben pedig az atlanti haditengerészeti erők (Norfolk, Virginia, USA) hadászati parancsnoksága. A NATO civil szerveinek (gazdasági bizottságok) kiépítése 1949-ben (London székhellyel) szintén megkezdődött, amely – a lisszaboni NAC-ülés döntései alapján – 1952-ben teljessé vált ki a NATO-főtitkári pozíció és a nemzetközi törzs létrehozásával.⁵ Ennek az intézményfejlesztési csomagnak volt része az *állandó képviselői státus* (PERMREP) rendszeresítése nagyköveti szinten, mert a korábbi szervezeti megoldások nem váltak be.⁶

Az állandó politikai jelenlétet azonban nem követte folyamatos katonai képviselet létrehozása. 1966 végéig a NATO katonai szervezetét az Állandó Csoport (Standing Group) dominálta, hiszen a Katonai Bizottság (MC) és az Észak-atlanti Tanács (NAC) részére készített valamennyi stratégiai koncepciót, tervet, javaslatot a washingtoni katonai központ dolgozta ki. Az MC 1949–1963 között évente ülésezett, az elnöki teendőket a tagországok vezérkarfőnökei rotációval látták el. A kisebb országok katonai vezetőinek teljes rálátása

² Joó Rudolf (szerk.): A NATO-tag Magyarország. Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma, Budapest, 1999, 109.

³ Pálfy József – Novák Zoltán A NATO húsz éve. Zrínyi Könyvkiadó – Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1970, 66–67.

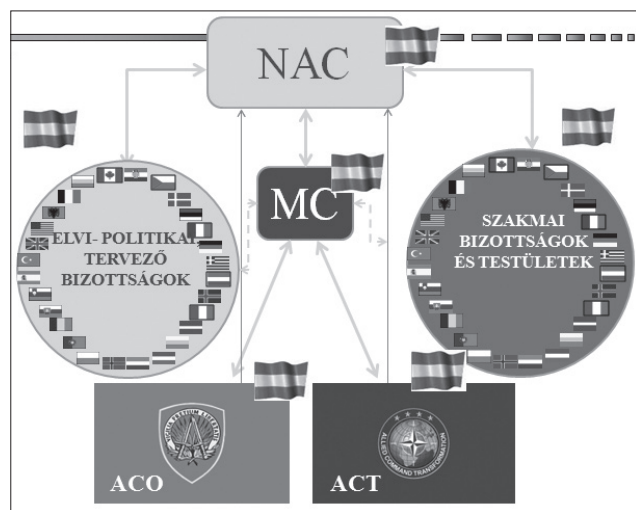
⁴ „A Felek ezennel egy tanácsot állítanak fel, amelyben mindegyikük képviselve lesz, és amelynek feladata, hogy a jelen Szerződés alkalmazásával kapcsolatos kérdésekkel foglalkozzék. A tanácsot úgy kell megszervezni, hogy bármely pillanatban gyorsan összeülhessen. A tanács a szükséghez képest segédszerveket állít fel; nevezetesen azonnal felállít egy védelmi bizottságot, amely a szerződés 3. és 5. cikkei alkalmazásaként teendő intézkedésekre fog javaslatokat tenni.” In: Demeter György (szerk.): A változó NATO. Dokumentumok 1989–1994. Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, Budapest, 1994, 46–47.

⁵ NATO Update 1952. <https://www.nato.int/docu/update/50-59/1952e.htm> (Letöltés időpontja: 2018. 06. 30.)

⁶ Lord Ismay: NATO. The First Five Years, 1949–1954. 24–25, 68–70. http://archives.nato.int/uploads/r/null/2/1/216977/NATO-The_first_5_years_1949-1954_by_Lord_Ismay.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 06. 30.)

azonban csak a saját regionális katonai ügyeire volt, még az elnöki teendők ellátásakor is teljesen a Pentagonban működő állandó „közös” törzsre kellett hagyatkozniuk. Bár 1950 végétől működött egy katonai összekötő csoport (Military Representatives Committee) az Állandó Csoport (Standing Group) mellett, de ez csak az információáramlást volt képes segíteni, a döntésekben nem tudott részt venni. Az elégedetlenkedő NATO-tagok többször javasolták egy nemzetközi katonai vezérkar létrehozását, azonban a kezdeményezéseket a „nagy hármas” mindig azzal hátrította el, hogy egy nagy törzs működése nehézkes lenne, nélkülözné a rugalmasságot. *Általános politikai reformok* (politikai együttműködés javítása, a főtitkár és a nemzetközi titkárság megerősítése, az informális jószolgálati és közvetítő eljárások bevezetése a vitákban stb.) *kellettek ahhoz, hogy a Katonai Bizottság, először 1958-ban, állandó MC-elnököt válasszon* (az első közösen megszavazott katonai bizottsági elnök a holland Ben Hasselman vezérezredes [1958–1961] lett).⁷

Hatvan éve jelent meg tehát először az MC állandó tanácsadó szerepe, hiszen a katonai bizottság elnöke résztvevője lett a NAC üléseinek, és elfoglalta helyét a főtitkár oldalán. A bizottság elnöke – akárcsak a főtitkár – a bizottság katonai szóvivője is, a Szövetség katonai „arca”, aki megjeleníti és reprezentálja a katonai kérdéseket a tagállamok, a partnerszörök és a nemzetközi nyilvánosság felé. A Katonai Bizottság azonban továbbra is VKF-szinten, évente tanácskozott, az elnököt csak egy katonai szakértő csoport segítette. *A Katonai Bizottság 1963-ban nyerte el a mai nevét*, azonban ez sem homályosíthatta el azt a tényt, hogy az MC elnöke nem tudta határozottan képviselni a tagállamok érdekeit. Az alkalmi, VKF-szintű ülések ugyanis kevés muníciót adtak a folyamatosan ülésező NAC-ülésekhez (ne felejtjük el, hogy akkor még többségében katonai kérdések domináltak a politikai testület napirendjén), a NATO-főkatona pedig nem rendelkezett nemzetközi katonai szakértői támogatással. *Ezért*

1. ábra A Katonai Bizottság helye és szerepe a NATO-döntéshozatalban

Rövidítések: NAC: North Atlantic Council – Északatlanti Tanács; MC: Military Committee – Katonai Bizottság; ACO: Allied Command Operations (Mons) – Szövetségi Műveleti Parancsnokság; ACT: Allied Command Transformation – Szövetségi Transzformációs (Átalakító) Parancsnokság (Norfolk).

Forrás: MH KKH Brüsszel, 2018.

⁷ Ma a választott Katonai Bizottság 19. elnöke, a brit Stuart Peach légi főmarsall 2018. június 28-án vette át a tisztséget a cseh Petr Pavel vezérezredestől (2015–2018). Az elmúlt 55 évben ez idáig nyolc ország (Németország ötször, Egyesült Királyság háromszor, Kanada, Olaszország és Norvégia kétszer, Belgium, Csehország, Dánia és Hollandia pedig egyszer) adott katonai bizottsági elnököt, akit a tagállamok vezérkarfőnökei választanak meg titkosan a saját soraikból. Mivel a hadászati parancsnokok kezdetben amerikai kvótás pozíciók lettek, a NATO MC elnöke a hagyományok alapján mindig európai beosztás. A helyettes elnöki posztot viszont mindig háromszoros amerikai tábornok tölti be, aki nukleáris ügyekben egyben a főtitkár tanácsadója is.

született döntés arról, hogy a Katonai Bizottságnak legyen állandó nemzeti képvisellete, az MC munkáját pedig – hasonlóan a főtitkárt támogató nemzetközi törzshöz (IS) – *többnemzeti katonai apparátus (IMS) támogassa*. Az idea az volt, hogy a Katonai Bizottsághoz delegált küldöttségek vezetői a tagállamok vezérkarfőnök-helyettesei legyenek, hároméves időtartamban. Ezért is lett a nemzeti katonai képviselő háromcsillagos tábornoki beosztás, ami alól már kezdetben is kivétel volt Izland (nincs hadserege, egy nagykövét képviseli az országot az MC-üléseken) és Luxemburg (a csőppnyi haderőt ezredes reprezentálja).

A nemzeti katonai képviselést jelentőségét tehát az adja, hogy a *katonai képviselő (MILREP) állandó tagja a Katonai Bizottságnak (MC)*, amely a NATO vezető szerve, a Szövetség legrégebbi (a nukleáris ügyekben kompetens NATO Nukleáris Tervező Csoport [NPG] 1967-ben alakult) bizottsága (1. ábra). Az MC a NAC katonai tanácsadó szerve (ajánlásokat/memorandumokat [MCM] fogalmaz meg), *katonai iránymutatásokat, direktívákat ad a két hadászati parancsnokság részére, közreműködik a NATO-stratégia, a -szakpolitikák, -doktrínák és -szabványok kidolgozásában és jóváhagyásában*. Ezért az MC a *legfontosabb összekötő kapocs a NATO politikai döntéshozatali szervei (elvi politikai, valamint tervezőbizottságok, továbbá a katonai szakmai bizottságok és testületek) és a katonai szervezetek, valamint tevékenységek (képességfejlesztés, műveletek, védelmi tervezés) között*. A Katonai Bizottság is, mint minden más szerv a NATO-ban, *konszenzussal hozza a döntéseit, amelynek előkészítésében pótolhatatlan szerepet játszanak a katonai képviselők*. Amíg jelenleg az MC évente háromszor ülésezik (kétszer hagyományos ülés, egyszer pedig a tagországokat látogató konferencia formájában), a katonai képviselők hetente legalább egyszer tanácskoznak (a szerdai NAC-értekezlet előtt), de részt vesznek a NAC-üléseken is. A bizottság 2018. januárban tartotta 178. ülését.⁸

A katonai képviselőnek a NATO-beli döntés-előkészítésben, kapcsolattartásban és együttműködésben betöltött *fontossága* határozza meg az MH Katonai Képviselő Hivatala rendeltetését, jogállását és feladatait.⁹ A hivatal rendeltetése Magyarország katonai érdekeinek és feladatainak képviselése a NATO katonai hatóságainál, politikai és szakmai szervezeteinél, amit a különböző szövetségi bizottságokban, munkacsoportokban végzett tevékenység, valamint a tagországokkal és partnernemzetekkel való együttműködés és kapcsolattartás útján valósít meg. Az MH KKH e funkciót az *EU Általános és Külkapcsolati Tanácsa*, valamint *Politikai és Biztonsági Tanácsa* hatáskörébe tartozó katonai intézmények (pl. EU Katonai Bizottság, EU Katonai Törzs) irányában is megvalósítja. *Éppen ezért az MH KKH az MH hadrendjébe tartozó, önálló állománytáblával rendelkező jogi személy*.¹⁰ Feladatait

MC-ajánlás kidolgozása, az MH KKH szerepe

- Bi-SC-javaslat (ACO, ACT)
- vélemények, érdekek ütköztetése, konszenzusépítés
- Bi-SC-javaslat stratégiai kontextusba helyezése
- MC-ajánlás-tervezet (MCM)
- Mandátumkérés
- MC-ajánlás vitája, formálása
- MC-ajánlás felterjesztése a NAC-nek

Forrás: Balogh Péter (2018)

⁸ https://www.nato.int/cps/en/natohq/events_150423.htm (Letöltés időpontja: 2018. 07. 01.)

⁹ Balogh Péter ezredes: Az MH Katonai Képviselő Hivatala. PPT előadás a felsőfokú vezetőképző (vezérkari) tanfolyam 2018. évi NATO-tanulmányútján. Brüsszel, 2018. április 23. (Kézirat.)

¹⁰ Magyar Honvédség Katonai Képviselő Hivatala alapító okirat, módosításokkal egységes szerkezetben. Budapest, 2011. szeptember 30. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A11K0534.MKA&getdoc=1> (Letöltés időpontja: 2018. június 30.)

a Magyarország Állandó NATO Képviseletét (MÁNK) vezető nagykövet (jelenleg Nagy Zoltán), valamint az Európai Unió Állandó Képviselet (EUÁK) Kül- és Biztonságpolitikai Hivatalt irányító nagykövet (Rusz Harry Alex) politikai irányításával, a vezérkarfőnök szolgálati alárendeltségében, az általános szakirányítási rend szerint látja el. A vezetési-irányítási hatáskör mutatja a katonai képviselő kényes helyzetét, hiszen nemcsak a vezérkar irányába kell főerőkifejtéssel dolgozni, hanem „helyzetbe” kell hozni a Honvédelmi Minisztérium (HM) különböző államtitkárságait és hivatalait is.

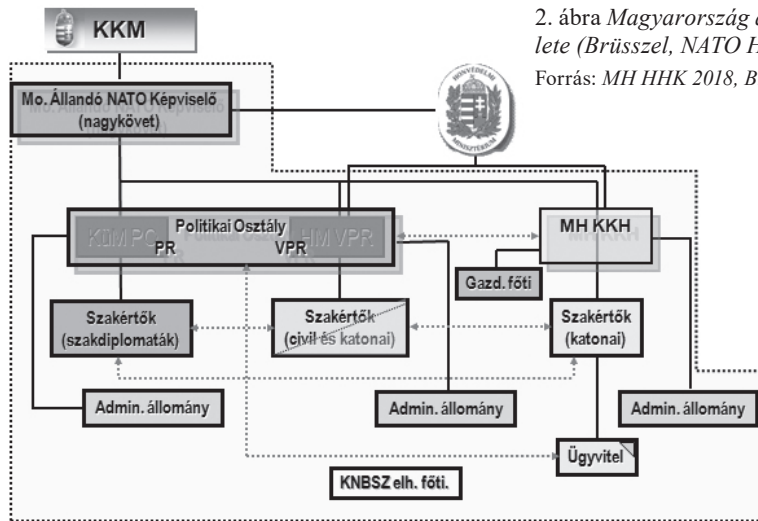
A *katonai képviselő* a misszió belül együttműködik a védelempolitikai részleg vezetőjével (ma Siklósi Péter volt helyettes államtitkár), tájékoztatja a NATO- és EU-nagyköveteket, információkat biztosít és javaslatokat fogalmaz meg a Honvéd Vezérkar felé. A MILREP igazi katonai diplomáciai beosztás, hiszen kapcsolatot tart a tagországi és partner katonai képviselőkkel, az IMS vezetőivel, magyar szempontból fontos vezető polgári és katonai szakemberekkel. Mindenkor részt vesz a NAC-üléseken, a NATO/EU katonai bizottsági találkozókön, illetve egyes alkalommal más, fontos bizottsági megbeszéléseken is. A katonai képviselő NATO-helyettese irányítja az egész hivatal munkáját, a munkacsoporti üléseken kívül gyakorlatilag törzsfőnöki teendőket lát el. A hivatal a katonai és katonai-szakmai feladatok teljes spektrumát lefedi; a katonai szakemberek 39 bizottság és munkacsoport ülésein képviselik az MH-t. A szakemberek kapcsolatban vannak az együttműködő partnerekkel a NATO-, az EU- és a partnerségi munkacsoportoknál, bizottságoknál és szervezeteknél, de dolgoznak a HVK VKF-titkárság, a csoportfőnökségek, az MH-szervezetek, valamint más HM-szervek irányában is. A hivatalnak ugyanis nemcsak a NATO-/EU-képviselet a feladata, hanem teendőinek részét képezi a HVK-/HM-szervek informálása, döntési javaslatok kidolgozása és a kapcsolatok fejlesztése. Az előretolt brüsszeli helyőrség ugyanis a Magyar Honvédség „NATO-lelkiismerete”, állandóan emlékezteti a hazai szervezetet a Szövetség fő folyamataira és történéseire, nem engedi, hogy a figyelem elterelődjék a transzatlanti együttműködésről. Bár az induláskor még nem értettük ilyen pontosan a képviselői hivatal összetett és többretegű funkcióit, mégis jelentős politikai és katonai felső vezetői figyelem övezte a képviselet megalakítását és munkáját.

A HIVATAL FELÁLLÍTÁSA

Az MH KKH felállításának előkészítése már 1997 őszén megkezdődött, miután szeptember végén a honvédelmi miniszter (Keleti György) kijelölte a katonai képviselőt (dr. Szenes Zoltán dandártábornok). A hivatal létrehozásával kapcsolatban komoly vita zajlott a HM, a Külügyminisztérium (KÜM) és az akkor még önálló MH Parancsnokság/Honvéd Vezérkar között az MH KKH helyével, létszámával és a kihelyezésre tervezett állomány ellátásával kapcsolatban. Az MH-parancsnok/vezérkari főnök (dr. Végh Ferenc vezérezredes) szerette volna *önállóan megalakítani* a katonai képviselői hivatalt, ahogy akkor ez a NATO- tagországok túlnyomó többségében működött. A NATO-ban honos szervezeti felépítés és angolszász működési rend szerint az állandó képviselő (PERMREP – az országot képviselő nagykövet) által vezetett politikai misszió általában elkülönülten tevékenykedett a katonai képviselői hivaltól (mint ahogyan a régi tagországok többségénél ma is így van), ezért a politikai missziók munkáját a védelmi minisztériumok által delegált védelmi tanácsadó csoport segítette. Ez a szakértői állomány már magyar vonatkozásban is rendelkezésre állt, hiszen az Atlanti Összekötő Hivatalban dolgozó tisztek (a védelmi tanácsadó Hatvani Károly ezredes volt) automatikusan átkerültek a felállított NATO állandó képviselet szervezetébe. A HM és a KÜM biztonság- és védelempolitikai vezetői *az integrált misszió mellett álltak ki*,

míg a HVK NATO-típusú, önálló hivatal mellett tette le a voksát. Nem volt vita a MILREP besorolásában, hiszen a katonai képviselő beosztása – mint a régi NATO-tagországoknál általában – altábornagyi rendfokozattal lett rendszeresítve. Bár ezt a rendfokozati előírást az előjárók mindig rugalmasan kezelték (a tagságunk kezdetétől többségében kétszillagos tábornokok látták el ezt a beosztást), 2018-ban (dr. Orosz Zoltán altábornagy kinevezésével) helyreállt az egyensúly.¹¹

A látszólagos szervezeti vita mögött *vezetési-irányítási* (hogyan legyen a katonai képviselő a nagykövetnek alárendelve), *információtovábbítási és jelentési* (ki, milyen kérdérről küld először jelentést haza), valamint *ellátási-kiszolgálási kérdések* (a külszolgálaton lévő állomány a KÜM keretében legyen ellátva, vagy a HM hozzon létre saját gazdasági ellátórészleget) álltak. A vita eldöntését a NATO Központban lévő viszonyok is befolyásolták: kiderült, hogy az új tagországok (megalakuláskor még meghívott országok) csak egy barakképületet (országoként egy szintet) fognak kapni. Az épület belső és külső biztonsági rendszerét nemzetenként egységesen kellett kiépíteni, védett/titkosított hálózattal Budapest felé csak a KÜM rendelkezett. Végül eldőlt, hogy az MH KKH az állandó képviselet részeként (1. KÜM politikai részleg; 2. HM védelempolitikai részleg; 3. katonai képviselői hivatal) jön létre (2. ábra). *A hivatal jogi önállósága 2011-ben jött létre, amikor a NATO- képviselet mellé rendelt szervezet az MH önálló állománytáblás alakulata lett.*

2. ábra Magyarország állandó NATO képviselete (Brüsszel, NATO HQ)

Forrás: MH HHK 2018, Brüsszel

A misszió vezetője politikai irányítási hatáskörrel rendelkezik valamennyi szervezeti egység felett, de a védelempolitikai részleget a HM védelempolitikai helyettes államtitkár irányítja szakmailag, míg a katonai képviselői szolgálati eljárója a vezérkarfőnök.

A kezdeti nehézségek után ez a szervezeti-működési rend stabilizálódott, sőt az 1998 májusában kirobbant koszovói válság idején kiderült, hogy az integrált modell a misszió belüli gyors információáramlás következtében hatékonyan tud működni. Magyarország

¹¹ NATO katonai képviselők: dr. Szenes Zoltán dandártábornok (1998–1999), dr. Czékus János vezérőrnagy (1999–2001), Braun László vezérőrnagy (később altábornagy, 2001–2004), Talla István vezérőrnagy (2004–2007), Békési István vezérőrnagy (2007–2011), Mihócza Zoltán dandártábornok (ma vezérőrnagy, 2011–2013), Domján László vezérőrnagy (2013–2017), dr. Orosz Zoltán altábornagy (2017–).

Állandó NATO Képviselő (MÁNK) jelenlegi struktúrája ma is ugyanígy néz ki, a három részleg *integrált elhelyezésben* dolgozik a NATO Központban.

A HVK vezetése a politikai alárendeltséget azzal kompenzálta, hogy a katonai képviselőnek rendelte alá a stratégiai parancsnokságokon dolgozó képviselőket (Kalmár Ferenc ezredes, ma ny. vezérőrnagy [Mons], Hautzinger Gyula ezredes [Norfolk]). A hadászati parancsnokságokon működő képviseletek később szintén önálló szervezetekké alakultak: a *Magyar Honvédség Nemzeti Összekötő Képviselő*¹² (Mons) 1998. június 30-cal, az *MH Nemzeti Összekötő Képviselő*¹³ (Norfolk) 2004. március 1-jével jött létre. De az MH HHK-hoz tartoztak akkor a hadműveleti parancsnokságokon létrejött összekötő csoportok vezetői is (Tömböl László ezredes, ma ny. vezérezredes [Nápoly], Mihályi István ezredes [Brunssum]). Így egy olyan központosított információs rendszer jött létre, amely kezdetben jól segítette a katonai képviselőt a NATO-ban történő események átlátásában, javaslatok megfogalmazásában. Ez a rendszer azonban, ahogy a létszám kezdett növekedni (az 1999. évi csatlakozáskor már több mint 50 fő szolgált a NATO-struktúrában), egyre nehezebben működött. Mivel a csatlakozásunk együtt járt a NATO parancsnoksági reformjával is (1999-ben három tábornoki, 73 tiszti és altiszti helyet kaptunk, amely 2001 után 100 fő fölé nőtt), a fokozatosan bővülő jelenléte már csak decentralizált vezetéssel lehetett megoldani. A vezérkarfőnök-helyettes és a katonai képviselő közötti „egyponos” kapcsolatot felváltotta a HVKFKH és a képviseletek, illetve hadműveleti parancsnokságok rangidős tábornokai, tisztjei közötti „többpontos” irányítási modell. A rendszer ma is így működik, a NATO-val kapcsolatos képviseletek, nemzeti rangidős tisztek szolgálati elöljárója a vezérkarfőnök helyettese, akit a vezérkar kijelölt szervezete támogat ebben a munkában.

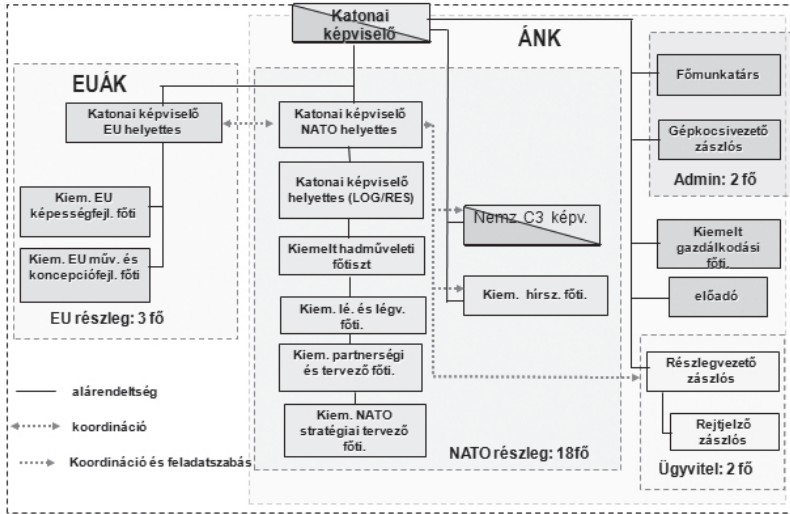
A hivatal felállításának harmadik vitapontja a külszolgálati pótlékkal, a lakás- és logisztikai ellátással, a reprezentációs beosztások kijelölésével, valamint a kinti ellátás rendszerével volt kapcsolatos. A NATO külszolgálat-ellátási modelljének kialakításához a KÜM rendszerét, illetve az MK Katonai Felderítő Hivatal (MK KKH) szisztémáját vettük át. A kinti szervezetek kezdetben saját nemzeti ellátórészleggel (először Brüsszelben, majd Nápolyban) rendelkeztek. Például az MH KKH megalakulásakor egy pénzügyi-gazdasági részleg végezte központilag a teljes állomány ellátását, amely egyben kiszolgált az északi körzet valamennyi parancsnokságán szolgáló tiszteket és altiszteket. A Nápolyban létrejött nemzeti támogatócsoport pedig az Olaszországban, illetve a déli régióban szolgáló tisztek, altisztek pénzügyi és logisztikai támogatásáért volt felelős. A norfolki összekötő (dr. Hautzinger Gyula ezredes) pedig „önellátó” volt, pénzügyileg a HM látta el, de követnie kellett az MH KKH egységes ellátási normarendszerét.¹⁴ A külszolgálati pótlékok (fizetési szorzók) *a katonai és diplomáciai rangok közötti egyenértékűség* (pl. az ezredesi rendfokozat egyenértékű volt az I. osztályú tanácsosi ranggal) megállapítása alapján történt. A lakásellátáshoz az MK KFH normáit vettük át, amely eltért a KÜM rendszerétől. A lakások bútorellátása és felszerelése (Norfolk kivételével) itthonról történt, amit az akkor létező HM Protokoll és Rendezvényszervező Igazgatóság végzett. A NATO-tagság első éveiben

¹² Alapító Okirat (módosításokkal egységes szerkezetben) – Magyar Honvédség Nemzeti Katonai Képviselő (MH NKK). http://2010-2014.kormany.hu/download/f/85/c0000/MH%20NKK_mesz_64.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 07. 01.)

¹³ Alapító Okirat (módosításokkal egységes szerkezetben) – Magyar Honvédség Nemzeti Összekötő Képviselő (MH NÖK). http://2010-2014.kormany.hu/download/0/95/c0000/MH%20N%20C3%96K_mesz_66.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 07. 01.)

¹⁴ Hautzinger Gyula: *Norfolki emberünk*. Kornétás Kiadó, Budapest, 2008, 31–34.

kialakult rendszer átalakítása már a 2000-es évek elején megkezdődött, a támogatócsoportok hazai központi alárendeltségbe kerültek, majd az ellátás rendszere és végrehajtója többször módosult, végül a HM civil oldalról átkerült az MH-hoz. A normák, járandóságok, ellátási megoldások folyamatosan változtak, amelyre nemcsak a HM-en/MH-n belüli változások, a pénzügyi lehetőségek, de a külszolgálat általános rendszerének módosításai is hatással vannak. Legújabbán az ellátási rend változásával már a kiutazónak kell megoldani saját lakhatását és életkörülményeit, amit megemelt pénzügyi normával segítenek.

3. ábra Az MH KKH szervezeti felépítése (2018)

Forrás: MH KKH Brüsszel, 2018.

A hivatal feladataira, szervezetére és működésére a NATO változásai is hatással voltak. Már az első évben fokozatosan (néha váratlanul) növekedtek a MH KKH feladatai, amit az „induló csapat”¹⁵ egyre nehezebben tudott kezelni. Először a tagsági belépéskor növekedett a hivatal létszáma, önálló státus kellett a „kétsapkás” feladatok ellátásához, a Nyugat-európai Unió (WEU) katonai bizottságában és munkacsoportjaiban való munkavégzéshez. A csatlakozás után a magyar misszió nagyobb épületbe került, így az MH KKH is önálló elhelyezést (folyosót) kapott. Az Európai Unióba történő felvételünk után (2004) a katonai képviselőt delegálták az EU Katonai Bizottságba is, amihez uniós szakértőkre volt szükség.

Ennek megfelelően ma a képviselői hivatal *három részből* tevődik össze: NATO képviseletből, EU-részlegből (amely Magyarország állandó EU-képviseletén, a politikai és biztonsági ügyekért felelős hivatalban dolgozik), valamint támogatórészlegből (képviselőközvetlenek, adminisztratív részleg és ügyviteli részleg) (3. ábra). A katonai képviselőnek három helyettese van: általános helyettes („törzsfőnök”), uniós helyettes és szakmai helyettes

¹⁵ Az MH KKH induló állománya: Képviseleti részleg: dr. Szenes Zoltán dandártábornok (NATO/WEU katonai képviselő), Cserjési János alezredes (képviselő-helyettes, légierő), Kulcsár István ezredes (pénzügyi-gazdasági szakterület), dr. Lehel György mk. alezredes (később dandártábornok, híradó-informatika), Varga János alezredes (felderítés, hírszerzés) és Tóth Krisztina előadó. A hivatal gazdasági részlegét Finda Anna százados (ma alezredes) vezette, ahová Szalonnás István zászlós (gépkocsivezető) és Grenyovszki Károly főtörzsőrmester ellátó tiszthelyettes tartozott.

(logisztika, erőforrások), de lényegében ezen a szinten helyezkedik el a C3 (vezetés, irányítás és kommunikáció) képviselő is. A szakterületek lényegében nem változtak az elmúlt két évtizedben (híradó-informatika, légiérő és légvédelem, logisztika és erőforrások, hírszerzés és felderítés), de a megváltozott helyzetnek és feladatoknak megfelelően új stratégiai és műveleti tervezéssel, továbbá partnerséggel foglalkozó beosztások is létrejöttek. Bár önálló gazdasági csoporttal nem rendelkezik az MH KKH, a katonai képviselő hivatali ellátással és logisztikával kapcsolatos feladatait gazdálkodási főtiszt koordinálja. Ma a hivatal létszáma 18 fő,¹⁶ amelyből hárman az EU katonai kérdéseivel foglalkoznak. A hivatal vezetője dr. Orosz Zoltán altábornagy, általános helyettese Balogh Péter ezredes, aki a NATO-ügyekért felel, uniós helyettese pedig Tedesze László ezredes. Az erőforrás-igényes területeket Bodnár Csaba ezredes képviselő-helyettes koordinálja. A képviselet heti jelentésben számol be a NATO MC-üléseken történekről, az általános NATO katonai ügyekről pedig havi jelentést készít. Sürgős esetekben, azonnali döntést igénylő helyzetekben soron kívüli jelentést terjesztenek fel, illetve a katonai képviselő állásfoglalást kér a vezérkarfőnöktől vagy helyettesétől.

KEZDETI FELADATOK

A hivatal feladatait mindenkor az adott időszak NATO-feladatai, valamint Magyarország NATO-vállalásai határozzák meg. A csatlakozáskor – mint jelenleg is – a Szövetség átalakulóban volt, a külső körülményekhez és a belső helyzethez alkalmazkodott. Az 1990-es évek végén a NATO arra törekedett, hogy megfeleljen a 21. század új biztonsági kihívásainak. A politikai adaptációhoz tartoztak a bővítés (Csehország, Lengyelország, Magyarország – 1999. március 12.), a békepartnerség (Euro-atlanti Partnerségi Tanács – EAPC) létrehozása, új orosz és ukrán kapcsolatok építése (1997–), az SFOR (Stabilizációs Erő – Bosznia és Hercegovina) és a KFOR (Koszovó Erő) feladatainak végrehajtása. Az észak-atlanti szövetség a változások megfogalmazására, valamint az új biztonsági veszélyekre és fenyegetések kezelésére *új stratégiai koncepciót* dolgozott ki.¹⁷ A belső adaptációhoz tartozott a parancsnoksági struktúra átalakítása, új összhaderőnemi alkalmazási tervek kidolgozása (Combined Joint Task Force – CJTF), a NATO parancsnoksági rendszer átalakítása (1999–), szövetségi és partnerségi gyakorlatok végrehajtása. A hivatal megalakításának időszakában (1998–1999) a Szövetség vezetése az 50. évfordulás csúcsra való felkészüléssel, a bővítéssel, a koszovói válsággal, a NATO–orosz és NATO–ukrán kapcsolatokkal, valamint a megerősített békepartnerség problémáival foglalkozott.

A csatlakozás előtti legfontosabb katonai feladat a *minimális katonai követelmények* (Minimum Military Requirements – MMR) teljesítése volt, amelyet a Szövetség vezetése váratlanul, 1998 szeptemberében „talált” ki.¹⁸ A specifikus követelmények megfogalmazása azért volt meglepő, mert az ország felkészítése már 1997-től tudatosan folyt a *NATO bővítési követelmények*¹⁹ előírásainak megfelelően. A csatlakozás előtt és után többfordulós

¹⁶ https://honvedelem.hu/cikk/67206_huszeves_a_brusszeli_katonai_kepviselet
(Letöltés időpontja: 2018. 02. 04.)

¹⁷ The Alliance's Strategic Concept, Washington, 24 April 1999. <https://www.nato.int/docu/update/50-59/1952e.htm> (Letöltés időpontja: 2018.07. 02.)

¹⁸ Szenes Zoltán: A NATO-csatlakozás katonai feladatai. In: Glatz Ferenc (szerk.): A NATO és a magyar politika. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1999, 73–98.

¹⁹ Study on NATO Enlargement. 03 September 1995. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_24733.htm (Letöltés időpontja: 2018. 07. 03.)

tárgyalások folytak Magyarország felkészítése érdekében, a HM már 1998-tól részt vett a NATO védelmi tervezési rendszerében (védelmi kérdőív [DPQ], haderőfejlesztési célok [TFG] kidolgozása). *Politikai döntés született arról, hogy az ország a Szövetség déli szárnyához fog csatlakozni.* A politikai felkészülés (pl. 1998-ban jött létre a Nemzetbiztonsági Kabinet) folyamatosan zajlott, a biztonságpolitikai dokumentumok kidolgozása, a szükséges jogszabályi változtatások időarányosan megvalósultak. Tisztában voltunk azzal is, hogy olyan haderő-átalakítást kell végrehajtani, amely a *szellemi kompatibilitás megeremtésére,*

a technikai fejlesztésekre, illetve a vezetési rendszer átalakítására irányul. A felkészülést a NATO segítette, számos infrastrukturális fejlesztésről (repülőterek, radarrendszer, híradó-informatikai, légvédelmi, vezetési-irányítási stb.) döntött.²⁰ Ennek tükrében a meghívott országokat meglepetésszerűen érték az új követelmények, amelyek azonnal a viták középpontjába kerültek, hiszen egy részüket nem is lehetett teljesíteni a csatlakozásig hátralévő fél év alatt. Ezért 1998 végére a NATO-követelmények finomodtak, csatlakozásra elérendő „minimum megkezdő” szintre szelődtek.

A magyar légvédelemnek a NATO egyesített légvédelmi rendszerébe (NATINADS) való beillesztése kiemelt fontosságú volt, mert március 12-ére meg kellett valósulnia. Bekapcsolódtunk a NATO Légvédelmi Bizottság, az ügynökségek munkájába, a közép- és hosszú távú tervezésbe, megkezdődött a technikai rendszereknek a felvétel napjára történő összehangolása, az elengedhetetlen műveleti és technikai követelmények megeremtése. A csatlakozás napjára képesek lettünk a légi rendészeti feladatok végrehajtására NATO-szabályok és -eljárások alkalmazásával, szövetségi normaidőkkel, az addig használatos nemzeti irányítási lehetőségek mellett. Akkoriban a készenléti szolgálat irányítása a Poggio Renaticóban (Olaszország) települt légi vezetési központból valósult meg, ahol az első alkalommal Sági János dandártábornok (később vezérőrnagy, a légierő parancsnoka) látta el a parancsnok-helyettesi feladatokat. A légierő heroikus erőfeszítésekkel oldotta meg a nemzeti légvédelmi automatizált légvédelmi rendszer (ASOC) és a NATINADS-rendszer összekapcsolását, az orosz lokátorok beillesztését, az információcsere szabályozását, a biztonsági és technikai szabványok átvételét, az állomány felkészítését. A légierő azóta is a NATO interoperabilitás állandó nyomása alatt dolgozik; a fejlődést a Szövetség minden szempontból segíti, a légierő szövetségi kompatibilitása megkérdőjelezhetetlen.

A műveleti feladatok közül a *koszovói válság kezelése* jelentette a legnagyobb kihívást. 1998-ban a koszovói felszabadító hadsereg gerillaháborút indított a szerb katonai és rendőri erők ellen, hogy kivívja Koszovó függetlenségét. Milosevics jugoszláv elnök – nyugati nyomásra – tüzszünetet kötött a koszovói erőkkel, de tartós eredmény nem született. Sokezres áldozattal, több százezres menekülthullámmal és etnikai tisztogatásokkal járó konfliktust Milosevics a koszovói albánok elűldözésével akarta elérni. A NATO a rambouillet-i konferencián (Franciaország) tett kísérletet a háború lezárására 1999. februárban. A javaslat szerint

Minimális katonai követelmények

- integrálódás a NATO légvédelmi rendszerébe
- a NATO vezetési rendszerbe való bekapcsolódás
- információ-biztonsági feladatok
- a NATO-beosztások feltöltése
- a kijelölt erők felkészítése

²⁰ 1998. június 25-én az Észak-atlanti Tanács Magyarország vonatkozásában tíz projektről döntött 2269 milliárd Ft értékben, amelyből a HM hozzájárulása mindössze 13 milliárd Ft volt. Lásd Szenes Zoltán – Tóth Péter (szerk.): Tíz éve a NATO-ban. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2009, 89.

Koszovó a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság része maradt volna, de teljes autonómiával. A jugoszláv szövetségi hadseregnek el kellett volna hagynia a tartományt, amely NATO-ellenőrzés alá került volna, míg státusa el nem dől. Az albán delegációt vezető Hashim Thaci koszovói főparancsnok elfogadta a feltételeket, a szerbek azonban – a független Koszovó elvi lehetősége és a szerb csapatok kivonásának kötelezettsége miatt – elutasították. Mivel a szerb szabadcsapatok tovább folytatták a támadásokat, a NATO légi háborút (1999. március 24. – június 10.) indított Jugoszlávia ellen.²¹ A konfliktus az ENSZ Biztonsági Tanács 1999. június 10-én hozott 1244. számú határozatával zárult le, amely nemzetközi jogilag szentesítette a tartomány új helyzetét.

A koszovói válság megoldásában Magyarország már teljes szavazati jogkörrel vett részt. Mivel nem volt ENSZ BT-felhatalmazás a légi háborúra, a NATO-nak magának kellett eldönteni, hogy tolerálja-e a szerb rezsim humán katasztrófához vezető katonai tisztogató műveleteit, vagy mégis dönt a fegyveres intervencióról. Végül közel 10 hónapos tárgyalások, viták és erőfeszítések után született meg a döntés. Ez az időszak a katonai képviselő számára a nemzetközi konfliktuskezelés nehézségeiről, a végtelen hosszú ülésekről, a hírszerzés fontosságáról és a konszenzuseresés rendkívüli nehézségeiről szólt. A légi háborúnak köszönhetjük, hogy a „korai tagságot” pártoló nézetek kerültek többségbe a visegrádi hármak csatlakozását illetően. A koszovói válságban nyújtott „tagi” teljesítményünk egyértelműen bizonyította, hogy Magyarország érett a NATO-tagságra, nehéz időkben is képes kötelezettségeinek teljesítésére.

A KATONAI KÉPVISELET FELADATAI NAPJAINKBAN

Az elmúlt 20 évben a katonai képviselői hivatal rendeltetését és feladatait mindig a NATO és az MH előtt álló feladatok alakították. 2001. szeptember 11 után a globális terrorizmus elleni harc éveken keresztül tematizálta a Szövetség feladatait. 2004. május 1. után a katonai képviselő feladatai kibővültek az Európai Unió biztonság- és védelempolitikai feladataival, az uniós műveletek előkészítésével. Az isztambuli csúcstalálkozó után (2004) egy évtizedig a NATO műveleti feladatai, az expedíciós-képesség-fejlesztés, a bővítés és partnerség kérdései kerültek előtérbe. A 60. születésnap megünneplése után a NATO az új biztonsági kihívások, veszélyek és fenyegetések ellen fordult, megalkotta a 21. századra szóló stratégiai koncepcióját (2010).²² A 2014-es ukrán válság után a Szövetség „visszafordult” a kollektív védelem feladatai felé, és azóta a Készenléti Akcióterv (RAP) jelent mindennapos tevékenységet a hivatal szakértői és katonadiplomatai számára. A kollektív védelem, a stabilizáció kivetítése a déli irányba, a NATO hosszú távú adaptációja ismét sok-sok munkaórát jelent a hivatal számára.

Ma a NATO – akárcsak a hivatal megalakításakor – ismét a külső és belső adaptáció feladataitól „hangos”. A politikai átalakítás feladatait a transzatlanti kapcsolatok erősítése, keleti stratégiai irány (az agresszív orosz politika kezelése), illetve a déli stratégiai irány (a terrorizmus elleni harc és a menekülthullám elleni fellépés) katonai teendői képezik. Nyilvánvalóvá vált, hogy a kollektív védelem érdekében megtett lépéseket (NATO Reagáló Erő

²¹ A koszovói háború és a NATO-légicsapások. Társadalmi Konfliktusok Kutatóközpont, 17/1999. http://konfliktuskutato.hu/index.php?catid=9:v-a-masodik-jugoszlav-polgarhaboru-1991-1999&id=83:17-a-koszovoi-haboru-es-a-nato-legicsapások-1999&option=com_content&view=article (Letöltés időpontja: 2018. 07. 04.)

²² Varga Gergely: A NATO új, lisszaboni stratégiai koncepciója. Nemzet és Biztonság, 2010. december, 79–86. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/varga_gergely-a_nato_uj_lisszaboni_strategiai_koncepcioja.pdf (Letöltés időpontja: 2018.07. 02.)

megerősítése, a csapatparancsnoksági rendszer fejlesztése, integráló egységek létrehozása, zászlóaljharccsoportok előretolt elhelyezése a keleti „frontországokban”) *tovább kell erősíteni*, hogy a védelem és a minimális elretentés feladatai hitelesek legyenek. A Szövetség tovább folytatja az Oroszországgal kapcsolatos „kettős megközelítés” politikáját; amíg a tanácssterem ajtaja állandóan nyitva áll a politikai tárgyalásokra, a katonai együttműködés gyakorlatilag (a biztonsági szabályok betartását szolgáló diskurzus kivételével) megszűnt. Tavaly a NATO-tagok száma 29-re nőtt (Montenegro 2017. június 5-én tag lett), a partnerségi kapcsolatok fejlesztése pedig új lendületet kapott (Grúzia, Ukrajna, Irak, Jordánia, Tunézia). A 2018. júliusi csúcst (Brüsszel) követően pedig a NATO megkezdte a felkészülését a 70. évforduló megünneplésére, amelyet egy sor közép- és hosszú távú koncepcionális (pl. a katonai védelmi stratégia kidolgozása) fejlesztés kísér. A *belső adaptációt* a szervezeti és intézményi átalakulás, új hadműveleti parancsnokságok felállítása, képességfejlesztés (védelmi költségvetések emelése) és a nagyszámú gyakorlat lefolytatása képezi. A belső alkalmazkodást az adaptáció, a koherencia és a kohézió alapelvei vezérlik.

A 2018. év fő feladatait az MH KKH részére a NATO állam- és kormányfők 29. találkozására való felkészülés, a legfelsőbb szintű döntésekből fakadó feladatok és az új székházba költözés jelentik. Katonai vonatkozásban a legtöbb teendőt az elretentés és védelem (készenléti akcióterv [RAP]), a hosszú távú tervezés, a műveletek és az új parancsnokságok jelentik. Tovább folyik a walesi és varsói csúcson elfogadott készenléti akcióterv egyes adaptív elemeinek erősítése, új kezdeményezésként a NATO elfogadta a *4×30 elnevezéssel (Four 30s) futó képességfejlesztési tervet*. A szövetség 2020-ig 30 zászlóaljat, 30 repülőszázadot és 30 hadihajót tervez 30 napos készenléttel rendszerbe állítani, amely már a megnövelt erejű NATO Reagáló Erő (NRF) *követő erőinek* felkészítését szolgálja. A Szövetség tovább erősíti a csapatstruktúra vezetési rendszerét, új hadosztályparancsnokságok felállítása történik Lengyelországban és Romániában. A brüsszeli csúcson döntés született arról is, hogy megnövelik az afganisztáni misszió (Eltökélt támogatás, RSM) erejét és tovább folytatják az afgán kormány támogatását 2024-ig. Mivel Afganisztánban a biztonsági helyzet nehéz, 2019-ben választások lesznek, a legsürgősebb teendőket a résztvevő országok, nemzetközi szervezetek és donor országok *RSM-formátumban* tárgyalták meg a brüsszeli csúcson. A NATO folytatja partnerségi politikájának erősítését: Irakban új kiképzési missziót indít, Grúziával megerősített partnerségre törekszik, Macedóniával pedig megkezdte majd a csatlakozási tárgyalásokat (mivel a névvita 2018-ban megoldódni látszik).²³ A NATO a hidegháború befejezése után először erősíti a parancsnoksági rendszerét, két hadműveleti parancsnokságot állít fel, egy haditengerészetit (Joint Force Command, JFC) Norfolkban (Virginia, USA) és

Napjaink képviseleti feladatai

- Készenléti akcióterv
- képességfejlesztés
- műveletek
- megerősített együttműködés az EU-val
- új NATO-parancsnokságok
- védelmi tervezés
- 2018. júliusi csúcstalálkozó

²³ 2018. június 17-én a macedón és görög miniszterelnökök, Zoran Zaev és Alexis Ciprasz, valamint külügyminiszterek, Nikola Dimitrov és Nikos Kotzias aláírták a több mint két és fél évtizede húzódo görög–macedón névvita lezárásáról szóló egyezményt. Ennek értelmében Görögország és Macedónia megállapodott, hogy Macedóniát a jövőben – ha mindkét országban a szükséges politikai és jogi feltételek teljesülnek – Észak-Macedóniának fogják hívni. <http://biztonsagpolitika.hu/egyeb/vege-a-gorog-macedon-nevvitanak-macedonia-eszak-macedoniakent-folytatja> (Letöltés időpontja: 2018. 07. 06.)

egy logisztikai és támogató parancsnokságot (Joint Support and Enabling Command, JSEC) Ulmban (Németország).

Mindezen feladatok érintik Magyarországot, az MH-t is. A kormány a Zrínyi 2026 honvédelmi és haderőfejlesztési program alapján kívánja modernizálni a haderőt, a szövetségi követelményekkel összhangban célba vette *egy-egy nehéz, közepes és könnyű dandár létrehozását és fejlesztését* a tízéves fejlesztési ciklus végére. A miniszterelnök a brüsszeli csúcás előtt, Berlinben jelentette be, hogy Magyarország német segítséggel, Horvátország, Szlovákia és Szlovénia bevonásával *egy közép-európai NATO hadosztályparancsnokságot* (Multinational Division Central Europe, MND CE) állít fel 2022-ig.²⁴ Az MH továbbra is aktívan részt vesz a műveletekben, az éves uniós képesség-felülvizsgálatokban (CARD), hozzájárul a partnerségi programokhoz, belépett az EU állandó strukturált együttműködési programjába (PESCO). A katonai képviselői hivatal mindkét részlegének – mint ahogyan a múltban is – továbbra is komoly feladatai lesznek a csúcstalálkozó feladatainak lebontásában, illetve a közép- és hosszú távú fejlesztési tervek elkészítésében.

KÖVETKEZTETÉSEK

Az MH Katonai Képviselő Hivatala elsőként jött létre a három újonnan felvett kelet-közép-európai ország közül, működőképességét 20 éve, 1998. február 1-jén érte el. A hivatal sokáig az állandó NATO képviselőhez rendelve működött, 2011-ben vált önálló állománytáblás katonai szervezetté. Bár az induláskor nehéz viták voltak a szervezet jogállását tekintve, a két évtized tapasztalatai azt bizonyítják, hogy jó döntésnek bizonyult az állandó NATO-képviselőt integrált felállítás. A három részleg (politikai, védelempolitikai és katonai) együttes elhelyezése, koordinált együttműködése, az információáramlás szabályozottsága hatékony működést biztosít a képviselő számára, segíti a külügyi, a minisztériumi és vezérkari megértést, közös gondolkodást, együttes álláspontok kialakítását, közös javaslatok kidolgozását. Még a külügyi és a honvédelmi különbségek (pl. a külszolgálati feltételek vagy az ellátás területén) is jótékony hatást tudnak kiváltani az együttműködésre és a közös cselekvésre. Az állandó katonai képviselőt rendeltetése, missziói és feladatai gyakorlatilag nem változtak 1967 óta, hiszen NATO-előírások szerint meghatározottak. A hivatal feladatvégzése, állománya, szervezeti összetétele, ellátása azonban folyamatosan módosult az elmúlt évtizedekben, mindig felvette az aktuális időszakhoz szükséges legjobb alakját. Úgy tűnik, hogy a napjainkra kialakult szervezet, működés és irányítási rend megfelel a követelményeknek, de a változó külső körülmények hatására további változások is elképzelhetők.

Az „előretolt brüsszeli helyőrség” nagy tanulóiskola a kint dolgozó állomány számára, ezért a katonai vezetés akkor gazdálkodik jól a NATO Központban „megfordult” állomány-nyal, ha a kint szerzett tudást és tapasztalatot tudatosan felhasználja a honvédség érdekében. A személyügyi munka tervezésének nemcsak a kihelyezésre, a kinti szolgálatellátás követésére, hanem a külszolgálati beosztások ellátása utáni karrier tervezésére is ki kell terjednie. Célszerű lenne időszakonként áttekinteni a külföldi katonai képviselő munkáját, hogy az MH KKH tevékenységének fejlesztésében nemzetközi tapasztalatok is érvényesüljenek. Amíg NATO-tagok vagyunk, az állandó katonai képviselőt működni fog az új székházban. Rajtunk áll, hogy ez milyen eredményességgel és hatékonysággal valósul meg.

²⁴ Rendkívül szoros magyar–német védelmi együttműködés jön létre. Külgazdasági és Külügyminisztérium, 2018. július 5. <http://www.kormany.hu/hu/kulgaszdasagi-es-kulugyminiszterium/hirek/rendkivul-szoros-magyar-nemet-vedelmi-egyuttmukodes-jon-letre> (Letöltés időpontja: 2018. 07. 07)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A koszovói háború és a NATO-légicsapások. Társadalmi Konfliktusok Kutatóközpont, 17/1999. http://konfliktuskutato.hu/index.php?catid=9:v-a-masodik-jugoszlav-polgarhaboru-1991-1999&id=83:17-a-koszovoi-haboru-es-a-nato-legicsapások-1999&option=com_content&view=article
- Alapító Okirat (módosításokkal egységes szerkezetben) – Magyar Honvédség Nemzeti Katonai Képviselő (MH NKK). http://2010-2014.kormany.hu/download/f/85/c0000/MH%20NKK_mesz_64.pdf
- Alapító Okirat (módosításokkal egységes szerkezetben) – Magyar Honvédség Nemzeti Összekötő Képviselő (MH NÖK). http://2010-2014.kormany.hu/download/0/95/c0000/MH%20N%C3%96K_mesz_66.pdf
- Balogh Péter ezredes: *Az MH Katonai Képviselő Hivatala*. PPT előadás a felsőfokú vezetőképző (vezérkari) tanfolyam 2018. évi NATO-tanulmányútján. Brüsszel, 2018. április 23. (Kézirat.)
- Demeter György (szerk.): *A változó NATO. Dokumentumok 1989–1994*. Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, Budapest, 1994.
- Hautzinger Gyula: *Norfolki emberünk*. Kornétás Kiadó, Budapest, 2008.
- Joó Rudolf (szerk.): *A NATO-tag Magyarország*. Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma, Budapest, 1999.
- Lord Ismay: *NATO. The First Five Years, 1949–1954*. http://archives.nato.int/uploads/r/null/2/1/216977/NATO-The_first_5_years_1949-1954__by_Lord_Ismay.pdf
- Magyar Honvédség Katonai Képviselő Hivatala alapító okirat, módosításokkal egységes szerkezetben. Budapest, 2011. szeptember 30. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A11K0534.MKA&getdoc=1>
- NATO Update 1952. <https://www.nato.int/docu/update/50-59/1952e.htm>
- Pálfy József – Novák Zoltán: *A NATO húsz éve*. Zrínyi Könyvkiadó – Kossuth Könyvkiadó, 1970.
- Pietsch Lajos: *Magyarország és a NATO*. Magyar Atlanti Tanács, Budapest, 1998.
- Study on NATO Enlargement. 03 September 1995. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_24733.htm
- Szenes Zoltán: *A NATO-csatlakozás katonai feladatai*. In: Glatz Ferenc (szerk.): *A NATO és a magyar politika*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1999.
- Szenes Zoltán – Tóth Péter (szerk.): *Tíz éve a NATO-ban*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2009.
- The Alliance's Strategic Concept, Washington, 24 April 1999. <https://www.nato.int/docu/update/50-59/1952e.htm>
- Varga Gergely: *A NATO új, lisszaboni stratégiai koncepciója*. Nemzet és Biztonság, 2010. december. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/varga_gergely-a_nato_uj_lisszaboni_strategiai_koncepcioja.pdf
- <http://biztonsagpolitika.hu/egyeb/vege-a-gorog-macedon-nevitanak-macedonia-eszak-macedoniakent-folytatja>
- https://honvedelem.hu/cikk/67206_huszeves_a_brusszeli_katonai_kepviselet
- https://www.nato.int/cps/en/natohq/events_150423.htm
- <http://www.kormany.hu/hu/kulgasztasagi-es-kulugyminiszterium/hirek/rendkivul-szoros-magyar-nemet-vedelmi-egyuttmukodes-jon-letre>

Frankó Imre ezredes:

20 ÉVES AZ MLF¹ – A REGIONÁLIS KATONAI EGYÜTTMŰKÖDÉS MESTERPÉLDÁJA

ÖSSZEFOGLALÓ: A tanulmány a húszéves többnemzeti szárazföldi kötelék MLF- (Multinational Land Force) dandárt mutatja be a legfontosabb kihívásokon keresztül, megalakulásától napjainkig. A kötelék jelentős értékeket hordoz, amelyeket a sikeres feladat-végrehajtások sora erősít. Magas szintű együttműködés jellemzi a részt vevő nemzetek erőit, amelyek képesek gyorsan és hatékonyan integrálni más nemzetek erőit is az MLF-tevékenységekhez. Egyfajta zászlóshajó szerepét tölti be a részt vevő nemzetek számára, és a regionális katonai együttműködés kiemelkedően eredményes mintaalakulatának számít. Jelentős fejlődésen ment keresztül akár a szabályzó dokumentumok kidolgozottságát, akár az eljárásmodok hatékonyságát vagy a szervezettséget értékeljük. Továbbra is magában hordozza mind a szervezeti bővítés, mind pedig a szervezeti fejlődés lehetőségeit. Mindezen túl kitűnő emberi kapcsolatok, katonabarátságok jellemzik az MLF-család tagjait. Ezeket a folyamatokat mutatja be a szerző tanulmányában, személyes tapasztalatait is felhasználva.

KULCSSZAVAK: többnemzeti szárazföldi kötelék, regionális katonai együttműködés, állandó törzs, Európai Unió Harccsoport, védelmi együttműködési kezdeményezés

BEVEZETÉS

Az MLF létrehozásának gondolata 1996-ra² vezethető vissza, amikor Romano Prodi olasz miniszterelnök egy közös dandárszintű szárazföldi katonai kötelék megalakítását kezdeményezte Olaszország vezetésével, Szlovénia és Magyarország bevonásával. Ebben az időszakban a három ország közül csupán Olaszország volt NATO-tagállam, Magyarország és Szlovénia még nem. A kelet-közép-európai és délkelet-európai országok részére biztonságpolitikailag fontos kérdés volt a jelzett időszakban a jugoszláviai válság, valamint a Balkán destabilizációs folyamata, amely többek között mindhárom országot a regionális együttműködés erősítésére ösztönözte. Ugyanakkor az MLF vonzó lehetőséget jelentett a szövetséghez csatlakozni kívánó két ország számára a NATO műveleti eljárásmodok tanulmányozására, hatékony elsajátítására is. A kezdeményezés tehát pozitív fogadtatásra talált, és megkezdődhetett mindhárom nemzet részéről a többnemzeti kötelék megalakítási folyamata.

¹ Multinational Land Force – Többnemzeti Szárazföldi Kötelék.

² Németh Bence: Magyarország szerepe a regionális biztonsági-védelmi együttműködésekben. In: Tóth Péter – Csiki Tamás (szerk.): Magyar biztonságpolitika, 1989–2014. Tanulmányok. NKE SVKK, 2014, 103–104. http://nit.uni-nke.hu/uploads/media_items/magyar-biztonsagpolitika_-1989-2014.original.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 03. 16.)

AZ MLF MEGALKULÁSÁNAK IDŐSZAKA

Az alapidokumentumok bemutatása

A sikeres előkészítő tárgyalásokat követően a társuló országok védelmi miniszterei 1997. november 13-án Budapesten írták alá azt a *szándéknyilatkozatot*, amely lehetővé tette az MLF megalakításának előkészítését. A részt vevő nemzetek közös célként fogalmazták meg a dél-közép-európai államok közötti együttműködés növelését, a térség biztonsági és védelmi képességének megerősítését. A kooperáció lehetősége adott a katonai képességek bővítésére, a békefenntartó műveletekben történő közös (MLF-alapú) részvétel feltételeinek létrehozására, valamint a műveleti képességek javítására is.

A következő fontos lépés az MLF történetében az olaszországi Udinében 1998. április 18-án történt, amikor a nemzetek képviselői aláírták az *MLF megalakításáról szóló egyetértési nyilatkozatot (MoU³)*. A többnemzeti kötelék megalakításának céljaiban már konkrétan megfogalmazódtak az alábbiak:

- a gyorsan és újonnan keletkező biztonsági kihívásokra megfelelő reagálóképességgel rendelkező, valóban alkalmazható, könnyűlövész-alegységeket magában foglaló, dandárszintű kötelék felállítása, annak folyamatos szinten tartása és biztosítása;
- a három részt vevő ország interoperabilitási képességének növelése a katonai ismeretek kölcsönös bővítésén és a közös műveleti eljárások fejlesztésének gyakorlatán keresztül;
- hozzájárulás az általános nemzetközi biztonsághoz hatásosan alkalmazható katonai képesség (többnemzeti kötelék) megjelenítésével, valamint a katonai erő alkalmazási képességének biztosításával a potenciális válságövezetekben.

A fentiekben megfogalmazott célok elérése érdekében az MLF:

- nagy láthatósági többnemzeti kiképzéseket és gyakorlatokat hajt végre a magas fokú műveleti képesség elérése és fenntartása, valamint az interoperabilitás fejlesztése érdekében;
- béketámogató műveletekben vesz részt a humanitárius és kutató-mentő feladatoktól a békefenntartó műveletekig, egészen a válságkezelési műveletekben történő harci alkalmazás képességének biztosításáig.

Az akkori megfogalmazás értelmében az MLF-nek készen kellett állnia a Nyugat-európai Unió (Western European Union – WEU) által a Petersbergi Nyilatkozatban megfogalmazott missziós feladatokban történő részvételre. A többnemzeti dandár mandátuma műveleti szempontból kiterjedt egész Európára, azon belül elsősorban Kelet-Közép-Európa és Délkelet-Európa nehéz terepviszonyú és szélsőséges éghajlatú területeit célozta meg. Nem zárták ki azonban az Európán kívüli alkalmazást, sem az MLF egészét, sem pedig annak részeit tekintve.

A dandárt három- vagy többnemzeti kötelékben alkalmazhatják a WEU, illetve a NATO keretében is, e nemzetközi szervezetek eljárásmódjainak megfelelően, az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsának, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) vagy más nemzetközi szervezet mandátuma alapján. Ahhoz azonban, hogy az MLF műveleti alkalmazása megvalósuljon, a közreműködő nemzetek autonóm jóváhagyó döntése szükséges minden egyes esetben. Az MLF megalakításától kezdve markánsan megfogalmazódott

³ Memorandum of Understanding.

további országok bevonásának lehetősége a közös tevékenységekbe, illetve a csatlakozási lehetőség biztosítása is.

A közös kötelék feltöltése érdekében olasz részről az Alpesi Csapatok Parancsnokságának alárendeltségébe tartozó *Júlia Dandárt* jelölték ki a kötelék meghatározó csoportosítását biztosító katonai alakulatnak. Szlovénia a 10. gépesített lövészzászlóaljat ajánlotta fel alapalegységként, Magyarország pedig az *MH 5. Bocskai István Gépesített Lövész dandár* állományából az *1. könnyűlövész-zászlóaljat* biztosította.

A kötelék megalakításának soron következő állomása 1999. október 21-én Ljubljanában, Szlovénia fővárosában volt. Az alapító nemzetek további alaplokumentumokat véglegesítettek és írtak alá, amelyek döntően technikai megállapodások⁴ voltak. Ekkor határozták meg és véglegesítették az alábbi fontos kérdéseket:

- az MLF legfelsőbb döntéshozatali szerveinek, a Politikai-Katonai Irányító Csoportnak (Political Military Steering Group – PMSG) és a döntés-előkészítő szervnek, a Politikai-Katonai Munkacsoportnak (Political Military Working Group – PMWG) létrehozása és működési rendjének kialakítása;
- az MLF szervezeti felépítése, az aktivizálási protokoll lépései, a vezetés rendje;
- dandárparancsnokság biztosítása az olasz fél által, valamint állandó törzsképviselet (2-2 fő tiszt részt vevő tagországonként) delegálása az MLF-parancsnoksághoz.

További részleteket határoztak meg az erőmegalakítás (aktiválás) szempontjából, mint például azt, hogy vezető nemzetként (Framework Nation/Lead Nation) Olaszország biztosítja a dandár parancsnokát és a többnemzeti dandártörzs személyi állományának 60%-át, míg Magyarország és Szlovénia 20-20%-nyi beosztást tölt föl, valamint egy-egy dandárparancsnok-helyettest (a továbbiakban DCOM) biztosít. A magyar DCOM mindig az MH 5. Bocskai István Gépesített Lövész dandár – illetve utódszervezeteinek – parancsnokhelyettese. A vezető nemzet elkötelezte magát a vezetés fő elemeinek a biztosítására, továbbá a szükséges harctámogató és harckiszolgáló elemek biztosítására is.⁵

Megfelelő erőgenerálási rugalmasságot biztosít az a lehetőség, hogy a törzs összetételének véglegesítése mindig az aktuális feladat vagy misszió függvényében történik. Ezzel lehetőség nyílik a dandártörzs részére további törzselemek integrálására a feladat függvényében.

A manővererők bázisát a három nemzet egy-egy lövészzászlóalja/-ezrede képviseli, melyeket feladat függvényében a nemzetek kiegészíthetnek, megerősíthetnek további gépesített lövész- vagy páncéloserőkkel.

Harckiszolgálás területén az olasz fél biztosítja a logisztikai zászlóaljat és az egészségügyi alegységet (ROLE 2+), de a részt vevő nemzeteknek nemzeti támogatóelem formájában biztosítaniuk kell a saját erők műveleti ellátását és kiszolgálását, amit a vezető nemzettel közösen kell megoldaniuk. A támogatóelem nem kerül olasz alárendeltségbe – megmarad nemzeti irányítás alatt –, de jelentési, tájékoztatási kötelezettsége van az MLF parancsnoka felé. A parancsnok támaszthat igényt a felajánlott alegység támogatásának igénybevétele érdekében. A felajánlott többnemzeti logisztikai erőkből – az MLF fejlődése során kialakult gyakorlatnak megfelelően – a nemzetek létrehozhatnak multinacionális integrált logisztikai egységet, melynek célja a nemzetek egyes logisztikai képességeinek közös alkalmazása az MLF alegységeinek támogatása érdekében. Specifikus képességekkel nemcsak

⁴ Technical Arrangements.

⁵ Technical Arrangements on the Operating of the Multinational Land Force (MLF) – aláírva 1999. október 21-én. <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/22623> (Letöltés időpontja: 2018. 06. 17.)

a nemzeti alegységet támogatja, hanem szükség esetén másik nemzet ellátásába is besegít (például üzemanyag- és vízszállítás, vontatás stb.).

- Az MLF szempontjából fontos hangsúlyozni, hogy az alárendeltek két különböző státusban vannak:⁶
- *nem aktivált erő*, például az állandóan delegált beosztottak az MLF törzsébe, vagy a gyakorlatok, felkészítések, tervezési rendezvények alkalmával biztosított alegységek, beosztottak az aktuális tevékenységhez. Ezek esetén a vezetés és irányítás megmarad a nemzeti parancsnokság kezében;
- *aktivált erő*, a nemzetek által az MLF részére kijelölt azon erők, amelyek a vezetés delegálásának (Transfer of Authority – TOA) eljárása keretében átkerülnek az MLF-parancsnok (COM MLF) alárendeltségébe, műveletirányítási (operational control – OPCON) jogkörrel.

Az MLF egy állandó jellegű strukturált szervezet, nemzetenkénti lebiztosított felajánlások honi településével, ezért *a mindenkori kijelölt parancsnok felelőssége a nemzetenként felajánlott erők leihívhatóságának folyamatos pontosítása*. Minden részt vevő nemzet – bizonyos keretek között – szabadon határozhat afelől, hogy az aktuális MLF-tevékenységben (kiképzés, gyakorlat, valós feladat) milyen erőkkel és milyen mértékben vesz részt.

Az *MLF önálló jogállású szervezetként* jelenik meg és vesz részt mind a felkészítéseken, gyakorlatokon, mind pedig a konkrét missziós feladatokban, akár az ENSZ, a WEU/EU vagy a NATO keretein belül hajt végre feladatot, akár önállóan. A vezetés rendje közös alapon valósul meg a nemzeti képviselőkön, rangidősökön keresztül. Ezért már az egység felállításának kezdetén két parancsnokhelyettesi beosztást (egy magyar, egy szlovén) rendszeresítettek. Ezzel kívánták a résztvevők hangsúlyozni a közös vezetés és irányítás megvalósíthatóságát. A Júlia Dandár közvetlen előljárósága olasz nemzeti vonalon az Alpesi Csapatok Parancsnoksága (Commando Truppe Alpine), amely Bolzanóban települt. Ebből kifolyólag az MLF műveleti tevékenységét első változatban ez a parancsnokság irányíthatja közvetlenül mint műveleti parancsnokság.

Az alapidokumentumok első generációjának sorát az MLF szervezetével foglalkozó egyetértési megállapodás⁷ aláírása folytatta, melyet a felek 2001. július 12-én írtak alá Rómában. Indokolttá vált az MLF Parancsnokság (HQ) béke (Peace Establishment), illetve a műveleti (Crisis Establishment) megalakítási állománytáblájának és működési feltételeinek a meghatározása. A dokumentum már tartalmazza az egyes beosztásokat, a velük szemben támasztott követelményrendszert és a felelősségi területeket is.

Az MLF-nél a hivatalos munkanyelv az angol. Elfogadták az MLF-alegységek és -törzsek NATO haderő-ellenőrzési és -értékelési rendszer szerinti ellenőrzését és besorolását a műveleti (Operational Evaluation – OPEVAL) és harci készségi (Combat Readiness Evaluation – CREVAL) rendszerben történő vizsgáztatás céljából.

⁶ Uo.

⁷ Memorandum of Understanding about the Organization of Multinational Land Force.

A készenlét elérése

Az MLF megalakításának fontos eseménye történt 2001. szeptember 5-én, illetve 10-én, amikor megérkezett a szlovén és a magyar állandó törzsbe beosztott állomány (3-3 fő) Udinébe,⁸ és megkezdték szolgálatellátásukat a Júlia Dandár törzsébe integrálódott ún. nemzeti irodák. Ezt követően pedig 2001. november 29-én az MLF megalakítási ceremóniáját rendezték meg hivatalos katonai ünnepség keretében, szintén Udinében.

A fentiekkel párhuzamosan további kidolgozói munkák valósultak meg:

- felkészítések, továbbképzések keretében (olasz vezetéssel) a nemzetek megismerkedhettek azon vezetést támogató eszközökkel, amelyekkel a törzsek tevékenysége hatékonyabbá válhatott, illetve megkezdődött a valós interoperabilitási képesség építése;
- munkaértekezletek és tanuló periódusok láncolatán keresztül dolgozták ki a dandártörzs működési okmányainak rendszerét;
- kialakult a törzs első munkarendje (Battle Rythm), kidolgozták a döntéshozatali folyamatot, a gyakorlatok rendszerét (megalapozódott a közös katonai nyelv- és háttértudás), mellyel a különböző nemzetek törzselei megkezdheték a közös munkát;
- a törzselemek mozgatásával, valós településével a valós logisztikai biztosítás és támogatás kérdéseit tesztelte az MLF, és ezzel a nemzetek közötti költségviselések, térítések és elszámolási rendek is kialakultak;
- létrejöttek azok a személyes kapcsolatok a különböző országok képviselői és a kijelölt MLF-beosztottak között, amelyek megalapozták az MLF-alapfogalmat (MLF-család) érvényesülését, hangulatát, munkalétkörét.

A folyamat lezárásaként az MLF felkészültségét több alkalommal ellenőrizték az alábbiak szerint:

- az első a „Flying Arrow 2002” MLF törzsvezetési gyakorlat (CPX) volt 2002 januárjában, ekkor történt meg a *kezdeti műveleti képesség* (Initial Operation Capability – IOC) felmérése, ami értékes tapasztalatokat biztosított az alapküldetéseinkben foglaltak alkalmazhatósága és a teljes műveleti képesség elérése érdekében;
- a második alkalommal a *teljes műveleti képesség* (Final Operation Capability – FOC) elérését ellenőrizték a nemzeti hatóságok az Olaszországban 2002 novemberében megrendezett „Clever Ferret 02” törzsvezetési gyakorlat keretében, melynek eredményes végrehajtásával az MLF dandártörzse és az alárendelt alegységek törzsei bizonyították, hogy felkészültek a közös tevékenységre, és hatékonyan képesek az alaprendeltetésből fakadó feladatrendszereket megtervezni, vezetni és végrehajtani.

Látható tehát, hogy közel öt év telt el az első konkrét dokumentum aláírásától az MLF-törzs műveleti képessége eléréséről bizonyosságot tevő gyakorlat végrehajtásáig. Időközben a nemzetközi környezet változása és különböző események alakították az MLF életét, hiszen pl. a délszláv válság rendezése érdekében a NATO Koszovóban békeműveletet indított (KFOR⁹), amely felvetette mindhárom országban a közös hozzájárulás igényét.

Magyarország 1999. március 12-én hivatalosan is a NATO teljes jogú tagjává vált, Szlovénia pedig 2004 márciusában csatlakozott a transzatlanti szövetséghez. A '90-es évek végén megkezdődött az európai uniós csatlakozási folyamat is mindkét ország részére,

⁸ Magyar rangidősök: 2001–2004: Ungi Zoltán alezredes; 2004–2008: Bárány Zoltán alezredes; 2008–2010: Bíró István alezredes; 2011: megbízottként Papp Béla őrnagy; 2012–2016: Frankó Imre alezredes; 2016–: Fábrián László alezredes.

⁹ Kosovo Force.

melynek eredményeképpen 2004. május 1-jén az EU tagjai lettek. Ezekkel a folyamatokkal az MLF-nek is lépést kellett tartania, rendeltetése, feladatai folyamatosan változtak, fejlődtek és erősödtek.

AZ MLF BÉKEIDŐSZAKI ÉS AKTIVÁLÁS UTÁNI FONTOSABB VEZETÉSI ELEMEI

Az MLF fennállása óta *számos kihívással* nézett szembe a vezetés és irányítás megszervezése területén a mindennapi élet feladataiban és a kiemelt műveleti vagy kiképzési feladatok végrehajtását illetően egyaránt.

A kijelölt és felajánlott erők, valamint a dandár vezetésének és törzselemeinek a felkészítését egy időben kellett megvalósítani az aktuális műveleti/missziós feladatokkal, ugyanakkor az MLF honi területen maradt erőivel folytatni kellett a kiképzési, felkészülési és napi étellel kapcsolatos feladatokat. Mindezekkel párhuzamosan végre kellett hajtani olyan tervezési és kidolgozó feladatokat is, melyek a következő időszakot készítették elő, vagy az alapokmányok aktualizálására irányultak. *A legkomplexebb kihívást az egyazon időben több missziót is érintő részvétel és a honi feladatok egyidejűsége jelenti.*

Az MLF tevékenységének tervezésében, szervezésében és végrehajtásában érintett legfontosabb szereplők:

- a PMSG és a PMWG, valamin egyéb munkacsoportok; jelenleg a jogi munkacsoport (Legal Working Group) van aktivizálva;
- a COM MLF, a Júlia Dandár parancsnoksága és a törzs (a parancsnokhelyettes nem tagja az MLF-nek, de a COM MLF és a törzsfőnök távollétében ő fogja össze olasz részről az MLF-illetékességű feladatokat);
- az aktiválást követően megalakuló többnemzeti MLF-parancsnokság;
- az MLF állandó törzse (Permanent Planning Staff – PPS).

Az MLF-be nem a teljes Júlia Dandárt ajánlották fel, ezért annak egyes részeivel az MLF-feladatoktól eltérő, nemzeti feladatrendszert hajt végre.

PMSG: A két ország védelmi minisztériuma és vezérkara magas szintű képviselőiből álló csoport, amely általában hadműveleti szolgálati úton ad utasításokat. Az MLF hadműveleti alkalmazásának és teljesítésének feltételeit a PMSG teremti meg. Emellett a PMSG biztosítja a kölcsönös tájékoztatást és koordinációt a felek között az MLF-hez kapcsolódó minden kérdésben. Ez a fórum – a rendkívüli eseteket leszámítva – évente ülésezik a felek által történt felajánlásnak megfelelően általában a részt vevő országok fővárosaiban, illetve Udinében. A munkacsoport illetékes az előkészített anyagok, tervek jóváhagyására, végső egyeztetések lefolytatására. Évenként ismétlődő feladata az MLF parancsnoka által előterjesztett éves terv elfogadása, illetve az aktuális éves tervben történő markáns változtatások jóváhagyása. A PMSG direktívákat ad ki a kidolgozó törzs számára a tervezett műveleti alkalmazásokkal és missziókkal kapcsolatban, dönt az erőgenerálásról, felvázolja a műveleti kereteket. A csoport feladata az éves tervben szereplő többnemzeti gyakorlatok kiinduló adatainak, kereteinek meghatározása. A PMSG hagyja jóvá a dandár által végrehajtott főbb feladatokról (többnemzeti gyakorlatok, többnemzeti kiképzések, missziókra történő felkészülés, készenléti erők biztosítása, dokumentumok felülvizsgálata) készített beszámolójelentéseket, megvitatja és rendezi a vitás kérdéseket.

PMWG: A PMSG-t a többnemzeti PMWG támogatja, amely a védelmi minisztériumok és szolgálati ágak szakértő képviselőiből áll, akik szükség szerint, de általában a PMSG anyagának előkészítése érdekében üléseznek. E struktúrák az MLF további fejlődéséről szóló

tárgyalások kereteit is biztosítják. Az MLF állandó törzse szorosan együttműködik ezzel a fórummal, és biztosítja a szükséges kidolgozói, előkészítői háttérrel a sikeres munkához.

A PMWG javaslatára a PMSG szakértőkből álló ideiglenes munkacsoportokat is alakíthat az MLF döntéshozatali folyamatának támogatására. Ezek a munkacsoportok szükség szerint üléseznek és a PMWG részére tesznek jelentést.

COM MLF: Békeidőszakban az MLF parancsnoka kettős szerepet lát el. Egyrészt nemzeti vonalon teljes jogkörrel vezeti a Júlia Dandár teljes személyi állományát, másrészt ellátja az MLF parancsnoki beosztást, de a részt vevő nemzetek felajánlott erői fölött nem rendelkezik közvetlen parancsnoki jogkörrel. Ettől függetlenül a nemzeti rangidősökön keresztül folyamatos kapcsolatot tart a potenciális lehetséges alárendeltekkel, nyomon követi a nemzeti felkészülési rendezvényeket, továbbá képviseli az MLF-et a hazai és a nemzetközi rendezvényeken, részt vesz a PMSG munkájában, valamint vezeti a többnemzeti MLF-kiképzéseket, -gyakorlatokat.

Műveleti időszakban a parancsnok a vezetés átalárendelését követően teljes vezetési és irányítási jogkört gyakorol a saját nemzeti erők fölött, míg más nemzetek erői felett csak műveletirányítási jogkörrel rendelkezik. A parancsnoknak a PMSG utasításainak, parancsainak megfelelően kell vezetniük az MLF műveleti tevékenységét. A COM MLF Fenntartja az MLF teljes műveleti képességét, és felelős az erők megóvásáért.

PPS: A mindennapokban az MLF ügyeivel foglalkozó szűk csoportról van szó. Az állandó törzshöz tartoznak a Júlia Dandár törzsének hadműveleti részlegéből 2-3 fő tiszt és altiszt, a Júlia Dandár G-s részlegeinek vezetői, illetve 3-3 fő szlovén és magyar állandó törzsbeosztott. (Korábban a Nemzeti Iroda különálló szervezeti elemként működött, közvetlenül a COM MLF alárendeltségében.) A csoportot az olasz hadműveleti tiszt és a Júlia/MLF törzsfőnöke vezeti.

A MoU átdolgozásának köszönhetően folytatódott a vezetés-irányítás rendjének fejlődése. Létrejött egy olasz részről is valóban beosztásilag is elkülönülő szervezeti elem, amely integrálta a szlovén és a magyar nemzeti irodákat. A személyügyet (G1), a felderítést (G2), a hadműveletet (G3, olasz, szlovén, magyar), a logisztikát (G4, olasz, szlovén, magyar), az adminisztratív részleget (olasz, szlovén, magyar), valamint a pénzügyet magában foglaló törzsselem, amely már valóban képes a teljes idejét az MLF ügyeinek szentelni. A nemzeti érdekvéonyesítés pedig a nemzeti rangidősökön keresztül valósulhat meg. *A PPS a gyakorlati motorja az MLF-tevékenységeknek mindaddig, amíg a dandártörzs aktiválása meg nem történik, illetve a missziós feladatok kijelölt törzse meg nem kezdi tevékenységét.* A tervezések előkészítése és végrehajtása, a gyakorlati kiképzési feladatok előkészítése, irányítása, az értekezlet előkészítése, levezetése, szakmai és koordináló tevékenységek, kapcsolattartás nemzeti és többnemzeti területen egyaránt a PPS napi szintű feladataihoz tartozik.

A korábbi nemzeti iroda vezetője, illetve a PPS-be integrálódott magyar nemzeti rangidős a Magyar Honvédség Összhaderőnemi Parancsnokság (MH ÖHP) közvetlen alárendeltségébe van utalva.

Az aktiválási protokoll fontosabb lépései

Az MLF-nemzetek képviselői – a saját politikai vezetési csatornán megkapott információk és felhatalmazások alapján – a PMSG fórumát felhasználva adnak hivatalos tájékoztatást és iránymutatást a COM MLF részére a várható alkalmazás jellegéről, a kijelölt vezető nemzeti műveletirányító parancsnokság (Command of Operation – COPER) műveleti tervén és parancsán keresztül.

A parancs vételével párhuzamosan a keretdandár parancsnoka (COM MLF) aktualizál-tatja/kidolgoztatja a saját műveleti elgondolását (CONOPS) a keretnemzet által biztosított dandár (Júlia Dandár) törzsének és a PPS-nek a felhasználásával. Ezt szolgálati rendben megküldik a PMSG-nek jóváhagyásra.

Miután a nemzetek pontosították a felajánlott erők összetételét, a PMSG jóváhagyja a CONOPS-ot és az MLF aktiválásra kerülő állománytábláját, majd kiadja a megfelelő útmutatást a további feladatokhoz.

A COM MLF kiadja a haderő-generálási igényeket (Force Generation Request Message – FGRQ) a nemzeti képviselőknek, amelyekre a nemzetek hivatalos választ (Force Generation Response Message – FGRM) küldenek. A válasznak tartalmaznia kell az átadásra kerülő, a feladatban részt vevő erőket.

A CONOPS pontosítása után a műveleti tervet (Operational Plan – OPLAN) és a műveleti parancsot (Operational Order – OPORD) véglegesítik.

Az MLF készenléti terve (Contingency Plan) és átcsoportosítási terve (Deployment Plan) folyamatosan rendelkezésre áll, ezek pontosítása után – az OPORD részleteinek megfelelően – a kijelölt erők megkezdhetik a település végrehajtását a kijelölt megalakítási körletbe vagy a műveleti területre. Beérkezést követően kerül sor az erők átadására a COM MLF részére.

A megalakítási körletből a megfelelő átcsoportosítás végrehajtása érdekében az MLF alegységei berakókörletbe (légi, tengeri) kerülhetnek, illetve szárazföldi átcsoportosítást hajthatnak végre, melyeket már az MLF parancsnoka vezet az MLF dandártörzse közreműködésével, a korábban kidolgozott eljárásrendnek megfelelő formátumú parancsokkal. A megalakítást követően az MLF HQ két alapvető komponenst tartalmaz: a parancsnoki csoportot (Command Group) és a dandártörzset (Brigade Staff).

A két komponens között a csatlakozó-közvetítő és vezető funkciót a többnemzeti műveleti központ (Combined Operation Centre – COC) jeleníti meg. A dandártörzs kidolgozói, értékelő-elemző tevékenysége találkozik ebben a közegben a törzsfőnök, a részlegvezetők és – a speciális tanácsadókon keresztül – az MLF parancsnokával és a nemzeti parancsnokhelyettesekkel.

Az MLF MoU-t a megszerzett tapasztalatok, a missziós kihívások és a műveleti szükségességek alapján átdolgozták. Egyik jelentős szervezeti változás a PPS megalakítása, ami később a műveleti állománytáblát érintő változásokat is eredményezett. A kettős parancsnokhelyettesi rendszerről az MLF áttért a nemzetközi viszonylatban bevált egy fő parancsnokhelyettesi rendszerre, amit két éves váltásokkal biztosít a szlovén, illetve a magyar fél. Ugyanakkor – NATO mintára – megjelent az állománytáblában a törzsfőnökhelyettesi beosztás (Deputy Chief of Staff – DCOS) három szakterületi beosztással: műveletért felelős helyettes (DCOS Operation – DCOS OPS), támogató helyettes (DCOS Support – DCOS SPT) és a civil együttműködésért felelős helyettes (DCOS Stability and Communication – DCOS STAB/COMM). Ezek a beosztások összefogják a kiterjedt törzs meghatározó felelősségi területeit.

A nemzetek, vállalásaiknak megfelelően, egy-egy beosztást biztosítanak a fenti helyek betöltéséhez. Az a nemzet, amelyik adott időszakban nem rendelkezik parancsnokhelyettesi mandátummal (a két éves periódusnak megfelelően), az általa biztosított DCOS (egyben nemzeti rangidős) révén képviselteti magát a parancsnoki csoportban.

Ezzel a struktúrával az MLF törzse hatékonyan képes vezetni a gyakorlatokat és a missziós műveleti feladatokat, ugyanakkor megfelelő keretet biztosít az Európai Unió Harccsoport készenléti szolgálatában történő aktív részvételéhez is.

Az MLF tevékenysége a legmarkánsabb bizonyítéka annak, hogy regionális szinten lehetséges olyan hatékony, többnemzeti katonai szervezetet létrehozni, amely képes a szélesebb nemzetközi közegben, NATO- és EU-szinten is eredményesen tevékenykedni, műveletekben részt venni. A többnemzeti kötelék értékes tapasztalatokkal szolgál a nemzetek közötti katonai együttműködés, interoperabilitás erősítésének lehetőségeiről.

KIKÉPZÉS ÉS MŰVELETEK

Az alapokmányok értelmében a megalakítást követő években a *szakaszcsere-kiképzés* volt az egyik formája az együttműködés további erősítésének. Ebben az időszakban még a rajparancsnokok, a szakasztiszthelyettesek, a szakasz- és századparancsnokok nem ismerték egymást, a képességek és módszerek, valamint a harci kiképzési eljárások jelentősen eltérőek voltak. A harceszközök és a fegyverzet különbözőek voltak és részben ismeretlenek. A század- és zászlóaljtörzsek más-más munkarenddel és munkamódszerrel dolgoztak, és követelménybeli eltérések is akadtak.

Évenként más ország rendezésében, a felajánlott zászlóaljak bázisán rendezték a gyakorlatokat, fogadva a másik két ország kijelölt lövész-, majd a későbbiekben már fegyvernemi szakaszait is. Többnemzeti századokat alakítottak ilyenkor, majd harcászati kiképzéseket, gyakorlásokat és éleslőgyakorlatokat (egyéni és kötelékben) hajtottak végre.

A zászlóaljak, ezredek aknavető-alegységei is ebben a nemzetközi környezetben szerezhettek tapasztalatot a közös munkák során. A tűztámogató elemek éleslövészet keretében gyakoroltak, és volt olyan alkalom, hogy a hazaitól eltérő, például hegyi körülmények között vettek részt kiképzésen.

A missziókra történő felkészülések, az EU BG felkészítési rendezvények, továbbá az MLF éves gyakorlatai (Clever Ferret) további értékes kiképzési lehetőségeket biztosítottak olyan területeken is, mint például robbanóeszközök és meglepőáknák elleni védelem, városarckiképzés, közvetlen légi tűztámogatás kérése, helikopter-leszállóhely telepítése vagy éppen tömegkezelés.

Az elmúlt két évtized legfontosabb gyakorlatait az MLF-szinten évenként végrehajtott dandárszintű, úgynevezett harcászati mozzanattal egybekötött törzsvezetési gyakorlatok (Command Field Exercise – CFX) képezték, amelyek ötvözik a harcászati gyakorlatokat (Field Training Exercise – FTX), illetve a törzsvezetési gyakorlatokat (Command Post Exercise – CPX). Ezek a kiképzési és ellenőrzési rendezvények rendszerint tartalmaznak éleslövészeti (Live Fire Exercise – LIVEX) feladatokat század/üteg- és zászlóaljszinten. A gyakorlatok legfőbb célja a dandártörzs és a kijelölt alegységek NATO-elvek szerinti ellenőrzése és validálása.

Kiemelt MLF-gyakorlatok:

- MLF FOC EXE „Clever Ferret 02”, 2002. november (Osoppo; Olaszország);
- „Clever Ferret 03”, 2003. május (Várpalota);
- „Clever Ferret 05”, 2005. május (Postojna; Szlovénia);
- „European Wind 07”, 2007. május–június (Gemona del Friuli; Olaszország);
- „Clever Ferret 08”, 2008. június (Gemona del Friuli);
- „Clever Ferret 10”, 2010. május–június (Várpalota);
- „European Wind 12”, 2012. május–június (Gemona del Friuli);
- „Clever Ferret 14”, 2014. május–június (Maribor–Postojna–Muraszombat–Cerklje–Novo Mesto; Szlovénia);

- „European Wind 16”, 2016. november–december (Gemona del Friuli);
- „Clever Ferret 17”, 2017. október–november (Várpalota).

Többnemzeti nagy létszámú (1000–1500–2000 fős), a szárazföldi erőkön túl légierőt, az EU BG esetében haditengerészeti és különleges erők törzselemeit is felvonultató, nagy láthatósági gyakorlatokat is tartanak a részt vevő országok között, váltakozó helyszínekkel. Ennek teljes tervezési, szervezési, kiszolgáló- és manőverszükséglete az MLF-nemzetek részéről jóval szélesebb részvétel biztosítását igényelte, mint csupán a felajánlott erőket. Például egy ilyen szintű gyakorlat ellenőrző (Exercise Control – EXCON) állománya akár 100–150 fő törzstisztet is magában foglalhat az MLF-en kívül. Az ellenséges erőket megjelenítő ellenjászó erők (Opposing Force – OPFOR) szintén századszinten jelennek meg a valóság-hű gyakorlások biztosítása érdekében a gyakorlatot megrendező országok részéről. Az átcsoportosítások, a mozgások és a (főleg vasúti) szállítások szoros együttműködést követelnek a katonai szállítási szervektől és a katonai rendőrség állományától, együttműködve a civil szállítást végrehajtó cégekkel és a helyi rendvédelmi szervekkel. A pihentetés, kiszolgálás és ellátás megszervezése, mint például a „Clever Ferret 14” gyakorlat esetében, szinte Szlovénia egész területét és a legfontosabb katonai objektumokat is érintette. A gyakorlóterek, lőterek szakállományának bevonása a feladatokba szintén nélkülözhetetlen. A gyakorlatok időtartama általában 4-5 hét a településsel és a visszacsoportosítással egybekötve, amelybe azonban nem tartozik bele az előkészítő tevékenység, amit a gyakorlatok megtervezése jelent számos rendezvénnyel. Ezek közül is kiemelkednek az előtervező, fő tervező, végső tervező rendezvények, konferenciák, szemrevételezések, az alaphelyzet (scenario) fejlesztése, bejátszások és incidensek (Main Events List/Main Incident List – MEL/MIL) listafejlesztése, illetve a csapatok és a törzsek összekovácsolási feladatai, minimum fél-egy évvel megkezdve a gyakorlatok előtt. A visszatelepülést követően pedig az értékelések végrehajtása, a tapasztalatok rögzítése, valamint a gyakorlatokat lezáró pénzügyi konferenciák megrendezése következik az elszámolások véglegesítése érdekében.

EGYSÉGES HARCÁSZATI ELJÁRÁSOK ÉS PARANCSNOKI MUNKAMÓDSZEREK

Az MLF részére kidolgozott működési rendszer áll rendelkezésre, amely a tapasztalatok és a feladatok függvényében folyamatosan bővül. Az okmányok éppúgy magukban foglalják a harceljárásokat, mint a törzsmunka módszereit, amelyeket NATO-eljárásmódok alapján dolgoztak ki. A közösen kimunkált, többszörösen tesztelt és alkalmazott eljárási okmányok haszna leglátványosabban a dandártörzs tevékenységében mérhető le. Akár a megalakító dandárt (Júlia), akár az állandó törzset (PPS), akár az aktivizált MLF-dandártörzset vagy annak részeit alkalmazzák, gyakoroltatásra, megmérettetésre, a törzs csak *egységes munkarendben* képes tervezni, települni és dolgozni. Ebbe a rendszerbe képes az MLF integrálni további nemzetek részt vevő erőit is, legyen az törzselem vagy alegység, mint ahogyan ezt mutatja az Ausztriával, Horvátországgal vagy legutoljára Albániával kialakított együttműködés és munkakapcsolat is. Ugyanakkor az előjárószintű NATO-törzsek alárendeltségében, mint például az olasz NATO Gyorsreagálású Hadtest (NATO Rapid Deployable Corps – Italy – NRDC-ITA) kötelékében végrehajtott CPX-gyakorlatokon történő eredményes részvétel is bizonyította az MLF munkamódszereinek a hatékonyságát. A három hadsereg között kitűnő együttműködés alakult ki, ismerik egymást, megvannak a közös katonaelmények, és tudják, kivel hogyan lehet eredményesen együtt dolgozni. Nemcsak az MLF-en belül, hanem annak határain kívül is kialakult az „*MLF Family*”-gondolat és -gondolkodásmód.

AZ MLF RÉSZVÉTELE MISSZIÓS MŰVELETI FELADATOKBAN

A missziók elsősorban a vezető nemzet számára jelentenek jelentős erőbevonást, mert Szlovénia és Magyarország részéről – főleg az ISAF-feladatokban¹⁰ – csupán szimbolikus hozzájárulás valósult meg törzselemek és tanácsadói részvétel útján. Mindentől függetlenül a feladatok végrehajtása eredményes volt, értékes tapasztalatokat eredményeztek, összességében növelték az MLF nemzetközi hírnevét.

MLF-missziók:

- „Joint Guardian”, Koszovó, 2003. november – 2004. május (az MLF első valós alkalmazása);
- „Joint Enterprise”, Koszovó, 2005. november – 2006. május;
- ISAF Missions Regional Command West (RC W), Herat, 2008. október – 2009. április;
- ISAF Missions RC W, Herat, 2010. október – 2011. április;
- ISAF Missions RC W, Herat, 2013. március – 2013. szeptember;
- ISAF Resolute Support Mission, Training Advice and Assist Command West (TAAC W) 2015. március–augusztus.

A missziók ugyanakkor rávilágítottak a valós alkalmazás esetén felmerülő nemzeti és nemzetek közötti időbeni, diplomáciai, tervezési és pénzügyi korlátok, keretek és lehetőségek különbözőségeire és alkalmazhatóságára. Fontos azt is kiemelni, hogy bizonyos időszakokban az MLF részére felajánlott alegységek és törzselemek nemzetenként más-más missziós feladatokban is részt vesznek, így MLF-elemként történő gyors alkalmazásuk kérdéses.

Emiatt az MLF részére aktuálisan kijelölt erőkon kívül más alegységeket is bevontak a rotációba, még több alegység ismerkedett meg az MLF-fel nemzetenként. Például magyar részről a korábbi 1. lövészászlóalj (2010-től 39. lövészászlóalj elnevezéssel) és a Hódmezővásárhelyen települt 3. lövészászlóalj váltotta egymást a felajánlásban.

MLF-BÁZISÚ EU BG KÉSZENLÉTI ERŐ

Az MLF 2007-től szerepel az Európai Unió féléves váltásokkal biztosított készenléti harccsoport-felajánlásokban. Ez is hozzájárult az MLF fejlődéséhez, hiszen a készenlét elérése érdekében kezdődött el az „European Wind” elnevezésű gyakorlatsorozat. Amikor az MLF-nemzetek vállalnak EU készenléti feladatot, akkor a felkészülés nemzeti keretben valósul meg, de ilyen alkalmakkor a „Clever Ferret” gyakorlat CFX-formátumú ellenőrző gyakorlattá válik.

MLF EU-harccsoportok:

- 2007. július–december, MLF;
- 2012. július–december, MLF;
- 2017. január–június, a Védelmi Együttműködési Kezdeményezés (Defence Cooperation Initiative – DECI) keretében, Ausztria és Horvátország részvételével;
- 2017. július–december (a készenléti szolgálatot az EU kérésére a második félévre is meghosszabbították a tagországok az előző időszak DECI-törzselemei számára, de manőverelemeket már csak Olaszország biztosított ebben az időszakban).

¹⁰ International Security Assistance Force – Afganisztánban működött Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erő.

A köteléknek az EU harccsoport-koncepciója¹¹ alapján egy olyan hatékony, hiteles és koherens képességet kell felmutatnia, mely alkalmas az EU területén, illetve Brüsszeltől számított 6000 km-es hatókörön belül kisebb műveletek önálló végrehajtására, vagy nagyobb műveletek kezdeti szakaszában a főerők beérkezéséig tevékenykedni.

Jelentős fejlődést és változást hozott ezen a területen a DECI, melynek következtében az Ausztriával és Horvátországgal kiegészült MLF-csoport által kijelölt erők felkészítése és együttműködése, valamint közös készenléti EU BG szolgálat (Stand By Period) ellátása eredményesen valósult meg.

AZ MLF JÖVŐJE

A többnemzeti kötelék már jó ideje vonzza a térség államainak érdeklődését, többek között Ausztria és Horvátország többéves megfigyelői státust tartott fenn az esetleges csatlakozási szándék érdekében. Horvátország az állandó törzscsoportba egy fő tisztet delegált 2009–2012 között. Ausztria konkrét csatlakozási szándékát még nem jelentette be, bár az MLF-rendezvényeken (konferenciák, gyakorlatok) meghívásos alapon rendszeresen részt vesz.

Horvátország 2017-ben hivatalos úton is bejelentette csatlakozási szándékát. Egyelőre nem ismert, hogy 2018-ban vagy 2019-ben érkeznek-e meg a PPS-tagok Udinébe.

A védelmi együttműködés keretében az MLF-en keresztül az EU BG szolgálathoz is csatlakozott ez a két ország, és így valósulhatott meg az első DECI EU BG szolgálatellátás 2017-ben. Legújabbán Albánia és Montenegró is érdeklődik a jövőbeni kooperációs lehetőséggel kapcsolatban, ami lehetőséget adhat az MLF további bővítésére.

AZ AFFILIÁCIÓS FOLYAMAT

A NATO részére felajánlott nemzeti erők integrálódása a kijelölt parancsnokszághoz kiemelt feladatként jelentkezik a tagállamok számára.¹² Magyarország 2002-ben írta alá azt a MoU-t, amelyet egyrészt a részt vevő NATO-tagállamok, másrészt a Szövetséges Erők Európai Főparancsnoksága (Supreme Headquarters Allied Powers Europe – SHAPE) és a Szövetséges Hatalmak Atlanti Főparancsnoksága (Headquarters, Supreme Allied Commander Atlantic – HQ SACLANT) kötöttek a HQ NRDC-ITA létrehozásáról és működtetéséről, amelyben a keretnemzet Olaszország, települési helye Solbiate Olona (Olaszország). Ehhez az egyetértési megállapodáshoz 2006-ban (NATO-tagságát követően) Szlovénia is csatlakozott. Hazánkat is aktív szerepvállalás jellemzi, többek között a törzsbeosztások folyamatos ellátásával.

2010-ben jött létre az a technikai megállapodás Olaszország és Magyarország között, amely tartalmazza egy magyar harccsoport affiliációját a HQ NRDC-ITA-hoz. Ez a dokumentum megállapítja többek között azt is, hogy a Júlia Dandár a Mantova Hadosztályon keresztül affiliálódott a HQ NRDC-ITA-hoz. Ennek megfelelően megvalósult a magyar harccsoport affiliációja is a Júlia Dandárhoz (MLF részére felajánlott erők), és a HQ NRDC-ITA-hoz. Emellett hosszú távú célként megfogalmazódott egy teljes lövészdandár affiliációja is az olasz hadtestparancsnokszághoz, melynek részleteit azonban még ki kell dolgozni.

¹¹ Horváth Gábor – Szenes Zoltán – Szép László: Az Európai Unió harccsoport-koncepciója. Európai Tükör, 2007/4. szám, 97–111. http://www.mfa.gov.hu/NR/rdonlyres/ACD6BB4B-5D05-40A3-A8C0-2564380A47B3/0/et_2007_04.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 01. 28.)

¹² Szép László – Hornyák Zsolt: Az affiliáció mint a többnemzeti katonai képességfejlesztés és a közös tevékenység eleme. Honvédségi Szemle, 64. évf. 2010/4. szám, 4–7.

Tehát az MLF és azon belül a felajánlott magyar erők ismét történelmi szerepet játszhatnak a NATO részére felajánlott erőcsoportosítás szempontjából. Az MLF-en keresztül történő átalárendelés a szlovén félnek is kedvező, így azonnal csatlakoztak a kezdeményezéshez. Végül olasz részről is támogatták a kezdeményezést, és elkészült a háromnemzeti technikai egyezmény az MLF affiliációjáról. Ennek megfelelően az érintetteknek közös jövőbeni érdeke az MLF és a HQ NRDC-ITA felkészítési rendezvényeinek harmonizálása, az affiliációs követelmények maradéktalan teljesítése. Magyar részről történtek a dandárszintet megjelenítő részvételek a hadtest gyakorlatain, mint például az „Eagle Joker 14” HQ NRDC-ITA minősítő gyakorlaton történő részvétel az MH 5. Bocskai István Lövészdandár törzsével 2014-ben.

Fontos jövőbeni kérdés magyar részről, hogy amennyiben az ambíciószint növekszik és megvalósul a teljes dandárszintű felajánlás, akkor mi lesz a szerepe az MLF magyar erőinek.

A VÉDELMI EGYÜTTMŰKÖDÉS KEZDEMÉNYEZÉS (DECI)

A DECI-t Olaszország kezdeményezte 2012 márciusában a dél-közép-európai és a kelet-európai országok közti mélyebb katonai együttműködés előmozdítására, a régió stabilitása, biztonsága és fejlődésének megerősítése érdekében.¹³ *Ausztria, Horvátország, Magyarország, Olaszország és Szlovénia* politikai és katonai vezetése hat éve döntött úgy, hogy közös biztonságunk érdekében érdemes szorosabbra fűzni az együttműködés rendszerét, és mindezt a védelmi együttműködést intézményes formában is megvalósítani. A DECI a régiót érintő biztonsági kérdések rendszeres egyeztetéséhez biztosít teret azzal a céllal, hogy az érintett országok között hatékonyabbá váljon a védelmi együttműködés a rendelkezésre álló pénzügyi források észszerűbb felhasználásával. A DECI-hez 2016-ban csatlakozott Albánia, 2017-ben pedig Montenegró. Az együttműködés kezdeti időszakában a DECI-t az MLF-hez kötötték, amelyben Ausztria és Horvátország is megfigyelőként vett részt. 2013-ban Udinében zajlott az a vezérkari főnöki találkozó, ahol az öt ország (Ausztria, Horvátország, Magyarország, Olaszország és Szlovénia) legfelsőbb katonai vezetői és szakértő képviselői tárgyalták meg a DECI aktuális katonai kérdéseit, például a Balkán biztonsági helyzetét, az EU/ENSZ válságkezelői tevékenységeiben történő együttműködést, az EU Harccsoportban történő közös részvétel lehetőségének vizsgálatát. Ennek a DECI-szemináriumnak lett az eredménye az Európai Uniónak felajánlott harccsoport megalakítása (DECI EU BG) és 2017-ben történt sikeres szolgálatellátása. A DECI fennállása óta jelentős sikert értek el a részt vevő nemzetek a haderőik átalakítása és a műveletekben történő részvétel során is. A DECI-ben Magyarország fontos szerepre törekszik, hiszen hazánk összekötő kapocs a DECI, a V4 és a Közép-európai Kezdeményezés (Central European Initiative – CEI) között.

A 2017. évi találkozón a DECI-országok vezérkari főnökei értékelték és megvitatták a harccsoport tevékenységét és annak addigi tapasztalatait. Emellett szó esett a 2021 második és 2023 első félévére tervezett olasz vezetésű DECI-harccsoport felállításának lehetőségeiről is. A találkozón mindezek mellett egyeztetéseket folytattak arról is, hogy az együttműködésnek milyen helyet és szerepet szánunk a NATO-n belül, hogyan lehet beilleszteni az együttműködés törekvéseit a NATO keretnemzeti koncepciójába.

¹³ Csiki Tamás: A kelet-közép-európai államok védelmi együttműködési törekvései, 2008–2016. Doktori (PhD-) értekezés, NKE Hadtudományi Doktori Iskola, 2017, 133–137. http://archiv.uni-nke.hu/feltoltes/uni-nke.hu/konyvtar/digitgy/phd/2018/csiki_tamas.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 03. 17.)

ZÁRSZÓ

Mindezek alapján kijelenthető: az MLF kitűnő „munkaműhelynek” tekinthető a regionális katonai együttműködés kiszélesítése, valamint a NATO-val és az EU-val történő együttműködés területén. Az MLF alapjainak (alapidokumentumok, eljárások és működési rendek, tapasztalatok és kapcsolatok) felhasználásával a térség államai gyakorlatias képességekkel rendelkeznek a közös katonai tevékenységek eredményes végrehajtásához.

Az MLF további feladatokra készül, jelenleg is folyamatban van a felkészülés a következő misszióra, amely várhatóan libanoni (UN Interim Force in Lebanon – UNIFIL) misszió lesz. A misszió az MLF nevén fut, de abban a két DECI-ország is részt vesz. Ausztria egy-két fő törzstiszttel, míg Horvátország egy műszaki szakasszal és szintén egy-két fő törzstiszttel. Magyarországot az MLF-hez delegált tisztek és altisztek képviselik.

Versenyhelyzet alakult ki, hiszen minden alakulatnak és nemzeti vagy többnemzeti katonai szervezetnek egyaránt folyamatosan bizonyítania kell a politikai és a katonai vezetés részére, hogy van értelme a ráköltött pénznek, megfelelő befektetésnek számít a működéshez szükséges költségvetés biztosítása. Az MLF már bizonyította létjogosultságát, jelentős eredményeket ért el, felkészült a jövő kihívásaira. Magabiztosan, jelentős tapasztalatokkal a tarsolyában, optimistán ünnepelheti 20. születésnapját a nemzetközi porondon.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Dokumentumok

Addendum to the Memorandum of Understanding about the Organization of the Multinational Land Force aimed at establishing an European Union Battle group based on the MLF – aláírva 2006-ban.

Agreement among the Government of the Republic of Slovenia, the Government of the Republic of Hungary, and the Government of the Italian Republic on the Establishment of a Multinational Land Force – aláírva 1998. április 18-án.

Agreement between the Government of the Republic of Slovenia, the Government of Hungary, and the Government of the Italian Republic on the Multinational Land Force – aláírva 2014. november.

Memorandum of Understanding about the Organization of Multinational Land Force – aláírva: 2001. július 12-én.

Memorandum of Understanding rev. 1 among the Ministry of Defence of Hungary, the Ministry of Defence of the Italian Republic and the Ministry of Defence of the Republic of Slovenia about the Organization of the Multinational Land Force – aláírva 2017. szeptember 6-án.

Multinational Land Force General Technical Agreement among the Ministry of Defence of Hungary, the Ministry of Defence of the Italian Republic and the Ministry of Defence of the Republic of Slovenia, throughout Multinational Land Force (MLF) training activities – aláírva 2012. május.

Technical Arrangements between the Ministry of Defence of the Italian Republic and the Ministry of Defence of the Republic of Hungary concerning the affiliation of a Hungarian Infantry Battle Group to Headquarters NATO Rapid Deployable Corps – Italy (HQ NRDC-ITA) – aláírva 2010. november 18-án.

Technical Arrangements on the Operating of the Multinational Land Force (MLF) – aláírva 1999. október 21-én. <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/22623>

Publikációk

- Csiki Tamás: *A kelet-közép-európai államok védelmi együttműködési törekvései, 2008–2016*. Doktori (PhD-) értekezés, NKE Hadtudományi Doktori Iskola, 2017. http://archiv.uni-nke.hu/feltoltes/uni-nke.hu/konyvtar/digitgy/phd/2018/csiki_tamas.pdf
- Horváth Gábor – Szenes Zoltán – Szép László: *Az Európai Unió harccsoport-koncepciója*. Európai Tükör, 2007/4. http://www.mfa.gov.hu/NR/rdonlyres/ACD6BB4B-5D05-40A3-A8C0-2564380A47B3/0/et_2007_04.pdf
- Németh Bence: *Magyarország szerepe a regionális biztonsági-védelmi együttműködésekben*. In: Tálás Péter – Csiki Tamás (szerk.): *Magyar biztonságpolitika, 1989–2014. Tanulmányok*. NKE SVKK, 2014. http://nit.uni-nke.hu/uploads/media_items/magyar-biztonsagpolitika_-1989-2014.original.pdf
- Szép László – Hornyák Zsolt: *Az affiliáció mint a többnemzeti katonai képességfejlesztés és a közös tevékenység eleme*. Honvédségi Szemle, 64. évf. 2010/4.

A Zrínyi Kiadó újdonsága

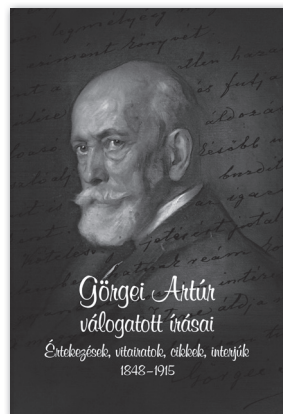
Görgei Artúr válogatott írásai
**Értekezések, vitairatok,
cikkek, interjúk
1848–1915**

Válogatta és sajtó alá rendezte:
dr. Hermann Róbert

Görgei Artúr az 1848–1849. évi forradalom tábornoka, egy ideig hadügyminisztere és a hadsereg főparancsnoka volt. A tábornok német nyelvű emlékiratai 1852-ben Lipcsében láttak napvilágot, ám magyar fordításuk csak 1911-ben, majd 1988-ban került az olvasóközönség elé.

A Görgei Artúr születésének 200. évfordulójára megjelent kötet közreadja a tábornok 1848-ban befejezett kémiai doktori értekezését, 1848–1849-es kiáltványait, beszédeit, 1861–1881 közötti hírlapi cikkeit és folyóiratokban megjelent tanulmányait. A kötetben olvashatók még a tábornokkal 1884 és 1915 között készített interjúk, valamint azok az önéletrajzi jellegű levelek, amelyekben pályafutására, illetve 1848–1849 egyes szereplőire vonatkozó emlékeiről ír.

Zrínyi Kiadó, 2018

További információk, vásárlás: shop.hmzrinyi.hu/

Csutak Zsolt:

ÚJ IDŐK ÚJ HADVISELÉSE – KOGNITÍV BIZTONSÁG AZ INFORMÁCIÓS ÉS A KIBERHADVISELÉS KORÁBAN

ÖSSZEFOGLALÓ: A 21. század posztmodern, globalizált és a számítógépes rendszerek uralta korában radikálisan megváltoztak az információszerzés, a kommunikáció, a társas interakció s így a hadviselés viszonyrendszerei is. A politikai és a gazdasági érdekérvényesítés súlypontja áttevődik a kibertérbe, az elektronikus online média hadszíntérré változik, és az információ fegyverrel alakul. Állami és nem állami szereplők használják a propagandisztikus online médiabefolyásolás puha erőfokozó eszközeit, amelyek ellen nagyon nehéz hatékonyan védekezni. A stratégia és a módszer tulajdonképpen évtizedek óta ismert, csupán a kibertechnológiai megoldások és forradalmi változások teszik újszerűvé az információs műveleteket, illetve a hibrid hadviselés megnyilvánulási formáit. Az emberek és a társadalmak kognitív sérülékenysége a puha erőhatások és a hibrid befolyásoló hadműveletek célpontjában új stratégiai elemző megközelítést és alternatív hadviselési, szociálpszichológiai megoldásokat tesz szükségessé.

KULCSSZAVAK: kibertér, információs és pszichológiai műveletek, hibrid, információs és elektronikai hadviselés, kognitív biztonság, médiabefolyásolás, puha erőhatás, propaganda

„A képzelet sokkal fontosabb, mint a tudás.” Albert Einstein¹

BEVEZETÉS

Közhelyszerűnek tűnő, ellenben igaz megállapítás, miszerint a 21. század elején új idők új szele fúj a társadalmi, technológiai és politikai, következőképp a katonai interakciók és viszonyrendszerek területén is. Az újszerű kihívások újszerű stratégiát és megoldási alternatívákat kívánnak, olyan új paradigmát, gondolkodásmódot, amellyel talán még nem is találkoztak sem a döntéshozók, sem digitális világunk hétköznapi polgárai. Posztmodern korunk meghatározó hívószavai lettek és az utóbbi évtized során alapfogalmakká váltak olyan kifejezések, mint *információ*, *digitális*, *elektronikai*, *kiber*, továbbá a velük szoros összefüggésben használt és értelmezett tág fogalmak, mint *társadalom*, *biztonság*, valamint a számunkra – a dolgozat témájánál fogva – különösen fontos *hadviselés*.

Mindezen változások háttérben fellelhetőek a széles körű globális politikai és technikai átalakulások, trendek, amelyekre reagálni kénytelenek mind a katonai stratégiaalkotók, mind pedig az elhárításban, információszerzésben és -feldolgozásban érintett biztonsági szolgálatok.

A dolgozat témáját, alapkérdéskörét tekintve a korlátozott formai és tartalmi keretek között kísérletet teszek a viszonylag új stílusú és koncepciójú pszichológiai, illetve informá-

¹ <https://www.citatum.hu/idezet/15580> (Letöltés időpontja: 2018. 05. 05.)

ciós műveletek főbb karakterjegyeinek bemutatására és jellemzőinek rövid ismertetésére. Továbbá szeretnék rávilágítani a számítógépes rendszerek uralta kibertér és a vele szoros összefüggésben kibontakozó elektronikai, kiber- és információk hadviselés jellemzőire, annak társadalmi, politikai és szociálpszichológiai vonatkozásaira.

A KIBERVILÁG HÁLÓJÁBAN

Az első öbölháború legendás amerikai parancsnoka, Norman Schwarzkopf tábornok elhíresült *bon mot*-ja volt 1991-ből, hogy nyavalyás számítógépekkel nem lehet csatát vívni,² ellenben 2018-ban kis túlzással kijelenthetjük, hogy a mai posztmodern korban már nem lehet – vagy csupán nagyon korlátozott módon – számítógépek igénybevétele nélkül komoly és korszerű hadviselést folytatni. Az amerikai tudományos-fantasztikus irodalom világából 1982 óta kölcsönvett *kibertér* fogalom³ és a rövidesen hozzákapcsolódó *kiberhadviselés* ma már érzékelhető valóság és új alkalmazott hadviselési forma. Ebben a tekintetben viszonylag gyakran találkozhatunk a kiberhadviselés és -háború (*cyber warfare and war*) egyik névadójának, Richard A. Clarke professzor veterán amerikai nemzetbiztonsági elnöki tanácsadó gondolataival, akárcsak neves washingtoni kiberbiztonsági szakértő munkatársai, Robert Knake és Paul Kurtz meghatározó véleményével. Az említett befolyásos tanácsadók, szakértők az ezredforduló körül bekövetkezett forradalmi technikai és egyéb változások nyomán határozottan úgy vélekednek, hogy a 21. század fő konfliktusai – állami és nem állami szereplők között egyaránt – elsősorban az ún. *kibertérben* fognak lezajlani, pontosabban már évek óta zajlanak.⁴

A kibertér fogalmának filozófiai, irodalmi és technikai tartalmakkal is terhelt használata igencsak szerteágazó, különféle kontextusokban megjelenített posztmodern eszme. Ezért a tisztánlátás, illetve a fogalmi zűrzavar elkerülése érdekében a dolgozatban az amerikai és más mérvadó NATO-tagállamok haderőiben alkalmazott – és a Magyar Honvédségben is elterjedt – szóhasználatot és kontextust tartom követendőnek. Tehát ebben a vonatkozásban elsősorban fizikai, elektronikai jellemzőkkel bíró mesterséges környezetről, továbbá katonai és polgári számítógépes alkalmazások és rendszerek elleni támadások előkészítéséről, kivitelezéséről vagy ezek elhárításáról beszélhetünk.

Ugyancsak említésre méltó tény, hogy a fizikai, mérhető és érzékelhető hálózati környezeten, kibertéren túl létezik egy kvázi megfoghatatlan, virtuális másodlagos tér, avagy környezet is, ahol a kibervilág rejtőzködő, többes identitású szereplői tevékenykednek. Ha az összekapcsolódott számítógépes hálózatok, alkalmazások és mindennemű okoseszközök rendszerét egy nagy globális komplex egységnek tekintjük, nevezetesen a *dolgok internetének* (*Internet of Things*) a 21. századi világban, akkor egy igazán megdöbbentő és szinte felfoghatatlan méretű és bonyolultságú másodlagos valósághoz jutunk. Ez a kibervilág – illetve mondhatnánk, mesterséges hibrid, fizikai és ugyanakkor virtuálisan létező univerzum – napjainkban közel 30 milliárd eszközt és felhasználót számlál, és exponenciálisan

² Richard A. Clarke – Robert Knake: *Cyber War: The Next Threat to National Security and What to do about it*. Harper & Collins, e-könyv, 2010, 12.

³ Gibson 1982-ben megjelent *Burning Chrome* c. novellájában utal a kibertérre (cyber space) mint metaforára, habár a sci-fi brit nagymestere, Arthur C. Clarke 1956-os, a *Város és a Csillagok* című regényében már használt teljesen hasonló leírást, de nem ezzel a kifejezéssel, hanem „virtuális mátrix”, illetve a „virtuális valóság” használatával. <http://www.technovelgy.com/ct/content.asp?Bnum53> (Letöltés időpontja: 2018. 04. 25.)

⁴ Clarke–Knake: i. m. 13–18.

bővülő tendenciát mutat, amelyet ugyanakkor korunkra tipikusan jellemző posztmodern és aszimmetrikus módon csak a világ lakosságának fele ér el és használhat.⁵

A katonai hadszínterek hagyományos hármás földrajzi tipológiáján, kiterjesztésén túl a fenti jelenségek megjelenésével létrejött egy újabb, nem konvencionális, atipikus hadszíntértípus, amely leginkább a *kiberdimenzió* szóval írható le.

Az amerikai és a NATO katonai terminológiában a számítástechnikából átvett és átlényegített kibertér, kibertartomány (*cyber domain*), illetve információs környezet (*information environment*) is gyakran előforduló fogalom, amely elsősorban mint a klasszikus négy fő hadműveleti tartomány (*operational domain*), azaz a szárazföldi, légi, tengeri és űr műveleti tartományok mellett megjelenő kiber-, illetve információs – és pszichológiai – tartományra történő utalásként használatos a szakirodalomban.⁶ Az amerikai Védelmi Minisztérium (Pentagon) Kiberhadviselési Parancsnoksága (*CYBERCOM*) által 2010-ben összeállított korszerű hadműveleti fogalomtár meghatározása szerint a kibertér egy összetett, vélt, illetve empirikus valóságot lefedő fogalom, hiszen megkülönböztethető a virtuális, névleges (*notional*) entitás a fizikai hálózati, a logikai hálózati és a rejtőzködő, nehezen beazonosítható virtuális kiberszemélyiségek (*cyber-persona*) hálózata mellett.⁷

A kibertér hadtudományi vonatkozású megfogalmazására és tudományos igényű leírására a magyar szakirodalomban elsősorban a Haig Zsolt és Kovács László által használt definíciót és leírást érdemes megjegyezni, amely amerikai mintára szintén az elektronikus hálózati rendszerű adatszerzésre és különösképp támogató műveletekre, továbbá az információs, illetve kiberhadszíntéren történő katonai és biztonsági jellegű műveletek összességére utal.⁸

Az amerikai terminológiában, elsősorban a RAND⁹ agytröszt kutatóinak megfogalmazásában az *információs hadviselés* (*information warfare*) definíciója közérthetően minimalista, miszerint minden konfliktus, amely az információs, illetve digitális információs kibertérben zajlik két vagy több szemben álló fél között, az az információs hadviselés fogalmába és műfajába tartozik.¹⁰ Az elektronikai és az információs hadviselés¹¹ sok tekintetben átfedést mutat, habár katonai doktrína szintjén például az amerikai haderő az utóbbit még nem nevesítette, csak alkalmazza. Kétségtelen, hogy napjaink digitalizált világában az információs tér a világ lakossága több mint felének egyben elektronikusan hozzáférhető, digitális adatot vagy információs teret, dimenziót jelent, amelyben élen járnak például a digitális médiafelületek, a közösségi hálózatok vagy akár a tömeges online szerepjátékok (MOBA RPG¹²) is.

⁵ A Statista globális statisztika portál szerint 2017-ben a világ lakosságának csak kb. 51%-a rendelkezett internet-hozzáféréssel. <https://www.statista.com/statistics/269329/penetration-rate-of-the-internet-by-region/> (Letöltés időpontja: 2018. 05. 10.)

⁶ Munk Sándor: A kibertér fogalmának egyes, az egységes értelmezést biztosító kérdései. Hadtudomány, 2018/1. szám, 116. http://real.mtak.hu/77921/1/HT20181_115_133_u.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 07. 28.)

⁷ Uo. 117.

⁸ Haig Zsolt – Kovács László: Fenygetések a cybertérből. Nemzet és Biztonság, 2008/5. szám, 61–69. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/haig_zsolt_kovacs_laszlo-fenygetesek_a_cyberterb_l.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 07. 28.)

⁹ Research ANd Development – kutatás és fejlesztés.

¹⁰ Isaac R. Porche III. et al.: Redefining information warfare boundaries for an army in a wireless world. RAND Corp. – Arroyo Center, 2013, XV. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/MG1100/MG1113/RAND_MG1113.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 06. 10.)

¹¹ Uo. XVI.

¹² Massive Online Battle Arena Role Play Games, vagyis tömeges harctéri szerepjátékok, amelyeket szimultán online akár több tízmillián is játszanak világszerte belső titkosított kommunikációs csatornával, mint pl. World of Warcraft, League of Legends, World of Tanks, Hunger Games stb.

A hazai és az amerikai szakértők elgondolása szerint az információs műveletek és a kiberhadviselés formái tulajdonképpen a tágabb kontextusú és tartalmú *elektronikai hadviselés* (*electronic warfare*) keretében nyilvánulnak meg. Napjaink technikai és hálózatalapú társadalmainak kitettsége és függősége az elektronikai rendszerek, hálózatok világától polgári és katonai vonatkozásban egyaránt egyre nagyobb jelentőséggel és befolyással bír a politikai döntés-előkészítési és a stratégiai, hadművelleti folyamatok tervezésekor. A különféle elektronikai technológiát alkalmazó megnyilvánulási formái egymást kiegészítő, erősítő eszközök lehetnek katonai és polgári célpontok elleni támadások végrehajtásában, amire minden állami és nem állami szervnek vagy akár multinacionális szervezetnek fel kell készülnie napjaink információs, digitális társadalmában.¹³

Az említett kibervonatkozású katonai és biztonságpolitikai kihívások és lehetőségek mellett fontos fogalom és tartalmilag releváns tényező a dolgozat címében is szereplő *kognitív biztonság és információs tér, környezet, illetve hadszíntér*. Ez utóbbi kifejezés első hallásra talán túlzó eufemizmusnak tűnhet, különösen a laikus nagyközönség számára, ellenben Rand Waltzman professzornak, a neves RAND Corporation világhíres kutatójának és a Pentagon Fejlett Védelmi Kutatási Projektek Ügynöksége (*DARPA*)¹⁴ egykori projektvezetőjének határozott véleménye szerint e két fogalompár nagyon jellemző vonása és meghatározó tényezője napjaink társadalmi, védelmi és biztonsági környezetének. Waltzman professzornak az amerikai Szenátus Védelmi és Kiberbiztonsági Albizottsága általi meghallgatásán tett 2017. április 27-i tanúvallomása¹⁵ globális hatásának bizonyult nemcsak a biztonság- és védelempolitikai szakma, hanem a kibervilág hétköznapi szereplői számára is. Dr. Waltzman – aki 2018 májusában két nagy sikerű előadást is tartott budapesti egyetemeken – nyilvános kongresszusi beszámolójában ugyanis nem állított mást, mint hogy az internethasználók és különösképpen a közösségi hálózatok ügyfelei folyamatos információs támadás és kártékony külső befolyásolás alatt állnak vagy állhatnak. A *Facebook* és a *Cambridge Analytica* IT-cégek illegális adatahasználatai és a 2016-os amerikai elnökválasztás orosz befolyásolási botrányai révén az ilyen információs és pszichológiai jellegű befolyásoló tevékenység újra a hírek és a figyelem középpontjába került – a 2007-es észtországi¹⁶ kibertámadás, illetve a 2008-as grúziai háborús események izgalmai¹⁷ után.

Érzelkelhető módon megjelent egy újabb burkolt hadviselési forma, a Waltzman által csak *információs fegyverkezésnek* is nevezhető (*the weaponization of information*)¹⁸ jelen-

¹³ Haig Zsolt: Az információs társadalom fenyegető információalapú veszélyforrások. Hadtudomány, XVII. évf. 2007/3. szám, 50–55. http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/2201/hadtud_2007_3_haig.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Letöltés időpontja: 2018. 07. 28.)

¹⁴ Defense Advanced Research Projects Agency.

¹⁵ Rand Waltzman: The Weaponization of Information – the need for cognitive security. RAND Corp., 2017. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/testimonies/CT400/CT473/RAND_CT473.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 05. 10.)

¹⁶ Az első webháború (Web War I) néven is emlegetett összehangolt, többnapos DDOS jellegű kibertámadás sorozat az éjszakai állami és üzleti infrastruktúrák, szolgáltatók ellen a 2007. április 26-i „bronzkatona éjszakája” után. A kevés visszakövethető forrás moszkvai szerverekhez vezetett. <http://infowar.cepa.org/Briefs/Est/10-years-after-Web-War-I-in-Estonia> (Letöltés időpontja: 2018. 05. 10.)

¹⁷ 2008 augusztusában a dél-osztét–grúz (georgiai) fegyveres konfliktus okán az orosz hadsereg támadást indított a grúz hadsereg egységei ellen, és a megelőző kibertámadásban részlegesen, illetve teljesen ellehetetlenítette az ország katonai és polgári irányítására szolgáló kritikus infrastruktúra üzemeltetését. Daniel Hollis: Cyberwar case study: Georgia 2008. <http://smallwarsjournal.com/blog/journal/docs-temp/639-hollis.pdf> (Letöltés időpontja: 2018. 05. 09.)

¹⁸ Waltzman: i. m. 1.

ség, amelyet a fent említett műveleti opciók és az elektronikai hadszínterek sajátosságai hívtak életre az utóbbi évtizedek során. Az aszimmetrikus és a kiberhadviselés könnyen megjegyezhető szabályai érvényesülnek ezen a sajátos hadszíntéren is: tudniillik nincsenek kinyilvánított hadviselő felek egy elismert hadszíntéren, ahogy hadüzenet és uniformis viselete sem jellemző a harcban részt vevő felekre. Ez utóbbiak nagyon változatos skálája és széles körű penetrációja jelenti az egyik legnagyobb biztonsági kihívást és problémahalmazzat. Waltzman és számos más szakértő megállapítása szerint manapság az előrehaladott technikai lehetőségek révén a kiberhadviselésben az „információs, pszichológiai műveleteket is alkalmazó szereplők (hadviselő felek) száma és jellege teljesen demokratizálódott”.¹⁹ Megtalálhatóak közöttük a különösképpen nagy és befolyásos állami szereplők (gondoljunk csak elsősorban olyan államokra, mint az Amerikai Egyesült Államok, Oroszország, Kína, Észak-Korea, Irán, Izrael), de akár tehetséges és globális befolyással bíró magánszemélyek (pl. Ed Snowden, George Soros, Mark Zuckerberg és sokan mások), valamint természetesen terrrorszervezetek (ISIS, al-Kaida) is.²⁰

A hadtudomány legújabb hadviselés-tipológiája szerint a 4.,²¹ illetve akár a 21. századi 5. generációs hadviseléshez is sorolható kiber- vagy információs hadviselési műveletek módszerei és célpontjai nagyon változatosak lehetnek. Számos katonai gondolkodó és hadtudós meglátása szerint a jövő konfliktusai és háborúi a levegő és az információs, illetve kiberhadszíntereken fognak elsősorban lezajlani és eldőlni. Ezen a véleményen van Peter Layton professzor is, az ausztrál légierő tartalékos századosa és az amerikai védelmi akadémia, a tekintélyes Eisenhower College oktatója, valamint az 5. generációs, hálózatalapú – *elsősorban légi – hadviselés* egyik fő propagálója.²² Layton százados szerint érdemes a nagy NATO-rivális hatalmi erőterekre is figyelni, tudniillik a kínaiak és az oroszok is felismerték ezt az új trendet, hiszen nyilatkozataik, döntéseik, katonai gondolkodásuk stratégiai irányvonalai mind ebbe az irányba mutatnak.²³

Ezekhez a katonai fogalmi rendszerekhez kapcsolható a manapság sokszor hivatkozott *hibrid hadviselés* típusa is, amely hatékonyan ötvözi az aszimmetrikus, az irreguláris, az információs és a kiber jellegű műveletek jellemző tulajdonságait. A fősodorbéli globális hírügynökségek meghatározó tevékenysége, illetve az újabb hidegháborúnak is címkézett amerikai–orosz szembenállás révén a 2013-ban megjelent, és a nyugati szakírók által némi túlzással csak *Geraszimov-doktrínaként*²⁴ is köztudatba került újszerű orosz hadviselési stratégia mondhatni slágertémává tette a hibrid és az információs műveletek fontosságát.

Ez azonban természetesen nem kizárólag orosz sajátosság, hiszen ezeket a módszereket, művelettípusokat hasonlóképpen már hatékonyan alkalmazták az amerikai erők a második öbölháború idején 2003-ban, a libanoni Hezbollah gerilla-terrorista propagandistái 2006-ban

¹⁹ Uo. 3.

²⁰ Uo. 2.

²¹ Resperger István – Kis Álmos Péter – Somkuti Bálint: *Aszimmetrikus hadviselés a modern korban*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2015, 60–65.

²² Peter Layton: Working Paper on Fifth Generation Air Warfare. 2017. <http://airpower.airforce.gov.au/APDC/media/PDF-Files/Working%20Papers/WP43-Fifth-Generation-Air-Warfare.pdf> (Letöltés időpontja: 2018. 05. 10.)

²³ Waltzman: i. m. 3–5.

²⁴ Valerij Geraszimov tábornok orosz vezérkari főnök rövid (12 oldalas), ámde annál hatásosabb tanulmánya a nemlineáris, hibrid hadviselés fontosságáról. A 2013. 02. 27-én kiadott orosz nyelvű szöveg Az előrelátás értéke a tudományban címmel: https://vpk-news.ru/sites/default/files/pdf/VPK_08_476.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 05. 10.)

az Izrael elleni háborúban, valamint az iraki „Mahdi Hadserege” műveleti főnökei is a bagdadi peremkerületek harcai során az amerikai különleges erők ellen. Ez utóbbi emlékezetes és példaértékű esetnek bizonyult, különösképpen az amerikai fegyveres erők döntéshozói és a kiber-, illetve információs hadviselés tervezői, elemzői számára. Nagyon kis ráfordítással óriási médiahatást és pszichológiai, kommunikációs és egyben katonai ellenreakciót váltott ki a „Mahdi Hadserege” 2007. márciusi újszerű akciója az amerikai különleges erők megtevesztésével a hatásos elterelő információs műveletének eredményeként.²⁵ Erre az esetre is vonatkoztathatnánk Mark Twain sokat idézett, klasszikussá vált bölcsességét, amely a mai posztmodern korban aktuálisabb és mélyrehatóbb, mint valaha: „Egy hazugság már rég körbejárta a világot, miközben az igazság még csak a cipőjét húzza.”²⁶

A fenti regionális katonai konfliktusok politikai fontossága és médiahatása hosszú távon természetesen eltörpült a 2014-ben kezdődött – és a sokat emlegetett Geraszimov-doktrína gyakorlati mesterműveként is értelmezhető – ukrainai események európai biztonságpolitikai jelentősége és kihatása mellett. Ez az eseménysorozat az orosz hibrid hadviselés és az azonosítatlan „udvarias zöld emberek” – az orosz különleges fegyveres erők tagjai – jelenségének reneszánszát eredményezte.

Mindazonáltal a posztmodern hadviselés kategóriájába sorolható kiber-, információs és hibrid hadviselés különféle megnyilvánulási formáiban a stratégiai és a taktikai célok többnyire leszűkíthetők a következő kategóriákra:²⁷ biztonsági zavarkeltés, álhír- és tévhíterjesztés, propaganda; technikai és szociálpszichológiai jellegű terepfelmérés; társadalmi káosz és pánikkeltés; gazdasági, katonai, következőképp politikai előnyszerzés. E műveletsorozat, illetve folyamat végén a végső harcba lendülés jele a gerinchálózatok és az életfontosságú szolgáltatások leállítására, illetve irányításának megszerzése a harcoló egységek, a kinetikus²⁸ katonai erők bevetése előtt. Ugyanakkor még ilyen megváltozott körülmények, hadászati és hadviselési feltételek mellett is érvényesnek tűnik a háború célját leíró klasszikus clausewitz-i értelmezés, miszerint az ellenséges akaratervényesítés/befolyásolás bonyolult folyamatát látjuk kiteljesedni még a kibertérben is, csupán teljesen új kifinomult technológiák és felet-több heterogén szemben álló felek révén.

KOGNITÍV SÉRÜLÉKENYSÉG ÉS HADMŰVELET A KIBERTÉRBEN

Számos kiberbiztonsági szakértő és a nagy globális holisztikus folyamatokat is érzékenyen megfigyelő gondolkodó megállapításai szerint az emberiség által alkotott legkomplexebb és leggyorsabban fejlődő tudásbázis és hálózati rendszer, vagyis az internet és a rajta futó programok, alkalmazások összessége már nem az, aminek eredetileg kitalálták. Ezzel a lehangoló tény megállapítással egyetért és a drámai társadalmi és technikai átalakulási folyamatokat is egyaránt elismeri az internetes kiberhálózat atyja, illetve a legnépszerűbb netes kezelőprogram, a világháló (*world wide web*) létrehozója, nevezetesen Vinton Cerf és Sir Tim Berners-Lee. Véleményük szerint ők sokáig megvalósulni látták nagy álmukat, hogy létrejöhet a gondolatok és a tudásmegosztás világméretű, szabad, semleges és korlátlan

²⁵ Waltzman: i. m. 5.

²⁶ https://kelgyo.blog.hu/2017/12/18/mark_twain_idezetek (Letöltés időpontja: 2018. 07. 28.)

²⁷ Roger C. Molander – Andrew Riddile – Peter A. Wilson: Strategic Information Warfare: The New Face of War. RAND Corp., 1995, 18–20. www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR661.html (Letöltés időpontja: 2018. 05. 02.)

²⁸ Valódi fizikai katonai erő bevetése az amerikai szakzsargonban (kinetic military force).

fóruma: az internet világa. Am a 21. század elején bekövetkezett radikális webes átalakulások, a közösségi hálózatok mindent elsöprő ereje, a hamis hírek, áltudományos sarlatánságok és a multifunkcionális propaganda özöne – nem beszélve az általunk is gyakran említett és vizsgált kiberhadsergek, kiberbűnözés, fizetett médiatrollok és zsarolóvírusok elterjedéséről – csúnyán szétzúzták az alapító atyák jóhiszemű, idealista elképéléseit.²⁹

A kibertér fokozódó militarizálódása és az információs fegyverkezés mellett érdemes szót ejtenünk az ezekkel a folyamatokkal párhuzamba állítható globális szociálpszichológiai jelenségekkel (kognitív kitettség, sérülékenység, fenyegetettség és disszonancia, illetve információs buborék) az ál- és hamis hírek gyártása korában. Ezekről a jelenségekről nyugodtan kijelenthetjük, hogy a hibrid és az új generációs információs hadviselés puha (*soft*) fegyver formái, amelyet számos „szemben álló harcoló fél” alkalmaz, legyen az állami vagy nem állami, akár globális hatású multinacionális üzleti szereplő is.

A sokat említett Waltzman professzor, a RAND Corporation és DARPA kutatója szerint a kognitív sérülékenység napjaink multimédiás, képközpontú kibervilágának fő és egyedi sajátossága.³⁰ Az emberiség történelmében előzmények nélküli egyedüli módján manapság felfoghatatlan mennyiségű és értelmezhetetlenül sokszínű, ugyanakkor mégis homogén jegyeket hordozó felületes és torzított információdömping zúdul az emberekre, amelyekre sajnálatos módon nincsenek felkészülve sem intellektuálisan, pszichológiailag, sem politikai vagy biztonsági szempontból. A Waltzman professzor által elterjesztett *kognitív sérülékenység, kitettség (cognitive vulnerability and exposure)* is erre a folyamatra, jelenségsopontra utal, kiegészítve a szintén általa meghonosított másik fontos fogalommal, amely a webalapú multimédiás technológiák és a híryanagygyártás demokratizálódására (*democratization of online and news-making technologies*) fókuszál – annak számos pozitív és még több negatív következményével. Manapság tulajdonképpen szinte bárki képes minimális digitális készséggel és alapismeretekkel jó minőségű, hihető és reálisnak tűnő hang- és videóhíryanagot szerkeszteni és azonnal közzétenni, terjeszteni a világhálón. Erre számtalan példa van az utóbbi évtizedekből, mint a puha erő (*soft power*) alkalmazása az iraki, afgán és egyéb felkelőkkel, illetve terrorista csoportok ellen vívott aszimmetrikus összecsapások során.

A többnyire tájékozatlan és felületes, azonnal véleményt alkotó polgárok és társadalmi, politikai, gazdasági csoportosulások annak a híryanagnak hisznek, amelyik elsősorban érzelmileg hat rájuk és közelebb áll a *kognitív disszonancia*³¹ által befolyásolt világnézetükhöz. Ez a nagyon leegyszerűsített és hihető képvilágú, ellenben hamis vagy torzított valóságtartalmú propagandisztikus médiabefolyásolás csak a technikáját és a gyors, globális tömeghatását tekintve újszerű jelenség. Módszerét és filozófiáját tekintve azonban egyáltalán nem új keletű médiahatalomról és -befolyásolásról beszélünk, elég, ha csak a 20. század legnagyobb hatású amerikai újságírójának – Walter Lippmann – munkásságára gondolunk. Az amerikai szocialista párt egyik alapító ideológusa és Wilson elnök szövegírója, főtanácsadója az 1922-ben, illetve 1925-ben megjelent *Public Opinion* (Közvélemény) és *The Phantom Public* (A nyilvánosság fantomja) címet viselő két fő művében befolyásos baloldali újságíróként

²⁹ Tim Berners-Lee: The system is failing. The Guardian, 2017. 11. 15. <https://www.theguardian.com/technology/2017/nov/15/tim-berners-lee-world-wide-web-net-neutrality> (Letöltés időpontja: 2018. 01. 15.)

³⁰ Waltzman: i. m. 3.

³¹ Szociálpszichológiai tudati, érzelmi feszültségi állapot, amelyre jellemző, hogy önmagunk véleményével, meggyőződésével egyetértő és azt megerősítő módon viselkedünk, paradox módon akár az ennek ellentmondó, zavaró tények ellenében is kitarva álláspontunk mellett. https://www.mimi.hu/pszichologia/kognitiv_disszonancia.html (Letöltés időpontja: 2018. 05. 15.)

és demokrata politikusként – igencsak paradox, elitista módon – megkérdőjelezi a modern tömegtársadalmak megbízhatóságát, a tömegember képességét tárgyilagos, észszerű értéket meghozására. Sarkalatos és hatalmas vitákat gerjesztő véleménye szerint – amelyet a későbbiekben a náci, fasiszta és a kommunista diktatúrák propagandistái is nagyon jól ismertek és alkalmaztak – az érzelemvezérelt, ösztönös és sekélyes tájékozottságú, mélyreható médiabefolyásolás hatása alatt álló személyek, vagyis tömegemberek nem képesek elfogulatlan, önálló véleményalkotásra és ítélkezésre országos vagy különösképpen globális vonatkozású témákban.³² Waltzman professzor hasonló felismerése szerint a Lippmann által leírtak alapján a média által kreált *pszeudo-* vagy *álvalóság*, hamis álligazságok, alternatív tények (*post-truth*, *alterantive facts*) és összeesküvés-elméletek (*konteók*) uralta álkörnyezet (*pseudo media environment of con-theos*) igencsak kísérteties módon hasonlít napjaink virtuális, túlmediatizált másodlagos valóságára.³³

Kijelenthetjük, hogy az újabban sokat emlegetett *befolyásoló*, illetve *pszichológiai* műveletek (*PSYOPS*³⁴) a 21. századi médiavezérelt posztmodern társadalmainkban egyfajta technikai erő kifejlesztésévé, érdekérvényesítő eszközrendszerként jelennek meg az állami és a nem állami szereplők fegyvertárában. Természetes – és sajnálatos módon – a pszichológiai befolyásolás politikai, katonai és félkatonai alkalmazására számos tragikus példa létezik a történelemben, amikor közvetett vagy közvetlen módon ártó, gonosz szándékból egy pusztító fegyveres konfliktust megelőzőleg – vagy akár háborút kirobbantó tömeges érzelmi túlfűtöttség elérése érdekében – alkalmaztak országos szinten pszichológiai befolyásolási műveleteket. Ez történt például a délszláv háború idején vagy a ruandai népirtás előidézőesekor az 1990-es években. A teljesen vagy csak részben hamis hírek, alternatív valóságtartalmak propagandisztikus terjesztése, a háttérhatalmak uralta világ *konteóinak* sejtelmes sugallata nemcsak a globális médiakonglomerátumok, hanem a politikai és a katonai vezetők eszköztárában is előkelő helyet foglal el akár a saját lakosság, de természetesen legfőképp az ellenséges ország polgárainak pszichológiai, mentális gyengítése, összezavarása érdekében.³⁵

A propaganda, a meggyőzés és a befolyásszerzés évtizedek óta az orosz (szovjet) és a kínai politika és hadviselés szerves része, következőképp Szergej Sojgu orosz védelmi miniszter ez irányú, 2017. februári nyilatkozata az orosz információs hadsereg felállításának fontosságáról leplezetlen nyíltsággal erősíti ezt a trendet.³⁶ A nyíltan felvállalt és nem túl kifinomult, ellenben annál hatékonyabb orosz média és az információs hadviselési formák mellett szükséges megemlíteni a nagyságrendekkel nagyobb és hatékonyabb kínai állami információs műveleteket, a kiberhadviselési egységeket és a befolyásolási gyakorlatot, amelyet akár több millió fizetett, illetve önkéntes hazafi végez politikai és hadászati előnszerzési célokból. A közismert és híres/hírheft kínai „50 centes párt” fizetett, illetve párthűség alapján önkéntes online médiaszűrői és kommentelő trolljai, egyes vizsgálatok szerint kb. 450 millió közösségi médiaoldalt és hírfolyamot befolyásoltak vagy tettek tönkre a legna-

³² Walter Lippmann: A külvilág az elménkben. In: Angelusz Róbert – Tardos Róbert – Terestyéni Tamás (szerk.): Média – nyilvánosság – közvélemény. Gondolat Kiadó, Budapest, 2007.

³³ Waltzman: i. m. 3.

³⁴ Psychological Operations.

³⁵ Lásd Krekó Péter szociológus idevágó doktori kutatásaiból született könyvét: Tömegparanoia, az összeesküvés-elméletek és álhírek szociálpszichológiája. Athenaeum, Budapest, 2018, 210–220.

³⁶ Waltzman: i. m. 3–4.

gyobb kínai, amerikai és ázsiai webportálokon.³⁷ A Waltzman professzor által kidolgozott és szorgalmazott ún. *kognitív biztonság*³⁸ (*cognitive security*) fogalma és rendszere erre a jelenségre próbál hatékony választ, stratégiai ellenlépést nyújtani az érintett kormányok és szervezetek, valamint a tudatosabb, kritikusabb internethasználó polgárok számára.

A fenti releváns orosz és kínai példákon túl az amerikai intézkedések és technológiák jelentős lépéselőnyben vannak, hiszen szinte minden jelentős, az online, kibervilághoz kapcsolható szellemi termék, technikai megoldás, alkalmazás amerikai eredetű vagy az Amerikai Egyesült Államokban látott először napvilágot.

A 19. század közepén az amerikai elnöki hivatal – James Polk, majd Zachary Taylor elnökök idején – katonai információkat kezelő parányi titkársága már az 1847-es mexikói háborúban is hasonló jellegű felderítő, elemző, hírszerző, dezinformáló tevékenység típusokat alkalmazott az expanziós háborús sikerek érdekében.³⁹ Ugyanakkor mintegy másfél évszázadnak kellett eltelnie, hogy a Pentagon Bill Clinton elnöksége idején, 1999-ben intézményesítse a különféle védelmi és biztonsági információkat kezelő ügynökségek munkáját, és azokat információs műveletek néven és struktúrában egységesítse.⁴⁰ Ezt megelőzően már 1996 januárjában a befolyásos RAND Corporation agytröszt javaslatára létrehozták az Információs Műveletek Irodáját (*Information Operations Office*) a Pentagonban, különösképpen az elektronikai hadviselés (*electronic warfare*)⁴¹ keretein belül, elsősorban a számítástechnikai és az egyre növekvő fontosságú digitális információs térbe, online környezetbe történő hangsúlyeltolódás miatt. A RAND Corp. szakértői 1994–96 között készült elemzésükben elsősorban politikai és nemzetbiztonsági, másrészt katonai stratégiai fontosságú témának értékelték az információs műveleteket a hidegháborút követő időszakban.⁴²

A világháló megállíthatatlan bővülésével, a kibertér fontosságának növekedésével, valamint az ott sokasodó események potenciális hadszínterszerű kibontakozása révén⁴³ először az amerikai légierő hozta létre saját kiberhadműveleti központját 2007-ben. Ezt rövidesen követte az amerikai összhaderőnemi kiberparancsnokság (*CYBERCOM*), valamint a globális fontosságú NATO Kibervédelmi Kiválósági Központ (*CCDCOE*)⁴⁴ felállítása is 2008-ban. Ez utóbbi szimbolikus módon nem máshol, mint a számos kibertámadást átélt észt fővárosban, Tallinnban kapott helyet. 2018-ban itt rendezik a világ legnagyobb nemzetközi kiberbiztonsági interdiszciplináris konferenciáját a NATO kiberközpont 10 éves és az internet használatának 50 éves évfordulója előtt tisztelegve.⁴⁵ Ez a nagyszabású és különösképpen fontos esemény a nemzetközi kiberbiztonsági tapasztalatcsere egyik fóruma, hiszen a posztmodern, hibrid

³⁷ Henry Farrell: The Chinese government fakes nearly 450 million social media comments a year. This is why. The Washington Post, 2016. 05. 19. https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2016/05/19/the-chinese-government-fakes-nearly-450-million-social-media-comments-a-year-this-is-why/?noredirect=on&utm_term=.bc3e3e8f7890 (Letöltés időpontja: 2018. 05. 15.)

³⁸ Waltzman: i. m. 7–8.

³⁹ U.S. Army War College: Information Operations Primer: Fundamentals of Information Operations. Carlisle, PA, 2006, 2–8. <http://www.csl.army.mil/usacsl/publications/IO-Primer-AY07.pdf> (Letöltés időpontja: 2018. 05. 16.)

⁴⁰ Uo. 10.

⁴¹ C2W (Command and Control Warfare), illetve EW (Electronic Warfare – az ellenséges erők vezetési és irányítási, illetve elektronikai rendszerei ellen irányuló hadviselés. Molander–Riddile–Wilson (1995): i. m. 26.

⁴² Uo. 4–6.

⁴³ Roger C. Molander – Andrew Riddile – Peter A. Wilson: Strategic War... in Cyberspace. RAND Corp., 1996. https://www.rand.org/pubs/research_briefs/RB7106.html (Letöltés időpontja: 2018. 05. 02.)

⁴⁴ Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence.

⁴⁵ NATO Kibervédelmi Kiválósági Központja. <https://www.ccdcoe.org/> (Letöltés időpontja: 2018. 05. 18.)

hadviselés fő hadszíntere a globális határok feletti kibertérben zajlik. Abban a furcsa közegben, amelyről Norton Schwartz tábornok, az amerikai légiere első kiberparancsnoka találónan megjegyezte, hogy „még egy egyszerű áramszünet sem lehet többé csak sima áramszünet, hanem akár egy összehangolt kibertámadás részének is tekinthető”.⁴⁶

KONKLÚZIÓ

Közel egy évszázad távlatából a globális média és a közösségi oldalak hírfolyamának korában Walter Lippmann szavait aposztrofálva újra kijelenthetjük, hogy az emberek azt hiszik el, amit a média és a politikusok el akarnak hitetni velük.⁴⁷ A puha erő és a propagandisztikus befolyásolás alkalmazása annak szubtilis, burkolt jellege és nehezen felderíthető volta révén népszerű és hatékony módja egy célcsoport – ellenséges vagy akár saját ország, társadalom – dezinformálására, szétzilálására és pszichológiai, mentális, politikai, következképp fegyveres ellenállásának felbomlasztására még a hagyományos fegyveres erők bevetése előtt vagy akár azok helyett. A média mint sokszor emlegetett hatalmi tényező évtizedek óta hatékonyan műveli a katonai terminológiában információs és pszichológiai műveletek néven ismertté vált tevékenységi formákat a mindenkori politikum elvárásai, illetve saját érdekei mentén.

Amint szembesülhettünk a RAND Corporation kutatói és különösképpen Waltzman professzor megállapításaival, napjainkban az információ – legyen az valós vagy valótlan tartalmú – fegyverré vált egy globális, virtuálisan mediatizált hadszíntéren, amelynek hatása alól valójában csak akkor lehetne mentesülni, ha valaki kilépne az élet szinte minden területét átható technikai civilizációból. Nyilvánvalóan egy ilyen lépésnek végzetes következményei lennének arra a személyre vagy csoportra nézve napjaink egymásra utalt, kölcsönösen kiszolgáltatott globalizált világkereskedelmi rendszerében. Ez az állapot és befolyásolási trend nem elhanyagolható kihívást jelent a politikai döntéshozók és a katonai, illetve a biztonsági szolgálatok tagjai számára, hiszen a burkolt, puha erőketívítéssel, az információs, pszichológiai és kiberhadviseléssel szemben nem igazán létezik bevált forgatókönyv, hatékony ellenlépés vagy hierarchikus és agilis eljárásrendszer.

Mindezek ismeretében komoly kihívást jelent a döntéshozók és a társadalom meghatározó szellemi vezetői számára, hogy felkészítsék a polgárokat és a biztonsági, illetve fegyveres erők tagjait az ellenséges médiabefolyás, propaganda, álhírterjesztés felismerésére és semlegesítésére, továbbá az új típusú, technológiaalapú kiber- és hibrid hadviselés fő jegyeinek felismerésére. Ez emberfeletti, mondhatni sziszifuszi feladat össztársadalmi szinten, amit napjaink felgyorsult, képek és felületes élmények vezérelte világában tulajdonképpen csak hosszú távon, a tudatos emberi lét támogatásával, hatékony oktatással lehet kivitelezni. Nyilvánvaló módon a fenti műveletek stratégiai kitervelői és alkalmazói jól ismerhetik a globalizálódott tömegtársadalmak szociálpszichológiáját és fő mozgatórugóit – az emberek biztonságigényét, alapfelfogását –, valamint e tényezők komplex erőhatásainak akár hadászati célú alkalmazásával, befolyásolásával hatékonyan elérhetik céljaikat. Az információs és pszichológiai műveletek elsősorban a hátszország civil társadalmát, a lakosságot célozzák, míg a technológiaalapú kibertámadások és -műveletek a célszország kritikus infrastruktúrájában próbálnak minél nagyobb kárt és zavart okozni. A sokat használt posztmodern

⁴⁶ Clarke–Knaek: i. m. 9.

⁴⁷ Lippmann: i. m. 28.

világ és mindenható elektronikus és nyomtatott sajtóuniverzum kiváló ismerője, Marshall McLuhan még 1970-ben, az internet és a webalapú közösségi médiaplatformok 21. századi paradigmája előtt megfogalmazta baljóslatú észrevételét, miszerint „a III. világháború már egy gerillainformációs háború lesz, amelyben eltűnik a hadsereg és a civil lakosság közötti különbségtétel”.⁴⁸

A 21. században a puha erőbehatások és befolyásoló műveletek fentebb bemutatott változatos formái sokkal hatékonyabb eszközei lesznek a szemben álló felek stratégiai előnyszerzést célzó harcának, mint a nyers, kinetikus (fegyveres) erők alkalmazása, ami eddig végigkísérte az emberiség évezredes küzdelmeit.

A döntéshozóknak tekintetbe kell venniük a megváltozott társadalmi és biztonsági környezetet, technikai körülményeket, hiszen a digitális korban egy nagyszabású és költséges fegyveres konfliktust megelőzhet, sőt kiválthat egy átfogó és pusztító, bénító hatású elektronikai, illetve kibertámadás-sorozat a hátszág kritikus infrastruktúrája ellen, ki-egészülve a szintén hatásos pszichológiai befolyásoló műveletekkel a lakosság emocionális és kognitív meggyőzésére.

A tanulmányban felvázolt és röviden elemzett társadalmi, politikai jelenségek, illetve az új, 21. századi hadviselési formák fontosságának amerikai elismeréseként, a rivális és a feltörekvő nagyhatalmak (Oroszország, Kína), illetve a „látorállamokként” is emlegetett országok (Irán, Észak-Korea) kiber- és információs hadviselésének ellensúlyozása, elhárítása előkelő helyet és hangsúlyt kapott a Trump elnök vezette amerikai kormányzat által 2017-ben közzétett új Nemzetbiztonsági Stratégiában⁴⁹ (*National Security Strategy*), akárcsak a nemrég bemutatott Nemzeti Védelmi Stratégiában⁵⁰ (*National Defense Strategy*) is.

Nyilvánvalóan az Amerikai Egyesült Államok stratégiai ellenfelei is tisztában vannak az ország döbbenetes méretű és elrettentő erejű konvencionális és nukleáris haderejével, akárcsak saját korlátaikkal, gyengeségeikkel és erősségeikkel egyaránt. Éppen ezen okból sok rivális állam és nem állami Amerika-ellenes csoportosulás tudatosan alkalmazza a gyengébbek fegyverét, vagyis a bemutatott aszimmetrikus hadviselési formákat, észben tartva Trump elnök nemzetbiztonsági tanácsadójának, az első öbölháború páncélos hadosztályparancsnokának, H. R. McMaster tábornok elhíresült szavait, miszerint „az USA ellen csak kétféleképpen lehet harcolni: aszimmetrikusan vagy bután”.⁵¹

Láthatóan mindezek az átfogó állami szintű stratégiai fenyegetések és kihívások még a sokat emlegetett és mediatisált terrorizmus elleni küzdelmet is háttérbe szorítják a közeljövőben, jelentősen meghatározva a nemzetközi kül- és biztonságpolitikai szereplők mozgásterét és lehetséges forgatókönyveit.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Berners-Lee, Tim: *The system is failing*. The Guardian, 2017. 11. 15. <https://www.theguardian.com/technology/2017/nov/15/tim-berners-lee-world-wide-web-net-neutrality>

⁴⁸ Marshall McLuhan: *Culture is our business*. Wipf & Stock Publ., New York, 2015, 15.

⁴⁹ National Security Strategy of the United States of America. Washington D.C., 2017. december, 32. <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf> (Letöltés időpontja: 2018. 02. 12.)

⁵⁰ Summary of the National Defense Strategy of the United States of America. 2018. március, 2–4. <https://www.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2018-National-Defense-Strategy-Summary.pdf> (Letöltés időpontja: 2018. 05. 20.)

⁵¹ National Geographic TV: *Film on American Generals*. 2007.

- Clarke, Richard A. – Knake, Robert: *Cyber War: The Next Threat to National Security and What to do about it*. New York, Harper & Collins, e-könyv, 2010.
- Farrell, Henry: *The Chinese government fakes nearly 450 million social media comments a year. This is why*. The Washington Post, 2016. 05. 19. https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2016/05/19/the-chinese-government-fakes-nearly-450-million-social-media-comments-a-year-this-is-why/?noredirect=on&utm_term=.bc3e3e8f7890
- Geraszimov, Valerij: *Az előrelátás értéke a tudományban*. VPK, 2013. 02. 27. https://vpk-news.ru/sites/default/files/pdf/VPK_08_476.pdf
- Haig Zsolt: *Az információs társadalmat fenyegető információalapú veszélyforrások*. Hadtudomány, XVII. évf. 2007/3. http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/2201/hadtud_2007_3_haig.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Haig Zsolt – Kovács László: *Fenyegetések a cybertérből*. Nemzet és Biztonság, 2008/5. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/haig_zsolt__kovacs_laszlo-fenyegetesek_a_cyberterb__1.pdf
- Hollis, Daniel: *Cyberwar case study: Georgia 2008*. SWJ, 2011. január 6. <http://smallwarsjournal.com/blog/journal/docs-temp/639-hollis.pdf>
- Krekó Péter: *Tömegparanoia, az összeesküvés-elméletek és álhírek szociálpszichológiája*. Athenaeum, Budapest, 2018.
- Layton, Peter: *Working Paper on Fifth Generation Air Warfare*. RAAF, 43. 2017. <http://airpower.airforce.gov.au/APDC/media/PDF-Files/Working%20Papers/WP43-Fifth-Generation-Air-Warfare.pdf>
- Lippmann, Walter: *A külvilág az elménkben*. In: Angelusz Róbert – Tardos Róbert – Terestyéni Tamás (szerk.): *Média – Nyilvánosság – Közvélemény*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2007.
- Lippmann, Walter: *Public Opinion*. New York, Free Press, 1997.
- McLuhan, Marshall: *Culture is our business*. Wipf & Stock Publ., New York, 2015.
- Molander, Roger C. – Riddile, Andrew – Wilson, Peter A.: *Strategic Information Warfare: The New Face of War*. RAND Corp., 1995. www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR661.html
- Molander, Roger C. – Riddile, Andrew – Wilson, Peter A.: *Strategic War... in Cyberspace*. RAND Corp., 1996. https://www.rand.org/pubs/research_briefs/RB7106.html
- Munk Sándor: *A kibetér fogalmának egyes, az egységes értelmezést biztosító kérdései*. Hadtudomány, 2018/1. http://real.mtak.hu/77921/1/HT20181_115_133_u.pdf
- National Geographic TV: *Film on American Generals*. 2007.
- National Security Strategy of the United States of America. Washington D.C., 2017. december. <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>
- NATO Kibervédelmi Kiválósági Központja: <https://www.ccdcoe.org/>
- Porche III., Isaac R. – Paul, Christopher – York, Michael – Serena, Chad C. – Sollinger, Jerry M. – Axelband, Elliot – Min, Endy Y. – Held, Bruce J.: *Redefining information warfare boundaries for an army in a wireless world*. RAND Corp. – Arroyo Center, 2013. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/MG1100/MG1113/RAND_MG1113.pdf
- Resperger István – Kis Álmos Péter – Somkuti Bálint: *Aszimmetrikus hadviselés a modern korban*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2015.
- Summary of the National Defense Strategy of the United States of America. 2018. március, 2–4. <https://www.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2018-National-Defense-Strategy-Summary.pdf>
- U.S. Army War College: *Information Operations Primer: Fundamentals of Information Operations*, Carlisle, PA, 2006. <http://www.csl.army.mil/usacsl/publications/IO-Primer-AY07.pdf>
- Waltzman, Rand: *The Weaponization of Information – the need for cognitive security*. RAND Corp. 2017. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/testimonies/CT400/CT473/RAND_CT473.pdf

<http://infowar.cepa.org/Briefs/Est/10-years-after-Web-War-I-in-Estonia>

<https://www.citatum.hu/idezet/15580>

https://kelgyo.blog.hu/2017/12/18/mark_twain_idezetek

https://www.mimi.hu/pszichologia/kognitiv_disszonancia.html

<https://www.statista.com/statistics/269329/penetration-rate-of-the-internet-by-region/>

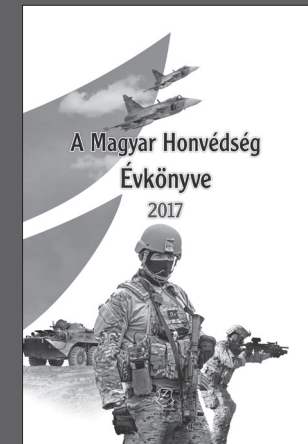
<http://www.technovelgy.com/ct/content.asp?Bnum53>

A Magyar Honvédség Évkönyve 2017

A hagyományokhoz hűen a Magyar Honvédség évkönyv formájában összegzi az elmúlt egy év legfontosabb eseményeit, az elért eredményeket és sikereket, mindazon kihívásokat, amelyek meghatározóak voltak a hon védelmének feladatai, történései terén. A 2017-es év is bővelkedett ilyen eseményekben, hiszen lassan megszokjuk, hogy a mindennapi életünk civil szférájában sem lehet a biztonság fogalma üres frázis.

2017-ben fontos feladataink voltak, amelyek közül talán a legnagyobb hangsúllyal a „Zrínyi 2026” Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program, ennek részeként a Magyar Honvédség technikai eszközei korszerűsítésének megkezdése, valamint nagy hangsúllyal az Önkéntes Területvédelmi Tartalékos Rendszer bevezetése és annak toborzási feladatai szolgáltatták a legtöbb témát a közvélemény számára is.

Történelmi lehetőség előtt áll a Magyar Honvédség, hiszen a „Zrínyi 2026” Program nyomán, a költségvetési feltételeket is megteremtve valósággá válhat egy korszerű eszközökkel felszerelt, a kor biztonsági kihívásaira adekvát válaszokat adó honvédség létrehozása úgy, hogy biztosítva legyen az a társadalomból építkező háttország is, amely önként, de tudatosan gondolkodik és tesz az ország biztonságáért. Olyan feladatokról beszélünk, amelyek alapjaiban határozzák meg hosszú távon a honvédelmi képességeinket. Az Önkéntes Tartalékos Rendszer területi alapokra helyezése egy olyan kezdeményezés, egy olyan hosszú távú honvédelmi képesség kiépítése, amely közvetlenül is megszólítja a civil társadalmunk tagjait, közvetlenül is lehetőséget biztosítva a hazánk védelmi feladataiban való részvételhez.

Dr. Benkő Tibor vezérezredes
Honvéd Vezérkar főnök
(Részlet a kötethez írt előszóából)

Bak Pál – Hangácsi Ádám – Polák Attila – Szabó Márk –
Veres Eszter Adrienn:

AZ EURÓPÁT ÉRINTŐ FŐ MIGRÁCIÓS ÚTVONALAK ÉS A BEVÁNDORLÁS ALAKULÁSA¹

ÖSSZEFOGLALÓ: Az Európát érintő menekültválság 2015-ben tetőzött, amikor emberek tömegei indultak meg Európába. Az uniós bevándorlási politika nagy kihívással szembesült. Nem létezik egységes szabályozás, a tagállamok biztonságuk érdekében igyekeznek lépéseket tenni. A szerzők célja a tanulmánnyal az Európát érintő migrációs válság fő útvonalainak, jellemzőinek bemutatása, valamint a migráció közeljövőbeli alakulásának prognosztizálása.

KULCSSZAVAK: migráció, útvonalak, szabályozás, bevándorlók

MIÉRT INDUL EL EGY EMBERCSOPORT?

A bevándorlókat és a menekültkérelmeket sosem szabad azonos dobozba helyezni. Minden doboznak különböznie kell a többitől, ha csak egy kicsivel is. Ugyanez igaz azokra is, akik át akarnak kelni a határon: más és más ok vezérli az embereket. Néhány legfontosabbat kiemelve meg kell említeni a biztonság teljes hiányát, vagy annak alacsony fokú jelenlétét. Ez az afrikai és a közel-keleti törékeny vagy bukott államokra teljes mértékben igaz, az országokat többnyire milíciák, hadurak és terrorszervezetek befolyása szabdalja, megvonva ezáltal a biztonságot a lakosságtól. Az alapvető életfeltételek garantálása szintén egy vonzó tényező, mely vándorlásra készíteti az embereket; de ugyanígy ide tartozik a megfelelő életszínvonal biztosítása, az egészségügy, a túlnépesedés, a reményvesztettség és a félelem előli menekülés stb. Ha a migrációt ehhez hasonló „vonzási és taszítási tényezőkre”² szeretnénk osztani, az alábbi táblázatot figyelembe kell vennünk Afrika és a Közel-Kelet esetében.

1. táblázat *Vonzási és taszítási tényezők*³

Taszítás	Tényező	Vonzás
biztonság alacsony szintje	biztonsági tényező	biztonság megléte
rossz	egészségügy	megfelelő, kiváló
nehezen hozzáférhető	alapvető életfeltételek és az erőforrások garanciája	mindenki számára elérhető

¹ A dolgozat szerkesztett, rövidített változata a Magyar Hadtudományi Társaság 2017. évi tudományos pályázatán II. helyezést elért pályamunkának.

² Vonzási és taszítási tényezők (Push and pull factors): a migrációt taszító (push) és vonzó (pull) tényezők alapján, illetve ezek aspektusaiból lehet vizsgálni. Lásd Ritecz György – Sallai János: A migráció trendjei, okai és kezelésének lehetőségei 2.0. Hanns Seidel Alapítvány, 2016, 11–15.

³ A vonzási és taszítási tényezőkről lásd Ritecz–Sallai: i. m.

Taszítás	Tényező	Vonzás
kevesek számára	biztos életszínvonal	(szinte) mindenki számára elérhető
nagyon nehéz	(tovább)tanulás, elhelyezkedés	lehetséges, támogatott
alacsony szintű	technikai fejlettség	magas szintű
magas	általános félelem szintje	alacsony, közepes
magas	családegyesítés	lehetséges, alacsony

AFRIKAI ÉS NYUGAT-MEDITERRÁN ÚTVONALAK

Afrikában a 2016-os adatok szerint 1,2 milliárd ember él, a kontinens területe 30 370 000 km². Az afrikai migrációs útvonalak két nagy csoportba sorolhatók: a belső és a külső útvonalakra. A belső útvonalak esetében az afrikai országok „felfogják” a menekülni kívánókat. Erre jó példa Kenya és Etiópia a Dél-Szudánból érkezők befogadására, vagy korábban Líbia, amely a délről érkező áradatot tartotta fel. A külső migrációs útvonalakat további három főbb osztályra tagolhatjuk: a nyugat-afrikai útvonal, a nyugat-mediterrán és a kelet-mediterrán útvonal. Az Európát érintő utóbbi két útvonal ugyan alacsony szinten, de folyamatos terhelés alatt van, és várhatóan ismét növekedésnek fog indulni a következő néhány évben. Az alábbiakban a három külső migrációs útvonal közül a nyugat-afrikai és a nyugat-mediterrán irányokról szóló elemzés olvasható, mivel ez a kettő számos kérdésben metszi egymást, illetőleg kihatással vannak egymásra.⁴

A NYUGAT-AFRIKAI ÉS A NYUGAT-MEDITERRÁN MIGRÁCIÓS ÚTVONAL

Az útvonal Szenegál, Marokkó és Spanyolország (nyugat-mediterrán), illetve a spanyol autonómiajú Kanári-szigetek (nyugat-afrikai) közötti távolságot fedi le. Főként a Marokkó, Szenegál, Niger, Nigéria, Mali, Guinea és Elefántcsontpart a kibocsátó állam. Utóbbi 2006-ban volt a leginkább használt út, az akkori illegális határátkelők száma körülbelül 31 600 fő volt. Ezt követően 2010-ig csökkenő tendenciát mutatva 200 főig apadt a szám, 2015-ig pedig nem haladta meg az 500 főt. Azt követően ismét növekvő mérték tapasztalható, ez az útvonal azonban kevésbé terhelt más afrikai kibocsátó országokéhoz képest.^{5,6}

⁴ A főbb migrációs útvonalak. <http://i.huffpost.com/gen/3328626/thumbs/o-MIGRANTS-ROUTES-TO-EUROPE-900.jpg> (Letöltés időpontja: 2017. 06. 23.)

⁵ West African Route. Frontex, 2017. http://frontex.europa.eu/assets/Trends_and_Routes/West-African-Route (Letöltés időpontja: 2017. 06. 23.)

⁶ A Frontex adatai a nyugat-afrikai migrációs vonalról. http://frontex.europa.eu/assets/Trends_and_Routes/West-African-Route.png (Letöltés időpontja: 2017. 06. 23.)

Az illegális határátkelés csökkenése több komponensnek volt köszönhető, mint például a bilaterális egyezmények a fenti országok között, de ugyanúgy meg kell említeni a megerősített határokat, a SIVE-t⁷ és a Frontex⁸ hathatós munkáját.⁹

1. ábra Ceuta és Melilla¹⁰

Ha Afrikát és Európát tekintjük, mindössze két ponton van szárazföldi határ: Ceuta és Melilla spanyol városokban, ahol az illegális bevándorlót kerítéssel próbálják távol tartani. Melilla 1496 óta, Ceuta pedig 1580 óta a spanyoloké. Ceutában 8,2 km, Melillában 12 km hosszúságban húzták fel a szögesdrót kerítést kezdetleges formában még a kilencvenes években, majd az ezredforduló után bővítették tovább. Jelenleg három párhuzamos kerítés fut végig a határ mentén, magasságuk eléri a 6 m-t. A határokat ezenkívül infravörös kamerákkal szerelték fel, és komoly spanyol és marokkói határőrizeti és rendészeti jelenléttel erősítették meg. Mind a kettő Marokkóval határos, a menekültek pedig igyekeznek ezt kihasználni: kerítést másznak, átúsznak vagy átsempésztetik magukat a határon.

A Marokkó és Spanyolország közötti útvonal már évek óta a figyelem központjában áll különös tekintettel a 2005-ben történt eseményekre. Ekkor a szubszaharai migránsok ezrei világszerte hírnevet szereztek azzal, hogy megpróbáltak felmászni Melillánál a spanyol „kerítésre”. Ennek köszönhetően a két ország nagyobb figyelmet fordít az együttműködésre, így azóta viszonylag alacsony szinten tartják a migránsok számát ezen az útvonalon. Említésre méltó tény, hogy a Líbia felőli útvonal sokkal kedveltebb.

A migránsok jellemzően Algériából és Marokkóból érkeztek. Azt remélték, hogy Spanyolországban, Franciaországban és Olaszországban dolgozhatnak majd. Azóta azonban egyre inkább csatlakoztak a Szaharától délre fekvő afrikaiakhoz azok, akiket Mali, Szudán, Dél-Szudán, Kamerun, Nigéria, Csád és a Közép-afrikai Köztársaság konfliktusai észak felé irányítottak. 2015-ben azonban a szíriai menekültek hívták fel magukra a legnagyobb figyelmet ezen az útvonalon is.

⁷ Sistema Integrado de Vigilancia Exterior (Integrated External Vigilance System) – integrált külső megfigyelőrendszer.

⁸ Frontières extérieures – Európai Határ- és Partvédelmi Ügynökség.

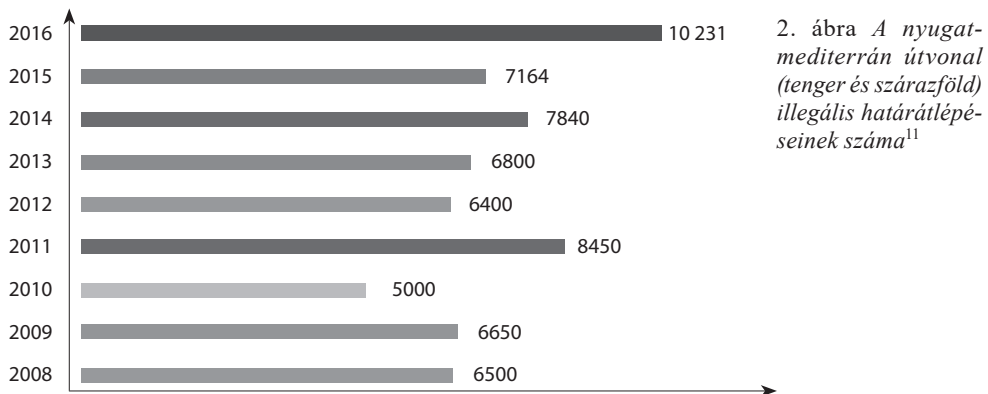
⁹ West African Route. Frontex, 2017.

¹⁰ <http://mindenhatarontul.reblog.hu/cimke/Ceuta> (Letöltés időpontja: 2017. 07. 05.)

A nyugat-afrikaiaknak két földúton van lehetőségük eljutni Marokkóba vagy Algériába. Az egyik követi a nyugat-afrikai partvonalat; a másik pedig keresztül a Szaharát. A tengerparti útvonalat természetesen a Szenegált és Mauritániát elhagyó migránsok jobban preferálják, de gyakran a távolabbi országok – például Nigéria, Elefántcsontpart vagy Benin – állampolgárai is előnyben részesítik, mert a saharai átkelést roppant veszélyesnek ítélik.

A nyugat-mediterrán útvonalon 2017. január–április között 5210 illegális határátlépés történt. Különböző okai vannak a számok változásainak ezen az útvonalon. Spanyolország kiterjesztette a tengerparti őrzéseket, kiépítette a SIVE tengerfelügyeleti rendszert a déli határ mentén, és kétoldalú megállapodásokat kötött Mauritániával és Szenegállal. Erősítette a határátkelőhelyeket a fő kikötőkben, ami jelentős elrettentést jelent a bevándorlók számára, akik az Almeria és az Algéria felé vezető kompköről teherautók fedélzetén és konténerek belsejében szeretnék átlépni az országhatárt. Hatalmas rizikófaktor áll azonban a Spanyolországba bevándorlók előtt is, mivel magas az országban a munkanélküliség, ami csökkenti a migránsok esélyét az elhelyezkedésre.

A spanyol határ mentén a hatóságok nem csak a bevándorlók előtt álló kihívásokkal szembesülnek. A nyugat-mediterrán útvonal már régóta fontos csatorna a kábítószer-csempészek számára, akik marihuánát és kokaint szállítanak az EU jövedelmező piacaira. A bizonyítékok azt támasztják alá, hogy a csempészek hagyományosan bevetett motorcsónakjait egyre inkább kis repülőgépek és helikopterek válthatják fel.

2. ábra A nyugat-mediterrán útvonal (tenger és szárazföld) illegális határátlépéseinek száma¹¹

Bilaterális egyezmények

A kétoldalú egyezmények Spanyolország és az afrikai államok között – Marokkót kiemelve – 2004 közepére datálhatóak, amikor a PSOE vezette új spanyol kormány számos intézkedést vezetett be.¹² Ezek közé tartozott, hogy a Gibraltári-szoros mentén és a Marokkó tengerpartján jelentkező forgalmat az egyesített járőrök fokozottabb ellenőrzés alá vonták, valamint megerősítették a rendőrségi együttműködést egy spanyol–marokkói közös migrációkutató csoporttal.

2002-ben és 2003-ban Spanyolország további három egyezményt írt alá a migráció kapcsán Algériával, Bissau-Guineával és Mauritániával. Ezek az egyezmények többek kö-

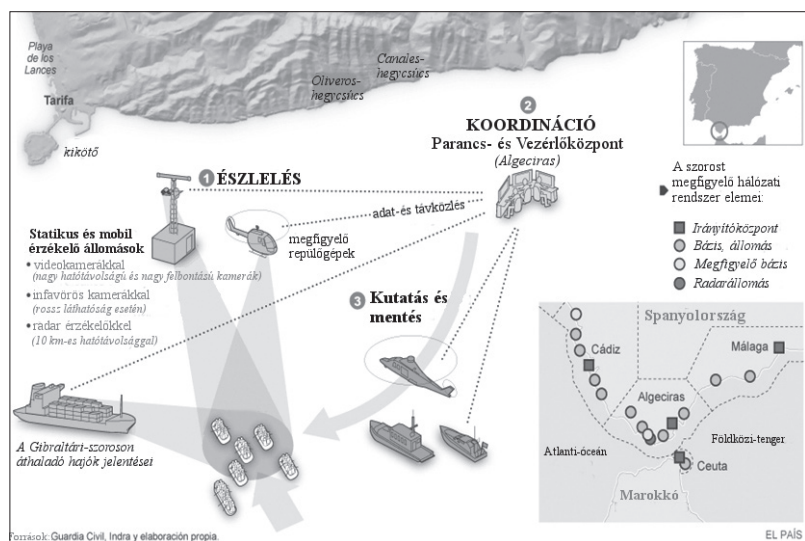
¹¹ <http://frontex.europa.eu/trends-and-routes/western-mediterranean-route/> (Letöltés időpontja: 2017. 06. 25.)

¹² Partido Socialista Obrero Español – Spanyol Szocialista Munkáspárt.

zött magukban foglalták az illegális határátkelők visszafogadását, ha sikerült felfedezniük az illetékeseket.¹³

Az integrált külső megfigyelőrendszer

A SIVE egy 2001-ben létrehozott, magas szintű technológiával rendelkező felderítő- és elfogórendszer, amelyet a spanyol partok felügyeletére használnak. A rendszer három részből áll: a parton elhelyezett radarállomásokból; olyan irányítóállomásokból, ahonnan a speciális egységek irányítani tudják a kamerák és a radarok mozgását a partvidéken; elfogóegységekből (járórhajók, helikopterek és tengeri járművek), amelyek az irányítóállomásról kapnak parancsot a bevetésre. A rendszer sikeressége és egyben hibája, hogy bár a fő útvonalon, Cádiz felé csökkent a migrációs hullám, az útvonalak eltolódtak keleti és nyugati irányba, néhol a régebbi útvonalak újbóli igénybevitelével, néhol új lehetőségek kiaknázásával. Az ember-tömeg elsősorban a Kanári-szigetek felé terelődött.¹⁴

3. ábra A SIVE felépítése¹⁵

A SIVE másik hibája, hogy a migránsokat – elfogásukat követően – egy eseti jelleggel létrehozott bázisra kellett szállítani. Akik menedéket kerestek, azok kérelmét el kellett bírálni, ha azonban negatív ítéletet hoztak, vagy nem menedékkérelem okán keltek át a határon, a spanyol erőknek meg kellett állapítani a bevándorló származási országát, hogy vissza tudják őket oda szállítani. Az elrettentés az egyetlen mód, mellyel a SIVE csökkenteni tudja a Spanyolországba érkező migránsszállító hajók számát. Ez Marokkó esetében ugyan bevált,

¹³ Ana María López-Sala: Immigration Control and Border Management Policy in Spain. Institute of Public Affairs. Spanish Council for Scientific Research (CSIC), Madrid, Spain, 2009. december, 18–20. http://digital.csic.es/bitstream/10261/64154/1/Poland%20Report%20_Immigration%20control%20_2009.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 06. 22.)

¹⁴ Uo. 16–17.

¹⁵ http://ep00.epimg.net/elpais/imagenes/2014/08/13/media/1407961147_754163_1407963415_noticia_normal.png (Letöltés időpontja: 2017. 06. 22.)

de más, szubszaharai országok esetében kevés sikert hozott. A nyugat-afrikai államoknak és a Kanári-szigetnek egy más, adekvát módot kell találniuk a siker eléréséhez, hiszen az elrettentést a rendelkezésre álló erőforrásokból nem képesek hosszabb ideig fenntartani.¹⁶

A schengeni vívmányok rendszere (SAS¹⁷)

Ha a SIVE nem működött a Kanári-szigeteken, a SAS még működhet. A SAS egy olyan rendszer, mely az illegális migráció feltartóztatása mellett valamennyi elemével képes a tagállamok számára kedvező migráció támogatására és elősegítésére. A SAS egyik megfelelője, az IBM¹⁸ a migráció mellett más tevékenységek megszüntetését is előtérbe helyezte, mint a kábítószer-csempészet, a terrorcselekmények megakadályozása és a kockázatot jelentő személyek elfogása.

Ezzel szemben a schengeni vívmányok rendszere a teljes térség lefedését preferálja megfelelő szakember bevonásával. A rendszer tíz szűrője az alábbi:

1. politikai, gazdasági és tájékoztató eszközök a migráció kezelésében;
2. vízumrendszer;
3. delegált okmányszakértők;
4. összekötő tisztviselők;
5. szállítóvállalatok felelőssége;
6. tranzitállamok határellenőrzési rendszere;
7. biztonságos harmadik országok;
8. külső határok szigorú ellenőrzése;
9. kiegyenlítő intézkedések;
10. belső határ térsége.¹⁹

A SAS életbeléptetésével a Kanári-szigeteken újraélénkülő illegális migrációt kordában lehetne tartani, de továbbra is hangsúlyozandó tény, hogy a nyugat-afrikai útvonal a balkáni társaihoz képest csekély jelentőségű az európai országok számára.

A KÖZÉP-MEDITERRÁN ÚTVONAL

A Frontex által közzétett adatok alapján az európai kontinensre irányuló migrációs útvonalak közül a Földközi-tenger középső régióján áthaladó útvonal az egyik, amelyen keresztül a legnagyobb számban érik el menekültek az „öreg kontinens” partvidékét.²⁰

Az ezen az útvonalon érkező menekültek jellemzően Afrika mélyebben fekvő, gazdaságilag, politikailag, egészségügyileg elmaradott államaiból indulnak útnak, a nyomorból és a kilátástalanságból való kitörés reményében. Az egyre inkább fenyegető klímaváltozás, az ivóvízhiány következtében lehetetlenné váló állattartás, a rossz gazdálkodás miatt kialakuló élelmiszerhiány és a korrupció államvezetés miatt leszakadó társadalmi rétegek

¹⁶ Jørgen Carling: The Merits and Limitations of Spain's High-Tech Border Control. 2007. <http://www.migrationpolicy.org/article/merits-and-limitations-spains-high-tech-border-control> (Letöltés időpontja: 2017. 06. 21.)

¹⁷ Schengen Acquis System – a schengeni vívmányok rendszere.

¹⁸ Integrated Border Management – integrált szellemű határigazgatás.

¹⁹ Lásd Ritecz–Sallai: i. m. 109–143.

²⁰ Migratory routes map. Frontex, 2017. <http://frontex.europa.eu/trends-and-routes/migratory-routes-map/> (Letöltés időpontja: 2017. 06. 20.)

számára hatalmas nyomást jelent a mindennapi élet. A gyermekek felnevelése, iskoláztatása, fertőzésektől történő megóvása a nyomortelegeken lehetetlen harcnak tűnhet, így a végső elkéseredtség és kilátástalanság elől az otthon elhagyása és az ismeretlenbe való indulás jelenthet egyedüli kiutat.

A rendelkezésre álló statisztikai adatok alapján a Földközi-tenger középső területeit keresztező útvonal kiindulási országa Líbia, mivel a 2011-es forradalom óta a közel 1700 km-es partszakasza ellenőrizetlen, így a líbiai kikötővárosok, Tripoli és Bengázi az Európába tartó menekülthullám központi kiindulópontjává váltak.

A 2010-et megelőző években a Közép- és Dél-Afrikából az országba érkezők számára a munkalehetőség, a jobb életfeltétel elegendő motivációt jelentett szülőhazájuk elhagyására. A kőolaj-kitermelés elegendő munkaerőt szívott fel ahhoz, hogy a szubszaharai régiókból érkezőknek ne álljon érdekében a kontinens elhagyása. A kontinensen belüli, északi irányú migráció főbb célja a pénzkeresés volt, mivel kellő anyagi fedezettel, a jobb remény érdekében „megvásárolhatták” útjukat Európa irányába, de sok esetben Líbia jelentette a végcél, mivel az ország az afrikai régióban gazdaságilag kiemelkedőnek számított.

A tengeri útvonal hosszú ideje nagy népszerűségnek örvend a vándorlásra kényszerülő tömegek között. 2009 előtt a jellemzően Szomáliából, Tunéziából, Nigériából, Eritreából érkezők Olaszország irányába folytatták útjukat, de a Líbia és Olaszország között 2008. augusztus 30-án aláírt kétoldalú egyezmény²¹ hatására két évre szinte teljesen megszűnt a népvándorlás az országok között. A drámai változást az arab tavasz „beköszönte” jelentette 2011-ben, amikor főként gazdasági okokból három hónap alatt 23 ezer tunéziai állampolgár érkezett az olasz Lampedusa szigetére, hogy onnan Franciaországba jusson munkavállalás céljából. Március és augusztus között újabb negyvenezer fős tömeg érte el Lampedusa partjait, többnyire a Szaharán túli országokból kiindulva.²²

Líbiában komoly embercsempész-hálózat épült ki néhány év alatt, felismerve, hogy a bukott állam arra hivatott szervei képtelenek feladatuk ellátására a rendvédelem terén, a kereslet viszont hatalmasra duzzadt az országot Európa felé elhagyni szándékozók számának drasztikus emelkedése miatt.

Az embercsempészet Afrika egyik legfenyegetőbb és legjövödelmezőbb szervezett bűnözési ága. Az elkéseredett, kilátástalan helyzetben élők a jobb élet reményéhez vezető útért évente több milliárd euróval és sok esetben az életükkel fizetnek, mely egyelőre kiapadhatatlan bevételi forrást jelent a bűnszervezetek számára.

A közép-mediterrán útvonalon Európába érkezők száma évek óta folyamatos emelkedést mutat, mely a jól szervezett embercsempész-hálózatnak is köszönhető. A Nyugat- és Közép-Afrikából útnak induló menekültek első és egyben egyik legjelentősebb állomása a Líbiával szomszédos Niger Agadez nevű városa, ahol a lakosság jelentős részének megélhetését a bűnözésnek ez a válfaja biztosítja.²³ A többek között menetrend szerint közlekedő buszokkal a városba érkező menekültek az embercsempészekkel itt kerülnek először közvetlen kapcsolatba. A hierarchikusan felépített, jól szervezett hálózat tagjai először a Szaharán,

²¹ http://www.istitutospiov.it/sites/default/files/articolo/Trattato%20di%20Amicizia,%20Partenariato%20e%20Cooperazione%20tra%20la%20Repubblica%20Italiana%20e%20la%20Grande%20Giamahiria%20Araba%20%20Libica%20Popolare%20Socialista/testo_trattato_it_lib.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 06. 06.)

²² Central mediterranean route. Frontex, 2017. <http://frontex.europa.eu/trends-and-routes/central-mediterranean-route/> (Letöltés időpontja: 2017. 07. 02.)

²³ People smuggling in the central mediterranean. Frontex, 2017. <http://frontex.europa.eu/feature-stories/people-smuggling-in-the-central-mediterranean-IqDY5g> (Letöltés időpontja: 2017. 07. 02.)

majd Afrikát Líbián keresztül elhagyva, a Földközi-tengeren át vezetik az útnak indulókat Olaszország partjai felé. A sivatagon történő zavartalan átkelésben kulcsfontosságú szerepet játszanak a csempészhalózathoz tartozó két ősi törzs tagjai, a tuaregek és a tubuk, akik hely- és személyismeretük révén uralják a Szaharán átvető főbb útvonalakat, ezáltal szabad utat biztosíthatnak az államok között. Kihasználják, hogy Líbia egyes határvidékei a Kadafi-rezsim bukását követően leépült államigazgatás következtében őrizetlenül maradtak.²⁴

Az Agadezben összegyűlt migránsokat szervezett körülmények között szállítják Líbia területére, ahol – Seba városán keresztül, amely szintén jelentős szerepet játszik az embercsempész-hálózat működésében – a fővárosba, Tripoliba, ezzel a Földközi-tenger partjára érkeznek. Az út megfelelő mennyiségű készpénz rendelkezésre állása esetén 2-3 hetet vesz igénybe, ezalatt a pihentetés a bűnszervezet által erre a célra fenntartott gettóban történik. Ha a pénz nem elegendő, akkor a tengerpartig vezető út akár több hónaposra is nyúlhat, mert a migránsok megállásra és a folytatáshoz szükséges anyagi fedezet megteremtésére kényszerülnek. A munkalehetőségek korlátozottak, a menekültek gyakran embertelen körülmények között dolgoznak az út folytatása érdekében. Az utazás költsége elérheti a 3000 eurót, ami az adott gazdasági körülmények között mérhetetlenül magas pénzüsszeget jelent. Gyakran egész családok dolgoznak azért, hogy egy tagjuk végül útnak indulhasson.²⁵

A szervezett bűnözői körök a minél magasabb anyagi haszon érdekében minden korábbinál több embert zsúfolnak a tengeri átkelésre teljes mértékben alkalmatlan, a költségek csökkentése érdekében egyre silányabb alapanyagból készült gumi-, illetve facsónakokba, és ez a szó szoros értelmében életveszélyessé teszi az utazást, amely korábban sem volt veszélytelen. Általános, hogy a profit érdekében az embercsempészek tudatosan kevesebb üzemanyagot, ételt és vizet biztosítanak az útra, mint amennyire szükség lenne, mivel számolnak azzal, hogy Líbia partvidékét elhagyva az európai hatóságok a migránsokat kimentik a veszélyhelyzetből. Ezt okkal feltételezhetik, mert 2011–2013 között a csónakok még rendszeresen elérték a Líbiától 300 km-re fekvő Lampedusát, de ma már a kimenekítési zóna áthelyeződött Líbia felségvizeinek határához.

A Nyugat-Afrikából Líbia felé tartó menekültek Malin, Nigeren, illetve egy részük Algérián áthaladva érkeznek Líbiába. Néhányan Maliból busszal érkeznek Agadezbe, ez a hosszú útnak a viszonylag legegyszerűbb része, köszönhetően annak, hogy a Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közösségébe (ECOWAS²⁶) tartozó államok között szabad mozgás joga illeti meg a polgárokat. Niger ezzel a legjelentősebb tranzitország lett Afrikában, 2016-ban közel 150 ezer Nyugat-, illetve Közép-Afrikából érkező migráns haladt át rajta. Egyes becslések szerint a Lampedusába Nyugat-Afrikából érkező menekültek közel fele Agadezen keresztül érte el a Földközi-tengert.²⁷ Az Algériába Nigerből vagy Maliból érkező migránsok az algériai partvidékről kihajózva közelítik meg Európát, vagy továbbhaladnak Líbia irányába.

A közép-mediterrán útvonalon tengerre szálló menekültek Málta vagy Olaszország területén lépnek Európába. Málta népszerűsége az utóbbi években azonban számottevően

²⁴ A szubszaharai régiókból induló, Líbián keresztül Olaszországba tartó útvonalak. The Central Mediterranean route: Deadlier than ever. Global Migration Data Analysis Centre, 5–6. https://publications.iom.int/system/files/pdf/gmdac_data_briefing_series_issue3.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 07. 05.)

²⁵ The sea route to Europe: The Mediterranean passage in the age of refugees. UNHCR The UN refugee Agency, 2015. <http://www.unhcr.org/5592bd059.pdf> (Letöltés időpontja: 2017. 07. 03.)

²⁶ Economic Community of West African States.

²⁷ OM Records Over 60,000 Migrants Passing Through Agadez, Niger between February and April 2016. International Organization for Migration, 2016. <https://www.iom.int/news/iom-records-over-60000-migrants-passing-through-agadez-niger-between-february-and-april-2016> (Letöltés időpontja: 2017. 07. 04.)

csökkent. A máltai kormány még a kontinenst tömegesen érintő nyomás korai szakaszában felismerte a lehetséges következményeket, ezért olyan migránspolitikát vezetett be, mely a menekültek számára kellemetlen feltételek miatt a sziget elkerülését eredményezte. A Mare Nostrum és a Triton műveletek is hozzájárultak a Máltán menedékkérelmet benyújtók számának a csökkenéséhez, mivel a nyílt tengerről kimenekítettek Olaszországban értek partot. A fentieknek köszönhetően 2014-ben 568, 2015-ben 105 menedékkérelmet nyújtottak be Máltán, 2016-ban pedig már egyet sem.²⁸

Az olasz partokat elérő migránsokat a Frontex képviselői önkéntes alapon nyilatkoztatják az út során tapasztaltakra vonatkozóan, amiből értékes információk származnak az embercsempész-hálózat és az aktuális útvonal tekintetében. Ezek a belső információk segítséget jelentenek a migráció elleni küzdelemben, az okok feltárásában, valamint a szervezett bűnözői hálózat felszámolására irányuló harcban.

Mivel elsődleges cél kizárólag az emberi élet védelme lehet, így az olasz hatóságok a határvédelem megerősítése helyett a Földközi-tengeren folytatott keresési és mentési akciókra kényszerültek nagyobb hangsúlyt fektetni.

A Földközi-tenger által követelt halálos áldozatok számának csökkentése érdekében 2013 októberében életre hívták Mare Nostrum (A mi tengerünk) néven azt a kereső és kutató műveletet, melynek alapját a tengerbe veszett 368 férfi, nő és gyermek halálát okozó hajószerecsétlenség jelentette. Az Európai Bizottság és Olaszország által finanszírozott műveletben az olasz haditengerészet hadihajói, illetve megfigyelő hajók vettek részt, a műveletben szerepet vállalók Líbia partjai mentén látták el feladatukat. A művelet azonban politikai körökben nem örvendett népszerűségnek a magas működési költségei miatt, így a 150 ezer főt meghaladó kimentési eredmények ellenére a Mare Nostrum művelet a többi uniós tagország támogatása és pénzügyi segítségnyújtás hiánya miatt 2014 októberében véget ért. Ebben az anyagi jellegű nehézségek mellett nagy szerepet játszott az is, hogy a migránsok körében hűzöerőként hatott, hogy a közép-mediterrán útvonal a hatóságok folyamatos jelenlétének köszönhetően kisebb vállalt kockázatot jelentett.²⁹

A Mare Nostrum szerepét a Frontex által felügyelt Triton művelet vette át, mely azonban lényegesen kisebb kereső- és mentőkapacitást tudott felmutatni. A Triton – a Mare Nostrummal ellentétben – a hangsúlyt Olaszország külső határainak védelmére helyezte át, és Líbia területétől távolabb, az olasz partokhoz lényegesen közelebb végezte tevékenységét, aminek legfőbb okaként az jelölhető meg, hogy a Mare Nostrum költségeinek már csupán csak a töredékét tudta a Frontex, illetve a többi részt vevő tagország felmutatni.^{30,31}

A Triton műveletben Olaszország mellett már több EU-tagállam is szerepet vállalt, úgymint Belgium, Csehország, Dánia, Észtország, Finnország, Franciaország, Görögország, Hollandia, Lengyelország, Litvánia, Luxemburg, Málta, Nagy-Britannia, Németország, Portugália, Románia, Spanyolország, Svédország, Szlovénia, valamint Izland és Svájc.

²⁸ UNHCR, „Global Trends: Forced Displacement in 2015”. <http://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/576408cd7/unhcr-global-trends-2015.html> and „Mediterranean Arrival Data 2017”. <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/53876> (Letöltések időpontja: 2017. 07. 08.)

²⁹ Mare Nostrum Operation, Ministero Della Difesa, Marina Militare, 2017. <http://www.marina.difesa.it/EN/operations/Pagine/MareNostrum.aspx> (Letöltés időpontja: 2017. 07. 04.)

³⁰ Operation Triton: Europe’s Mediterranean border patrol. BBC, 2014. <http://www.bbc.com/news/world-africa-30039044> (Letöltés időpontja: 2017. 07. 04.)

³¹ A Mare Nostrum és a Triton műveleti területei. <https://www.planet-wissen.de/av/video-mare-nostrum-und-triton-100.html> (Letöltés időpontja: 2017. 07. 08.)

A Triton művelet a korábban az emberi életek mentésére való törekvéstről visszaállt a külső határok védelmének biztosítására Olaszország partvidékén. Amíg a Líbiából, vagyis Közép- és Nyugat-Afrikából Európába útnak indulók száma nem csökken, és míg a háborús állapotok, a gazdasági és az egészségügyi elmaradottság, a klímaváltozás jelentette nehézségek nem csillapodnak, számukban nem várható számottevő csökkenés, és az emberek továbbra is az életüket veszélyeztető tengeri átkelés mellett döntenek.

Az embercsempészet, emberkereskedelem felszámolása céljából 2015. június 22-én létrehozott – és legutoljára 2018. december 31-ig meghosszabbított – Operation Sophia haditengerészeti művelettel az Európai Unió igyekszik ellehetetleníteni, felszámolni a szervezett bűnözői hálózatok működését a Földközi-tenger középső részén. Alapfeladatai mellett részt vesz a líbiai parti őrség és haditengerészet tagjainak kiképzésében, illetve az ENSZ-fegyverembargó betartatásában a líbiai partokhoz közeli nyílt tengeren. A művelet alapvető feladata az emberkereskedők által használt hajók azonosítása, feltartóztatása, megsemmisítése. A több száz hajó megsemmisítése, illetve embercsempész elfogása és az olasz hatóságoknak történő átadása mellett már több mint 16 ezer ember életét is megmentették a művelet résztvevői.³²

Eközben a közép-mediterrán továbbra is a legveszélyesebb útvonal. 2016 első öt hónapjában 23 Európába tartó migránsból egy biztosan a tengerbe fulladva veszítette életét, míg 2014-ben ez az arány 1:50, 2015-ben pedig 1:53 volt. A legrosszabb átlag 2016 áprilisában volt, amikor a Földközi-tenger középső részén útnak indulók 5%-a veszítette életét.³³

A 2016-os és 2017-es érkezési, illetve halálozási adatokat figyelembe véve megállapítható, hogy a kelet-mediterrán útvonalon 2017-ben az érkezők és a halottak számában 90%-ot meghaladó csökkenés figyelhető meg 2016 azonos időszakához képest, a nyugati és a középső régiókban az érkezők száma viszont emelkedett, az útnak indulók halálozási arányában azonban ezeken az útvonalakon is csökkenés mutatkozik.³⁴

Az adatokból kitűnik, hogy valóban a Földközi-tenger középső régiója tekinthető jelenleg a legkockázatosabb útvonalnak a halálesetek, illetve az érkezők számának aránya alapján, de ebben komoly szerepet játszik az is, hogy a többi útvonalhoz képest az útnak indulók számában hatalmas különbség mutatkozik ezen a területen.

A nyugat-mediterrán útvonalon tapasztalható alacsony menekültszám a Spanyolország és Marokkó között megkötött kétoldalú egyezménynek köszönhető, amely a nyugat-afrikai államokat elhagyni kényszerülőket is a középső területek felé, Líbia irányába tolja át.³⁵

Az Afrika északi partvidékéről tengerre szálló menekültek, illetve migránsok alapvetően három nagyobb csoportra oszthatók. Az első csoportba tartozók az államukban részlegesen hatalmat gyakorló terrorista szervezet elől menekülve mentik saját, illetve családjuk életét (Szíria). A második csoport tagjai saját államuk instabilitása, az uralkodóvá vált erőszakos cselekmények miatt hagyják el otthonaikat, visszatérésük esetén sebezhetőségük, kiszolgáltatottságuk változatlanul fennállna (Szomália), a harmadik csoportba tartozók pedig jellemzően Nyugat-Afrikából indulva a gazdaságilag fejlettebb európai országokban a jobb életet, jobb

³² EUNAVFOR MED operation SOPHIA, 2017. https://ceas.europa.eu/csdp-missions-operations/eunavfor-med_en (Letöltés időpontja: 2017. 07. 05.)

³³ A mediterrán útvonalakon életüket veszítették aránya a 2014. január és 2016. május közötti időszakban. <https://missingmigrants.iom.int/mediterranean> (Letöltés időpontja: 2017. 07. 03.)

³⁴ Uo.

³⁵ EU–Morocco Cooperation on Readmission, Borders and Protection: A model to follow? CEPS Paper in Liberty and Security in Europe, 2016. <https://www.ceps.eu/system/files/EU-Morocco%20Cooperation%20Liberty%20and%20Security%20in%20Europe.pdf> (Letöltés időpontja: 2017. 07. 05.)

lehetőségeket rejtő célt látják, de saját államaikban nincsenek közvetlen erőszaknak kitéve, megélhetésük alapesetben biztosított.

A „taszító” hatást kifejtő tényezők a kiinduló országok elhagyását eredményezik. Ezt a hatást erősítik az európai államok „húzó” tényezői, mint például a gazdasági fejlettségből következő hosszú távú munkalehetőség és szociális juttatások, valamint a háborús konfliktusok hiánya miatti biztonságérzet, illetve nem jelentéktelen szempontként a családdegyesítés is szerepet játszik.

A közép-mediterrán útvonalon keresztül 2015-ben útnak indult, Olaszországba és Máltára érkező 153 947 migráns nemzetisége alapján a menekültek többségének kiindulási országai Eritrea, Nigéria, Szomália, Szudán, Gambia és Szíria. 2016-ban a menekültek száma 181 436-ra emelkedett. Nemzetiségüket tekintve többségük Nigériából, Eritreából, Elefántcsontpartról, Szomáliából és Gambiából indult útnak.³⁶

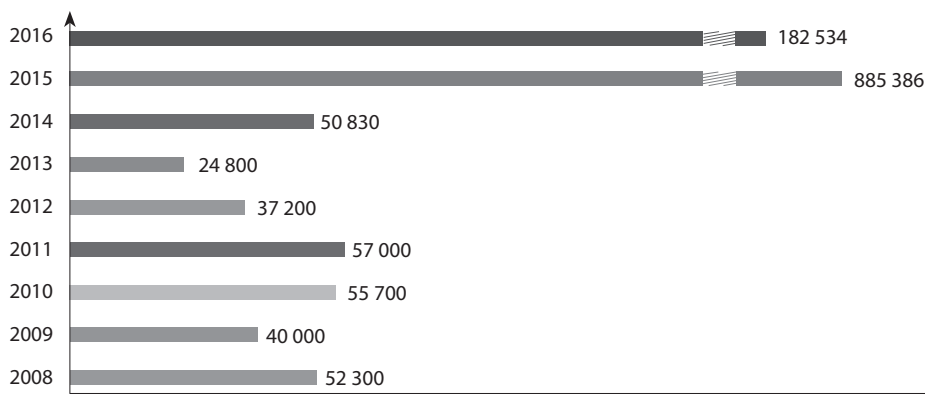
A KELET-MEDITERRÁN ÚTVONAL

2015-ben csaknem 900 ezer bevándorló érkezett az Európai Unió területére a kelet-mediterrán útvonalon keresztül, ez a szám 2016-ban valamivel csökkent. A 2015-ös adat az előző évinek 17-szerese. A migránsok legtöbbször a görög szigetvilágba érkezett, főként a Törökországhoz közeli Leszbosz szigetére.

A bevándorlók száma már 2014-ben erősen emelkedő tendenciát mutatott. Októberben 215 ezerrel nőtt a számuk, a tél kezdetével, novemberben és decemberben csökkent. 2015 folyamán a Frontex egyre több tisztet és hajót telepített a görög szigetekre, akik a mai napig ellátják feladatukat, segítséget nyújtanak a tengeri járőrözésben és a naponta érkező több ezer bevándorló nyilvántartásában.

A kelet-mediterrán útvonalon a migránsok többsége szíriai, de jelentős számú az afgán és a szomáliai származású is. A bevándorlók Görögországot észak felé hagyták, illetve hagyják el Macedónia irányába, vagy Törökországból Dél-Bulgária felé veszik az irányt.

4. ábra *Az illegális határátlépések száma a kelet-mediterrán útvonalon 2008–2016 között*³⁷

³⁶ Az Afrikán belüli migrációs útvonalak. <http://www.itstime.it/wp-content/uploads/2016/01/rotte.jpg> (Letöltés időpontja: 2017. 07. 06.)

³⁷ Uo.

A Földközi-tenger és környéke az a térség, ahol a migráció kifejezetten zajlik. Felsorolhatunk tengeri, szárazföldi és légi útvonalakat, ám utóbbi a legkevésbé jellemző. Számos tényező támasztja alá a kelet-mediterrán útvonal növekvő „népszerűségét”, jól megfigyelhetők e tanulmány elején bemutatott toló és vonzó tényezők. Az embercsempészet fejlődött az egyik legjövődolmezőbb és legjellemzőbb iparágá Törökországban is. Az embercsempészek különböző állampolgárságúak, de származásuk gyakran megegyezik „ügyfeleik” származásával.³⁸

Az EU-ra nehezedő migrációs nyomás tekintetében kiemelten fontos, hogy mi történik Törökországban. A 2016 márciusában az EU és Törökország között megkötött egyezmény működőképességének fenntartása nélkül a migrációs helyzet ismételen kiéleződhet. Hangsúlyozni kell, hogy a megállapodás gyakorlati kivitelezése és betartása elsősorban a török félen múlik, ami bizonyos kétségeket kelthet. Ankarának addig érdeke az együttműködés, amíg az uniós csatlakozás perspektívája bizonyos mértékig adott számára, illetve az Európai Unió legalább a pénzügyi kötelezettségeit teljesíti Törökország irányában. A türelem azonban láthatóan fogy: a vízummentesség megadásának hiánya, az új tárgyalási fejezetek megnyitásának elmaradása frusztrálttá teszi a jelenlegi török vezetést. Erdoğan szemében az elnöki rendszer bevezetése szinte elsődlegességet élvez, melynek minden más alárendelhet (adott esetben az európai integrációt is), ezért az EU könnyen kiszolgáltatottá válhat, ha Ankara komoly lépésre szánja el magát. Ennek veszélyét növeli, hogy a török vezetés számára gazdasági helyzete javításában és szövetségi rendszerének erősítésében valós alternatívát jelenthet a keleti orientáció és így a kapcsolatok javítása (Oroszország, Kína, Eurázsia).

A több tízezer migráns kezelésével küzdő Görögország és tágabban az egész Balkán, valamint az EU számára súlyos következményekkel járna, ha Törökország érdemben fellazítaná a határőrizetet. Ennek fényében kiemelten támogatandó a balkáni országok határára, hiszen egy negatív forgatókönyv esetén hatalmas nyomás alá kerülnének ezek az országok. Az EU-nak összességében kiemelt figyelmet kell fordítania Törökországra, és késznek kell lennie engedmények tételére, még akkor is, ha sok esetben jogos aggodalommal figyeli a belpolitikai fejleményeket és a demokrácia állapotát.³⁹

Összességében megállapítható, hogy a kelet-mediterrán útvonalon Törökország, illetve annak kapcsolata az EU-val jelentősen befolyásolhatja a kelet felől érkező bevándorlási hullámot.

A NYUGAT-BALKÁNI ÚTVONAL

A balkáni útvonalon 2015 első negyedében jelentősebb migrációs nyomás jelentkezett, mint az összes többi útvonalon. Az útirány 2012-ben lett népszerű átkelőhely az EU-ba, amikor a schengeni útlevél-korlátozásokat enyhítették négy balkáni ország, Albánia, Bosznia-Hercegovina, Montenegró és Szerbia számára. 2013-ban körülbelül 20 ezer ember lépte át a határt illegálisan. Majdnem mind beadták a menedékkérelmet az átkelést követően. Ösztönözve voltak egy törvényváltozás által, amelynek alapján a menedékkérőket nyitott táborokba vitték, és azokat később elhagyhatták. Júliusban a magyar hatóságok megerősítették a határ védelmét és változtattak a menedékkérésre vonatkozó törvényen. Az EU országaiba történő

³⁸ Eastern Mediterranean route. Frontex, 2017. <http://frontex.europa.eu/trends-and-routes/eastern-mediterranean-route/> (Letöltés időpontja: 2017. 06. 24.)

³⁹ Migrációs várakozások 2017-re. Migrációkutató Intézet, 2017. <https://www.migraciokutato.hu/hu/2017/02/22/migracios-varakozasok-2017-re/> (Letöltés időpontja: 2017. 06. 24.)

vándorlás, bár a térségben minden országot érintett, de legmeghatározóbb mértékben Albániából és Koszovóból volt tapasztalható. 2014-től növekedés volt megfigyelhető, melynek egyik oka a térség állampolgárainak vándorlása, különösen Koszovóból, akik csatlakoztak az északnyugat felé tartó áramlathoz.⁴⁰

2. táblázat *Menedékkérők aránya származási ország szerint az EU-ban, az összes százalékában*⁴¹

	2013. I. félév	2014. I. félév	2015. I. félév
Szíria	7	14	14
Afganisztán	6	6	11
Irak	5	7	10
Pakisztán	5	4	3
Koszovó	6	4	14
Szomália	4	3	2
Albánia	2	3	5

Miután Magyarország 2015 szeptemberében kiépítette a kerítést a szerb határon, a migránsáramlat Horvátországra helyeződött át. A régióban 2015-ben összesen 746 ezer illegális határsértőt regisztráltak. Nemzetiségek szerint legkiemelkedőbbek a szírek, utánuk következnek az irakiak és az afgánok. Összességében megállapítható, hogy a nyugat-balkáni útvonal két migrációs áramlásból tevődik össze: magából a nyugat-balkáni országból kivándorlókból, valamint más migránsokból, akik az EU-ba belépve (Bulgáriába vagy Görögországba) Törökországon keresztül szárazföldön vagy tengeren érkeznek azzal a céllal, hogy elérjék a schengeni térséget. Bár a nyugat-balkáni országok megfelelő jogszabályokkal és migrációkezelési technikákkal rendelkeznek, a határaikat nagy számmal átlépő illegális menekültek száma nyomot hagyott a törvényekben, migrációkezelési politikájukban, illetve menekültügyi rendszerükben.⁴² Az Európai Uniónak belépési megállapodása van Albániával, Szerbiával, Montenegróval és Bosznia-Hercegovinával. A kihívást főleg a hatályos jogszabályok következetes végrehajtásának biztosítása és elegendő, a nemzetközi normáknak megfelelő kapacitás megteremtése jelenti.

Ezen a ponton érdemes egy kicsit behatóbban megvizsgálnunk a nyugat-balkáni jogi keretrendszert. Jóllehet a jogi szabályozás nagymértékben összeegyeztethető az európai uniós vívmányokkal, intézményrendszerrel és jogalkotással, a migráció kezeléséhez szükséges keretek további kiigazításra szorulnak. Minden ország három típusú jogszabályt fogadott el a következő viszonyokra vonatkozóan:

- külföldiek/idegenek;
- állami határellenőrzés;

⁴⁰ Western Balkan route. Frontex, 2017. <http://frontex.europa.eu/trends-and-routes/western-balkan-route/> (Letöltés időpontja: 2017. 07. 08.)

⁴¹ Migration Policy Debates, No. 7. 2015. szeptember, OECD 7.

⁴² The Western Balkans Frontline of the migrant crisis. Members' Research Service, 2016. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/573949/EPRS_BRI\(2016\)573949_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/573949/EPRS_BRI(2016)573949_EN.pdf) (Letöltés időpontja: 2017. 06. 27.)

– a büntető törvénykönyv felülvizsgálata a bevándorlók csempészetének büntetendővé tétele érdekében.⁴³

A fentiekén kívül kulcsfontosságú stratégiái dokumentumokkal is rendelkezik, amelyek meghatározzák a prioritásokat, a szabálytalan bevándorlás és az illegális tartózkodás kezelésével kapcsolatos fő célokat és intézkedéseket. A régió országainak menekültügyi eljárásai több dologban különböznek egymástól, például a menedékjogi eljárás lépéseiben, illetve a menedékjog megítélésének vagy megtagadása indoklásának tekintetében. Annak érdekében, hogy a helyzet továbbra is kezelhető legyen, nemzeti és regionális párbeszédre és gyakorlati együttműködésre van szükség a régióban.⁴⁴

Ha megnézzük a területre vonatkozóan a migráció kiváltó okait, kiemelhetjük a kedvezőtlen demográfiai változásokat, vagyis azt, hogy a munkaképes lakosság létszámának növekedése nincs arányban a munkahelyek létesítésének ütemével. További okként jelentkeznek a háborúk, illetve a polgárháborúk. Ezenkívül kiemelendő még a kedvezőtlen ökológiai folyamatok hatása, a mezőgazdasági feltételek romlása, valamint a vízhiány, amiért a klímaváltozás tehető felelőssé. A Nyugat-Balkán térsége tekintetében az előbb felsorolt okok közül különösen fontos a tőkehiány, illetve a munkanélküliség.

Ahogy arra korábban utaltunk, az EU országaiba jelentős a migráció Albániából és Koszovóból. A nagymértékű kivándorlás okai ezen országok tekintetében 2015-ben a gazdasági válság, a fejlődésképtelenség, az ebből következő szegénység és a korrupció volt. A térségben élők körében megfigyelhető a nagyfokú frusztráltság, ennek kialakulásában kiemelkedő szerepet játszik a már említett szegénység, gazdasági kilátástalanság, bűnözés, a szociális ellátórendszer elégtelensége és a munkanélküliség magas aránya.

Ha az elkövetkezendő évek migrációs trendjeit vizsgáljuk az útvonalon, megállapíthatjuk, hogy a 2015-ös migrációs szintek a térségben körülbelül 3–5 évig még fennmaradnak, illetve esetleges bejósolhatatlan politikai események következtében fel is erősödhetnek bizonyos országok esetében.⁴⁵

A KELETI ÚTVONAL

Az Európai Unió keleti határai jelentős kihívásokat jelentenek határellenőrzés szempontjából. Összességében azonban elmondható, hogy nagyságrendileg ezen az útvonalon sokkal kisebb a migráció mértéke, mint bármelyik másik útvonalon, százalékos arány tekintetében mindössze 0,1%-ot tesz ki. 2015-ig Ukrajna volt a fő tranzitország az EU felé, főleg oroszok, grúzok, szomáliaiak és afgánok számára. Ezenkívül a Kaukázus és Közép-Ázsia térségéből érkezők számára is kiemelt útvonal. Ez az útvonal szinte már nem is működik, főként az orosz–ukrán válság miatt, illetve ahogy arra korábban már utaltunk, a többi útvonalhoz viszonyítva elhanyagolható a migránsok száma. A keleti és a balkáni útvonal Magyarországnál találkozik, ezért országunk helyzete speciálisnak tekinthető.

Hazánkat tekintve megjegyezhető, hogy egyes prognózisok szerint a közeljövőben a román határra helyeződhet nagyobb nyomás. Az együttműködés a magyar és a román

⁴³ Readmission agreements with the countries of the western Balkans, 2008. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=URISERV:114562> (Letöltés időpontja: 2017. 07. 02.)

⁴⁴ The Western Balkans Frontline of the migrant crisis.

⁴⁵ Az Európába irányuló és 2015-től felgyorsult migráció tényezői, irányai és kilátásai. Magyar Tudományos Akadémia Migrációs Munkacsoportjának elemzése, 2015. http://mta.hu/data/cikkek/106/1060/cikk-106072/_europabairanyulo.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 06. 26.)

határőrizeti szervek között kifejezetten jónak tekinthető. Részben ennek is az eredménye, hogy a román határvédelmi szervek eredményesen őrzik a határt, bár a helyzetet nehezíti, hogy a migránsok teherautókat és vasúti szerelvényeket is igénybe vesznek, ezekben bujkálva próbálnak átjutni a schengeni határon.⁴⁶

2015-ben új útvonal nyílt a migránsok számára, az úgynevezett sarkvidéki útvonal, amely Oroszországon keresztül vezet norvég és finn határátkelő pontokhoz. Csúpan október és december között több mint hatezer menedékkérőt számláltak. Az eredetileg Afganisztánból és Szíriából induló tömeg az út során csatlakozott más nemzetiségű migránsokhoz. A fő átkelőpont Storskog, az egyetlen legális átkelőhely Norvégia és Oroszország között. 2015-ben ott 5200 menedékkérőt regisztráltak, míg ez a szám egy évvel korábban csúpan tíz volt. Megfelelő papírok hiányában a gépjárművezetőket az átkelőhelyen bírsággal sújtják, a gyalogos forgalom pedig tiltva van, ezért a migránsok kerékpárokat vettek igénybe a közlekedéshez.

A helyzet decemberben valamelyest enyhült Norvégiában, egyrészt az időjárás-i viszontagságok miatt, másrészt a kerékpárok is fogytak. Ráadásul az orosz hatóságok megvonták az átutazási engedélyt azoktól, akik nem rendelkeztek schengeni vízummal. Az utóbbiak okán érzékelhető egy elmozdulás migráció tekintetében a finn határ felé. Finnország két, keletebbre fekvő határátkelőhelyén, Sallán, illetve Raja-Jooseppin 2016. január közepére mintegy ezer ember érkezett.⁴⁷

A térségben valójában a legtöbb probléma a jövedéki termékek kiskereskedelmi csempészetét érinti. A keleti határ mentén összességében a legális utazási csatornákkal való visszaélés a gyakoribb, mint az illegális határátlépés. Az illegális határátlépések száma 2008 óta elég stabil a keleti határszakaszon, évente nagyjából 1500 fő körül ingadozik.⁴⁸

Az útszakaszon közlekedők jelentős részét képezik az Afganisztánból és Szíriából érkező menekültek, akik, ahogy arra már korábban utaltunk, szintén elkezdtek az új alternatíván, a sarkvidéki útvonalon való közlekedést. Először 2015-ben jelentkeztek elszórta esetek, amikor a migránsok ezt az útvonalat vették igénybe, elsősorban azért, mert Törökországból sikertelenül próbáltak bejutni az EU-ba.

A BEVÁNDORLÁS ALAKULÁSA

A Szíriából kiinduló migráció alapvető kiváltó oka az országban az arab tavasz lefolyását követő befejezetlen polgárháború. A szíriai menekültek egy része hazáján belül, a polgárháború által kevésbé érintett területekre menekült, mások viszont kénytelenek voltak elhagyni hazájukat. 2014-elejen 2,5 millió a regisztrált menekültek száma, 2015-re a szám majdnem 4 millióra növekedett (3,97), 2016-ra a 4,5 milliót is meghaladta, 2017. június 2-án ez a szám már több mint 5 millió fő volt.⁴⁹

A 2011–2014-es időszakban 234 ezer szíriai állampolgár kért menedéket az EU valamely országától. 2015-ben nagy kiugrás volt tapasztalható a migránsok számának növekedésében, ami elsősorban (de nem kizárólagosan) az Iszlám Állam 2014. évi térhódításának köszönhető. A csoport brutális tettei folytán még több ember kényszerült elhagyni otthonát, közülük sokan

⁴⁶ Nem indokolt a kerítés a magyar–román határon. Kormányzat – Hírek, 2017. <http://www.kormany.hu/hu/hirek/nem-indokolt-a-kerites-a-magyar-roman-hataron> (Letöltés időpontja: 2017. 06. 28.)

⁴⁷ Eastern borders route. Frontex, 2017. <http://frontex.europa.eu/trends-and-routes/eastern-borders-route> (Letöltés időpontja: 2017. 07. 06.)

⁴⁸ Uo.

⁴⁹ Ritecz–Sallai: i. m.

arra a következtetésre jutottak, hogy inkább valamely biztonságos államban próbálnak új hazát keresni. Ennek megfelelően nőtt ugrásszerűen a szíriai, pakisztáni, afganisztáni és iraki menekültek aránya az összes menekülthöz viszonyítva. 2015-re már az összes menedékkérő több mint kétharmadát tették ki ennek a négy országnak az állampolgárai.

A szíriai menekültproblémának csak egy része érinti Európát, más területek legalább ennyire, vagy még jobban győtrődnek a probléma miatt. Kiemelkedő ebben Jordánia és Törökország helyzete, 2015 végéig messze náluk volt a legtöbb menekült elhelyezve. Megjegyzendő, hogy a szíriai polgárháborúból és a menekültekből eredő költségek aránylag jelentős részét a libanoni kormány fizeti. Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága szerint Libanon, Szíria nyugati szomszédja fogadja be a legtöbb szíriai menekültet a lakosság arányát tekintve. 2015 végére ezer libanoni lakosra 182 szíriai menekült jutott az országban. A több mint 600 ezer szíriai menekült befogadásáról szóló döntés több mint 2,5 milliárd dollárba kerül az országnak a Világbank becslése szerint. A libanoni gazdaság majdnem belerokkant abba, hogy több mint egymillió szíriainak nyújtott segítségét.⁵⁰

3. táblázat *A lakosságárányosan legtöbb szíriai menekültet befogadó országok*⁵¹

	1000 főre jutó szíriai menekültek száma 2015 végére	Szíriai menekültek száma 2015 végére összesen
Libanon	182	1 062 690
Jordánia	83	628 223
Törökország	32	2 503 549
Irak	7	244 642
Örményország	6	16 611
Svédország	5	52 707

Bár a konfliktus Szíriában még tart, és jövője még mindig megjósolhatatlan, a keleti útvonalon 2016-ban csökkenő tendencia volt megfigyelhető az illegális migrációt megkísérlő bevándorlók számában. Az Európai Unió határellenőrzési szigorítások, illetve az EU Törökországgal kötött megállapodása következtében az útvonal tekintetében valószínűsíthető, hogy a jövőben sem fog nagyobb népszerűsége szert tenni. A sarkvidéki útvonalon a migrációs nyomás a jövőben is csak a töredéke lesz a többi útvonalon tapasztalhatónak. Ha a későbbiekben esetleg még több szigorítást vezetnek be orosz részről, úgy talán ez az elhanyagolható mennyiség is csökkenhet.

ÖSSZEGRZÉS

A migráció komoly problémát és a politikában egyet nem értést okoz Európában. A vonzási és taszítási tényezők folyamatosan működnek. A migrációt megfékezni lehetetlen. Ha a jövőbe tekintünk, láthatjuk, hogy az Európát érintő bevándorlás nem fog megszűnni, hanem csak fokozódni fog az elkövetkező években, esetleg évtizedekben. A migrációra erősítő hatással van az éghajlatváltozás, a vízkészletek apadása, az életkörülmények romlása, a háborúk

⁵⁰ The Tragic Numbers Behind Syria's Refugees. U.S. News, 2016. <https://www.usnews.com/news/best-countries/articles/2016-12-19/countries-hosting-the-highest-proportion-of-syrian-refugees> (Letöltés időpontja: 2017. 06. 28.)

⁵¹ <https://www.usnews.com/news/best-countries/articles/2016-12-19> (Letöltés időpontja: 2017. 06. 28.)

és a terrorizmus. Az előbb felsorolt problémák is jelentős negatív hatást fognak kifejteni a jövőben globális és lokális szinten egyaránt.

JAVASLATOK

A migráció többszereplős és komplex kérdéskör. Az EU jogalkotási folyamata hosszadalmas, a politikusok nehezen tudnak konszenzusra jutni. Erre megoldás lehet, hogy a tagállamok saját bevándorlási politikát folytassanak a harmadik országból érkező bevándorlók esetében. Fontos azonban a tagállamok közötti kommunikáció és a közös fellépés, hiszen a felépülő műszaki határárák más EU-ország irányába terelhetik az illegális bevándorlókat, akik a több ezer megtett kilométer után nem fognak megfordulni, hanem minden lehetőséget megpróbálnak kihasználni, hogy az EU területére juthassanak.

Az EU-nak óriási szerepe lehetne a helyi konfliktusok megoldásában. A migráció kérdéskörét lokális szinten kell megoldani, a probléma gyökerénél, tehát az adott kibocsátó államban való stabilizáció során, az ottani életkörülmények javításával. Mivel ez egy hosszú folyamat, az időközben meginduló tömeget folyamatos ellenőrzés alatt kell tartani a humanitárius jognak megfelelően. Fontos lenne egy szűrőzóna létrehozása, mely problémamentesen működhet, figyelembe véve az etnikai sajátosságokat. Itt meg lehet állapítani, hogy az adott személy(ek) valóban jogosult(ak)-e a menekültstátusra. Szintén elengedhetetlen lenne, hogy a bevándorlók személyazonosságát és előéletüket megismerhesse a befogadó ország. Fontos lenne egy olyan intézményrendszer, mely figyelemmel kíséri a bevándorlók és menekültek integrációját.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Az Európába irányuló és 2015-től felgyorsult migráció tényezői, irányai és kilátásai. Az MTA Migrációs Munkacsoportjának elemzése, 2015. http://mta.hu/data/cikkek/106/1060/cikk-106072/_europabairanyulo.pdf
- Carling, Jørgen: *The Merits and Limitations of Spain's High-Tech Border Control*. 2007. <http://www.migrationpolicy.org/article/merits-and-limitations-spains-high-tech-border-control>
- Central mediterranean route. Frontex, 2017. <http://frontex.europa.eu/trends-and-routes/central-mediterranean-route/>
- Eastern borders route Frontex, 2017. <http://frontex.europa.eu/trends-and-routes/eastern-borders-route>
- Eastern Mediterranean route. Frontex, 2017. <http://frontex.europa.eu/trends-and-routes/eastern-mediterranean-route/>
- EU–Morocco Cooperation on Readmission, Borders and Protection: A model to follow? CEPS Paper in Liberty and Security in Europe, 2016. <https://www.ceps.eu/system/files/EU-Morocco%20Cooperation%20Liberty%20and%20Security%20in%20Europe.pdf>
- EUNAVFOR MED operation SOPHIA, 2017. https://eeas.europa.eu/csdp-missions-operations/eunavformed_en
- Global Trends: Forced Displacement in 2015. <http://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/576408cd7/unhcr-global-trends-2015.html>
- López-Sala, Ana María: *Immigration Control and Border Management Policy in Spain*. Institute of Public Affairs. Spanish Council for Scientific Research (CSIC), Madrid, Spain, 2009. december. http://digital.csic.es/bitstream/10261/64154/1/Poland%20Report%20_Immigration%20control%20_2009.pdf

- Mare Nostrum Operation, Ministero Della Difesa, Marina Militare, 2017. <http://www.marina.difesa.it/EN/operations/Pagine/MareNostrum.aspx>
- Mediterranean Arrival Data 2017. <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/53876>
- Migrációs várakozások 2017-re. Migrációkutató Intézet, 2017. <https://www.migraciokutato.hu/hu/2017/02/22/migracios-varakozasok-2017-re/>
- Migration Policy Debates, No. 7. 2015. szeptember, OECD.
- Migratory routes map. Frontex, 2017. <http://frontex.europa.eu/trends-and-routes/migratory-routes-map/>
- Nem indokolt a kerítés a magyar–román határon. Kormányzat – Hírek, 2017. <http://www.kormany.hu/hu/hirek/nem-indokolt-a-kerites-a-magyar-roman-hataron>
- OM Records Over 60,000 Migrants Passing Through Agadez, Niger between February and April 2016, International Organization for Migration, 2016. <https://www.iom.int/news/iom-records-over-60000-migrants-passing-through-agadez-niger-between-february-and-april-2016>
- Operation Triton: Europe's Mediterranean border patrol. BBC, 2014. <http://www.bbc.com/news/world-africa-30039044>
- People smuggling in the central mediterranean. Frontex, 2017. <http://frontex.europa.eu/feature-stories/people-smuggling-in-the-central-mediterranean-lqDY5g>
- Readmission agreements with the countries of the Western Balkans, 2008. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=URISERV:l14562>
- Ritecz György – Sallai János: *A migráció trendjei, okai és kezelésének lehetőségei 2.0*. Hanns Seidel Alapítvány, 2016.
- The Central Mediterranean route: Deadlier than ever. Global Migration Data Analysis Centre, 2016. https://publications.iom.int/system/files/pdf/gmdac_data_briefing_series_issue3.pdf
- The sea route to Europe: The Mediterranean passage in the age of refugees. UNHCR The UN refugee Agency, 2015. <http://www.unhcr.org/5592bd059.pdf>
- The Tragic Numbers Behind Syria's Refugees. U.S. News, 2016. <https://www.usnews.com/news/best-countries/articles/2016-12-19/countries-hosting-the-highest-proportion-of-syrian-refugees>
- The Western Balkans Frontline of the migrant crisis. Members' Research Service, 2016. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/573949/EPRS_BRI\(2016\)573949_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/573949/EPRS_BRI(2016)573949_EN.pdf)
- http://ep00.epimg.net/elpais/imagenes/2014/08/13/media/1407961147_754163_1407963415_noticia_normal.png
- <http://frontex.europa.eu/trends-and-routes/western-mediterranean-route/>
- http://frontex.europa.eu/assets/Trends_and_Routes/West-African-Route.png
- <http://i.huffpost.com/gen/3328626/thumbs/o-MIGRANTS-ROUTES-TO-EUROPE-900.jpg>
- <http://www.itstime.it/w/wp-content/uploads/2016/01/rotte.jpg>
- http://www.istitutospiov.it/sites/default/files/articolo/Trattato%20di%20Amicizia,%20Partenariato%20e%20Cooperazione%20tra%20la%20Repubblica%20Italiana%20e%20la%20Grande%20Giamahiria%20Araba%20%20Libica%20Popolare%20Socialista/testo_trattato_it_lib.pdf
- <http://mindenhatarontul.reblog.hu/cimke/Ceuta>
- <https://missingmigrants.iom.int/mediterranean>
- <https://www.planet-wissen.de/av/video-mare-nostrum-und-triton-100.html>
- <https://www.usnews.com/news/best-countries/articles/2016-12-19>

Kozma Klementina:

BEFAGYOTT KONFLIKTUS A POSZTSZOVJET TÉRSÉGBEN – TRANSZNYISZTRIA: EGY ELFELEJTETT VILÁG

ÖSSZEFOGLALÓ: *A posztszovjet térségben, az újonnan függetlenné vált államok területén jó néhány konfliktushelyzet alakult ki, amelyek többsége a mai napig nem oldódott meg. Ezeket befagyott konfliktusokként említi a szakirodalom. Közülük kevésbé ismert a Moldovai Köztársaságban található szakadár terület, a Dnyeszter Menti Köztársaság (Transznysztria), amely egyértelműen Oroszország támogatását élvez.*

KULCSSZAVAK: *befagyott konfliktus, Dnyeszter Menti Köztársaság, Transznysztria*

BEVEZETÉS

A Szovjetunió felbomlását követően a posztszovjet térség számos államában a mai napig fennmaradó konfliktusos helyzet alakult ki, mely sok esetben háborúba torkollott. A kelet-európai és a kaukázusi államok – a kisebbségi helyzetbe került orosz anyanyelvű lakosságuk függetlenedési és Oroszország-párti törekvéseinek köszönhetően – évtizedes konfliktusokban ragadtak.¹ Ezek eredményeként a mai napig el nem ismert területté, kvázi állammá váltak Grúzia (Georgia) területén – Abházia és Dél-Oszétia –, valamint a Krím félsziget és a kelet-ukrajnai szakadár területek.² Ugyanebbe a helyzetbe került a jelen írásban részletesebben tárgyalt Transznysztria, mely a Moldovai Köztársaságtól immáron 28 éve deklarálta elszakadását, de a nemzetközi közösség nem ismeri el.³ Megemlítendő Hegyi-Karabah is Azerbajdzsán területén, ahol nem az orosz kisebbség védelme végett, hanem a szovjet időkben Azerbajdzsánhoz csatolt örmény lakosság függetlenedési szándékából fakadóan napjainkig nincs megegyezés.

Az elemzés a Dnyesztertől keletre eső Transznysztria helyzetére kíván részletesebben rámutatni. A Moldovai Köztársaság és a transznysztriai konfliktus sokak számára egy elfelejtett ügy, ezért a nemzetközi sajtó sokáig kevés figyelmet szentelt a kérdésnek. Az utóbbi években azonban az ukrajnai válságot követően a térség egy időre újra érdekessé vált. A Szovjetunió hangulatát hűen őrző terület és annak lakossága – beékelődve Ukrajna és Moldova közé – nem képes önmagát fenntartani, ezért külső segítségre van szüksége. Legfőbb támogatója, az Oroszországi Föderáció rendszeres segélyszállítmányokkal tartja fenn az önmagát szuverénnek és függetlennek deklaráló Transznysztriát.

¹ A Szovjetunió felbomlása után mintegy 25 millió orosz nemzetiségű és anyanyelvű egyén került Oroszországon kívülre. Helyzetük problémás volt a balti államokban, Ukrajnában, több közép-ázsiai volt szovjet köztársaságban és Moldovában is.

² Luhanszk, Donyeck, Harkiv megyék.

³ A térség különböző neveken szerepel a nemzetközi szakirodalomban: Dnyeszter Menti vagy Dnyeszteren Túli Köztársaság, illetve Transnistria és Transznysztria. Jelen írásban az utóbbi megnevezést használom.

A Moldovai Köztársaság Kelet-Európa legkisebb (33 843 km²) és egyik legszegényebb állama, melynek területén jelenleg 3,4 millióan élnek, többségükben magukat románnak valló moldovaiak. Ők képezik a lakosság 78%-át. Rajtuk kívül 8,3% ukrán, 5,9% orosz, 4,4% gagauz, 1,9% bolgár és 1,5% egyéb nemzetiségű.⁴ Az elszakadt Transznisztria területén (4160 km²) kicsivel több mint félmillió lakos él. Megoszlás szerint 31,9% román, 28,8% ukrán, 30,3% orosz, 2% gagauz, 2% bolgár, 5% pedig egyéb nemzetiségű.⁵

A 28 éve megoldatlan transznisztriai helyzet számos kérdést vet fel a már korábban felsorolt befagyott konfliktusokkal kapcsolatosan is. Egyrészt kinek áll érdekében megoldani a konfliktust, és kinek nem? Másrészt mennyi ideig tartható fenn a helyzet? Kell-e számítani eszkalálódásra? Moldova esetében külön érdekes kérdésként merül fel, hogy miért nem sikerült konszenzusos megállapodásra jutni Transznisztria kérdésében is úgy, mint a szintén kisebbségben élő, ám autonóm jogokkal rendelkező gagauzok esetében.

1. ábra *Transznisztria elhelyezkedése*⁶

HOGYAN KEZDŐDÖTT?

A Szovjetunió hidegháborús vereségét főként gazdasági erejének csökkenése és elhibázott politikai lépései okozták. Ilyen lépésnek bizonyult az 1979–1989 között zajló szovjet–afgán háború is. Ez alatt az időszak alatt az Amerikai Egyesült Államok fegyverkezési versenybe hajszolta – többek között proxy háborúival⁷ – a Szovjetuniót, felemészítve annak erőforrásait és gazdaságát. Mihail Gorbacsov, a Szovjetunió utolsó pártfőtitkára 1988-ban nyilvános bejelentésben tette közzé, hogy felhagy a Brezsnyev-doktrínával,⁸ és nem alkalmaz a továbbiakban erőszakot annak érdekében, hogy meggátolja a tagállamokat önállósulási törek-

⁴ Ambasada României în Republica Moldova. <http://chisinau.mae.ro/node/484> (Letöltés időpontja: 2018. 01. 17.)

⁵ Uo.

⁶ Edward W. Walker: Transnistria: A bridge too far for the Kremlin? <https://eurasiangeopolitics.com/2014/07/03/transnistria-a-bridge-too-far-for-the-kremlin/> (Letöltés időpontja: 2018. 01. 19.)

⁷ Proxy háború – helyettesekkel vívott háború, melyben a felek nem közvetlenül ütköznek meg egymással, hanem más államokon, szervezeteken keresztül.

⁸ A Brezsnyev-doktrína értelmében, ha a szocialista tábor valamelyik országában veszély (például felkelés) fenyegeti a szocialista rendszert, az nem tekinthető az adott ország belügyének, hanem a szocialista tábor problémájaként kezelendő. <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=NXVLHT> (Letöltés időpontja: 2018. 01. 17.)

véseikben. A gorbacsovi enyhülési politika következtében 1989-től folyamatosan lazultak a volt szocialista tábor tagországai, illetve a Szovjetunió tagköztársaságai közötti kapcsolatok. 1991. március 17-én még egy utolsó próbálkozásként szavazást tartottak a Szovjetunió megújításának lehetőségéről, de a balti államok, valamint Grúzia és a Moldovai Köztársaság a függetlenedés mellett szavazott.⁹ Ennek okát főként ezen országok erős identitásának, nemzeti azonosságképének meglétében és önmeghatározási szándékában lehet tetten érni.

Moldova esete abból a szempontból különös, hogy 1989-ig a Szovjetunió egyik „legszojjetebb” tagköztársaságának számított. A változást a gorbacsovi enyhülési politika¹⁰ hozta, melyet kihasználva a Moldovai Népfront a román nyelv kérdésének megoldását helyezte középpontba. A nyelvkérdés egyben a román nemzeti öntudat felelősségét is jelentette a moldovaiak számára. Az orosz mellett hivatalos nyelvvé vált a román is, az ország nemzeti lobogója a trikolor lett, melynek közepén a történelmi Moldva címere található. Moldova a függetlenségét – alig pár nappal a Moszkvai puccskísélet után¹¹ – 1991. augusztus 27-én kiáltotta ki, mégpedig román nyelven.¹²

1991. december 8-án megszületett a Szovjetunió megszűnéséről szóló szerződés, melyet az utódállam Oroszország, valamint Ukrajna és Fehéroroszország írt alá Minszkben. A dokumentum egyben a Független Államok Közösségének (FÁK) alapító okirata is lett.¹³ A FÁK-hoz még abban az évben csatlakozott Moldova, de ekkorra már problémái voltak a leszakadó Dnyeszter menti területekkel és a függetlenségre törekvő gagauzokkal.¹⁴ A moldovai parlament egyikük függetlenedési nyilatkozatát sem ismerte el.

A KONFLIKTUS

Az orosz és az ukrán anyanyelvű lakosság aggodását a hirtelen feléledő román nemzeti tudat váltotta ki. Ők nem kívántak teljes mértékben elszakadni a Szovjetuniótól, hanem ellenkezőleg, egy sokkal szorosabb kapcsolat fenntartását látták szükségesnek. Saját magukat továbbra is szovjet állampolgároknak tekintették. Ennek gyökereit történelmi okokra lehet visszavezetni. 1917-ig a Dnyeszter menti területek nyugati fele Romániához, míg a keleti fele a cári Oroszországhoz tartozott. A Szovjetunió létrejöttét követően ezek a területek

⁹ Deák Péter (szerk.): Biztonságpolitikai kézikönyv. Osiris Kiadó, Budapest, 2007, 360.

¹⁰ Peresztrojka és glasznosztj – a szovjet gazdaság és politika újraszervezését takarja. A program célja a fejlett nyugati gazdaságokhoz (Amerikai Egyesült Államok, NSZK, Japán) történő felzárkózást célozta meg. Több döntési lehetőséget bízott volna a helyi önkormányzatokra és kevesebbet a központi irányításra. A glasznosztj értelmében a Szovjetunió nyitottsága és demokratikus átalakulása került előtérbe. <https://www.britannica.com/topic/glasnost>; <https://www.britannica.com/topic/perestroika-Soviet-government-policy> (Letöltés időpontja: 2017. 12. 27.)

¹¹ 1991. augusztus 19–21. között a Szovjetunió széthullásának megakadályozására puccskísélet tört ki, melyet Borisz Jelcin és Alekszandr Ruckoj vezetésével sikerült megakadályozni. <https://mno.hu/kulfold/gorbacsov-is-megszolalt-a-puccs-25-evfordulojan-1357708> (Letöltés időpontja: 2017. 12. 27.)

¹² Declarația de Independență a Republicii Moldova (1991) – Parlamentul, Lege Nr. 691 din 27. 08. 1991. http://istoria.md/articol/573/Declara%C5%A3ia_de_Independen%C5%A3%C4%83_a_Republicii_Moldova (Letöltés időpontja: 2018. 01. 17.)

¹³ Horváth Jenő (szerk.): Világpolitikai lexikon (1945–2005). Osiris Kiadó, Budapest, 2005, 232.

¹⁴ Gagauzok – területi autonómiával rendelkező török eredetű ortodox keresztény népcsoport a Moldovai Köztársaság déli részén. Claus Neukirch: *Autonomy and Conflict Transformation: The Gagauz Territorial Autonomy in the Republic of Moldova*. In: Kinga Gál (ed.): *Minority Governance in Europe*. Budapest, 2002, 108.

az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság, majd 1924-től a Szovjetunió által megalkotott Moldovai Szovjet Szocialista Autonóm Köztársaság részévé váltak.¹⁵

A Dnyeszter menti területeken 1991 után kialakult helyzetet Moszkva saját érdekeinek megfelelően hasznosította, és támogatásáról biztosította a Moldovában élő „honfitársakat”. Ezzel hozzájárult az oroszok lakosság románellenességének erősödéséhez és a társadalom több részre szakadásához. Azoknak a moldovaiaknak, akik a nyolcvanas évek legvégén, a kilencvenes évek elején a Moldovai Köztársaság abszolút függetlenségének hívei voltak, szembe kellett nézniük egyrészt a már említett Moszkva-párti orosz és ukrán lakossággal, másrészt azokkal, akik magukat ugyan moldovainak vallották, de egyenjogúságuk garantálása fejében támogatták a Szovjetunió fennmaradását. Továbbá azokkal a románokkal is, akik a Szovjetunió széthullását követően egyesülni szerettek volna Romániával, de Transznisztriahoz nem ragaszkodtak, illetve a gagauz kisebbséggel, amely mindenkitől függetlenül szeretett volna válni.¹⁶

Itt érdemes egy rövid kitérőt tenni a gagauzok helyzetével kapcsolatosan, mivel „Gagauzia” esetében nem beszélhetünk egy anyaállamról, melyhez tartozna a gagauz közösség és segítséget várhatna tőle, hanem egy önálló pravoszláv (ortodox keresztény) török ajkú népcsoportról van szó Moldova területén. Miután Moldova függetlenedett, a gagauzok is kikiáltották saját függetlenségüket az ország déli területén, melynek fővárosa Komrat lett. Függetlenségüket a gagauzok autonóm közigazgatási területként kívánták megvalósítani, nem pedig egy önálló államként. A két fél közötti tárgyalások 1995-re értek el odáig, hogy a moldovai kormány széles körű jogokat biztosított a Gagauz Autonóm Tartománynak, s csupán a kizárólagosan állami hatáskörbe tartozó területek maradtak központi irányítás alatt (külpolitika, hadügy, pénzkibocsátás).¹⁷ A gagauz példa nemhogy kelet-európai vonatkozásban, de összeurópai szinten is párhát ritkítja. Mindamellett, hogy a feleknek békés tárgyalások útján sikerült megegyezniük, külön garanciát is megfogalmaztak arra vonatkozóan, hogy ha a Moldovai Köztársaság államiságának fenntartásában csorba keletkezne, a gagauz lakosság továbbra is rendelkezhet önállóan a saját területe felett.¹⁸

Ezzel az idilli helyzettel szöges ellentétben a teljes kiválásért küzdő Transznisztria számos fejtörést okozott Chişinău (Kisinyov, Moldova fővárosa) számára. A 1990-es évek elején a szovjet csapatok – annak érdekében, hogy befolyásukat továbbra is megőrizzék a térségben – segítséget nyújtottak a transznisztriai lakosság számára, és a Szovjetunió támogatásával 1990. szeptember 2-án kikiáltották a Dnyeszteren Túli Szovjet Szocialista Köztársaságot, Tiraszpol fővárossal.

Egy évvel azt követően, hogy Moldova a FÁK-hoz csatlakozott, 1992. március 2-án ENSZ-tagállammá is vált.¹⁹ Alig egy hónappal később – miután március 23-án Helsinkiben az orosz, moldovai, román és ukrán négyoldalú megbeszélésen nem sikerült a feleknek diplomáciailag megoldani a transznisztriai konfliktust – Moldova úgy döntött, hogy fegyverrel próbálja meg visszaszerezni az elszakadt területet.²⁰ A harcok elcsitításához a szovjet/orosz

¹⁵ Oazu Nantoi: Moldovai államiság: múlt és jelen. Elemző, 3. évf. 3. szám, 2007. szeptember, 70.

¹⁶ Uo. 71.

¹⁷ Bereczki Károly: Autonómiák Európában IV. – Gagauzia Moldovában. <http://civishir.hu/szerintem/bereczki-karoly/autonomiak-europaban-iv-gagauzia-moldovaban/0206081028> (Letöltés időpontja: 2018. 01. 18.)

¹⁸ Bereczki: i. m.

¹⁹ UN Member states. <http://www.un.org/en/members/index.shtml#r> (Letöltés időpontja: 2018. 01. 18.)

²⁰ Rác András: Végtelen történet – a Moldova–Transznisztria konfliktus. In: Marton Péter (szerk.): Államok és államkudarok a globalizálódó világban. Teleki László Institute Centre for Foreign Policy Studies, Budapest, 2006, 145–170.

14. Hadsereg közbelépésére volt szükség. A fegyverszünetet 1992. július 6-án kötötték meg, mivel a moldovai kormány ekkora erőfölénnyel szemben megalkuvásra kényszerült. A de facto független államként működő Transznisztria a nemzetközi közösség de jure nem ismeri el.

Egy újabb fegyveres összecsapás megakadályozása érdekében a 14. Hadsereg jelenléte állandósult a térségben. Azért, hogy Transznisztria területén továbbra is indokoltá és alátámaszthatóvá tegye csapatainak jelenlétét, az Oroszországi Föderáció a 14. Hadsereget 1997-ben „átkeresztelte” békefenntartó csoporttá.²¹ A fegyverszüneti megállapodás értelmében a békefenntartásban öt orosz zászlóalj, három moldáviai zászlóalj és két szakadár (azaz transznisztriai) zászlóalj vesz közösen részt.²²

Nemzetközi szinten egyetértés van azzal kapcsolatban, hogy Transznisztria nem felel meg az államiság kritériumainak. Ám annak ellenére, hogy szinte egyetlen állam sem ismeri el független államként, néhány orosz diplomata és politikus olykor mégis tesz erre vonatkozó utalásokat. Dmitrij Rogozin orosz miniszterelnök-helyettes, aki egyébként különleges figyelemmel követi a transznisztriai kérdést, egy 2017-es Facebook-bejegyzésében úgy vélekedett, hogy Transznisztria elnöke, Vagyim Krasznoszelszkij egy igazi állam képviselője. Mondhatni ez egyfajta válasz is volt Petro Porosenko ukrán elnök 2014-es odesszai nyilatkozatára, miszerint „...nincs itt olyan ország, amelyet Moldovai Dnyeszteri Köztársaságnak neveznének, csupán egy hibás politikai megfogalmazásról lehet szó”.²³

Transznisztria függetlenségét csupán Abházia és Dél-Oszétia ismeri el hivatalosan, de az ő függetlenségüket is csak egyedül az Oroszországi Föderáció ismerte el nemzetközi szinten. Mindennek ellenére az államiság feltételeivel látszólag rendelkezik Transznisztria. Saját alkotmánya van, törvényhozó és végrehajtó hatalommal bír, meghatározott területen található, fővárossal és nemzeti jelképekkel rendelkezik.²⁴

Az 1933-ban aláírt Montevideói Egyezmény az államok jogairól és kötelezettségeiről az első cikkében kitér arra, hogy milyen alapvető tulajdonságokkal kell egy államnak rendelkeznie ahhoz, hogy az államiság ténye fennálljon. Szükséges, hogy a területnek állandó lakossága, jól meghatározott területe, kormánya és más államokkal való kapcsolatteremtési képessége legyen. A későbbiekben a jugoszláv válság idején létrehozott Badinter-döntőbizottság álláspontja szerint „[a]z állam politikai létezése független más államok elismerésétől, mivel az nem jogi, hanem ténybeli kérdés...”. Mint az már említésre került, Transznisztria esetében ezek a jellemzők megállják a helyüket, de az orosz függőség és a nemzetközi közösség negatív állásfoglalása nem hagyja érvényre jutni.²⁵

Oroszország a „közel-külföldjein”, mint Transznisztria is, igyekszik fenntartani jelenlétének legitimitását, amelynek legfőbb alapjául a honfitársainak megmentése szolgál. 2005-ben Putyin elnök a Szövetségi Gyűléshez intézett beszédében úgy fogalmazott, hogy a Szovjetunió szétesése valóságos geopolitikai katasztrófa volt, melynek következtében több millió honfitárs kényszerült Oroszország határain kívülre. Az orosz jogszabályok szerint

²¹ Rác András: Moldova – a külső függések csapdájában. Nemzet és Biztonság, 2009. május.

²² Reggie Kramer: Transnistria Primer. <https://www.fpri.org/article/2016/10/transnistria-primer/> (Letöltés időpontja: 2017. 12. 28.)

²³ Iurii Botnarenco: Transnistria, recunoscută ca stat de către Rogozin. http://m.adevarul.ro/index.php/moldova/politica/transnistria-recunoscuta-stat-rogozin-l-am-felicitat-krasnoselskii-prilejul-primelor-suta-zile-functia-presedinte-republicii-1_58d1a71a5ab6550cb88de82d/index.html (Letöltés időpontja: 2018. 06. 12.)

²⁴ Walker: i. m.

²⁵ Michael S. Bobick: Separatism redux, Crimea, Transnistria, and Eurasia's de facto states. *Anthropology Today*, Vol. 30 No. 3, June 2014, 4.

a határon túli orosz lakosság egy külön jogi kategóriát képez, akiket Oroszországnak kötelessége megvédeni.²⁶

Moldova a mai napig nem képes önerőből bármit is tenni ebben a kérdésben. Egyrészt azért, mert az Oroszországi Föderáció által támogatott szakadár terület katonailag jobb potenciállal bír, másrészt Moldova is jelentős mértékben függ az orosz energiaellátástól. Az országba érkező gázvezetékek a transznysztriai területeken haladnak át. Geostratégiai szempontból az Oroszországi Föderáció számára Transznysztria területe olyan, mint egy rejtett támaszpont, ahonnan nemcsak Moldovára, de Ukrajnára is hatást tud gyakorolni.²⁷

TRANSZNYISZTRIA JÖVŐJE

A transznysztriai konfliktus megoldásával kapcsolatosan 1992 óta több javaslat is napvilágot látott. A legéletképesebbnek a Dmitrij Kozak orosz diplomata által javasolt ún. Kozak-memorandum tűnt, mely Moldova föderális átalakítását javasolta. A tervet azonban olyan módon fogalmazták meg, hogy az háttérbe szorította volna a moldovai érdekeket és a chişinăui kormány jogosítványait, így Vlagyimir Voronyin moldovai elnök elutasította annak elfogadását.²⁸

Bár a Moldovai Szovjet Szocialista Köztársaság idején erősebb gazdasági potenciállal bírt a térség, 2005-re súlyos gazdasági nehézségekkel kellett számolnia. A Moszkvától érkező segélyek időszakosan képesek enyhíteni az egyre súlyosbodó gazdasági és kereskedelmi problémákat, de nem tudják megoldani azokat.²⁹ Az amerikai és az európai sajtóban egyre inkább megjelenő aggodalom a Krím félsziget elfoglalását követően Oroszország nyugati irányú expanziós törekvéseit igyekszik érvekkel alátámasztani. Transznysztria, ez a hagyományosan orosz kötődésekkel rendelkező terület egy újabb indok lehet Oroszország számára, hogy a Krím elfoglalását követően még nyugatabbra terjessze ki pozícióit.³⁰ Külön olaj a tűzre, hogy 2014-ben a tirszpoli parlament felkérte Oroszországot, hogy vegye fel szövetségi államai közé.³¹ A kérést Tirszpol azt követően nyújtotta be Moszkvának, hogy a Moldovai Köztársaság aláírta az Európai Unióval való társulási szerződését. Az EU-val való egyre szorosabb kapcsolatok építése azt a félelmet kelti a transznysztriaiakban, hogy ez növeli Moldova Romániával történő egyesülésének esélyét, és ezáltal ők még hátrányosabb kisebbségi helyzetbe kerülnének.³²

A Dnyeszteren túl élők azonban folyamodhatnak mind moldovai, mind pedig orosz állampolgárságért. A 2011-es és a 2016-os orosz parlamenti választások idején Oroszország lehetőséget biztosított az itt szolgálatot teljesítő katonái és a kettős állampolgárok számára, hogy részt vegyenek a szavazásokon. Moldova a lépést úgy értékelte, hogy Oroszország ezzel is csak a legitimitását kívánja demonstrálni a térségben.³³ Az ukrán válságot követően egész Európában és a világ többi részén is gyanakvással tekintettek Oroszország lépéseire. Ahogy telt az idő, Transznysztria ahelyett, hogy bővítette volna partnereinek számát, egyre

²⁶ Uo.

²⁷ Rácz (2009): i. m.

²⁸ Uo.

²⁹ Walker: i. m.

³⁰ Kramer: i. m.

³¹ Moldova's Trans-Dniester region pleads to join Russia. <http://www.bbc.com/news/world-europe-26627236> (Letöltés időpontja: 2017. 12. 27.)

³² Kramer: i. m.

³³ Uo.

inkább az oroszokra támaszkodott mind biztonsági, mind pedig gazdasági kérdésekben.³⁴ Exportjának ugyanakkor több mint 70%-át Moldovával és ez által az Európai Unióval bonyolítja, az alapján, hogy még 2014-ben kereskedelmi megállapodás született a Moldovai Köztársaság és az EU között. 2016-ban a szerződés lejárt, de megújítása Transznisztria számára létfontosságú kérdés.³⁵

Az ukrán válság kitörését követően az ország beékelődött az Oroszországgal háborúzó Ukrajna és a Nyugat felé kacsintó Moldova közé. Ukrajna nem enged átjárást területén az orosz csapatok számára Transznisztriaába, és közös határőrizeti megállapodást kötött Moldovával, hogy megakadályozza az alkoholt és cigarettát csempészők kijutását Transznisztriaából, ami korábban jelentős bevételi forrást jelentett az elszigetelt térségnek. Már Oroszország sem tud gazdaságilag olyan mértékű segítséget nyújtani, mint korábban, és az elszigeteltség körülményei között felére csökkent a kereskedelem mértéke. Jevgenij Sevcuk volt transznisztriai elnök népszerűsége jelentősen zuhanni kezdett 2016-ban.³⁶

A helyzet javítása érdekében teljesen ellentmondásos módon ugyan, de a moldovai kormány igyekszik a szomszédságában levő leszakadt terület gazdaságát támogatni, mivel annak hanyatlása az ő gazdaságára nézve is negatív hatást gyakorol. A kereskedelmet mintegy kapcsolatépítésként próbálja hasznosítani a keleti régió irányába.³⁷ A „nagylelkűség” mellett persze szerepet játszhat az is, hogy Moldova energiabiztonsága nagyban függ Oroszországtól. A Gazprom jelenleg is a gázellátás több mint 50%-át biztosítja, és a mintegy 4 milliárd dolláros adósságot, melyet a transznisztriai fogyasztók felhalmoztak, Moldován szeretné behajtani.³⁸

ÖSSZEGRZÉS

Transznisztria mára amolyan szovjet emlékparknak számít. A parlamentjét Legfelsőbb Szovjetnek hívják, és az épület előtt egy hatalmas Lenin-szobor díszelg. Az utcákat orosz propagandaszövegek díszítik, és a függetlenséget hangsúlyozó feliratok láthatóak. Minden jel arra mutat, hogy az ukrainai válság befagyasztását követően Transznisztria egy újabb konfliktuszónaként jelenhet meg Kelet-Európában. Moldova és a NATO együttműködése visszavezethető 1992-re, mivel ekkor vált az Észak-atlanti Együttműködési Tanács tagjává. Minden két évben megújítják a NATO és Moldova közötti Egyéni Partnerségi Akciótervet, továbbá az állam képviselői részt vehetnek a NATO csúcstalálkozóin is.³⁹

Mindezek ellenére egy Ukrajinán keresztül történő orosz behatolás a transznisztriai területre valószínűleg nem ütközne nagy ellenállásba, hiszen a Nyugat részéről egyik ország sem szeretne háborúzni Oroszországgal. Lévén, hogy Moldova nem tagállama sem az EU-nak, sem pedig a NATO-nak, nem vonatkoznak rá a közös biztonsági garanciák.⁴⁰

³⁴ Igor Istomin – Irina Bolgova: Transnistrian strategy in the context of Russian–Ukrainian relations: the rise and failure of ‘dual alignment’. *Southeast European and Black Sea Studies*, 2016. Vol. 16. No. 1. 169–194.

³⁵ Thomas de Waal: An Eastern European frozen conflict the EU got right. <https://www.politico.eu/article/transnistria-an-eastern-european-frozen-conflict-the-eu-got-right-moldova-russia-ukraine/> (Letöltés időpontja: 2018. 01. 18.)

³⁶ de Waal: i. m.

³⁷ Uo.

³⁸ Kramer: i. m.

³⁹ Relations with the Republic of Moldova. https://www.nato.int/cps/ic/natohq/topics_49727.htm (Letöltés időpontja: 2018. 01. 21.)

⁴⁰ de Waal: i. m.

Moldova számára az egyetlen békés kiútnak a kereskedelmi és a gazdasági kapcsolatok folyamatos bővítése bizonyul.

Az Európai Unió szomszédságpolitikája révén kíván gazdasági lépéseket tenni Moldova megsegítésére. 2014-től vízummentesen léphetnek az EU területére a moldovai állampolgárok, beleértve a transznysztriaiakat is. Ezzel a könnyítéssel talán hozzájárulhat az EU ahhoz, hogy az európai utat mutassa meg Transznysztria számára is választási opcióként. Ugyanakkor az orosz befolyás még mindig elég erős ahhoz, hogy megossza a lakosságot és a politikai elitet.

Oroszország érdekei hosszú távon azt diktálják, hogy Kelet-Európában legyenek olyan támaszpontjai, mint Transznysztria. Mindemellett az egyik legfőbb célja, hogy meggátolja Ukrajna és Moldova integrációját az EU-ba, helyette inkább az Eurázsiai Unió irányába terelje őket. Ezért Kelet-Európa és a Fekete-tenger térségében hosszú távon kívánja fenntartani a jelenlétét, és figyelmet fordítani azokra a területekre, ahol jelenleg is befolyással bír.⁴¹

2016 novemberében a moldovai elnökválasztásokat az Oroszország-párti Igor Dodon nyerte meg, ugyanakkor az országnak jelenleg nyugati orientációjú kormánya van, ennek következtében folyamatosan alakulnak ki belpolitikai harcok az elnök és a kormány között. 2018. január 2-án az Alkotmánybíróság – azt követően, hogy az elnök többszöri előterjesztést követően is visszautasította a miniszterek kinevezését – felfüggesztette Igor Dodon elnöki hatáskörét.⁴² A politikai harcok a moldovai iránykeresés vívódásait is modellezik. A Romániában rendszerint előkerülő egyesülési kérdést a moldovaiak csupán kis része támogatja, 47%-uk pedig egyenesen elutasítja. Az orosz és az ukrán kisebbség számára az egyesülés Romániával egyenlő lenne a másodrendű kisebbségi sors vállalásával, és az jelentősen megnehezítené kapcsolataik fenntartását Oroszországgal.⁴³ Míg Transznysztria továbbra is inkább Oroszország felé orientálódik, addig Moldova egyre inkább a Nyugat irányába igyekszik szoros kapcsolatokat építeni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Ambasada României în Republica Moldova. <http://chisinau.mae.ro/node/484>

Bereczki Károly: *Autonómiák Európában IV. – Gagauzia Moldovában*. <http://civishir.hu/szerintem/bereczki-karoly/autonomiak-europaban-iv-gagauzia-moldovaban/0206081028>

Besliu, Raluca: *100 years on from Romania's „Great Union”, Moldova won't choose sides*. <http://www.euronews.com/2017/12/24/100-years-on-from-romania-s-great-union-moldova-won-t-choose-sides>

Bobick, Michael S.: *Separatism redux, Crimea, Transnistria, and Eurasia's de facto states*. *Anthropology Today*, Vol. 30 No. 3, June 2014.

Botnarenco, Iurii: *Transnistria, recunoscută ca stat de către Rogozin*. http://m.adevarul.ro/index.php/moldova/politica/transnistria-recunoscuta-stat-rogozin-l-am-felicitat-kranoselskii-prilejul-primelor-suta-zile-functia-presedinte-republicii-1_58d1a71a5ab6550cb88de82d/index.html

Deák Péter (szerk.): *Biztonságpolitikai kézikönyv*. Osiris Kiadó, Budapest, 2007.

⁴¹ Walker: i. m.

⁴² Moldovan President Says Court's Suspension Of His Powers 'Shameful'. <https://www.rferl.org/a/moldova-dodon-court-suspension-powers-shameful/28951494.html> (Letöltés időpontja: 2018. 01. 21.)

⁴³ Raluca Besliu: *100 years on from Romania's „Great Union”, Moldova won't choose sides*. <http://www.euronews.com/2017/12/24/100-years-on-from-romania-s-great-union-moldova-won-t-choose-sides> (Letöltés időpontja: 2018. 01. 21.)

- Declarația de Independență a Republicii Moldova (1991) – Parlamentul, Lege Nr. 691 din 27. 08. 1991. http://istoria.md/articol/573/Declara%C5%A3ia_de_Independen%C5%A3%C4%83_a_Republicii_Moldova
- de Waal, Thomas: *An Eastern European frozen conflict the EU got right*. <https://www.politico.eu/article/transnistria-an-eastern-european-frozen-conflict-the-eu-got-right-moldova-russia-ukraine/>
- Horváth Jenő (szerk.): *Világpolitikai lexikon (1945–2005)*. Osiris Kiadó, Budapest, 2005.
- Istomin, Igor – Bolgova, Irina: *Transnistrian strategy in the context of Russian-Ukrainian relations: the rise and failure of 'dual alignment'*. Southeast European and Black Sea Studies, 2016. Vol. 16. No. 1.
- Kramer, Reggie: *Transnistria Primer*. <https://www.fpri.org/article/2016/10/transnistria-primer/>
- Moldovan President Says Court's Suspension Of His Powers 'Shameful'. <https://www.rferl.org/a/moldova-dodon-court-suspension-powers-shameful/28951494.html>
- Moldova's Trans-Dniester region pleads to join Russia. <http://www.bbc.com/news/world-europe-26627236>
- Nantoi, Oazu: *Moldovai államiság: múlt és jelen*. Elemző, 3. évf. 3. szám, 2007. szeptember.
- Neukirch, Claus: *Autonomy and Conflict Transformation: The Gagauz Territorial Autonomy in the Republic of Moldova*. In: Kinga Gál (ed.): *Minority Governance in Europe*. Budapest, 2002.
- Rácz András: *Moldova – a külső függések csapdájában*. Nemzet és Biztonság, 2009. május.
- Rácz András: *Végtelen történet – a Moldova–Transznyisztria konfliktus*. In: Marton Péter (szerk.): *Államok és államkudarcok a globalizálódó világban*. Teleki László Institute Centre for Foreign Policy Studies, Budapest, 2006.
- Relations with the Republic of Moldova. https://www.nato.int/cps/ic/natohq/topics_49727.htm
- UN Member states. <http://www.un.org/en/members/index.shtml#r>
- Walker, Edward W.: *Transnistria: A bridge too far for the Kremlin?* <https://eurasiangeopolitics.com/2014/07/03/transnistria-a-bridge-too-far-for-the-kremlin/>
- <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=NXVLHT>
- <https://mno.hu/kulfold/gorbacsov-is-megszolalt-a-puccs-25-evfordulojan-1357708>
- <https://www.britannica.com/topic/glasnost>;
- <https://www.britannica.com/topic/perestroika-Soviet-government-policy>

Vasvári Géza alezredes:

A KATONAI SZERVEZETEK ELEKTRONIKUS INFORMÁCIÓVÉDELMI KÉPESSÉGEINEK FEJLESZTÉSÉVEL KAPCSOLATOS FELADATOK

ÖSSZEFOGLALÓ: A vezetés és irányítás feladatait hatékonyan támogató híradó-informatikai rendszerek nagyfokú fejlődésen mentek át az elmúlt időszakban. A digitalizáció és az infokommunikációs rendszerek töretlen fejlődése, az ezekkel járó kockázatok kialakulása az elektronikus információvédelem folyamatos fejlődését követeli meg. A tanulmány célja a katonai szervezetek elektronikus információvédelmi képességeinek kialakításával kapcsolatos feladatok összetettségének érzékeltetése.

KULCSSZAVAK: információbiztonság, elektronikus információbiztonság, biztonsági menedzsment, információbiztonsági követelmények

BEVEZETÉS

Magyarország 1999. évi NATO- és 2004. évi EU-csatlakozását közvetlenül megelőzően, illetve azzal egy időben alapvető követelményként jelentkezett – az új szövetségekkel való hatékony együttműködés, az úgynevezett interoperabilitás teljesülése érdekében – a Magyar Honvédség vezetés-irányítási és az azt támogató híradó-informatikai rendszereinek felülvizsgálata, kompatibilis eszközök beszerzése, a régi eszközök rendszerből történő fokozatos kivonása, eljárások meghonosítása, létrehozása, megújítása. Mindemellett a 20. század végére a digitalizáció térnyerésével, a számítógépek rendkívüli fejlődésével, az eszközök összekapcsolásával, hálózatba szervezésével soha nem látott távlatok nyíltak az elektronikus adatkezelő rendszerek széles körű alkalmazásában, beleértve a katonai célú felhasználást is.

Az elektronikus adatkezelő rendszerek és eszközök nagyfokú fejlődése és felhasználása, továbbá az ezek működésére információbiztonsági szempontból ható tényezők és cselekmények miatt kezelt adatok bizalmosságának, sértetlenségének és rendelkezésre állásának szavatolása újabb és újabb kihívásokat jelent. Ez jó alkalmat ad a katonai szervezetek elektronikus információvédelmi képességeinek fejlesztésével kapcsolatos feladatok publikálható információkra szorítókozó, önálló írásban való összefoglalásához.

A KATONAI SZERVEZETEK ELEKTRONIKUS INFORMÁCIÓVÉDELMI KÉPESSÉGEINEK FEJLESZTÉSÉRE HATÓ TÉNYEZŐK AZ ELMÚLT IDŐSZAKBAN

Magyarország NATO-csatlakozását megelőző időszakban az információvédelmet megtestesítő nemzeti jogszabályok kifejezetten a minősített adatok, azon belül is leginkább a papíralapú adathordozók védelmét írták elő. Az akkor hatályban lévő, államtitokról és

a szolgálati titokról szóló törvény¹ – ahogy a nevéből is kiderül – két titokfajta állapított meg. Az egyik a törvény mellékletében meghatározott, az ügynevezett államtitok körébe tartozó adat, a másik a törvény által feladat- és hatáskörében minősítésre felhatalmazott szervezeti vezető által meghatározott adatfajta körébe, az ügynevezett szolgálati titokkörébe tartozó adat volt. A külföldi minősített adatok vonatkozásában az 1995-ös jogszabály rendkívül szűkszavúra sikeredett. A két nemzeti titokfajta megkülönböztető jogszabály – bár napjainkra már hatályát veszítette – közvetetten mindmáig érezteti kedvezőtlen hatását a külföldi minősített elektronikus adatok feldolgozásához kapcsolódó információvédelmi szakfeladatok végrehajtása során.

Kifejezetten elektronikus információvédelmet leíró nemzeti jogszabály ebben az időszakban nem létezett. A rejtjeltevékenységről szóló kormányrendelet² csak a minősített adat kezelésének rendjéről szóló kormányrendeletben³ előírt rejtjelzési kötelezettség alá eső államtitok és szolgálati titok védelme érdekében rendelt el feladatokat.

A katonai szervezeteknél a híradórendszerek, átviteli utak, illetve csatornák rejtjelző eszközökkel való „zárását”, a rejtjeltevékenységet – az akkori értelmezés szerinti elektronikus információvédelmet – a 002/1996. MHPK intézkedés 1. sz. melléklete⁴ alapján hajtotta végre a szakállomány. A rejtjeltevékenység mostanra az elektronikus információvédelem részévé vált. A katonai szervezeteknél elvétve alkalmazott számítástechnikai eszközök működtetését – a fenti jogszabályokat időben megelőző Magyar Honvédség Informatikai Szabályzat (Ált/210) alapján, a kezelt adatok minősítési szintjének és a szervezeti sajátosságoknak megfelelő, az adott szervezet vezetője által kiadott számítástechnikai védelmi szabályzat⁵ alapján hajtották végre. A Magyar Honvédség felső szintű vezetése és a középszintű parancsnokságok szintjén alkalmaztak – főleg jelentések továbbítására kifejlesztett – számítástechnikai eszközökön futó célalkalmazásokat; az általuk előállított adathalmazt mágneses adathordozón – megfelelő informatikai hálózat hiányában – futárral továbbították. A katonai szervezeteknél a minősített iratokat – jellemzően – leírónapló alkalmazásával, a legtöbbször írógéppel készítették, és sokszorosítással állították elő a kívánt példányszámot. Akkreditált számítógépről, hálózatról mit sem lehetett sejteni ebben az időben.

A teljes jogú NATO-tagságunkat megelőzően a katonai szervezeteknél jobbra orosz, illetve a korábbi Varsói Szerződés tagországai által gyártott és alkalmazott – csakúgy, mint a többi haditechnikai eszköz vonatkozásában – többnyire elavultnak számító, többségében analóg híradó eszközök voltak rendszerben. A kevés kivételt a hazai védelmi ipar képviselői által a Varsói Szerződés megszűnése után, kizárólag nemzeti felhasználásra fejlesztett, illetve a békepartnerségi programban szövetségeseiktől átvett eszközök jelentették.

A számítógépek és a hálózatépítési képességek fejlettségi szintje, a digitalizáció előtérbe kerülése, az általa nyerhető előnyök felhasználásának egyre erősödő igénye a katonai vezetési és irányítási folyamatokat hatékonyan támogató, korszerű elektronikus adatkezelő rendszerek kialakítását irányozta elő az 1990-es évek második felében. A fejlesztések szükségyszerűségét és gyorsítását támasztotta alá a Magyarország NATO-csatlakozásával létrejövő egyfajta együttműködési kényszer, az ebből adódó feladatok hatékony végrehajtását támogató kommunikációs rendszerek létrehozása.

¹ 1995. évi LXV. (VI. 30.) törvény.

² 43/1994. (III. 29.) Korm. rendelet.

³ 79/1995. (VI. 30.) Korm. rendelet.

⁴ A HM és MH rejtjeltevékenységének szabályai.

⁵ Ált/210. 199. pont.

A NATO civil struktúrában a Nemzetközi Törzsön (IS⁶) belül, az Egyesített Hírszerzési és Biztonsági Osztály (JISD⁷) részeként működik a NATO Biztonsági Hivatala (NATO Office of Security – NOS), mely felelős a biztonság átfogó koordinálásáért, felügyeletéért és a NATO biztonsági politikája megfelelő végrehajtásáért a Szövetségen belül. A NOS feladatai végrehajtását az illető tagország biztonsági hatóságai – Magyarországon a Nemzeti Biztonsági Felügyelet (NBF) – útján, illetve bevonásával gyakorolja.

A NATO-csatlakozás küszöbén törvényben⁸ elrendelt módon hozták létre az NBF-t, az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO) és a Nyugat-európai Unió (NYEU) Biztonsági Szabályzatában előírt követelmények érvényesítéséért felelős, önálló feladattal és hatósági jogkörrel rendelkező szervezetként. Az NBF az EU minősített adatok vonatkozásában az Európai Unió Tanácsa által határozatban⁹ rögzített, az EU minősített adatok védelmét szolgáló biztonsági szabályok figyelembevételével végzi a hatósági feladatait. A csatlakozáshoz még szükséges – a rejtjeltevékenység vonatkozásában az interoperabilitás egyik alappillére jelentő – NATO, valamint NYEU Központi Rejtjel Elosztó Hatóság (National Distribution Authority – NDA) funkció ellátására a Magyar Honvédség Híradó és Informatikai Parancsnokság, Főhírközpont, Központi Rejtjelző Nyilvántartó Alosztályt jelölték ki.

A csatlakozás után elektronikus információvédelmi szempontból mérföldkőnek tekinthető a NATO-eszközök felhasználásával, „NATO TITKOS” minősítési szintű adatkezelésre feljogosított híradó-informatikai rendszer (mely NATO Irodaautomatizálási Rendszer [NIAR] néven került be a köztudatba) – az együttműködéshez minimálisan szükséges számú helyszínen történő – telepítése. A NIAR magyarországi rendszerelemeinek biztonságával és üzemeltetésével kapcsolatos felelősséget és feladatokat honvédelmi miniszteri utasításban¹⁰ határozták meg.

A NATO-csatlakozás, a nemzeti kötelezettségvállalásainkból adódó feladatok végrehajtása, a folyamatban lévő haderőreform, a technikai fejlődés és modernizáció az elektronikus információvédelmi szakterület folyamatos fejlődését irányozták elő. Az új kihívások a jogszabályi környezetben is ösztönözték a változásokat. Többek között ezeknek is köszönhető, hogy a 2003-ban hatályba lépett kormányrendeletben külön fejezetben¹¹ határozták meg az elektronikus biztonsági alapelveket és követelményeket, megteremtve ezáltal az elektronikus információvédelem jogszabályi alapjait, jóllehet csak a külföldi minősítéssel és jelöléssel ellátott adat elektronikus biztonsága vonatkozásában. Ugyanezen rendelet – egyfajta hiánypótlásként – a Honvédelmi Minisztérium felelősségi körébe utalta a Központi NATO, illetve NYEU Rejtjelanyag Elosztó üzemeltetését is.

Az államtitokról és a szolgálati titokról szóló törvényt hatálytalanító, minősített adat védelméről szóló törvény¹² meghozta az áttörést a nemzeti és a külföldi minősített adatok kezelésében lévő aránytalanságok megszüntetéséért vívott harcban. A törvény nemzeti minősített adatok biztonsága vonatkozásában is az NBF-et azonosította felelősként, és négy-szintű, káralapú minősítési rendszert vezetett be. A jogszabály nagymértékben könnyítette ezáltal a nemzetközi együttműködések kapcsán megkötésre kerülő – minősített adatok

⁶ International Staff.

⁷ Joint Intelligence and Security Division.

⁸ 1998. évi LXXXV. törvény.

⁹ 2013/488/EU tanácsi határozat.

¹⁰ 82/2002. (HK 26.) HM utasítás.

¹¹ 179/2003. (XI. 5.) Korm. rendelet, IV. Fejezet.

¹² 2009. évi CLV. törvény.

cseréjére és kölcsönös védelmére vonatkozó – kétoldalú biztonsági megállapodásokban az adatfajták minősítési szint szerinti megfeleltetését, a megfelelő információvédelmi eljárások alkalmazását. A törvény végrehajtására kiadott „elektronikus” kormányrendelet¹³ a NATO minősített adat elektronikus biztonságával azonos szintre emelte a nemzeti minősített adat elektronikus biztonsági követelményeit, megszüntetve az eddig fennálló hiányosságot. Későbbi jogszabályváltozás némelyest a nemzeti „Bizalmas!” minősítésű elektronikus adat „kárára”, de remélhetőleg a nemzetgazdaság előnyére változtatta az eredeti elektronikus biztonsági követelményeket.

A minősített adatkezelő rendszerek fejlődésével párhuzamosan a nem minősített adatok kezelésére alkalmazott rendszerek is jelentős fejlődésen mentek keresztül a NATO-csatlakozás óta eltelt időszakban. Az 1993-ban kiadott Magyar Honvédség Informatikai Szabályzat szerinti „Számítástechnikai Védelmi Szabályzat” megközelítés helyett nemzetközi szabványok (MSZ/ISO 2700x) alapján kidolgozták és 2012-ben kiadták a Magyar Honvédség általános elektronikus információbiztonsági követelményeit meghatározó¹⁴ HM-utasítást. Ezt a szabályzót a Magyar Honvédség szerteágazó feladatrendszeréből adódóan a szükséges működési és együttműködési feladatok szabályozott végrehajtása érdekében – de törvényi felhatalmazást nélkülözve, mert abban az időszakban jogszabályban rögzített követelmény még nem állt rendelkezésre – dolgozták ki.

A mobil eszközökkel történő kommunikáció és adatkezelés biztonsága érdekében kiadták a mobil kommunikációs eszközök használatával kapcsolatos rendszabályok alapelveiről szóló¹⁵ HM-utasítást, mely alapján az illető katonai szervezet vezetője a helyi sajátosságoknak és a végzett tevékenységnek megfelelően belső rendelkezésben szabályozza a mobil eszközökkel történő kommunikáció és adatkezelés biztonsági követelményeit.

Az állami és az önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról szóló törvény¹⁶ 2013-ban jelent meg. A törvény rendelkezése alapján a honvédelmi célú elektronikus információs rendszerek biztonsági felügyeletét és a vonatkozó hatósági feladatokat a kormány által kijelölt, a honvédelmi ágazaton belül működő szerv a kormányrendeletben¹⁷ meghatározottak szerint látja el. A törvényben leírt honvédelmi célú elektronikus információs rendszerek közé sorolandó a honvédelemért felelős miniszter által működtetett Magyar Honvédség Kormányzati Célú Elkülönült Hírközlő Hálózat¹⁸ (MH KCEHH) is. A 2015-ben módosított törvény végrehajtására kiadott BM-rendelet¹⁹ tartalmazza az elektronikus információs rendszer biztonsági osztályba, valamint az elektronikus információs rendszerrel rendelkező szervezetek vagy szervezeti elemek biztonsági szintbe sorolására vonatkozó követelményeket. A 2012-ben kiadott HM-utasítás szerinti általános elektronikus információbiztonsági követelmények felülvizsgálata – a jogszabályi környezetben történt változások alapján – jelenleg napirenden van.

Az ezredforduló utáni első évtizedben új típusú fenyegetésként jelentek meg a különböző külső kapcsolatokkal rendelkező hálózatokhoz csatlakozó rendszerekben jelentős károkat okozó kibertámadások, melyek akár az egyéni felhasználó, akár egy ország működését

¹³ 161/2010. (V. 6.) Korm. rendelet.

¹⁴ 3/2012. (I. 13.) HM utasítás.

¹⁵ 121/2011. (XI. 10.) HM utasítás.

¹⁶ 2013. évi L. törvény.

¹⁷ 187/2015. (VII. 13.) Korm. rendelet, 9. fejezet.

¹⁸ 346/2010. (XII. 28.) Korm. rendelet, 2. melléklet.

¹⁹ 41/2015. (VII. 15.) BM rendelet.

meghatározó kritikus infrastruktúra vonatkozásában idézhetnek elő felbecsülhetetlen károkat. Az új fenyegetés az integrációs szervezetek, így a NATO és tagországi szempontjából is kiemelt kockázatot jelent. Ezért a NATO kibervédelmi politikájával, a végrehajtást célzó dokumentumokkal és a nemzetközi irányzatokkal összhangban azonosították a magyar katonai kibervédelmi stratégiai szintű célokat és feladatokat, majd 2013-ban az MH Kibervédelmi Szakmai Koncepció kiadásáról szóló HM-utasításban²⁰ meghatározták az MH Kormányzati Célú Elkülönült Hírközlő Hálózat biztonsági szintjének emeléséhez szükséges szakfeladatokat, kiemelten kezelve a hálózati szintű incidenskezeléshez szükséges korszerű, automatizált megoldás kialakítását. A szakterület jelentőségét hangsúlyozza, hogy a 2014. évi walesi NATO-csúcson²¹ a kibervédelmi terület bekerült a NATO kollektív védelmi feladatai közé, a 2016. évi varsói csúcson²² pedig a kibertér új domainként, új műveleti területként (a közfelfogás szerint helytelenül hadszintértként) azonosították.

A 2014-ben kiadott MH Informatikai Szabályzat²³ (Ált/39) hatályon kívül helyezte a korábban már említett 1993-as elődjét (Ált/210). Az új szabályzat készítése során üzemeltetői igényként merült fel, hogy az tartalmazzon információbiztonsági követelményeket, függetlenül az információvédelmi szakterületen időközben kialakult szabályozási rendtől. Ez okból a szabályzat egy fejezete tartalmazza – átfogó jellegű megfogalmazásban – a híradó-informatikai rendszerek biztonsága érdekében szükséges személyi, fizikai, adminisztratív és elektronikus információbiztonsági követelményeket.

Az előzőekben említett szervezetek, szervezeti elemek, szabályzók és követelmények ismerete minimálisan szükséges a katonai szervezetek elektronikus információvédelmi képességeinek fejlesztése során jelentkező feladatok hatékony végrehajtásához, és jelzi azt az ugrásszerű fejlődést, amit szabályozási, szervezési lépésekkel követni, menedzselni kellett.

AZ ADATKEZELŐ RENDSZEREK KIALAKÍTÁSÁVAL KAPCSOLATOS ELEKTRONIKUS INFORMÁCIÓBIZTONSÁGI FELADATOK

A következőkben a minősített, majd a más szempontból érdekes nem minősített adatkezeléshez köthető elektronikus információvédelmi képességek kialakításával kapcsolatos feladatokat mutatom be.

A NATO-csatlakozás után a szövetségesekkel való együttműködés és a kötelezettségvállalásaink teljesítése során felmerülő kezdeti személyi, fizikai és dokumentumbiztonsági kihívások csakhamar és egyre nagyobb mértékben egészültek ki elektronikus információbiztonsági feladatokkal. A hadműveleti feladatok és a közös kiképzések végrehajtása érdekében szervezett itthoni vagy külföldi gyakorlatok és rendezvények során a hadműveleti, illetve az alkalmazói igényeknek megfelelően különböző elektronikus információvédelmi képességek kialakítása, illetve alkalmazása vált és válik szükségessé jövőben is. Az együttműködés szempontjából elengedhetetlen minősített elektronikus adatkezelő rendszerek biztonsági akkreditációs eljárásrendjét csoportfőnöki szakutasításban²⁴ szabályozták.

²⁰ 60/2013. (IX. 30.) HM utasítás, 1. melléklet, 6. fejezet.

²¹ Wales Summit Declaration, 72., 73. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm#cyber (Letöltés időpontja: 2018. 01. 24.)

²² Warsaw Summit Communiqué, 70., 71. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm#cyber (Letöltés időpontja: 2018. 01. 24.)

²³ 39/2014. (HK 7.) HM utasítás.

²⁴ 13/2016. (HK 7.) HVK HIICSF szakutasítás.

A szakutasítást figyelembe véve a katonai szervezetek minősített adatainak kezeléséhez szükséges elektronikus adatkezelő képességek kialakítását mindig a hadműveleti alkalmazó által pontosan definiált, úgynevezett hadműveleti igény vagy követelmény alapján kell megkezdni. Az igénynek tartalmaznia kell az alkalmazók körét, az adatkezelés helyszíneit, az elvárt szolgáltatások és alkalmazások felsorolását, a kezelni kívánt adatok típusát, a feldolgozni kívánt legmagasabb minősítési szintű adat minősítési szintjét, biztonsági osztályát és lehetőség szerint a rendszer működésével kapcsolatos rendelkezésre állási követelményeket. Célszerű a kezdetekkor kijelölni a biztonsági menedzsmentet is, melyet az üzemeltető és a biztonságért felelős állomány együttesen alkot.

A következő lépésben kockázatelemzést kell végezni az alkalmazói követelmény alapján megtervezett rendszer üzemeltetésével és elektronikus biztonságával kapcsolatos kockázatok azonosítása érdekében. A hadműveleti követelmények változtatása esetén a kezdeti kockázatelemzés felülvizsgálata szükséges. A már működő rendszer esetében biztosítani kell az üzemeltetési és a biztonsági környezet, továbbá az elektronikus biztonság változásait előidéző tényezőket figyelembe vevő – a honvédelmi tárca információbiztonság-politika²⁵ által meghatározott gyakoriságú – kockázatelemzést, amely alapján a szükséges beavatkozások azonosíthatók és végrehajthatók, megvalósítva ezáltal a rendszer teljes életciklusra vonatkozó kockázatkezelését.

A kockázatelemzés eredményei alapján – a minősített adatot kezelő szervezet vezetője – kiadja a rendszerspecifikus biztonsági követelményeket meghatározó dokumentumot, mely a rendszer részletes leírásán túl tartalmazza a rendszer által nyújtott elektronikus adatkezelő szolgáltatásra vonatkozó biztonsági követelményeket. Ezzel egy időben jóváhagyja a maradványkockázatokat.

A minősített adatot kezelő szervezet vezetője a vonatkozó szakutasításban²⁶ meghatározottak alapján – a rendszerspecifikus biztonsági követelmények (SSRS²⁷) teljesülése érdekében – kiadja az üzemeltetés-biztonsági szabályzatot²⁸ (ÜBSZ), mely előírja a biztonsági menedzsment és a felhasználói állomány által betartandó védelmi rendszabályokat. A felhasználói állományra vonatkozó védelmi rendszabályok kisebb terjedelme okán a számukra elegendő rendszabályokat tartalmazó felhasználói üzemeltetés-biztonsági szabályzatot adnak ki, külön a stacioner telepítésű és külön a hordozható minősített elektronikus adatkezelő eszközök vonatkozásában.

Az engedélyeztetési eljárást megelőzően a rendszerspecifikus biztonsági követelményeknek és az üzemeltetés-biztonsági szabályzatnak megfelelően elő kell készíteni a rendszert vagy eszközt a minősített adatok elektronikus kezelésére. Az előkészített rendszeren, illetve eszközön ellenőrzést kell végrehajtani az érvényben lévő követelmények alapján. A feltárt hiányosságok értékelése és kiküszöbölése után – az illetékes hatóság formai követelményeinek eleget tevő kérelem beterjesztésével – kezdeményezhető a rendszerengedély kiadása.

A biztonsági menedzsment közreműködik a hatósági akkreditációs eljárás lefolytatásában. A rendszerengedély kiadásáról szóló határozat kézhezvétele után – a határozatban rögzítetteknek megfelelően – a rendszerspecifikus biztonsági dokumentumokban előírtak szerint végzi a rendszer biztonsági menedzselését, a vonatkozó szakutasítás²⁹ 1. sz. melléklete

²⁵ 94/2009. (XI. 27.) HM utasítás, „A kockázatok kezelése” fejezet.

²⁶ 9/2012. (HK 14.) HVK HIICSF szakutasítás.

²⁷ System-Specific Security Requirements Statement.

²⁸ Security Operations; SecOps.

²⁹ 10/2012. (HK 14.) HVK HIICSF szakutasítás.

szerinti biztonsági ellenőrzéseket, a biztonsági frissítések végrehajtásának ellenőrzését, a változáskezelést, a konfigurációmenedzsmentet, az incidenskezelést, a szükséges felülvizsgálatokat, valamint felkészül a rendszerengedély hosszabbítására, a rendszer újraakkreditálására.

Az előzőekben ismertetett út bejárásával a katonai szervezet minősített elektronikus adatkezelő rendszerhez, eszközhöz jut. Valódi képességgé ez akkor válik, ha a szükséges felhasználói személyi biztonsági feltételeket is megfelelő időben kialakítják, így a rendszerengedély kiadásával egy időben megkezdődhet – a katonai szervezet feladatai végrehajtását hatékonyan támogató képesség – alkalmazásba vétele. Ennek érdekében a rendszer szolgáltatásait és alkalmazásait igénybe vevő felhasználók szükséges felkészítését, illetve képzését a rendszer kialakításának időrendjében tervezni kell, és lehetőség szerint végre is kell hajtani.

A fentiek szerinti rendszerbiztonsági engedélyezési (SA³⁰) eljárásrend eredményeként 3 évre érvényes engedélyt adnak ki. A hadművelleti követelmények változatossága, az elvárt szolgáltatások és alkalmazások megvalósíthatóságának előzetes ismerete érdekében a fenti eljárás kiegészülhet további elektronikus információvédelmi feladatokkal, melyeket az alábbiak szemléletesen mutatnak be.

Azoknak a minősített elektronikus adatkezelő rendszereknek az esetében, melyek az alkalmazásuk során rejtjelzési kötelezettség alá eső minősített adatokat kezelnek, a biztonsági menedzsmentet ki kell egészíteni a rejtjeltevékenységre vonatkozó személyi biztonsági feltételeket teljesítő állománnyal. Az adatkezelő rendszer kialakítását a rejtjelbiztonságra vonatkozó követelmények betartásával kell végezni. Ha a katonai szervezet korábban nem folytatott rejtjeltevékenységet, úgy szükségessé válhat a rejtjeltevékenység fizikai és adminisztratív biztonsági feltételeinek kialakítása is. A minősített elektronikus adatkezelő rendszerben alkalmazott rejtjelző eszköz működtetését a hatóság a rendszerengedély-kérelem alapján kiadott határozatban engedélyezi. A Magyar Honvédségnél bevezetett és fejlesztés alatt álló nemzeti „Titkos!” és NATO SECRET minősített elektronikus adatok kezelésére engedélyezett Védett Vezetés Irányítási Rendszer (VVIR) által használt átviteli utak védelme érdekében – hasonlóan a NIAR-hoz – központi menedzsmenttel működő Internet Protocol- (IP-) alapú rejtjelző hálózat került kialakításra. Ebből következik, hogy a VVIR központi kiszolgáló egységeihez – a rejtjelző hálózaton keresztül – kapcsolódni kívánó minősített adatot kezelő katonai szervezeteknek saját képességük kialakításánál és engedélyeztetésénél a vonatkozó rejtjeltevékenységgel szemben támasztott biztonsági követelményeket is alkalmazniuk kell.

A minősített elektronikus adatkezelő rendszerekre vonatkozó jogszabályok leginkább állandó telepítési körülményekre és általánosnak mondható alkalmazói igényeknek megfelelően állapítanak meg információbiztonsági követelményeket. A több katonai szervezet alegységeiből létrehozandó ideiglenes harci kötelék, zászlóaljharccsoport vezetési és irányítási feladatait támogató minősített harcászati rádió- és minősített elektronikus adatkezelő rendszerek mobil, állandóan változó művelési környezetre értelmezhető védelmi rendszabályainak és a biztonsági garanciák bemutatása, valamint a rendszerek engedélyeztetési eljárásának lefolytathatósága érdekében 2012-ben a hatóság részére gyakorlótéri környezetben művelési mozzanatokot mutattak be. A hatóság a bemutató alapján elfogadta a működési sajátosságokból következő alkalmazói igényeket, és határozatban³¹ engedélyezte a művelési tervezést megkönnyítő, modulrendszerűen kialakítható harcászati rádióháló alkalmazását.

³⁰ Security Accreditation.

³¹ Kassai Károly: Az elektronikus információvédelem felső szintű szervezeti és szakmai történései a 2005–2015 közötti időszakban. Hadmérnök, X. évfolyam 3. szám, 287.

Előfordulhat, hogy a kialakításra tervezett minősített elektronikus adatkezelő rendszer elvárt szolgáltatásai és alkalmazásai funkcionális működése szempontjából elengedhetetlen tesztelés³² során minősített adatok használata válik szükségessé. Ilyenkor a katonai szervezet kérelmére az engedélyező hatóság – a minősített adat tesztelési céllal történő használatának engedélyezése érdekében készült speciális kockázatelemzés alapján – tesztelési engedélyt (Aft³³) ad ki legfeljebb három hónap időtartamra, ami igény esetén akár több alkalommal is meghosszabbítható. Több szervezetet érintő tesztelés esetén az illetékes szakterületi előjáró szerv koordinálja a tesztelési feladatok végrehajtását. Nemzetközi rendszerhez való csatlakozás esetén az akkreditáló hatóság által kiadott megfelelőségi nyilatkozat (SoC³⁴) illetékes szervezethez történő megküldésével kell igazolni az összekapcsolással járó információbiztonsági követelményeknek való megfelelést. A tesztelési engedélyezés szükségességét mi sem illusztrálja jobban, mint a NATO Biztonsági Beruházási Program részeként az MH Légi Vezetési és Irányítási Központban (MH LVIK) kialakítás alatt álló légi vezetési és irányítási rendszer (ACCS³⁵) – napjainkban is folyamatban lévő – funkcionális és biztonsági tesztjeinek végrehajtása.

Ideiglenes engedély kiadására irányuló kérelem³⁶ hatósághoz történő benyújtására van lehetőség abban az esetben, amikor a minősített elektronikus adatkezelő rendszer kritikus fontosságú biztonsági követelményei teljesülnek, de a végleges kialakítás szerinti védelmi rendszabályok pontosítása, véglegesítése érdekében szükséges a rendszer üzemeltetésének megkezdése, folytatása, nem utolsósorban a hadműveleti alkalmazás szempontjából kritikus rendelkezésre állás biztosítása. A betérjesztett kérelemben a katonai szervezet biztonsági vezetőjének nyilatkoznia kell arról, hogy a fennálló hiányosságokat elfogadhatónak tartja és hatásait ideiglenes védelmi rendszabályok bevezetésével ellensúlyozza. Az ideiglenes engedélyezés (ISA³⁷) többnyire a kialakítás vagy átalakítás állapotában lévő minősített elektronikus adatkezelő képességek vonatkozásában alkalmazható. A leggyakrabban alkalmazott metódus a már rendszerengedéllyel rendelkező minősített elektronikus adatkezelő rendszerek – időközben megváltozott TEMPEST-követelményeknek³⁸ megfelelő – újraakkreditálása. Ha az ideiglenes rendszer engedélyt nem hosszabbítják meg, vagy a végleges rendszer működéséhez előírt követelményeknek megfelelően nem alakítják át, úgy a vonatkozó előírások betartásával meg kell azt szüntetni.

A katonai szervezetnek korlátozott engedélyezési (LSA³⁹) eljárás lefolytatására irányuló kérelmet⁴⁰ kell az engedélyező hatósághoz benyújtania abban az esetben, amikor a minősített elektronikus adatkezelő rendszert meghatározott feladatra, célhoz kötve, időben behatárolt katonai, illetve válságkezelő feladathoz az eredetileg tervezett üzemeltetési helyszíntől, biztonsági környezettől eltérő feltételek között kívánja alkalmazni. Az MH 59. Szentgyörgyi Dezső Repülőbázis (MH 59. SZD REB.) kijelölt állománya és repülőeszközei 2015 szeptemberétől négy hónapon keresztül balti légtérrendészeti (BAP⁴¹) feladatokat hajtottak

³² 13/2016. (HK 7.) HVK HIICSF szakutasítás 1. sz. melléklet 5.2.

³³ Approval for Test.

³⁴ Statement of Compliance.

³⁵ Air Command and Control System.

³⁶ 13/2016. (HK 7.) HVK HIICSF szakutasítás 1. sz. melléklet 5.3

³⁷ Interim Security Accreditation.

³⁸ TEMPEST – az elektronikus eszközök kompromittáló elektromágneses kisugárzás elleni védelme.

³⁹ Limited Security Accreditation.

⁴⁰ 13/2016. (HK 7.) HVK HIICSF szakutasítás 1. sz. melléklet 5.3.

⁴¹ Baltic Air Policing.

végre litvániai települési hellyel. A működési feltételek két helyszínen történő egyidejű biztosítása érdekében szükségessé vált a katonai szervezet minősített elektronikus adatkezelő képességei – repülési feladattervező rendszer, elektronikai hadviselést támogató rendszer, műszaki adatkiértékelő rendszer, irodai munkavégzést támogató NATO SECRET/Nemzeti „Titkos!” és NATO CONFIDENTIAL/Nemzeti „Bizalmas!” önálló telepítésű rendszerek számának – átmeneti növelése. Mindemellett biztosítani kellett a minősített elektronikus adatok cseréjét a katonai szervezet kecskeméti telephelye és a repülőgépek gyártói támogatását biztosító svéd fél irányába is. A BAP-feladat végrehajtása során új hadműveleti alkalmazói igény fogalmazódott meg az elfogott repülőgépekről történő légi felvétel készítésére alkalmas kép- és hangrögzítő eszköz használatának engedélyezésére a már hatósági engedéllyel rendelkező Gripen repülőgépek fedélzetén. Az ÜBSZ megfelelő védelmi rendszabályokkal történő kiegészítése után a hatóság hozzájárult a kép- és hangrögzítő eszköz működtetéséhez.

A NATO integrált légvédelmi rendszer (NATINADS⁴²) keretében 2014 októberétől Magyarország is részt vesz a szlovén légtér légtérrendészeti feladatainak ellátásában. A feladatot szintén az MH 59. SZD REB. repülőgépei hajtják végre, Kecskemét helyőrségből. A fedélzetre telepített rejtjelző eszközöknek az ország területéről történő kivitelére és külföldön történő használatára engedélyezési kötelezettség,⁴³ valamint a fedélzeten működő minősített elektronikus adatkezelő rendszerek és adathordozók kezelésének szabályozására külön biztonsági eljárásrend kiadása vált szükségessé.

A biztonsági eljárásrend kialakítását nehezíti, hogy a legtöbb szomszédos országgal nincs megállapodásunk arra vonatkozóan, hogy a bajba jutott, esetleg katasztrófát elszenvedett repülőeszköz fedélzetén található minősített adathordozók és elektronikus adatkezelő rendszerek, rejtjelző eszközök és rejtjelanyagok megőrzése érdekében milyen védelmi rendszabályok foganatosítása várható el az illető ország jogosultsággal rendelkező szervezeteitől. Mivel a légtérrendészeti feladat végrehajtása előre nem meghatározható időpontban történik, így az előzetes engedélyeztetési eljárási követelmény nem értelmezhető. Ezért a fegyveres légi készenléti szolgálatot ellátó repülőgépek esetében a feladat megkezdhető, de a végrehajtás elektronikus információbiztonsággal kapcsolatos adatairól – szintén egy erre kidolgozott és a hatóság által jóváhagyott eljárásrendnek megfelelően – jelentési kötelezettsége van a katonai szervezet elektronikus információvédelmi szakállományának.

A minősített elektronikus adatkezelő rendszerek összekapcsolásához szükséges minimum biztonsági követelményeket – a külső csatlakozást megvalósító technikai rendszert és eljárások összességét magában foglaló – rendszerösszekapcsolás-biztonsági követelmények (SISRS⁴⁴) dokumentumban kell meghatározni. Ilyen követelményrendszernek való megfelelés alapján realizálódhatott Lengyelországban az *Anakonda 2016* stratégiai hadműveleti és harcászati szintű, számítógéppel támogatott parancsnoki és törzsvezetési gyakorlaton a – nagyjából 30 eszközt magában foglaló – Hungarian Mission Network (HMN) és a házi-gazda által üzemeltetett Polish Mission Network (PMN) összekapcsolása. A lengyel fél által meghatározott rendszerösszekapcsolás-biztonsági követelmények és a magyar fél hálózatának rendszerbiztonsági követelményei alapján előkészítették a minősített elektronikus adatkezelő rendszert, melyre az akkreditáló hatóság kiadta a rendszerengedélyt, továbbá a PMN-hez történő csatlakoztatási engedélyt, a lengyel fél irányába pedig a megfelelőségi nyilatkozatot.

⁴² NATO Integrated Air Defense System.

⁴³ 161/2010. (V. 6.) Korm. rendelet, 21. fejezet.

⁴⁴ System Interconnection Security Requirements Statement.

Az eset jó például szolgál az adott feladatra és időszakra érvényes, korlátozott engedély kiadására irányuló akkreditációs kérelem benyújtásánál alkalmazandó eljárásra is.

A közelmúltban jelentősen megnövekedtek a szövetségeseinkkel közös kiképzési, műveleti és együttműködési feladataink, melyek során egyre gyakrabban válik szükségessé minősített adat felhasználásával tartandó megbeszélések, konferenciák és más rendezvények szervezése. A rendezvény előkészítésének időszakában a rendező katonai szervezet biztonsági vezetője a feldolgozni kívánt minősített adat minősítési szintjének megfelelő személyi, fizikai, adminisztratív és elektronikus információbiztonsági védelmi rendszabályokat tartalmazó biztosítási tervet készít a Nemzeti Biztonsági Felügyelet működésének, valamint a minősített adat kezelésének rendjéről szóló kormányrendelet⁴⁵ alapján. 2017 júniusában – talán az év legjelentősebb ilyen tanácskozásaként – rendezték meg a NATO 4. Északi Régió parancsnoki konferenciáját, melynek az MH Összhaderőnemi Parancsnokság adott otthont. A tanácskozáson az északi régió partnernemzetei, Finnország és Svédország is részt vettek. A NATO SECRET minősítésű adatokat feldolgozó konferencia védelmi rendszabályait ennek megfelelően kellett alkalmazni, biztosítási tervét ennek megfelelően kellett elkészíteni.

A nemzetközi együttműködés nemcsak az integrációs (NATO, EU) szervezetekhez köthető adatfajták, de nemzeti minősített adatok cseréjén és kezelésén is alapulhat. Ilyenkor a felek kétoldalú megállapodásban rögzítik a minősített adatok cseréjéről és kölcsönös védelméről szóló biztonsági szabályokat, mely megállapodást törvényben erősítik meg. A napjainkban hatályos jogszabályok alapján létrehozott megállapodások megfelelően támogatják az elektronikus információvédelmi feladatok végrehajtását. De, ahogy azt korábban említettem, elektronikus információvédelmi szempontból mindmáig erőforrás-pazarlást eredményeznek azok a megállapodások, melyeknek az államtitokról és a szolgálati titokról szóló törvény NATO-csatlakozásunk előtti hatályos változata képezte az alapját. Erre jó példa a Magyar Köztársaság Kormánya és Nagy-Britannia és Észak-Írország Királysága Kormánya közötti megállapodás, mely szerint Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyságában „RESTRICTED” minősítéssel ellátott információt a Magyar Köztársaságban „TITKOS” minősítésüként kell kezelni.⁴⁶ A minősített adat kezelésére vonatkozó elektronikus információbiztonsági követelményeket ennek megfelelően kell alkalmazni, beleértve a TEMPEST – és a címhez ugyan szorosan nem tartozó, de információvédelmi szempontból nem elhanyagolható személyi és fizikai biztonsági – követelményeket is. Az említett megállapodás szerinti elektronikus információvédelmi képesség kialakítása és folyamatos működtetése – a védelmi rendszabályok aránytalansága miatt – az MH 5. Bocskai István Lövészdandár és az MH 25. Klapka György Lövészdandár szakállományát tette és teszi próbára napjainkban is.

A katonai szervezetek mindennapjaiban nem kizárólag a minősített elektronikus adatkezelő képességek kialakításával kapcsolatos tennivalók képezik az elektronikus információvédelemmel foglalkozók feladatait. Új híradó-informatikai rendszer vagy infrastruktúra kiépítése, a meglévő rendszer új összetevőkkel történő kiegészítése, a rendszerben meglévő összetevők módosítása, cseréje, modernizációja esetén érvényesíteni kell az elektronikus információbiztonsági követelményeket a nem minősített adatkezelő rendszerek vonatkozásában is.⁴⁷

⁴⁵ 90/2010. (III. 26.) Korm. rendelet, IX. fejezet.

⁴⁶ 1999. évi XIX. törvény, 1.2.

⁴⁷ 39/2014. (HK 7.) HM utasítás, Ált/39 8.4.

A kormányzati célú hálózatokról szóló kormányrendelet felhatalmazása alapján a Magyar Honvédség Kormányzati Célú Elkülönült Hírközlő Hálózatot üzemeltet, melynek rendszerspecifikus biztonsági követelményeit csoportfőnöki szakutasításban⁴⁸ adták ki. A honvédelmi célú elektronikus adatkezelő rendszerek üzemeltetése során biztonsági szempontból alapvető cél a nyilvános hírközlő hálózatoktól való fizikai elkülönülés. A fizikai elkülönítés azonban a katonai szervezetek teljes elzárását jelenti a társadalom egyéb szereplőivel való kapcsolattartáshoz és együttműködéshez szükséges elektronikus adatkezelő szolgáltatások igénybevételének lehetőségétől, megnehezítve ezáltal a katonai szervezetek – vezetési és irányítási feladataihoz alapvetően nem kötődő – hétköznapi működtetésével járó más feladatok végrehajtását is. Az együttműködési feltételek megteremtése érdekében az MH KCEHH által nyújtott bizonyos szolgáltatások nyilvános hírközlő hálózat irányába, illetve irányából való igénybevételének lehetőségét – a szükséges védelmi intézkedések bevezetésével egyidejűleg – engedélyezték és feltételeit kialakították.

Elektronikus adatkezelő rendszereink biztonsága magas szinten tartásának egyik záloga lehet a technológiailag megfelelő, fejlett határvédelmi rendszer alkalmazása. A megfelelő határvédelmi rendszer működtetésén túl feltétlenül szükséges, hogy a katonai szervezetek elektronikus információbiztonsági menedzsment személyei naprakész információkkal rendelkezzenek a nyilvános hírközlő hálózatokat feszítő, információbiztonsággal kapcsolatos kihívásokról, és ezekről a szükséges mértékben tájékoztassák a felelősségi körükhöz tartozó felhasználó állományt.

A nyilvános hírközlő hálózatok viszonylatában néhány példa jól mutatja a hírközlő hálózatokhoz kapcsolódó eszközök, rendszerek, alkalmazott fogalmak, az általuk megvalósuló alkalmazások és nyújtott szolgáltatások igénybevételével felmerülő lehetséges kockázatokat. Jelenleg a legtöbb ilyen megoldás a Magyar Honvédségben nincs használatban, de a fejlődés intenzitása és a vonatkozó trendek alakulása kikényszerítheti ezek alkalmazását.

Elsőként, a „Big Data” koncepció kapcsán, óriási mennyiségű – milliárdos nagyságrendű – komplex adatrekordot tartalmazó halmazra kell gondolni, melynek elemzése és feldolgozása hagyományosnak mondható számítási kapacitás alkalmazásával nem kezelhető hatékonyan. Napjainkban másodpercenként több 10 TB-nyi (terabyte; 1 TB nagyjából 220 db egyrétegű DVD-re írható adatot jelent) adat keletkezik a hálózatra feltöltött videófájlok, az elektronikus levelezés, SMS-küldés vagy akár log fájl⁴⁹ formájában. A roppant adatmennyiség tárolása és feldolgozása során az elektronikus információvédelmi követelmények közül a rendelkezésre állás biztosítása lehet a legnagyobb kihívás, mivel egy relatíve lassabb adatelérést biztosító tárolási és feldolgozási mód a szükséges adat rendelkezésre állását oly mértékben késleltetheti, hogy az felhasználói szempontból már elfogadhatatlan. A koncepció katonai alkalmazása – a jövőben – döntéshozatali eljárások támogatásában, illetve védelmi rendszerek kialakításának tervezése során realizálódhat.

A felhőalapú számítástechnikai szolgáltatások mindegyikére igaz, hogy – az üzemeltetés részleteinek felhasználó előli elrejtésével – a szolgáltató saját központosított elosztva, virtualizáció alkalmazásával biztosítja azokat. A felhőalapú szolgáltatások szempontjából három csoport különböztethető meg. Az első az infrastruktúra-szolgáltatás, amikor virtuális hardver, tárhely, hálózati kapcsolat és számítási kapacitás biztosítása történik. A második a platformszolgáltatás, amikor az alkalmazás működéséhez szükséges környezetet biztosítják.

⁴⁸ 20/2013. (HK 12.) HVK HIICSF szakutasítás.

⁴⁹ Naplófájl.

A harmadik pedig a szoftverszolgáltatás, amikor például a böngésző használatával http⁵⁰ protokollon keresztül a szolgáltatás tárgyát képező szoftvert lehet használni.

A hozzáférés alapján megkülönböztethető privát, publikus és hibridfelhő. A privát felhőszolgáltatás saját vagy a felhasználó részére kizárólagosan dedikált erőforrások alkalmazásával valósul meg. A publikus felhőszolgáltatás esetén a szolgáltató erőforrásait – a megfelelő izoláció alkalmazásával – megosztják az ügyfelek között. Hibrid szolgáltatás igénybevétele akkor történik, ha a privát felhő használójának átmeneti többletjeljesítmény-igénye jelentkezik, és ennek kielégítésére publikus szolgáltatást vesz igénybe. A Magyar Honvédség vonatkozásában a felhőszolgáltatások alkalmazási igénye nem releváns, mivel biztonsági szempontból kizárólag a saját eszközökből felépített privátfelhő-megoldásnak lenne létjogosultsága, viszont a jelenleg üzemeltetett infrastruktúra, a nyújtott szolgáltatásai és a biztonsági menedzsment működése garantálja a biztonságos és hatékony munkavégzést.

A „Bring Your own Device”⁵¹ (BYoD) felhívás arra, hogy mindenki használja a saját mobilkommunikációs eszközét vállalati környezetben is. Ez előnyt jelenthet a munkáltatónak abból a szempontból, hogy nem kell céges mobil eszközt biztosítani, illetve jelentősen csökkenthetők az IT-kiadások. A felhasználó komfortérzetében is pozitív változást eredményezhet, ha két mobil helyett egyet kell használnia. Biztonsági kockázatot eredményez azonban az olyan saját eszköz vállalati hálózathoz történő csatlakoztatása, amely ugyanakkor csatlakozik – a gyártók által az utóbbi időben egyre nagyobb népszerűséggel készülékbe integrált – saját felhőszolgáltatáshoz is. Ezeknek a felhőszolgáltatásoknak a legtöbb esetben nem ismert a telephelye, ami adatvédelmi kérdés felmerülése esetén jogi aggályokat eredményezhet. A felhasználók által vásárolt mobil eszközök széles skálája hatványozottan megnövelheti a vállalati rendszer üzemeltetésének biztonsági kérdéseit. Ezért, ha a vállalat vezetése nem a biztonságos és könnyebb tiltó intézkedést választva profitálni szeretne a BYoD jelenségéből, akkor érdemes lehet a biztonsági menedzsment és a vállalati rendszer részéről jelentős többleterőforrás-igényt mellőző termékek engedélyezése és az IT-hálózat ennek megfelelő beállítása. A vállalati hálózat elérésének biztonsági és a mobil eszközön végezhető adatkezelés követelményeit ennek megfelelően kell meghatározni és a felhasználókkal szigorúan betartatni.

A másik megoldás, a saját tulajdonú mobil eszköz vállalati menedzselt eszközkörbe történő bevonása nem életszerű. A katonai szervezeteknél a BYoD-felhívást nem adták ki, de az MH KCEHH szolgáltatásaihoz hozzáféréssel és megfelelő saját tulajdonú mobil eszközzel rendelkező felhasználóknak lehetőségük van a hálózat által nyújtott szolgáltatások korlátozott igénybevételére saját mobil eszköz alkalmazásával, tudomásul véve, hogy a katonai szervezet tulajdonában lévő eszközökre előírt biztonsági követelmények ebben az esetben a saját készülék használatára is mérvadóak. A rendszerhez történő csatlakoztatás során a felhasználónak nyilatkoznia kell annak tudomásulvételéről, hogy a központi szerver a mobil eszköz biztonsági szempontból lényeges beállításait felülírhatja. Ennek hiányában a rendszerhez történő csatlakozás nem jön létre. A katonai szervezetek felhasználói ezt a képességet jellemzően irodai környezetben nem alkalmazzák, ezért nem azonosítható teljes mértékben a BYoD koncepciójával.

⁵⁰ Hypertext Transfer Protocol.

⁵¹ Hozd a saját eszközödet.

A világban alkalmazott IoT-eszközök⁵² darabszáma – a Gartner⁵³ előrejelzése alapján – a 2009. évi 1,2 milliárdról, 2020-ra 7,3 milliárdra növekszik. Ezek az eszközök kezelői felületet nem feltétlenül tartalmazó szenzorok, melyek képesek az internethez vezeték nélküli kapcsolatban csatlakozva a környezetükre – vagy magát az IoT-eszközt tartalmazó termék működésére – jellemző adatok automatikus továbbítására az adatfeldolgozó rendszer felé. Az évtized végére az IoT-komponensek költségei annyira lecsökkennek, hogy bármilyen terméknek alapfelszereltségévé válhat a hálózati kapcsolódás képessége. A mobiltechnológiák fejlődése, az eszközök méretének csökkenése lehetővé teszi azok biztonságtechnikai rendszerekben való alkalmazásának elterjedését, vagy akár mozgó platformokra történő felszerelését. A beléptető-, azonosító-, behatolásra figyelmeztető, detektáló-, riasztó- vagy akár felderítőrendszerekben történő alkalmazása lehetőséget adhat az IoT-eszközök katonai célú hasznosítására is.⁵⁴ Az IoT-eszközök alkalmazásának hasznossága a gazdaság hatékony működése szempontjából vitathatatlan, de elektronikus információvédelmi szempontból közel sem elhanyagolható az a tény, hogy a szenzorok az interneten teljesen nyílt adatforgalmat bonyolítanak a feldolgozórendszer irányába, ami jelentős kockázatot eredményezhet az adatok bizalmassága szempontjából.

A már említetteken kívül szót kell ejteni arról is, hogy zsarolóvírusok terjesztése az utóbbi időszakban a kiberbűnözés egyik alapvető módszerévé vált. Leginkább a nem biztonságos webhelyek látogatásával, a letöltésekkel és az elektronikus levél malware⁵⁵-t tartalmazó csatolmányának megnyitásával érkehetnek ezek a vírusok a felhasználó számítógépére. Az aktiválódás után olyan titkosítási eljárást alkalmaznak a felhasználó adatain, mely a visszaállításához szükséges kulcs ismerete nélkül szinte feltörhetetlenné teszi azokat. A kulcsot anyagi ellenszolgáltatásért cserébe hajlandóak átadni a vírus terjesztői. A Cybersecurity Ventures⁵⁶ előrejelzése szerint a világon a kiberbűnözés által 2015-ben okozott károk mértéke 2021-re megduplázódik, és meghaladja a hatezer milliárd dollárt, melynek egyre jelentősebb részét a zsarolóvírusokkal okozott károk teszik majd ki.⁵⁷ Az előrejelzés rámutat arra, hogy a fenyegetést komolyan kell venni és az elektronikus adatkezelő rendszerek biztonsági szintjének kockázatarányos emelését végre kell hajtani, mindemellett folyamatosan fejleszteni kell a felhasználók biztonság tudatosságát is.

Már a 20. század közepén megkezdődtek a mesterséges intelligencia (AI⁵⁸) kutatásai, de a számítógépek századvégi nagyfokú számítási képességnövekedése tette lehetővé, hogy mostanra egyre több területen alkalmazzák az elért eredményeket. A mesterséges intelligencia lassan mindenütt megtalálható. Elektronikus információvédelmi szempontból jelentősebbnek mondható a keresőmotorokban és az elektronikus levelezés levélszemét-szűrésében való alkalmazása. A jövőre vonatkozóan széles távlatokat nyithat az elektronikus

⁵² Internet of Things – a dolgok internete.

⁵³ Gartner – amerikai kutatási és tanácsadó vállalat.

⁵⁴ Előzetes Megvalósíthatósági Tanulmány „Az Internet of Things koordinált fejlesztése és alkalmazásának elterjesztése Magyarországon” tárgykorben. Készítette az Informatikai, Távközlési és Elektronikai Vállalkozások Szövetsége (IVSZ) 2014. június – 2015. május, 17–18. <http://ivs.hu/wp-content/uploads/2016/04/az-internet-of-things-koordinalt-fejlesztese-es-alkalmazasanak-elterjesztese-magyarorszagon-.pdf> (Letöltés időpontja: 2018. 01. 22.)

⁵⁵ Malicious software, malware – rosszindulatú szoftver.

⁵⁶ Cybersecurity Ventures – kiberbiztonsági kutatással foglalkozó amerikai vállalat.

⁵⁷ Cybersecurity Ventures, 2017. Cybercrime Report, 3. <https://cybersecurityventures.com/2015-wp/wp-content/uploads/2017/10/2017-Cybercrime-Report.pdf> (Letöltés időpontja: 2018. 01. 24.)

⁵⁸ Artificial Intelligence.

adatkezelő rendszerek védelmi képességeinek növelése terén, melyre szükség is lesz, a Cybersecurity Ventures előrejelzése alapján ugyanis csak a zsarolóvírusokkal elkövetett támadások átlagosan 14 másodpercenként fognak bekövetkezni a világon 2019-ben.⁵⁹ Ez az adat alátámasztja, hogy a kiberfenyegetések mértéke már túlnőtt azon a határon, amit csupán emberi beavatkozással hatékonyan kezelni lehetne. A fenyegetések észlelése és a reagálás között eltelt idő csökkentésével a bekövetkező kár is jelentősen csökkenthető. A reakcióidő drasztikus csökkenéséhez gyors észlelésre, az elemzési folyamat jelentős lerövidítésére és azonnali automatikus reagálásra van szükség, melyben jó szolgálatot tehet a rendelkezésre álló adatokból és vizsgált folyamatokból állandóan tanuló mesterséges intelligencia. A kutatók azonban a mesterséges intelligencia fejlődésével együtt járó veszélyekre is figyelmeztetnek, melyeket az alkalmazás során ajánlott figyelembe venni.

AZ ADATKEZELŐ RENDSZEREK KIALAKÍTÁSÁVAL KAPCSOLATOS JÖVŐBENI ELEKTRONIKUS INFORMÁCIÓBIZTONSÁGI FELADATOK

Az afganisztáni műveletek tapasztalatai alapján a NATO részéről kezdeményezés született egy olyan képesség – kapcsolt műveleti hálózat (FMN⁶⁰) – kialakítására, amely a jövőbeni műveletek során hatékonyan támogatja a vezetési és irányítási, döntéshozatali folyamatokat, valamint az információk biztonságos megosztását a műveletben részt vevő NATO- és nem NATO-nemzetek, szervezetek között. Az FMN-konceptió kialakítása több mérföldkőhöz kötött, melyek az elektronikus adatkezelő rendszerek, továbbá az általuk kezelt adatok minősítési szint szerinti elkülönítésében különböznek egymástól. A mérföldkövekhez tartozó modellek megvalósítása különböző védelmi rendszabályok kidolgozását követeli meg a biztonsági menedzsmenttől. A műveletekbe felajánlott katonai szervezetek vonatkozásában, a szövetséges erőkkel történő együttműködés érdekében az alapnál magasabb szintű, legalább a részleges önállóságot biztosító – a küldetés szempontjából kritikus szolgáltatásokat nyújtó hálózati elemhez csatlakozni képes – képesség kialakítása indokolt.

A katonai szervezetek elektronikus információvédelmi képességeinek kialakítása – minősített elektronikus adatkezelés vonatkozásában – a VVIR fejlesztésével és kiterjesztésével folytatódik. A képesség kialakításánál a korábban már ismertetett biztonsági akkreditálási eljárásrend, a stacioner minősített elektronikus adatkezelő rendszer engedélyeztetése alkalmazható. A katonai szervezetek feladatrendszerétől függően követelmény lehet a képesség tábori körülmények közötti alkalmazása is, ami a védelmi rendszabályok kiegészítését, esetleg másik műveletek engedélyeztetési eljárásainak lefolytatását is megkövetelheti.

Az EU nagy kiterjedésű hálózati műveletek (OPSWAN⁶¹) rendszere eredetileg a műveletek tervezésére, az EU Katonai Tanács, a műveleti parancsnokságok (Operational Headquarters; OHQ) és a végrehajtó erő parancsnokságok (Force Headquarters; FHQ) viszonylatában létrehozott legfeljebb EU SECRET minősítési szintű adat kezelésére engedélyezett hang-, adat-, elektronikus levél és faxszolgáltatásokat biztosító elektronikus adatkezelő rendszer. Az EU döntése alapján ezt a rendszert kiterjesztik minden tagország irányába az erőgenerálás és a minősített adatcserék biztonságos végrehajtása érdekében. Mivel az EU-harccsoportok

⁵⁹ Cybersecurity Ventures, 2017 Cybercrime Report, 7.

⁶⁰ Federated Mission Networking.

⁶¹ Operations Wide Area Network.

(EU BG⁶²) rotációjában Magyarország a többi V4-orsszággal közösen részt vesz, így az érintett katonai szervezetek vonatkozásában a képesség kialakítása a közeljövőben megvalósulhat.⁶³

Az MH KCEHH kibervédelmi képességét – az MH kibervédelmi szakmai koncepciójában azonosított kibervédelmi feladatok alapján, az összetettség és a rendelkezésre álló erőforrások okán – fokozatos, folyamat jellegű képességfejlesztési módszer mentén alakítják ki.⁶⁴ A katonai szervezetek vonatkozásában a kibervédelmi feladatokat az illető szervezet béke és különleges jogrend szerinti feladatrendszerével összhangban kell meghatározni. A funkciók figyelembevételével azonosítani kell a szervezet kibervédelmi céljainak eléréséhez szükséges szervezeti felelőségeket, szervezeti elemeket.

ÖSSZEGZÉS, KÖVETKEZTETÉSEK

A hazánk NATO-csatlakozása óta eltelt időszakban a szakterület követelményeit meghatározó jogszabályi környezet jelentősen átalakult, fejlődött, megfelelő keretet szolgáltatva ezáltal a tárca- és szervezeti szintű szabályzók megalkotásához, melyek biztosítják a katonai szervezetek elektronikus információvédelmi tevékenységének hatékony végrehajtását.

A digitalizáció és a nagyfokú infokommunikációs fejlődés töretlen folytatódása újabb és újabb kihívásokat eredményez az elektronikus információvédelmi szakterületen, ami megköveteli a szabályozási környezetnek az elért eredmények és az információbiztonsági trendek elemzésén alapuló folyamatos felülvizsgálatát.

A katonai szervezetek vezetési és irányítási feladatainak hatékony támogatását központi- lag támogatott és üzemeltetett, hálózati struktúrában működő, az adatkezelés szempontjából a teljes hálózatban állandó és egységes védelmi szintet biztosító elektronikus adatkezelő rendszerek és az általuk nyújtott szolgáltatások alkalmazásával kell megvalósítani.

Az elektronikus információvédelmi képességek kialakítását és magas szintű fenntartását korszerű technikai megoldások mentén, megfelelően tanúsított termékek és hatékony védelmi rendszabályok alkalmazásával kell megvalósítani, kiegészítve mindezt a biztonságtudatosság célcsoport-specifikus erősítésével a felhasználók, az üzemeltetésért felelősök, a biztonságért felelősök és a döntéshozók vonatkozásában.

A tanulmány áttekintette az elektronikus információs rendszerek védelmével kapcsolatos fontosabb szabályozási lépéseket, és erre támaszkodva bemutatta az érdekesebb védelmi megoldásokat.

Látható, hogy a védelmi rendszabályok kialakulása, a szolgáltatások fejlődése egyre gyorsabb ütemű változásokat generál, melyek hatására a jövőben előtérbe kerülnek az automatikus védelmi mechanizmusok, a pusztán emberi beavatkozást minimalizáló technikai megoldások. Számszerűleg nőni fognak a hálózati típusú megoldások, remélhetőleg kiszorítva az önálló eszközök alkalmazását.

A szövetségi műveletek bonyolultsága ezek mellett megnöveli a közös kialakítású, üzemeltetésű és biztonsági menedzselésű hálózatok világát (lásd FMN), ami a rejtjelzés és annak menedzselése, a biztonsági felügyelet, az auditálás, az ellenőrzés és elektronikus eseménykezelés (incidenskezelés) területén olyan új megoldásokat eredményez, melyek

⁶² EU Battle Group.

⁶³ The European Council and Common Security and Defence Policy (CSDP). [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/581416/EPRS_STU\(2016\)581416_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/581416/EPRS_STU(2016)581416_EN.pdf) 3.2.2 (Letöltés időpontja: 2018. 01. 25.)

⁶⁴ 60/2013. (IX. 30.) HM utasítás 1. sz. melléklet 7. fejezet.

a jelenlegi technikai, szervezési, képzési folyamatok megújítását fogják megkövetelni, beleértve a logisztikai és a pénzügyi folyamatok megújítási szükségességét is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 002/1996. MHPK intézkedés 1. sz. melléklet. A HM és MH rejtjeltevékenységének szabályai (hatályon kívül).
- 10/2012. (HK 14.) HVK HIICSF szakutasítás a Minősített Elektronikus Adatkezelő Rendszer Biztonsági Ellenőrzésére vonatkozó általános követelményekről.
- 121/2011. (XI. 10.) HM utasítás a mobil kommunikációs eszközök használatával kapcsolatos rendszabályok alapelveiről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A11U0121.HM×hift=ffffff&f4&txtreferer=00000001.TXT>
- 13/2016. (HK 7.) HVK HIICSF szakutasítás a Minősített Elektronikus Adatkezelő Rendszerek biztonsági akkreditációs eljárásrendjéről.
- 161/2010. (V. 6.) Korm. rendelet a minősített adat elektronikus biztonságának, valamint a rejtjeltevékenység engedélyezésének és hatósági felügyeletének részletes szabályairól. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1000161.kor>
- 179/2003. (XI. 5.) Korm. rendelet a nemzetközi szerződés alapján átvett, vagy nemzetközi kötelezettségvállalás alapján készült minősített adat védelmének eljárási szabályairól (hatályon kívül).
- 187/2015. (VII. 13.) Korm. rendelet az elektronikus információs rendszerek biztonsági felügyeletét ellátó hatóságok, valamint az információbiztonsági felügyelő feladat- és hatásköréről, továbbá a zárt célú elektronikus információs rendszerek meghatározásáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1500187.kor>
1995. évi LXXV. (VI. 30.) törvény az államtitokról és a szolgálati titokról (hatályon kívül). <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?%20docid=99500065.TV>
1998. évi LXXXV. törvény a Nemzeti Biztonsági Felügyeletről (hatályon kívül). <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99800085.TV>
1999. évi XIX. törvény a Magyar Köztársaság Kormánya és Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága Kormánya között a minősített védelmi információk kölcsönös védelméről szóló, Londonban, 1998. szeptember 7-én aláírt Megállapodás megerősítéséről és kihirdetéséről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99900019.tv>
- 20/2013. (HK 12.) HVK HIICSF szakutasítás a Magyar Honvédség Kormányzati Célú Elkülönült Hírközlő Hálózatának rendszerspecifikus elektronikus biztonsági követelményeinek meghatározásáról. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/13/PDF/2013/12.pdf>
2009. évi CLV. törvény a minősített adat védelméről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0900155.tv>
2013. évi L. törvény az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300050.tv>
- 2013/488/EU EU tanácsi határozat az EU minősített adatok védelmét szolgáló biztonsági szabályokról. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32013D0488&from=HU>
- 3/2012. (I. 13.) HM utasítás a honvédelmi tárca elektronikus információbiztonsági követelményeinek meghatározásáról és a védelmi rendszabályok pontosításáról. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/13/PDF/2012/2.pdf>
- 346/2010. (XII. 28.) Korm. rendelet a kormányzati célú hálózatokról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1000346.kor>
- 39/2014. (HK 7.) HM utasítás a Magyar Honvédség Informatikai Szabályzatának kiadásáról.

- 41/2015. (VII. 15.) BM rendelet az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról szóló 2013. évi L. törvényben meghatározott technológiai biztonsági, valamint a biztonságos információs eszközökre, termékekre, továbbá biztonsági osztályba és biztonsági szintbe sorolásra vonatkozó követelményekről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1500041.bm>
- 43/1994. (III. 29.) Korm. rendelet a rejtjeltevékenységről (hatályon kívül). <http://www.codel.hu/documents/Kepek/Dokumentumok/Torvenyi/43per1994evi.pdf>
- 60/2013. (IX. 30.) HM utasítás a Magyar Honvédség Kibervédelmi Szakmai Koncepciójának kiadásáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A13U0060.HM&getdoc=1>
- 79/1995. (VI. 30.) Korm. rendelet a minősített adat kezelésének rendjéről (hatályon kívül). http://codel.hu/documents/DOKUK/Torvenyek/1995_evi_79_VI_30_korm_rend.pdf
- 82/2002. (HK 26.) HM utasítás a NATO Irodaautomatizálási Rendszer (NIAR) biztonságával kapcsolatos feladatokról.
- 9/2012. (HK 14.) HVK HIICSF szakutastás a Minősített Elektronikus Adatkezelő Rendszer Üzemeltetés Biztonsági Szabályzatára vonatkozó általános követelményekről. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/13/PDF/2012/14.pdf>
- 90/2010. (III. 26.) Korm. rendelet a Nemzeti Biztonsági Felügyelet működésének, valamint a minősített adat kezelésének rendjéről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1000090.kor>
- 94/2009. (XI. 27.) HM utasítás a honvédelmi tárca információbiztonság politikájáról. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/13/PDF/2009/18.pdf>
- Ált/210. a Magyar Honvédség Informatikai Szabályzata, 1993 (hatályon kívül).
- Cybersecurity Ventures, 2017 Cybercrime Report. <https://cybersecurityventures.com/2015-wp/wp-content/uploads/2017/10/2017-Cybercrime-Report.pdf>
- Előzetes Megvalósíthatósági Tanulmány „Az Internet of Things koordinált fejlesztése és alkalmazásának elterjesztése Magyarországon” tárgykörben. Készítette az Informatikai, Távközlési és Elektronikai Vállalkozások Szövetsége (IVSZ) 2014. június – 2015. május, 17–18. <http://ivsz.hu/wp-content/uploads/2016/04/az-internet-of-things-koordinalt-fejlesztese-es-alkalmazasanak-elterjesztese-magyarorszagon-.pdf>
- Kassai Károly: *Az elektronikus információvédelem felső szintű szervezeti és szakmai történései a 2005–2015 közötti időszakban*. Hadmérnök, X. 3. (2015) http://hadmernok.hu/153_23_kassaik.pdf
- The European Council and Common Security and Defence Policy (CSDP). [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/581416/EPRS_STU\(2016\)581416_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/581416/EPRS_STU(2016)581416_EN.pdf)
- Wales Summit Declaration. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm#cyber
- Warsaw Summit Communiqué. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm#cyber

Nyitrai István ezredes:

A KÖZLEKEDÉSI HÁLÓZAT KÉPESSÉGEINEK HATÁSA A SZÖVETSÉGES KATONAI ERŐ MAGYARORSZÁGI MŰVELETEIRE

ÖSSZEFOGLALÓ: Az ukrajnai válság hatására a NATO keleti határánál kialakult biztonsági helyzet megköveteli a szövetséges katonai erő gyors telepítését a kollektív védelem megvalósítása érdekében. A kitelepülés idején a megerősítő erők egyrésztől áthaladnak hazánkon, másrésztől annak területén, illetve területéről hajthatnak végre műveleteket. A fentiek alapján a szerző kutatásának célja a közlekedési hálózat vizsgálata a szövetséges katonai erő honi áthaladása, illetve alkalmazása szempontjából. A vizsgálatot a vonatkozó szabályzók elemzésével, a szakirodalom tanulmányozásával, illetve az eddig ezen a területen megszerzett tapasztalatainak felhasználásával végezte. A végrehajtott elemzések alapján megállapította, hogy a honi közlekedési hálózat – előnytelen sugaras kialakítása ellenére – alapvetően biztosítja a szövetséges erő áthaladását és alkalmazását. A mozgások szabad végrehajtásának érdekében javasolja a fővárosközpontú hálózati kialakítás fokozatos feloldását.

KULCSSZAVAK: szövetséges katonai erő, gyors település, kollektív védelem, áthaladás, alkalmazás, sugaras kialakítás, közlekedési hálózat

BEVEZETÉS

A honi közlekedési hálózat és a szövetséges katonai erő mozgása kapcsolatrendszerének vizsgálata előtt szükségesnek látom más kutatók e témában született eredményeinek összegzését.

Horváth Attila a magyar közlekedéspolitika és honvédelem 20. századi kapcsolatrendszeréről írt cikkében kifejti,¹ hogy a két tényező elemzését az első világháborút lezáró békeszerződéstől számított időszak összefüggései alapján érdemes elvégezni. Hiszen az azóta eltelt száz év különböző politikai célokat szolgáló fejlesztései ellenére sem sikerült a fővárosközpontú kialakítás hátrányait teljesen felszámolni. NATO-csatlakozásunkkal a kollektív védelem megvalósítása tekintetében hazánk geopolitikai jelentősége megnőtt a katonai erő mozgása terén. Egyetértek a fenti szerzővel, hogy a szövetségi tagságunkból fakadó új műveleti és támogatási elvek alapján a mozgatás és a szállítás szerepe megnőtt. A szövetséges erő honi áthaladását, illetve alkalmazását Magyarország a befogadó nemzeti támogatás (HNS²) rendszere működtetésével támogatja, amelynek része a közlekedési hálózat igénybevétele.

¹ Dr. Horváth Attila: Adalékok a magyar közlekedésügy és honvédelem XX. századi kapcsolatrendszerének tanulmányozásához. Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények, 2005/9. szám, 115–130.

² Host Nation Support, a magyar terminológiában gyakran használják a BNT rövidítést is.

Báthy Sándor az ország védelmi célú logisztikai előkészítéséről írt cikke³ alapján a Varsói Szerződés idején az akkori szövetségeseink támogatására készültünk, hogy a hazánkban állomásozó és a második lépcsőben érkező szovjet csapatok, valamint a Magyar Néphadsereg kijelölt erői nyugati irányban védő vagy támadó hadműveletet folytathassanak. Akkoriban az ország felkészítését a hadműveletek támogatására hadszíntér-előkészítésnek nevezték, amelynek szintén fontos része volt a szovjet csapatok közlekedési támogatása.

A Tóth Bálint – Helmecci Gusztáv szerzőpáros a közlekedési hálózattal szembeni sajtós katonai-védelmi követelményeket elemezte⁴ a közlekedési tárca szakterületén, amely közlekedési alágazatonként tartalmazta a NATO megerősítő erők mozgásához szükséges képességeket. Megállapították, hogy a központi államigazgatási szerv feladata az alágazatok minden helyzetben történő működési feltételeinek megteremtése és fenntartása.

Szászi Gábor a Nemzeti Közlekedési Infrastruktúra-fejlesztési Stratégia célrendszerét mutatta be annak katonai jelentősége kiemelésével.⁵ A szerző azt a következtetést vonta le, hogy az alapvető cél a versenyképesség javítása, de számos elem hozzájárul a katonai képességek fejlődéséhez is, mint pl. a közúti transzeurópai közlekedési hálózat bővítése.

A SZÖVETSÉGGEL SZEMBENI ÚJ KIHÍVÁS

A Krím félsziget Ukrajnától történő orosz elcsatolásával, illetve a kelet-ukrajnai elszakadási törekvések elmélyülésével a NATO keleti határánál a szövetségesek biztonságérzete lényegesen megváltozott. A Szövetség biztonságának erősítése volt a 2014. szeptember 4–5-én megrendezett walesi csúcstalálkozó legfőbb kérdése. A megelőző találkozók idején a hangsúly a korábban szemben álló felek együttműködésén, a katonai szövetség bővítésén, illetve a válságócokban vezetett békeműveleteken, továbbá a terrorizmus elleni harcon volt. A tagországok állam- és kormányfőinek választ kellett találniuk a NATO keleti határainál jelentkező fenyegetések kezelésére a kialakult válság előnyeit élvező ország provokációja nélkül. A biztonságérzet emelése érdekében döntés született a kollektív védelmet szolgáló akcióterv kidolgozására, amelynek központi eleme a különböző készenléti idejű megerősített NATO Reagáló Erő (eNRF⁶) fenyegetett tagországokba történő gyors telepítése. A legrövidebb készenléti idejű erők részére igen nagy kihívást jelent a művelési területre történő kitelepülés, ami megköveteli részükről a stratégiai szállítókapacitás rendelkezésre állását ugyanúgy, mint az áthaladással, illetve az alkalmazással érintett tagországok közlekedési támogatási lehetőségeit.

Az akcióterv keretében született döntés a szövetséges katonai erő gyors települését elősegítő NATO-erőket integráló elemek (NFIU⁷) létrehozására, amelyek a biztonsági fenyegetettségnek leginkább kitett tagországok területén tevékenykednek. Magyarország honvédelmi minisztere a NATO-tagállamok védelmi minisztereinek 2015. február 5-i, brüsszeli tanácskozásán indítványozta egy NFIU Magyarország területén történő létreho-

³ Báthy Sándor: Az ország területe védelmi célú logisztikai előkészítése, különös tekintettel a közlekedési hálózatra. *Hadtudományi Tájékoztató*, 2002/3. szám, 121–142.

⁴ Tóth Bálint – Helmecci Gusztáv: Védelmi követelmények a gazdasági és közlekedési minisztérium közlekedési szakterületén. *Katonai Logisztika*, 2006/2. szám, 37–55. http://epa.oszk.hu/02700/02735/00058/pdf/EPA02735_katonai_logisztika_2006_2_037-055.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 10. 28.)

⁵ Szászi Gábor: A nemzeti közlekedési infrastruktúra – a fejlesztési stratégiában meghatározott fejlesztési célok katonai aspektusai. *Katonai Logisztika*, 2016/különszám, 462–482. http://epa.oszk.hu/02700/02735/00083/pdf/EPA02735_katonai_logisztika_2016_ksz_462-482.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 10. 31.)

⁶ Enhanced NATO Response Force.

⁷ NATO Force Integration Unit.

zását. A támogató döntés alapján a magyar NFIU 2017. január 1-jén elérte a kezdeti, majd 2017. szeptember 1-jén a teljes műveleti készenléte. A NATO parancsnoksági rendszerébe bevont szecsecini MNC-NE⁸ alárendeltségében az északkeleti térségben jelenleg hat NFIU működik, Észtország, Lettország, Litvánia, Lengyelországi Szlovákia és hazánk területén. A délkeleti régióban a Romániában létrehozott MND-SE⁹ alárendeltségében két NFIU-t hoztak létre – Bulgáriában és Romániában.

A nyolc kis létszámú NATO-parancsnokság alapvető feladata a kitelepülő szövetséges katonai erő áthaladásához és alkalmazásához szükséges HNS-képességek biztosításában történő részvétel, együttműködve az érintett ország illetékes katonai és polgári szerveivel.

A 2016. július 8–9-én megrendezett varsói csúcstalálkozón a Szövetség a biztonsági környezet negatív változására az elrettentés és a védelem alkalmazási lehetőségének növelésével válaszolt, ami az előretolt, megerősített jelenlét tekintetében katonai erő telepítését is magában foglalja.

Dolgozatom céljaként az Észak-atlanti Szerződés 5. cikke, valamint az egyéni és a kollektív védelem joga értelmében a Magyarországon áthaladó és alkalmazásra kerülő szövetséges katonai erő gyors kitelepülését vizsgáltam a honi közlekedési hálózat tekintetében.

A kitűzött cél teljesülése érdekében végrehajtom a műveleti területre történő kitelepülés elveinek és folyamatának elemzését, amellyel bemutatom a közlekedési hálózati elemek igénybevételi lehetőségeit a szövetséges erők mozgásának támogatása érdekében. Elemzem a szövetséges erők mozgását támogató HNS megszervezésének folyamatát az RSOM-feladatok¹⁰ rendszerében. Végül, de nem utolsósorban végrehajtom a közlekedési hálózat értékelését a mozgások támogatása szempontjából.

A nemzetközi katonai szervezetek magyarországi áthaladása, illetve a 2017 nyarán az Amerikai Egyesült Államok Európában Állomásozó Szárazföldi Erői (USAREUR¹¹) által Bulgáriában, Magyarországon és Romániában levezetett *Saber Guardian 2017* gyakorlattal kapcsolatos mozgásirányítási feladatok megszervezése során összegyűjtött tapasztalataim figyelembevételével azzal az előfeltételezéssel élek, hogy a honi közlekedési hálózat alapvetően megfelel a szövetséges katonai erő áthaladása és alkalmazása feltételeinek. A feltételezés igazolására írásom további részeiben keresem a választ.

A MŰVELETI TERÜLETRE TÖRTÉNŐ KITELEPÜLÉS

A kitelepülés NATO szállítási elvei

A Magyarországon áthaladó, illetve alkalmazásra kerülő szövetséges katonai erő műveleti területre történő kitelepülése a tagországok földrajzi, illetve katonaföldrajzi elhelyezkedése, valamint a rendelkezésre álló szállítókapacitás figyelembevételével igen változatos lehet. A kitelepülés megszervezésének legfontosabb tényezői az alkalmazási készenlét elérése érdekében a többnemzeti katonai erő parancsnoka által meghatározott végrehajtási idő, illetve ennek megfelelően a katonai szervezetek készenléti ideje.

⁸ Multinational Corps Northeast: Többnemzeti Hadtestparancsnokság Északkelet.

⁹ Multinational Division South-East: Többnemzeti Hadosztály-parancsnokság Délkelet.

¹⁰ Reception, Staging, Onward Movement: a kitelepülő katonai erő fogadása, gyülekeztetése, előrevonása a műveleti területen kijelölt településhelyre.

¹¹ United States Army Europe.

A következőkben a szövetséges katonai erő kitelepülése szempontjából általánosan figyelembe veendő NATO szállítási elveket ismertetem.¹²

- a katonai szervezetek személyi állományát és a hadfelszerelést nem egy szállítási folyamatban csoportosítják át;
- a személyi állomány szállítása a távolság függvényében általában a közúti, a vasúti és a légi szállítási alágazat, a hadfelszerelésé a közúti, a vasúti, a folyami és a tengeri szállítási alágazat bevonásával történhet; a küldő és a fogadó nemzet között elhelyezkedő részes országok nemzeti szabályozása alapján a fegyverek, fegyverrendszerek és lőszeresek szállítása általában légi úton lehetséges;
- a nagy távolságú (stratégiai) szállításokat alapvetően a fentebb említett alágazatok kombinációjával hajtják végre.

A kitelepülés logikai folyamata, RSOM-tevékenység

A küldő nemzetek szerinti békehelyőrségekből a műveleti területen kijelölt települési helyre történő kitelepülés folyamata az alábbiak szerint alapvetően két részre osztható.¹³

- nagy távolságú (stratégiai) szállítás az egyes közlekedési alágazatok bevonásával, illetve ezek kombinációjával a békehelyőrségekből a műveleti területre (a gyülekezési körletben elhelyezkedő közlekedési létesítmények igénybevételével);

1. ábra A kitelepülés elvi vázlatja (Szerkesztette a szerző)

¹² AJP-4.4 – Allied Joint Movement And Transportation Doctrine. Edition B, Version 1. Brussels, NATO Standardization Agency, May 2013.

¹³ AJP-3.13 – Allied Joint Doctrine for the Deployment of Forces. Brussels: NATO Standardization Agency, June 2008.

- a műveleti területen belül végrehajtott mozgások és logisztikai támogatás a műveleti területen kijelölt települési helyre történő előrevonás érdekében; ebben a folyamatban a műveleti területre érkező személyi állomány és hadfelszerelés a többnemzeti katonai erő parancsnoka műveleti terve szerinti katonai erővé alakul át, elérve a teljes műveleti képességet és az alkalmazási készenléletet.

A békehelyőrség és a műveleti terület kijelölt közlekedési létesítményei között történő nagy távolságú szállítás logikai folyamata az 1. ábra szerint a következő:

- a szállításra tervezett hadfelszerelés vasúti és/vagy közúti szállítása a berakókikötőig a küldő nemzet területén;
- a berakókikötőben a vasúton és/vagy közúton szállított hadfelszerelés átrakásra a tengeri szállítóhajóba, tengeri szállítás a fogadó nemzet területén a gyülekezési körletben elhelyezkedő kirakókikötőig;
- a személyi állomány és a hadfelszerelés közúti és/vagy vasúti szállítása a küldő nemzet területén kijelölt berakó-repülőtérré;
- a személyi állomány és a hadfelszerelés légi szállítása a fogadó nemzet területén a gyülekezési körletben elhelyezkedő kirakó-repülőtérré.

A műveleti területen a gyülekezési körletben kijelölt közlekedési létesítmények és a települési hely közötti előrevonás RSOM-folyamata az 1. ábra szerint a következő:

- a nagy távolságú szállítás végrehajtása után a személyi állomány és a hadfelszerelés fogadása, a szállítmányok kirakása a különböző közlekedési alágazatok kirakólétesítményeiben (repülőtér, kikötő, vasútállomás), majd a személyi állomány és hadfelszerelés közúti szállítása és menete a gyülekezési körletben kijelölt ideiglenes elhelyezési körletbe;
- a nagy távolságú szállítás ütemezése szerint nem szükségszerűen szervezetenkénti csoportosításban érkező személyi állomány és hadfelszerelés gyülekeztetése, a katonai szervezetek megalakítása, összekovácsolása a gyülekezési körletben kijelölt ideiglenes elhelyezési körletben, felkészülés az előrevonásra;
- a katonai szervezetek személyi állománya és a hadfelszerelés előrevonása a kijelölt települési helyre, általában harci körülmények között végrehajtott közúti menettel.

A művelet vezetésére kijelölt NATO-parancsnokság a művelet parancsnokával, a befogadó nemzettel és a műveletben részt vevő küldő nemzetekkel együttműködve állítja össze az RSOM-tervet. A műveleti területre kitelepülő nemzetek egy részletes szükségleti jegyzékben (SOR¹⁴) összesítik az RSOM-tevékenységhez kapcsolódó támogatási igényeiket. A fogadó nemzet ennek alapján készíti el az RSOM támogatási tervét, amely a HNS rendszerében rendelkezésre álló képességekre épül, beleértve a közlekedési hálózat lehetőségeit.

A műveleti területre történő kitelepülés elveinek és folyamatának bemutatása alapján megállapítható, hogy a fogadó nemzet területén a szövetséges erő áthaladása és alkalmazása szempontjából meghatározó jelentőséggel bír a közlekedési hálózat fejlettsége, hiszen a mozgások az egyes közlekedési alágazatok elemeinek igénybevételével történnek. Itt szükséges azonban megemlíteni, hogy a megerősítő erők magyarországi áthaladása, illetve alkalmazása idején a Magyar Honvédség katonai szervezetei, továbbá a lakosság szintén a rendelkezésre álló hálózatot veszi igénybe. A hálózat fenti igénybevételre történő alkalmassá tétele történhet egyrészlől a katonai követelményeknek megfelelő kialakítással,

¹⁴ Statement of Requirement(s).

illetve olyan kiegészítő képességek biztosításával, amelyek lehetővé teszik a meglévő elemek magasabb szintű katonai igénybevételét.

Az RSOM alapvetően hadművelleti tevékenység, amelynek támogatása érdekében a fogadó nemzet a következőkben bemutatott HNS-rendszert működteti.

A BEFOGADÓ NEMZETI TÁMOGATÁS

A HNS/BNT-tevékenység a 2011. évi CXIII. törvény szerint: „Magyarország, a Honvédség és a honvédelemben részt vevő más szervek által békeidőszakban, rendkívüli állapotban, szükségállapotban, megelőző védelmi helyzetben, terror-veszélyhelyzetben, valamint váratlan támadás esetén a szövetséges fegyveres erőknek vagy más külföldi fegyveres erőknek Magyarország területén tartózkodásuk vagy azon történő átvonulásuk során nyújtott, egyoldalúan vállalt vagy nemzetközi szerződéseken és azok végrehajtási megállapodásain alapuló polgári és katonai támogatás.”¹⁵

A HNS keretében rendelkezésre álló szolgáltatásokat a befogadó nemzet jogrendje, nemzeti érdekei, valamint nemzetgazdasága lehetőségeinek figyelembevételével biztosítják.

A HNS a többnemzeti logisztikai támogatási lehetőségek közé tartozik, amelyek méréselhetik a NATO-műveletek költségeit és hatékonyabb támogatást tesznek lehetővé.

A többnemzeti logisztikai támogatási lehetőségek négy formája:¹⁶

- a NATO érintett szervezetei, illetve a nemzetek között megvalósuló két- vagy többoldalú előzetesen megtervezett kölcsönös támogatás, amely magában foglalja a HNS-t, a műveletek beszállítói támogatását (CSO¹⁷), a kölcsönös támogatási megállapodást (MSA¹⁸) és a nemzeti támogató elemek (NSE¹⁹) közötti együttműködést;
- egy nemzet logisztikai vezető (LLN²⁰) vagy logisztikai szerepkörre szakosodott nemzetként (LRSN²¹) vállalja a többnemzeti katonai erő egésze vagy egy része tekintetében a logisztikai támogatás megszervezését és a szolgáltatások biztosítását;
- egy vagy több nemzet vállalja a többnemzeti katonai erő egésze vagy egy része támogatását a művelet parancsnokának alárendeltségében; ez a támogatási forma a többnemzeti integrált logisztikai (MILU²²) és a többnemzeti integrált egészségügyi szervezetekben (MIMU²³) jelenik meg;
- egy vagy több nemzet vállalja a többnemzeti katonai erő egésze vagy egy része támogatását MILU vagy MIMU létrehozásával.

A NATO-műveletekben részt vevő nemzetek a művelti területen az alábbi lehetőségekre támaszkodhatnak a logisztikai támogatás teljes körű megszervezéséhez:

¹⁵ 290/2011. (XII. 22.) Kormányrendelet a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról. Magyar Közlöny, 2011/157., 38389., 2: para 80. www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/MK11157.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 10. 29.)

¹⁶ AJP-4.9(A) – Allied Joint Doctrine for Modes of Multinational Logistic Support. Edition A Version 1. Brussels, NATO Standardization Agency, February 2013.

¹⁷ Contractor Support to Operations.

¹⁸ Mutual Support Agreement.

¹⁹ National Support Element.

²⁰ Logistics Lead Nation.

²¹ Logistic Role Specialized Nation.

²² Multinational Integrated Logistic Unit.

²³ Multinational Integrated Medical Unit.

- a küldő nemzet saját logisztikai erőforrásai;
- a HNS keretében rendelkezésre álló támogatási lehetőségek;
- többnemzeti logisztikai támogatási lehetőségek.

A műveleti területre történő kitelepülés végrehajtásának gyorsaságát nagymértékben befolyásolja a katonai szervezetek által szállított készletek volumene, amely függ a rendelkezésre álló támogatási lehetőségektől. A kitelepülő nemzetek minél nagyobb mértékben támaszkodhatnak a HNS-rendszerre és a többnemzeti logisztikai támogatási lehetőségekre, annál kisebb mértékben szükséges az ellátási készletek magukkal szállítása a honi területről, vagyis annál gyorsabban hajthatják végre a kitelepülést.

A HNS keretében biztosított szolgáltatások alapja a befogadó nemzet, a küldő nemzetek és a NATO megfelelő szervezetei között létrejött megállapodás, egy úgynevezett egyetértési megállapodás (MOU²⁴).²⁵ Az MOU egy alapvetően jogi és pénzügyi okmány, amely a HNS keretében a befogadó nemzet részéről a NATO-szervezetek és a küldő nemzetek részére nyújtott szolgáltatások igénybevételét szabályozza.

Az MOU alapján igénybe vett szolgáltatásokkal kapcsolatos költségtérítésről és költségmegosztásról szóló megállapodások részleteit – beleértve a költségszámítási módokat – alacsonyabb szintű okmányokban, technikai megállapodásban (TA²⁶) vagy összhaderőnemi végrehajtási megállapodásban (JIA²⁷) rögzítik.

A HNS előrelátó tervezése érdekében a Szövetség a tagállamokkal és a partnernemzetekkel olyan állandó hatályú keretmegállapodás (HNS MOU) kidolgozását szorgalmazza, amely rögzíti a NATO-műveletben részt vevő erőknek a befogadó nemzet területét érintő gyakorlatokkal, műveletekkel kapcsolatos befogadó nemzeti támogatás főbb alapelveit, keretfeltételeit, eljárásait, pénzügyi és jogi rendelkezéseit.

Az általános, állandó hatályú HNS-ről szóló keretmegállapodás célja, hogy lerövidüljön a befogadó nemzet által nyújtott szolgáltatások igénybevételére vonatkozó dokumentum létrehozásának időszükséglete, illetve valamennyi NATO-műveletre alkalmazható legyen a szövetséges és a partnerországok esetében is. A keretmegállapodás nem rendelkezik a befogadó nemzet által biztosítandó szolgáltatások köréről és mértékéről, ezeket részletesen a TA-ban, illetve a JIA-ban rögzítik.

Az általános, állandó hatályú befogadó nemzeti támogatásról szóló keretmegállapodást hazánk az érintett NATO-szervezetekkel aláírta.²⁸

A HNS keretében rendelkezésre álló szolgáltatások és támogatási lehetőségek kulcsfontosságúak a Szövetség keleti határainál a biztonságot növelő intézkedések végrehajtása szempontjából. A műveleti területre történő kitelepülést végrehajtó nemzetek részére a HNS tervezésének alapvető eszköze a képességekatalógus, amely a támogatás funkcionális területei szerint tartalmazza a fogadó nemzet képességeit.

²⁴ Memorandum of Understanding.

²⁵ AJP-4.5 – Allied Joint Doctrine for Host Nation Support. Edition B, Version 1. Brussels, NATO Standardization Agency, March 2013.

²⁶ Technical Agreement.

²⁷ Joint Implementation Agreement.

²⁸ 2016. évi CLI. törvény a Magyarország Kormánya és a Szövetséges Transzformációs Főparancsnok Parancsnoksága, valamint a Szövetséges Erők Európai Legfelsőbb Parancsnoksága között a NATO műveletek, gyakorlatok, és hasonló katonai tevékenységek végrehajtása során befogadó nemzeti támogatás biztosításáról szóló Megállapodás kihirdetéséről. Magyar Közlöny, 2016/203. szám, 81991–82006. www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/MK16203.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 10. 25.)

A következőkben megvizsgálom a HNS honi megszervezésére vonatkozóan az érintett közigazgatási szervek feladatait. A szövetségi együttműködési kötelezettséghez kapcsolódó HNS részletes kormányzati feladatait a kormány határozza meg.²⁹

A honvédelmi miniszter felelős a hatáskörébe utalt HNS-feladatok végrehajtásáért.³⁰ A Honvéd Vezérkar főnökének helyettese hangolja össze a HNS katonai logisztikai követelményeinek és feladatainak meghatározását.³¹ Az egyes központi államigazgatási szervek vezetői feladat- és hatáskörük alapján végzik a HNS-sel kapcsolatos teendőiket.

A HNS részletes kormányzati feladatait az 55/2010. (III. 11.) Kormányrendelet határozza meg.³² A rendelet hatálya kiterjed valamennyi minisztériumra, a megyei, fővárosi és helyi védelmi bizottságokra, a polgármesterekre, illetve a honvédelemben közreműködő szervekre, a gazdasági és anyagi szolgáltatásra kötelezettekre. A kormány tagjai hatáskörük alapján rendeletben intézkednek az ágazati honvédelmi feladatok végrehajtására. A honvédelmi szervezetek HNS-sel kapcsolatos feladatainak végrehajtását tárcaszintű utasítás szabályozza.³³

A fogadó nemzet HNS-feladatai közé tartozik a közlekedési hálózat ágazati elemeinek biztosítása, illetve megfelelő állapotának fenntartása a szövetséges erő kitelepülése végrehajtásához.

Írásom következő részében a hazánkban jelenleg rendelkezésre álló hálózati elemeket mutatom be közlekedési alágazatonként.

A KÖZLEKEDÉSI HÁLÓZAT JELLEMZŐI

A hazai közlekedési hálózat általános jellemzője a főváros-központúság, amelynek története a 19. századig nyúlik vissza. Akkoriban tudatos nemzeti törekvés volt Béccsel szemben egy Budapest-központú hálózat kialakítása az Osztrák–Magyar Monarchia területén.

Az első világháború után a Budapest-központú sugaras hálózatot összekötő átlós elemek a határokon túlra kerültek, ezért az egyközpontú szerkezet fennhatósága tovább növekedett. A két világháború között a közlekedési infrastruktúra fejlesztésére rendelkezésre álló források szűkösek voltak, így a meglévő szerkezet terén nem történt kedvező változás. Itt meg kell azonban említeni, hogy az első és a második világháborút megelőző időkben a katonai szempontú követelmények jobban érvényesültek hálózati fejlesztések tervezésénél és megvalósításánál.

A második világháború utáni és a rendszerváltozás közötti időszak sem hozott áttörést a hálózatszervezés fejlettebb, hatékonyabb rácsos, illetve hálós formái tekintetében. Később az 1990-es évektől megvalósult fejlesztések és korszerűsítések terén már kitűzött célként jelent meg a Budapest-központúság ellensúlyozása. A fejlesztések további iránya az európai, majd később az uniós közlekedési hálózathoz történő csatlakozás volt. A rendszerváltás után megvalósuló hálózatfejlesztések esetében a katonai, védelmi követelményeket meghaladták a gazdaságossági és a közlekedéspolitikai tényezők.

²⁹ Uo. 2: para 81 (1) h)

³⁰ Uo. 3: para 2 (2)

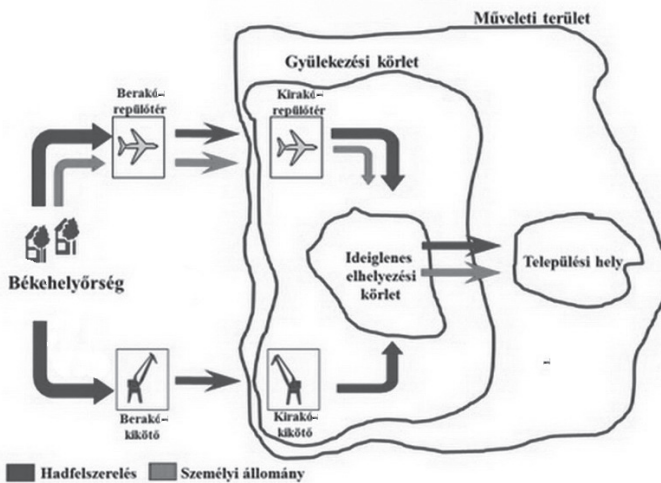
³¹ Uo. 3: para 12 (2) a)

³² 55/2010. (III. 11.) Kormányrendelet a befogadó nemzeti támogatás részletes kormányzati feladatairól. Magyar Közlöny, 2010/34., 10145–10149. www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/MK10034.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 10. 31.)

³³ 61/2014. (IX. 26.) HM utasítás a befogadó nemzeti támogatás ágazati feladatainak előkészítésével és végrehajtásával kapcsolatos feladatokról. Honvédelmi Közlöny, 2014/10., 985–988. www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/13/PDF/2014/10.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 10. 31.)

A közúti közlekedési alágazat

A közúti szállítás és a közúti menet, vagyis a közúti mozgások a hazánkon áthaladó, illetve alkalmazandó szövetséges erő kitelepülése folyamatában a személyi állomány és a hadfelszerelés mozgásában kapnak szerepet. Egyrészt mint azok alapvető eszközeit, másrészt a kombinált szállítási folyamat részeként a küldő nemzet által igénybe vett kirakókikötő, valamint a gyülekezési körletben kijelölt települési hely között alkalmazhatják. A közúthálózat elemei biztosítják az összeköttetést a ki- és belépő közúti határátkelőhelyek, a szövetséges erő által műveleteihez igénybevételre tervezett települési helyek, valamint a közlekedési alágazatok ki- és berakólétesítményei között.

2. ábra Autópálya-fejlesztés Magyarországon³⁴

A szövetséges erő magyarországi áthaladása, illetve alkalmazása szempontjából hazánk teljes közúti forgalmának mintegy 75%-át lebonyolító 31 805 km hosszú országos közúthálózatot vizsgáltam. Az önkormányzati tulajdonú helyi közutak védelmi szempontú vizsgálata nem célja írásomnak. A mintegy 8745 km hosszú fő hálózatat gyorsforgalmi utak (autópályák, autóutak és a csomóponti elemek) és főutak (első- és másodrendű) alkotják. A fő hálózat része az a 2347 km úgynevezett E jelű út, amely a hazánkon áthaladó európai úthálózatot jelenti. A gyorsforgalmi úthálózatot alkotó autópályák és autóutak hossza a csomóponti ágakkal együtt 1804 km, legfontosabb feladatuk a városok minél egyenesebb vonalú összekötése, amelyet a 2. ábra szemléltet. Ennél fogva gazdasági szempontokon túl honvédelmi célból történő igénybevételük is kiemelkedő jelentőségű a szövetséges erő áthaladása tekintetében. A fő hálózat mellett a felszíni formákat jobban követő mellékutak (összekötő és bekötőutak) valósítják meg a kisebb települések összekötését, amely az MH, illetve a szövetséges erő honi alkalmazását támogatja. A korábban említettek alapján a közúthálózat is sugaras kialakítású, a gyorsforgalmi utak alapvetően a főváros felé vezetnek.

³⁴ www.kti.hu/index.php?mact=Album,m5,default,1&m5albumid=366&m5page=3&m5returnid=760#link.pdf
(Letöltés időpontja: 2017. 10. 26.)

A 2. ábra elemzése alapján megállapítható, hogy a jelenleg meglévő gyorsforgalmi elemek alapvetően biztosítják a határátmenetet Ausztria, Szlovákia, Horvátország, Szlovénia, Szerbia, Románia irányába; azonban az északkeleti és a délkeleti országrészek és a szomszédos országok gyorsforgalmi úthálózattal történő összekötése még várat magára.

A szomszédos országokkal történő közvetlen gyorsforgalmi összeköttetés, valamint a sugaras kialakítású hálózat fejlesztése érdekében az alábbi tervezett beruházások várhatók:³⁵

- a jelenleg Vácig kiépült M2-es autótút autópályává történő fejlesztése a Vác–Rétság–Nagyoroszi–Hont útvonalon tervezetten előmozdítja az összeköttetést Szlovákiával, csatlakozva az R3-as autópályához;
- az M4-es autópálya a Budapest–Cegléd–Szolnok–Karcag–Püspökladány–Berettyóújfalu–Nagykerekre tervezett útvonalon Romániával biztosít további összeköttetést;
- az M8-as gyorsforgalmi út Szolnoknál az építés alatt lévő M4-es autópályát fogja összekötni a főváros elkerülésével Szentgotthárdnál a kivitelezés alatt álló S7-es osztrák autópályával;
- az M9-es autótút a sugaras kialakítású gyorsforgalmi úthálózat fejlesztésére tervezett hálózati elem, tervezett nyomvonala a Szombathely–Zalaegerszeg–Nagykanizsa–Kaposvár–Dombóvár–Szekszárd–Szatymaz–Szeged útvonal.

Megállapítható, hogy a gyorsforgalmi utaknak a 2. ábra szerint jelenleg rendelkezésre álló rendszere alapvetően biztosítja hazánk és a szomszédos országok közötti közúti átmenetet, amelyet szintén fő hálózati elemként a főutak hálózata egészít ki. A fent említett, továbbá a 2. ábra szerint tervezetten megvalósuló hálózati elemek tovább bővítik a közúti átmenet lehetőségeit, amelyek előnyösen hatnak a szövetséges erő magyarországi áthaladása, illetve alkalmazása végrehajtására.

A vasúti közlekedési ágazat

A vasúti szállítás a hazánkon áthaladó, illetve alkalmazásra kerülő szövetséges erő kitelepülése folyamatában várhatóan a hadfelszerelés mozgatásának az egyik leginkább alkalmazott ágazata lesz. Egyrészt önállóan is felhasználható a küldő nemzet szerinti berakóállomás és a honi kirakóállomás, illetve a kombinált szállítási folyamat részeként a küldő nemzet által igénybevételre tervezett valamely szomszédos kirakó tengeri kikötő és a magyarországi kirakóállomás között.

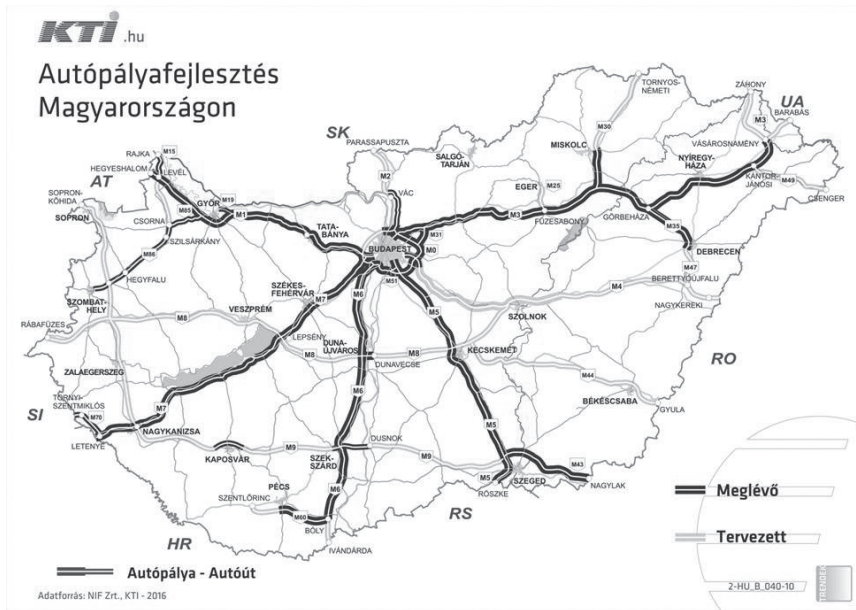
A vasúti hálózathoz tartozó közforgalmú pályák hossza 7273 km, ebből kétvágányú 1207 km, villamosított 2633 km.³⁶

Magyarországon a területre és a népességre vonatkoztatott hálózatsűrűség 85,4 km/1000 km², ami a fejlett európai vasutak átlagának felel meg.³⁷

³⁵ 1486/2014. (VIII. 28.) Kormányhatározat a Nemzeti Közlekedési Infrastruktúra-fejlesztési Stratégiáról. Magyar Közlöny, 2014/117., 12840. www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/MK14117.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 10. 25.)

³⁶ MÁV Zrt. www.mavcsoport.hu/mav/bemutatkozas (Letöltés időpontja: 2017. 10. 24.)

³⁷ Szászi Gábor: A vasúti hálózati infrastruktúrával szemben támasztott újszerű védelmi követelmények kutatása, a továbbfejlesztés feltételrendszerének vizsgálata. Doktori (PHD-) értekezés, 2013. http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2014/szaszi_gabor.pdf. (Letöltés időpontja: 2017. 10. 29.)

3. ábra Magyarország vasúti térképe³⁸

A vasúti átjárhatóság irányonkénti biztosítása az alábbi vonalak igénybevételével valószínűsíthető meg a 3. ábra szerint:

- északnyugat–északkelet fő irány: a Hegyeshalom–Budapest–Hatvan–Miskolc–Sátoraljaújhely, illetve a Miskolc–Hidasnémeti menetvonalon Ausztria és Szlovákia irányába;
- nyugat–északkelet fő irány: a Bajánsenye–Zalaegerszeg–Ukk–Boba–Székesfehérvár–Budapest–Hatvan–Miskolc–Sátoraljaújhely, illetve Miskolc–Hidasnémeti menetvonalon Szlovéniából Szlovákia irányába;
- 1. számú délnyugat–északkelet fő irány: a Murakeresztúr–Székesfehérvár–Budapest–Hatvan–Miskolc–Sátoraljaújhely, illetve Miskolc–Hidasnémeti menetvonalon Horvátországból Szlovákia irányába;
- 2. számú délnyugat–északkelet fő irány: a Gyékényes–Dombóvár–Pusztaszabolcs–Budapest–Hatvan–Miskolc–Sátoraljaújhely, illetve Miskolc–Hidasnémeti menetvonalon Horvátországból Szlovákia irányába;
- az északnyugat–kelet fő irány: a Hegyeshalom–Budapest–Szolnok–Debrecen–Nyíregyháza–Záhony menetvonalon Ausztriából Ukrajna irányába;
- a nyugat–kelet fő irány: a Bajánsenye–Zalaegerszeg–Ukk–Boba–Székesfehérvár–Budapest–Cegléd–Szolnok–Debrecen–Nyíregyháza–Záhony menetvonalon Szlovéniából Ukrajna irányába;
- az északnyugati, nyugati és délnyugati irányok délkeleti irányú átmenete a már korábban ismertetett dunántúli vasútvonalak igénybevételével történhet, Budapesttől a Szolnok–Békéscsaba–Lőkösháza menetvonalon Románia irányába;

³⁸ https://www.google.hu/search?q=magyarorsz%C3%A1g+vas%C3%BAti+t%C3%A9rkép&tbm=isch&source=iu&ictx=1&fir=Oo13xDDwIaldEM%253A%252Ca7yPEAaFt3hUUM%252C_&usg=AFrqEzcVM6ROZ4VWAOCNU2-6yhWz6PdHuA&sa=X&ved=2ahUKewiN6bO_hNvcAhVFP5oKHZy6CH8Q9QEwAHoECAyQBA#imgrc=VHLqjZXUIWKLZM: (Letöltés időpontja: 2017. 10. 27.)

- Budapestről a déli irányba: a Budapest–Cegléd–Szeged–Röszke menetvonalon, és a Budapest–Kunszentmiklós–Tass–Kelebia menetvonalon Szerbia irányába;
- Budapestről az északi irányba: a Budapest–Szob menetvonalon Szlovákia irányába.

A Püspökladány–Biharkeresztes vonal tervezetten megvalósuló villamosítása a Románia irányába történő vasúti átmenet fejlesztését célozza.

Hazánkat a szomszédos országokkal fentiek alapján a kiépített vasúti átmenetek kapcsolják össze. A fővonal hálózat az európai színvonaltól történő lemaradása ellenére alapvetően kielégíti a szövetséges katonai erő magyarországi áthaladásának és alkalmazásának követelményeit. A hálózat alkalmas a vasúti határátkelőhelyek, az igénybevételre tervezett kirakóállomások, valamint a szövetséges erő települési helyei közötti vasúti mozgások lebonyolítására.

A légi közlekedési ágazat

A légi szállítás a hazánkon áthaladó, illetve alkalmazásra kerülő szövetséges erő kitelepülése folyamatában várhatóan a személyi állomány és a művelet sikere szempontjából fontos hadfelszerelés mozgatásában tölthet be kiemelt szerepet. Az ágazatot általában önállóan alkalmazzák a küldő nemzet szerinti berakó-repülőtér és a hazai kirakó-repülőterek között. A honi közúti és vasúti hálózat igénybevételével a kirakó-repülőterek, a szövetséges erő települési helyei közötti összeköttetése megoldható.

A légi szállítás végrehajtására igénybe vehető honi nemzetközi repülőterek:

- Budapest Liszt Ferenc nemzetközi repülőtér;
- Debrecen nemzetközi repülőtér;
- Győr-Pér repülőtér (Győr);
- Hévíz-Balaton nemzetközi repülőtér (Sármellék).

A légi szállítás végrehajtására igénybe vehető honi katonai repülőterek:

- MH 59. Szentgyörgyi Dezső repülőbázis, Kecskemét;
- MH Pápa Bázisrepülőtér;
- MH 86. Szolnok Helikopter Bázis.

A fentebb említett repülőterek alapvetően biztosítják a kitelepülő szövetséges erő személyi állománya és a művelet szempontjából fontos hadfelszerelés fogadását. A magyar légtér, valamint a polgári és a katonai repülőterek igénybevételéhez a Légiforgalmi Tájékoztató kiadvány, illetve ennek magyar katonai változata ad információt. Fontos megemlíteni, hogy amennyiben a szövetséges erő a kitelepülést nem állami légi járművel, hanem polgári légitársaság bevonásával hazai katonai repülőtér igénybevételével tervezi végrehajtani, ahhoz a vonatkozó jogszabály értelmében az MH ÖHP³⁹ parancsnokának hozzájárulása szükséges. A szövetséges tagállamok állami légi járművei honi katonai repülőtéren tervezett leszállásához a fenti hozzájárulás nem szükséges, elegendő a repülési terv és a repülőtér-használati engedély megfelelő benyújtása.

A belvízi közlekedési ágazat

A hazánkon áthaladó, illetve alkalmazásra kerülő szövetséges erő a belvízi közlekedési ágazatot lehetőségei alapján önállóan, a hadfelszerelés szállítására veheti igénybe a kitelepülés folyamatában, a küldő nemzet szerinti berakókikötő és a honi kirakókikötő között.

³⁹ Magyar Honvédség Összhaderőnemi Parancsnokság.

A belvízi szállítás legnagyobb előnyei a többi – elsősorban a közúti és a vasúti – alágazattal szemben a költséghatékonyság, a nagy tömegű és nagy terjedelmű áruk, valamint a veszélyes anyagok szállításának szabadabb lehetőségei. Az előnyök mellett jelentkező hátrányok a lassúság és a nagyobb mértékű kiszolgáltatottság a természeti adottságoknak és a meteorológia tényezőknél (csapadékviszonyok, fagymentes napok száma). Magyarország belvízi szállításra alkalmas vízi útjainak hossza mintegy 1600 km, amelyből 53%-a a Duna, 47%-a pedig a Tisza vízgyűjtő területéhez tartozik.

Az eddigi katonai közlekedési tapasztalataim alapján a belvízi alágazat a hazánkon például gyakorlat végrehajtása céljából áthaladó, illetve ide érkező szövetséges erő mozgása megszervezésében nem játszott kiemelt szerepet, valószínűsíthetően a fentebb említett hátrányok alapján. Ennek némileg ellentmondani látszik, hogy a német haderő kijelölt katonai szervezetei a NATO 2015-ben hazánkban levezetett *Capable Logistician* gyakorlatára a hadfelszerelést belvízi hajókkal szállították ki és vissza a Győr-Gönyű kikötő igénybevételével.

A Duna–Majna–Rajna-csatorna a hozzá közvetlenül kapcsolódó folyókkal Európa legjelentősebb belvíziút-rendszere, ezáltal a Duna hazai szakasza meghatározó része az Európán áthaladó vízi útnak. A közelmúltban végrehajtott dunai fejlesztésekkel a Győr-Gönyű, Budapest-Csepel, Dunaújváros és Baja kikötők váltak meghatározóvá a belvízi szállítások lebonyolításában.

A Tisza – bár négy országon halad át – nem tölt be a fentihez hasonló összekötő funkciót, ezért nincs igazi szerepe a hazai és a nemzetközi belvízi áruszállításban.

Az alágazat igénybevétele eddig nem volt számottevő, de lehetőségei alapján a jövőben mindenképpen figyelembe kell venni a szövetséges erő magyarországi áthaladása, illetve alkalmazása idején a vasúti és a közúti alágazat kapacitásának kiegészítése érdekében.

ÖSSZEGZÉS ÉS KÖVETKEZTETÉSEK

Az ukrajnai válság hatására a NATO keleti szárnyán jelentkező biztonsági kockázatra a Szövetségnek megfelelő választ kellett találnia a térség tagországainak megnyugtatása érdekében. A közelmúlt csúcstalálkozóin az állam- és kormányfők által megtárgyalt egyik legfontosabb napirendi pont a biztonságot erősítő katonai intézkedések bevezetése volt. Ennek egyik központi eleme a különböző készenléti idejű NRF-szervezeteknek az elérni kívánt biztonság igényéhez alakított fokozatos, de gyors telepítése a térségbe. A szövetséges erő művelési területre történő átcsoportosítása folyamatában hazánk egyrészt tranzit-, illetve a kitelepüléssel érintett ország szerepében vesz részt, amikor a katonai erő alkalmazása a területén, illetve területéről történik.

A hazánkon történő áthaladás és alkalmazás – mint a közlekedési hálózattal szemben különböző, eltérő igényeket támasztó tevékenységek – szempontjából a közlekedési hálózat képességeinek elemzése nem képezte jelen írásom célját. Arról azonban meg vagyok győződve, hogy a közlekedési hálózatra a mindennapos igénybevételnél jóval nagyobb teher hárul, amelyhez hozzá kell még számítani az MH katonai szervezetei, illetve a polgári lakosság részéről jelentkező terhelést.

A szövetséges erő művelési területre történő kitelepülése elveinek és folyamatának bemutatásával rámutattam a közlekedési hálózat RSOM-szerepének fontosságára, amely a HNS rendszerében támogatja a tevékenységet. A fogadó nemzet részéről nyújtott HNS-szolgáltatások nagymértékben csökkenthetik a kitelepülő nemzetek által honi területéről szállított ellátási anyagok mennyiségét, ami az átcsoportosítás folyamatát gyorsítja. A HNS esetében úgy ítélem meg, hogy a különböző szintű hazai szabályzók kellő mértékben hatá-

rozzák meg a közigazgatási és az önkormányzati szervek feladatait. A kitelepülés támogatása tekintetében meghatározónak tartom a Magyarország és a NATO között létrejött általános, állandó hatályú HNS-keretmegállapodást, mert az lerövidíti a szolgáltatások biztosításának időszükségletét.

Megítélésem szerint a honi közlekedési hálózat valamennyi alágazat tekintetében alapvetően biztosítja a szövetséges erő áthaladását, illetve alkalmazását. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a történelmi gyökerű, fővárosközpontú hálózati struktúra gyűrűs rendszerre történő fokozatos átalakítása előnyösen hat a mozgások megszervezésére. A hálózat ilyen irányú fejlesztésének egyik jó példája a Budapestet már részben körülölelő M0-s körgyűrű.

A Nemzeti Közlekedési Infrastruktúra-fejlesztési Stratégiában meghatározott közép- és hosszú távú célok megvalósulásával tovább fejlődik a szomszédos országokkal történő gyorsforgalmi és vasúti összeköttetés.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1486/2014. (VIII. 28.) Kormányhatározat a Nemzeti Közlekedési Infrastruktúra-fejlesztési Stratégiáról. Magyar Közlöny, 2014/117., 12840. www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/MK14117.pdf
2011. évi CXIII. Törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről. Magyar Közlöny, 2011/89., 25637–25668. www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/mk11089.pdf
2016. évi CLI. törvény a Magyarország Kormánya és a Szövetséges Transzformációs Főparancsnok Parancsnoksága, valamint a Szövetséges Erők Európai Legfelsőbb Parancsnoksága között a NATO műveletek, gyakorlatok, és hasonló katonai tevékenységek végrehajtása során befogadó nemzeti támogatás biztosításáról szóló Megállapodás kihirdetéséről. Magyar Közlöny, 2016/203. szám, 81991–82006. www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/MK16203.pdf
- 290/2011. (XII. 22.) Kormányrendelet a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról. Magyar Közlöny, 2011/157., 38389. www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/MK11157.pdf
- 55/2010. (III. 11.) Kormányrendelet a befogadó nemzeti támogatás részletes kormányzati feladatairól. Magyar Közlöny, 2010/34., 10145–10149. www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/MK10034.pdf
- 61/2014. (IX. 26.) HM utasítás a befogadó nemzeti támogatás ágazati feladatainak előkészítésével és végrehajtásával kapcsolatos feladatokról. Honvédelmi Közlöny, 2014/10., 985–988. www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/13/PDF/2014/10.pdf
- AJP-3.13. Allied Joint Doctrine for the Deployment of Forces. Brussels: NATO Standardization Agency, June 2008.
- AJP-4.4 Allied Joint Movement And Transportation Doctrine. Edition B, Version 1. Brussels, NATO Standardization Agency, May 2013.
- AJP-4.5 Allied Joint Doctrine for Host Nation Support. Edition B, Version 1. Brussels, NATO Standardization Agency, March 2013.
- AJP-4.9(A) Allied Joint Doctrine for Modes of Multinational Logistic Support. Edition A Version 1. Brussels, NATO Standardization Agency, February 2013.
- Báthy Sándor: *Az ország területe védelmi célú logisztikai előkészítése, különös tekintettel a közlekedési hálózatra*. Hadtudományi Tájékoztató, 2002/3.

Dr. Horváth Attila: *Adalékok a magyar közlekedésügy és honvédelem XX. századi kapcsolatrendszerének tanulmányozásához*. Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények, 2005/9.

Szászi Gábor: *A nemzeti közlekedési infrastruktúra – a fejlesztési stratégiában meghatározott fejlesztési célok katonai aspektusai*. Katonai Logisztika, 2016/különszám.http://epa.oszk.hu/02700/02735/00083/pdf/EPA02735_katonai_logisztika_2016_ksz_462-482.pdf

Szászi Gábor: *A vasúti hálózati infrastruktúrával szemben támasztott újszerű védelmi követelmények kutatása, a továbbfejlesztés feltételrendszerének vizsgálata*. Doktori (PHD-) értekezés, 2013. http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2014/szaszi_gabor.pdf.

Tóth Bálint – Helmeczi Gusztáv: *Védelmi követelmények a gazdasági és közlekedési minisztérium közlekedési szakterületén*. Katonai logisztika, 2006/2. http://epa.oszk.hu/02700/02735/00058/pdf/EPA02735_katonai_logisztika_2006_2_037-055.pdf

www.kti.hu/index.php?mact=Album,m5,default,1&m5albumid=366&m5page=3&m5returnid=760#link.pdf

www.mavcsoport.hu/mav/bemutatkozas

Terék Tamás alezredes:

LŐSZERTÁROLÁS A MAGYAR KIRÁLYI HONVÉDSÉGBEN A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT, A MAI HAZAI SZABÁLYOZÁS TÜKRÉBEN

ÖSSZEFOGLALÓ: A publikáció a két világháború közötti lőszertárolás metódusát, részfeladatit veszi górcső alá, az F-103 számú szakutasítás¹ feldolgozásával. Kitér a lőszer korabeli tárolási, kezelési aspektusaira, így például a zsákmányolt lőszer kezelésére, a különféle vizsgálati módszerekre, szállítási, raktározási módokra. Összeveti, párhuzamba állítja a tárgyalt korszak és napjaink lőszertechnikai fogásainak módozatait, előírásait, vizsgálja az eltéréseket és az azonosságokat.

KULCSSZAVAK: lőszer, lövész, kémpróba, tűzszerész, vizsgálat, tárolás

A tűzfegyverek harctéri alkalmazását követően az általuk alkalmazott lőszer is folyamatosan fejlődtek. Az egyszerű, tömör ágyúgolyót hamarosan követte a különböző töltettel szerelt lövedékek megjelenése, például gyantás gyújtólövedék, füstös lőporos robbanólövedék stb. A 19. században a lőszer terén bekövetkezett minőségi ugrás (különböző robbanókeverékek, a gyér füstű lőpor megjelenése) megkövetelte a rájuk vonatkozó biztonságos tárolási metódusok kialakítását.

Nyilvánvaló, hogy az ilyen anyagokkal szerelt lőszer kezelése nem a legveszélytelenebb feladat. Nem meglepő, hogy minden hadseregben, közel egy időben kialakultak a lőszerre vonatkozó tárolási, megóvási és a biztonságos kezelést szolgáló szabályok. Nem történt ez másképp hazánkban sem.

Írásom ennek a fejlődésnek egy szakaszát mutatja be a Magyar Királyság Honvédség két világháború közötti lőszertárolási elvein, gyakorlati megvalósításán keresztül. A kor különös jellegzetessége volt, hogy az akkori magyar haderő a vesztes első világháború utáni kaotikus és megrendítő állapotban nem rendelkezett számottevő mennyiségű és minőségű hadfelszereléssel, így lőszerrel sem. Az anyagi készletek szűkös rendelkezésre állása miatt mindent, ami használható vagy javítható volt, rendszerben tartottak. Érthető, hogy a honvédség a lőszerknél is ezt az elvet alkalmazta: a talált, zsákmányolt lőszerkeket is beillesztették a saját készletekbe. A fentiek értelmében nincs semmi különös abban, hogy a korabeli szabályozás is nagy figyelmet szentelt az ilyen módon rendszerbe került lőszerkeknél.

A kockázat, mint minden ismeretlen állapotú harcanyag esetében, igen magas volt. Akkoriban nem álltak rendelkezésre komoly technológiák, laboratóriumok. A lőszer általános, külső megvizsgálásából vontak le későbbi felhasználhatóságukra vonatkozó következtetéseket.

A lőszerkeknél és egyéb harcanyagokkal végzett munkák tervezése, szervezése és végrehajtása során igen fontos az elődök szabályzórendszerét megismerni, azokat össze-

¹ F-103. Utasítás a lövész, robbanóanyagok, lőporok és gyújtószerkezetek kezelésére, raktározására és megvizsgálására stb. Közreadta a Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium, 1924. évi utánnomtatás, Pallas Nyomda, Budapest, 1924.

vetni a mai szabályozással, illetve egyes elemeinek adaptációs lehetőségeit megvizsgálni. A kutatómunkát színesíti, hogy a két világháború között a katonai utasításokat főleg német szabályzatokra alapozták, 1945 után – különösen 1955-től, a Varsói Szerződés Szervezetében levő tagságunk miatt – viszont a szovjet szabályzatokban foglaltak voltak az irányadók. A jelenleg érvényes, a témához köthető utasítások, szakutasítások (Mű/213,² Mű/239,³ Tüfe/150⁴ és Tüfe/322⁵) szintén ezek közé tartoznak.

Írásom alapvetően a Magyar Királyi Honvédség 1924-es, F-103 számú szabályzata („Utasítás a lőszer, robbanóanyagok, lőporok és gyújtószerkezetek kezelésére, raktárolására és megvizsgálására stb.”) elemzésére épül (a továbbiakban *Utasítás*). Ezen belül is elsődlegesen a tüzérségi lőszerkezetek kezelését, tárolását vizsgálom a mai szabályozásunk, az 1981-ben kiadott Tüfe/150 (Szakutasítás a lőszerraktárak és bázisok részére⁶ – a továbbiakban *Szakutasítás*) tükrében. Az Utasításban foglaltak más mai szabályzókhoz történő kapcsolódásait is – ha érintőlegesen is – egyekszem bemutatni.

Az Utasítás a bevezetésben kihangsúlyozza a tárolási alapelvek jelentőségét, és hivatkozik más, a mellékletekben részben bemutatott egyéb szabályzatokra, melyek részletesebben taglalják az egyes tárolással kapcsolatos alapvetéseket. Ilyenek például:

- 3. melléklet. „Utasítás a tüzérség készleteinek raktárolására és karbantartására” – kivonat az F-29 szolgálati könyvből;⁷
- 4. melléklet. „Raktárak és laboratóriumok biztonsági körlete” – kivonat a német G-61-64 szolgálati könyvből;⁸
- 12. melléklet. „Utasítás a robbanóanyagoknak járművekben és máhásállatokon való szállítására – kivonat az F-19 szolgálati könyvből;⁹
- 13. melléklet. „Katonai szállítások” – kivonat az E-10 szolgálati könyvből;¹⁰
- 14. melléklet. „Robbantási utasítások” – kivonat a G-61-57 német szolgálati könyvből¹¹ (különös tekintettel a fel nem robbant lőszerkezetek megsemmisítésére).

A tárolás feladatait az Utasítás abból a közelítésből taglalja, hogy milyen megelőző vizsgálatokat kell végrehajtani a betárolás előtt. Kitér a különféle kategóriák specifikumaira, pl. zsákmányolt lőszerkezetek, harctéren visszamaradt lőszerkezetek stb. Ezen feladatok alapos végrehajtása érdekében megfogalmazza a lőszerkezetek kezelésének egyik nagyon lényeges alapfeladatát: az osztályozást. Abban az időben a harctérről és egyéb helyről begyűjtött lőszerkezetek kezelése volt az egyik legfrekvenciáltabb feladat. A pontosan meghatározott állapotfelmérés a későbbi raktárműködtetés egyik alapja volt.

A két világháború közötti időszakban az anyagi készletek korlátozottak voltak, a kezdetlegesebb gyártástechnológia és a lőszerkezetek állomány alacsony iskolázottsága miatt a harctérről begyűjtött lőszerkezetek megőrzése és állagmegóvása kiemelt fontosságú volt.

² Mű/213. Robbantási utasítás. Honvédelmi Minisztérium, Budapest, 1971.

³ Mű/239. Műszaki felszerelések tárolási szakutasítása. Honvédelmi Minisztérium, Budapest, 1977.

⁴ Tüfe/150. Szakutasítás a lőszerraktárak és bázisok részére. Honvédelmi Minisztérium, Budapest, 1981.

⁵ Tüfe/322. Biztonsági rendszabályok a lőszerkezetekkel végzett munkáknál. Honvédelmi Minisztérium, Budapest, 1979.

⁶ Tüfe/150.

⁷ F-103: i. m. 65–72.

⁸ Uo. 73–76.

⁹ Uo. 169–174.

¹⁰ Uo. 175–179.

¹¹ Uo. 181–204.

Az osztályozás lényege tehát nemcsak az aktuálisan megvizsgált lőszer miatt volt fontos, hanem a tárolásbiztonság és a tárolt készletek megóvása miatt is.

„Ha nagyobb mennyiségű nem szállításbiztos és raktárbiztosnak minősített lövészerről vagy kisebb, könnyen hozzáférhető mennyiségről van szó, ezeknek megsemmisítése előtt a vizsgálat eredményét, a hely és a helyes elnevezés és darabszám megjelölésével a Honvédelmi miniszter úrnak be kell jelenteni. Utóbbi a szükséghez képest egy szakbizottságot rendel ki, melynek döntenie kell afölött is, hogy a lövészert egészében, vagy annak melyik részét kell az elszállítás és a további használatbavétel előtt szállításra alkalmassá tenni” – hangsúlyozza az Utasítás.¹²

A fentiekből látható, milyen nagy jelentősége volt a megőrzésnek. A szakállomány, bár háborús és tárolási kezelési tapasztalattal bírt, de előképzettsége nem volt elegendő a döntéshozatalhoz. A szabályzat a következőképpen fogalmaz: „Magát a vizsgálatot a legnagyobb lelkiismeretességgel párosult tökéletes szaktudással kell végezni, ehhez csakis ily munkákra képzett *tűzszerészeket* szabad alkalmazni.”¹³

A biztonságos munkavégzés és feladat-végrehajtás alátámasztásaként a szakemberek bevetése bár szükséges volt, de a képzett tűzszerészek alacsony számú rendelkezésre állása, valamint a képzettség szintje indokolta a miniszteri szintű kijelölést és feladatmeghatározást.

A miniszter által kijelölt bizottság tűzszerészei által végzett vizsgálatokra nagy hangsúlyt fektetett a szabályzatszerkesztő.

„A megvizsgálás tehát arra terjedjen ki, hogy a lövész nem rongálódott-e meg, szállítás- vagy raktárbiztos és teljesen használható állapotban van-e.

Megvizsgáláshoz a lövészert részlegekre kell osztani, úgy, hogy egy-egy részleg lehetőleg egyminőségű lövészerről álljon, hogy feltételezhető legyen, hogy azok szállításuk és raktárolásuk alkalmából egyformán vétettek igénybe.

A megvizsgálendő lövész nagy mennyiségére való tekintettel, többnyire csak a különböző rakások és sorokból veendő kémpróbák vizsgálatára terjedjen ki.

Kémpróba céljából kiválasztott darabok mennyisége aszerint változik, hogy a kérdéses lövészerrészlegről mennyiben ismeretes, hogy az szállítása, illetve rakodása alatt stb. többet vagy kevesebbet szenvedett-e.”¹⁴

Természetesen kémpróba alatt nem a napjainkban laboratóriumi körülmények közti vizsgálatok értendők, pusztán a szakemberek által végrehajtható helyszíni szemlék és elemi próbák.

Megkülönböztették a különféle tárolási körülmények között elhelyezett harcanyagok vizsgálati metódusát. Amint az alábbi idézetből kiderül, az nem sokban különbözik napjaink eljárási rendjétől.

„Oly lövészerrészlegekből, melyek még nem voltak a csapatoknak kiadva – hanem a gyűjtőállomásokon, a hadtápkörlet, illetve mögöttes országgrész raktáiraiban tároltattak –, melyektől kétségtelenül ismert, hogy azok rendkívüli rázkódtatásnak nem voltak kitéve, raktárolásuk ideje alatt nem szenvedtek, melyek málházóeszközeinek külseje nincs megromlva és nem penészes, rozsdás vagy oxidált, elégséges a részletes megvizsgálás céljából kisebb mennyiséget kémpróba gyanánt kiválasztani.”¹⁵

¹² Uo. 6–7.

¹³ Uo. 7.

¹⁴ Uo. 4.

¹⁵ Uo. 4.

„A megvizsgálandó részleg nagyságához mérten és az említett fennforgó körülmények esetében elegendő lesz, a részleg 1–3%-át részletesen megvizsgálni.”¹⁶

Napjainkban a központi tárolókban elhelyezett harcanyagok esetében (kivéve a nem légcserementes csomagolású lövészfegyvertöltényeket és kézigránátokat, ahol az átvétel minden esetben 100%-os) lényegében a fenti százalékban végrehajtott átadás-átvételi mennyiséget, illetve vizsgálati mennyiséget követjük. Az alakulatoktól beszállított lőszerkészletek átvétele alapvetően 100%-os megvizsgálással történik. Ezt a Tüfe/150 Szakutatisítás a lőszerraktárak és bázisok részére című szolgálati könyv V. fejezete tartalmazza.¹⁷

Az Utasítás az általános alapelvek meghatározását követően az egyes alkatelemekkel, lőszerfajtákkal foglalkozik.

A tárolandó anyagok vonatkozásában a szabályzat részletesen taglalja és leírja a különféle lőszereket és lőszer-alkotóelemeket, azok vizsgálatának alapelveit – korabeli szóhasználattal – az alábbiak szerint:

I. Éleslövedékek

II. Hüvelytöltények, zacskós töltények

III. Lőporok

IV. Világító-, jelző- és gyújtólövész

V. Gyutacsok (Brandeln)

VI. Repülőejtő-lőszer. „A repülőlövőszernek megvizsgálása az éles lövedéklövész alapelvei szerint történjék”

VII. Fegyverlövész

Az éleslövedékek esetében az általános tudnivalókat követően az egyes típusokra tér ki a szabályzat. „*Srapnelok, Granátsrapnelok, Granátok.*”

A fenti felosztás a kor szellemének megfelelt bár, de a technika fejlődésével, a hadiipar lőszerfejlesztései következtében már a második világháborút követően is a fenti kategóriák finomítása vált szükségessé. Példaképpen: az 1. pontban szereplő Éleslövedékek meghatározás a különféle tüzéségi és egyéb célú lövedékek fejlesztésével további tagolást igényelt, mint például repesz, repesz-romboló, páncéltörő, kumulatív stb.

Az Utasítás a fenti témakörökben végigvezeti a felhasználót az egyes vizsgálati pontokon. Az *1. melléklet – Segédlet a lövész, lövő-, robbantó- és gyújtószer raktárolására és időszaki megvizsgálására*¹⁸ – meghatározza a lőszer, alkatelemek állapotfelmérési alpontjait, segítséget nyújt a vizsgálatok végrehajtására.

Ez a szakfeladat napjainkban is tárolási alaptevékenység, amit a Tüfe/150 VI. és VII. fejezet szabályoz. Az évente tervezendő és végrehajtható műszakiállapot-ellenőrzés a lőszer felhasználhatóságának, illetve velük végzett további munkák alapja, szerves része a raktár éves szakmai tevékenységének. Ez – mint ahogy akkoriban is – a külső szemrevételezést, a lőszer konzerválása épségének, a csomagolóeszközök állapotának felülvizsgálatát jelenti.

Amennyiben a műszaki állapot felmérése vagy a műszaki felülvizsgálat további laboratóriumi vizsgálatokat tett szükségessé – például robbanóanyag-kiválás, olajos folyás, robbanóanyagra, lőporra utaló felületi korrózió –, az Utasítás nagy részletességgel taglalja a további teendőket.

¹⁶ Uo. 5.

¹⁷ Tüfe/150: i. m. 87–90.

¹⁸ F-103. 35.

„A robbantószerkeszletek időszaki megvizsgálásának a célja, a robbanóanyagok állapotát biztonsági és robbantótechnikai szempontból megállapítani azért, hogy önbomlás következtében beálló robbanások megakadályoztassanak és a már hasznavehetetlen készítmények használatból kizárassanak” – fogalmaz a dokumentum.¹⁹

A szabályzat nagy hangsúlyt fektet a vegyi stabilitás kérdésére. Az alábbiakban kihangsúlyozza az esetlegesen kialakuló vegyi folyamatok során kicsapódó anyagok, kipárolgó gázok, gázok jelentőségét, és tiltást fogalmaz meg.

„Különböző robbanóanyagokat – akár laza formában, töltényekben vagy dobozokban egyáltalán nem szabad ugyanegy tartóban elhelyezni: épp úgy tilos a csomagolóeszközök kölcsönös használatba vétele is.”²⁰

Összevetve a ma használatos szabályzatainkkal megállapíthatjuk, hogy az alapelvek nem térnek el. Szigorúan szabályozza ezt napjainkban is a Tüfe/150 VI. fejezete, mely szerint: „Az intézetnél a lőszert jó állapotban lévő, rendszeresített csomagolóeszközeiben kell tárolni.”²¹

Szintén szoros párhuzam vonható napjaink szabályzatban meghatározott tárolási alapelveivel a raktárhelyiségekbe történő betárolás kérdésében. A Tüfe/150 VI. fejezete (Lőszerek tárolása) a 325. ponttól a 416. pontig részletesen meghatározza a raktáráépület kialakítását, berendezését, a lőszertárolás módozatait az egyes lőszertípusoknak megfelelően. Külön kitér a klimatikus viszonyokra a 407–416. pontokban.

Ezen pontokat érdemes összevetni az Utasítás 8. mellékletében szereplő előírásokkal: „Hőmérséklet emelkedésével, a vegyi folyamat – tehát a felbomlás is – gyorsabban megy végbe, ezért a meleg idő beálltával igyekezni kell az összes lövészeres cikket, lőporokat, robbantó és gyújtószereket lehetőleg hűvös helyen (30 fok C-on alul) raktárolni. (A raktárak világos színre festve, jól szellőztethetők legyenek, valamint az egyes rakások között légtörmények hagyandók.)”²²

A 8. melléklet konkrét eljárásokat határoz meg robbanóanyagok, gyújtószerek és lőporok vizsgálatára: „Ha a megvizsgált robbanóanyag hasznavehetetlennek bizonyul, úgy a készletből el kell távolítani és a Honvédelmi minister úr utasítása szerint kell eljárni.”²³

A készletek frissítése nemcsak gazdaságossági és logisztikai feladat, hanem biztonságtechnikai alapelv, melynek lényege a lehető legjobb állapotú, „legfiatalabb” harcanyagok készleten tartása a hosszú távú hadrafoghatóság biztosítása érdekében, egyúttal elkerülve az állapotromlást. Ezt a szabályzat az alábbiak szerint fogalmazza meg. „A robbantó- és gyújtószereket tehát mindenkor csakis zárt eredeti csomagolásban, sohasem nyitott tartályokban, szárazon őrizzük meg és előbb mindig a régebbi készleteket használjuk fel.”²⁴

A lőszerrel és lőszer alkatelemekkel központi lőszerraktárban folytatott munkálatok egyik legalapvetőbb része a tárolás. Az Utasítás 2. melléklet (Határozványok a lőpor, robbantó- és gyújtószerek és lőszer raktárolására lőporos és lőszeres raktárakban) szerint: „A robbanékony (tűzveszélyes) anyagcikk, amennyiben a helyi viszonyok és a csapatok vagy megerősített helyek hadikészültsége megengedi, csoportokban elkülönítve – lehetőleg külön raktárakban – raktárolandók.”²⁵ A tárolási alapelvek között kiemelkedő helyen

¹⁹ Uo. 37.

²⁰ Uo. 38.

²¹ Tüfe/150: i. m. 106.

²² F-103: i. m. 38.

²³ Uo. 41.

²⁴ Uo. 44.

²⁵ Uo. 62–63.

szerepel a különféle gyártmányok együtt-tárolhatósági szempontok szerinti elhelyezése. A melléklet 11 pontja (a–j pontokon keresztül) határozza meg a fenti kategóriákba tartozó anyagok tárolási alapelveit.

A tűzvédelmi előírásokkal kapcsolatos előírásokat egy másik szabályzatra hivatkozva külön, a 3. mellékletben foglalja össze a szakkönyv, Utasítás a tűzvédelmi eszközök tárolására és karbantartására (Kivonat az F-29. szolg. könyvből) címmel.²⁶ A melléklet kivonatos formában tartalmazza a lőszerraktárakban lőszerrel végzett munkák során betartandó biztonsági előírásokat. Mai szemmel tekintve az éjszakai munkavégzést, a munkafeltételek biztosítottóságát és rendelkezésre állását, érdekesnek tűnnek az alábbi előírások (akkoriban az éjszakai és rossz időjárási viszonyok közötti munkavégzés rendkívüli körülmények közötti munkavégzésnek minősült).

„Éjjeli munkákat lehetőleg kerüljük, csak biztonsági lámpákat használjunk, melyek jószágáról használatba vételük előtt meg kell győződni. A lámpákat a munkahelyiségben meggyújtani tilos.

Égiháború alkalmával a munkát be kell szüntetni, a raktáron kívül levő lőport a raktárba kell behordani, az összes ablakok és ajtók becsukandók, a munkások pedig a raktáraktól megfelelő távolságban várják be míg a zivatar elvonul s a veszélytől már tartani nem kell.”²⁷

Ma a lőszerrel végzett munkák biztonsági előírásait aprólékosan szabályozza a Tüfe/322 (Biztonsági rendszabályok a lőszerrel végzett munkáknál című) szolgálati könyv.

Raktár neve	Raktár		1.	2.
	szabványos befogadóképessége		osztályú épületek számára	
			m	
Lőporos raktár és robbantószer-raktár	100 kg-ig	lőpor és robbantószer	100	100
	100 kg–1000 kg-ig		200	300
	1000 kg–3000 kg-ig		300	500
	3000 kg-on felül		400	750
Lövedékraktár	korlátozás nélkül		200	400
Fegyverlővőszer-raktár			50	50

1. ábra Raktárak biztonsági körlete sík, nyitott terepen²⁸

A lőszer és robbanóanyagok tárolására szolgáló raktárépületek valamint laboratóriumok közötti biztonsági távolságok meghatározása akkoriban is hangsúlyos volt. A rendelkezéseket a 4. mellékletben, Raktárak és laboratóriumok biztonsági körlete (német G-61-41 szolg. könyvhöz kivonat) címmel foglalja össze.²⁹ A szomszédos épületeket két csoportba osztja, úgymint:

²⁶ Uo. 65–72.

²⁷ Uo. 72.

²⁸ Uo. 76.

²⁹ Uo. 73–76.

- 1. osztály: „Tűzhelynélküli épületek, csak átmenetileg lakottak, kevéssé használt utak és műutak, telepek (gyárak, művek), melyek nem közvetlen termelésre szolgálnak.”³⁰
- 2. osztály: Összes épületek, vasutak, utak és műutak melyekre való tekintettel egy bekövetkező szerencsétlenség nagy kiterjedésűvé válna.”³¹

A raktárak „biztonsági körletét” sík, nyitott terepen, az alábbi táblázatban határozza meg.

A táblázatban foglaltakon kívül külön rendelkezik arról, hogy „oly laboratóriumoktól, hol robbanóanyagot dolgoznak fel, az összes 1. osztályú épületek legkevesebb 200 m.-re, 2. osztályúak 300 m.-re legyenek”.³²

A XX. század második felében előtérbe helyeződött a biztonság növelése, ennek érdekében védműveket (védősáncokat) alakítottak ki, melyek eredményeképpen a biztonsági távolságok lecsökkenthetők. A biztonsági távolságok meghatározása fontos kérdés napjainkban is, ezt a Tüfe/150 1. és 7. melléklete szigorúan szabályozza.

A tűzfegyverek megjelenése óta mindig kiemelt figyelmet fordítottak a robbanásos balesetek megelőzésére, elhárítására, illetve azok bekövetkezése esetén a károk csökkentésére, a következmények felszámolására. Ezt szolgálja a biztonsági előírások foganatosítása, az állomány felkészítése, kiképzése, rendszeres gyakoroltatása annak érdekében, hogy az esetlegesen bekövetkező káresemény során öntevékeny magatartást tanúsítson.

A fenti gondolatokat az Utasítás 5. melléklete (Biztonsági intézkedések lőszerrobbanásból származó balesetek elkerülése érdekében³³) az alábbiak szerint fogalmazza meg: „Gondatlan és felületes kezelésből, továbbá érzékeny lőszernek hőgyülemelés vagy nedvesség folytán bekövetkezett felbomlásból származó balesetek csak úgy kerülhetők el, ha minden egyes tényezőnek – így az ellenőrzőközegek, tűzérparancsnokságok, tűzér és mérnökkari előadók, lőszerüzemi vezetőségek – következetes együttműködésére számíthatunk. Ennélfogva szükséges, hogy veszély esetén minden egyes közeg, parancsra nem várva, saját hatáskörében a helyzethez képest haladéktalanul intézkedjék, illetőleg – ha rögtöni személyes segélynyújtás lehetetlen – az illetékes közegek sürgős beavatkozását azonnal kieszközölje.”³⁴

Az Utasítás érdekes adatokat, megfigyelésekre alapozott konkrét információkat is közöl.

„Tudományos hővezetési mérések adatai is óvatosságra intenek érzékeny lőszer kezelésénél, mert e mérések szerint pl. naphosszat a nyári napsugárzásnak kitett 45 cm vastag téglafal belső oldalán a hőkisugárzás csak éjjeli 2 órakor éri el maximumát.”³⁵

„Már meglévő épületek hőbehatás ellen való védelmére rendszerint meg fognak felelni következő intézkedések:

Kátránypapír-tetőfedés világosszínű mázolás és sötét színre festett kerítés az épület körül; lehetőleg hasznos fajtájú kúszónövények tenyésztése a faltól 10 cm-re elhelyezett rácszat alkalmazásával, a napnak leginkább kitett (déli, nyugati, délnyugati) és a mellett túl vékony falak mentén.”³⁶

A fenti kérdéskört ma a Magyar Honvédségben a Tüfe/322 teljes egészében leszabályozza, valamint a Tüfe/150 VI., X. és XII. fejezetei tárgyalják. Érdekes, hogy a természetes

³⁰ Uo. 75.

³¹ Uo. 75.

³² Uo. 76.

³³ Uo. 77–92. A cím alatt az alábbi megjegyzéssel: A lőszerellátás valamennyi közegének „ideiglenes utasítása”-ként szolgál.

³⁴ Uo. 79.

³⁵ Uo. 81.

³⁶ Uo. 88.

védőelemek alkalmazása az Utasítás szerint nem jelentett problémát. Ezzel ellentétben a jelenlegi szabályzókörnyezet megtiltja a növényi vegetációt a lőszertároló raktárak közvetlen környezetében. A növények bizonyos idő elteltével – száradásuk miatt – tűzveszélyt jelentenek.

Az Utasítás 6. melléklete (Emlékeztető-Lap a lőpor, robbantó- és gyújtószerkezetek és lőszer, különös harci eszközök raktárolására és kezelésére, a gyalogsági és tüzérségi lőszer kivételével³⁷) egyszerű, táblázatos formában összefoglalja a raktárkezelők részére az alapvető tevékenységeket lőszer- és robbanóanyag-tárolás vonatkozásában.

A követelmények az idők folyamán nem változnak. A raktáros kötelmei egyszerűen, hatékonyan megfogalmazhatók, számonkérhetőek. A táblázatban foglalt pontok a következők:

- „Raktárolás módja”
- „Rakás módja, Készletek kicserélése”
- „Raktárolási tartam határa”
- „Raktár beosztás”
- „Veszedelemes tünetek”
- „Hasznavehetetlen lőszer elszállítás”³⁸

Az Utasítás e melléklete jól összeszedetten, a fő szempontokra koncentráltan tartalmazza a lőszerraktárosok kötelmeit. Az anyagkezelők alapvető feladata a lőszerkezetek kezelésére vonatkozó szabályzó alapos ismerete az anyagismereti háttértől a működési elveken keresztül a fegyelmi és büntetőjogi felelősségig. Napjaink szabályzóit figyelembe véve elmondható: egy, az Utasítás szellemében készült ismeret-összefoglaló célszerűen megkönnyítené a végrehajtó állomány felkészülését és hatékony feladat-végrehajtását. A raktárosi, raktárvezetői tevékenységet mindazonáltal ma a Tüfe/150 IV–VIII. és X. fejezete, valamint az 5–13. mellékletek szabályozzák. Robbanóanyagok és műszaki harcanyagok esetében a Mű/213 és a Mű/239. előírásait kell betartani.

A 8. melléklet (Robbanóanyagok leírása és azok megvizsgálása)³⁹ unikális abból a szempontból, hogy – napjaink tárolási szabályzataival ellentétben – részletesen foglalkozik a lőszerkezetek és robbanóanyagok működésének fizikai és kémiai alapjaival, valamint a kezelésüket, tárolásukat, vizsgálatukat szabályozó rendszerrel egyaránt. „A robbanás tulajdonképpen a robbantócsappantyú hatása folytán, rendkívül rövid időtartam alatt végbemenő *elégés*. Elégés alatt a szó közönséges értelmében azt értjük, ha egy széntartalmú anyag (kőszén, fa, petróleum stb.) a levegő oxigénjének segítségével *tökéletesen szénsavvá* ég el; elégtelen levegő melletti égéskor a *mérges szénoxid* keletkezik.”⁴⁰

A melléklet részletesen taglalja a különféle robbanóanyagok leírását, elváltozásának, minőségromlásának jeleit és következményeit, elősegítve és alátámasztva a szakmai tevékenységet. Például: „Olyan dinamit, mely hosszabb ideig vízben állott, vagy nedves fűrészporban volt elhelyezve, *osmosis* következtében megromlik, vagyis a víz a dinamitba hatol, a robbanó olaj pedig a dinamitból kilép. Nedvesség következtében megromlott dinamit szőrös külsőt kaphat, ha a kilúgozott salétrom a töltény külső felén *kivirágzik*. Robbantó gelatin (Dynamit »00«) kocsonyás állapota következtében erőművi behatásokra érzéketlenebb, mint a közönséges dinamitfélések, de azokat felrobbantani is nehezebb. Míg a közönséges dinamit 3. sz. robbantó gyutaccsal is felrobbantható, a robbantógelatinhoz 6. sz. gyutacs szükséges.”⁴¹

³⁷ Uo. 93.

³⁸ Uo. 94.

³⁹ Uo. 95–148.

⁴⁰ Uo. 97.

⁴¹ Uo. 114–115.

„A bűz- és gázanyag vagy egy külön szelencébe, vagy közvetlen a lövedékbe van szerelve. Ily lövészer *sohasem szabad megnyitni*. Ha a lövészer nincs jól tömítve, szagáról felismerhető. Vele való munkálatok mindig gázvédőálarccal végzendők. *Megsemmisítésük céljából: 1-2 m mélyen el kell ásni és oltottmésszel leönteni.*”⁴²

A melléklet részletesen feldolgozza és meghatározza a harcanyagok vizsgálati módszereit, mint például:

„*A robbantóanyagok állékonyságának (stabilitás) megvizsgálása.*”⁴³

„*I. Előzetes megvizsgálás*”⁴⁴

„*II. további vegyi megvizsgálás.*”⁴⁵

„*A lövészernek robbantótechnikai megvizsgálása.*”⁴⁶

„*I. Közlőpróba*”⁴⁷

„*II. Fellobbanó (égési) próba*”⁴⁸

„*III. Átütőpróba.*”⁴⁹

A fentiek nem ismeretlenek napjainkban sem, hiszen a fizikai-kémiai, valamint a működésvizsgálatok képezik a harcanyagok bevizsgálásának alapját. Ezt napjainkban a bevizsgáló laboratórium belső szabályzói, valamint a vonatkozó technológiai utasítások tartalmazzák.

Az Utasítás 9. melléklete (Utasítás a közelharclövészer robbantóanyag próbáinak kivételéről)⁵⁰ külön taglalja a közelharceszközök, gránátok vizsgálatához történő mintavételezését annak speciális volta miatt.

„A leszerelést félre eső helyen szabad csak végrehajtani, ahol legalább is 300 m-en belül semminemű másfajtájú lőszer, gyújtó- vagy robbanószer nincsen elhelyezve. Ezt a területet 300 m körzetben le kell zárni és a belépést hívatlanoknak meg kell akadályozni.”⁵¹

A 10–13. mellékletek meghatározzák a lőszerekkel és robbantóanyagokkal kapcsolatos szállítási rendszabályokat a korabeli szállítóeszközökre, málhásokra vonatkozóan, valamint a 11. melléklet a tárolási segédlethez hasonló berakodási-elszállítási emlékeztetőt tartalmaz.

Ezen mellékletek címei hűen tükrözik tartalmukat:

„*10. melléklet. Lövészer elszállítása*”

„*11. melléklet. Emlékeztetőlap a lövészer, közelharceszközök, robbanó- és gyújtószeretek összegyűjtésére és elszállítására*”

„*12. melléklet. Utasítás robbantóanyagoknak járműveken és málhás állatokon való szállítására (Kivonat az F-19 szolgálati könyvből)*”

„*13. melléklet. Katonai szállítások (Kivonat az E-10 szolgálati könyvből)*”⁵²

A 10. és 11. mellékletek akár tüzszerészutasítás részét is képezhetnék, hiszen zsákmányolt, fel nem robbant lőszeretek, robbantóanyagok kezelésére vonatkozó ismereteket, szabályokat tartalmaznak.

⁴² Uo. 130.

⁴³ Uo. 133.

⁴⁴ Uo. 136.

⁴⁵ Uo. 138.

⁴⁶ Uo. 140.

⁴⁷ Uo. 141.

⁴⁸ Uo. 142.

⁴⁹ Uo. 142.

⁵⁰ Uo. 147–155.

⁵¹ Uo. 147.

⁵² Uo. 157–179.

A 12. melléklet részletesen szabályozza pl. a szállítmánykísérő állomány létszámát, rendfokozati összetételét, a szállító járművek „hegy- és völgymenti”, valamint a hidakon és lakott településeken történő áthaladásának szabályait, de a robbanóanyagok és a gyújtószerkezetek együttszállíthatóságát annyiban korlátozza, hogy „gyújtószerkezet külön ládába málházva, a robbanóanyagtól lehetőleg elkülönítve helyezzük el.”⁵³

A 13. melléklet címe annyiban megtévesztő, hogy kimondottan a vasúti robbanóanyag-szállítással foglalkozik. A cím és a tartalom esetenként megtévesztő volta nemcsak az elődök gyakorlatában jelent meg, hiszen az 1977-es Mú/239. Műszaki felszerelések tárolási szakutasítása I. viszont – bár címében erre nem utal – részletesen foglalkozik a szállítás szabályaival is, akár hajón, köz- és vasúton vagy légi úton. Az pedig igazi szerkesztői bravúr, hogy a Robbanószerkezetek szállítása gépkocsin alfejezetben⁵⁴ nem említi meg a robbanóanyagok és gyújtószerkezetek (gyutacsok) egy járművön való együttszállíthatóságának szabályait, viszont a „Robbanószerkezetek csoportra és osztályokra osztása, közös vagonokban történő szállításának feltételei” című 13. melléklet végén, a 124. oldalon található „megjegyzések” f. pontjában az olvasható, hogy „gépkocsi szállítás esetében egy gépkocsin a robbanóanyag és gyújtószerkezet mennyisége nem haladhatja meg robbanóanyagból a 200 kg-ot, gyutacsból a 100 db-ot”. Ezek után végképp nem meglepő, hogy a Mú/213. Robbantási utasítás, Robbanóanyagok és gyújtószerkezetek szállítása, tárolása és megsemmisítése című 4. mellékletében, ugyannerre vonatkozóan, a 200 kg robbanóanyaggal 400 gyutacs együttszállíthatóságáról ír.⁵⁵

Az Utasítás záró szakaszaként a 14. melléklet. Robbantási utasítások (Kivonat a német G-61-57 szolgálati könyvből)⁵⁶ a lőszeréletút-menedzsment végső stádiumát, a fel nem robbant lőszerkezetek megsemmisítést mutatja be, részletes szöveges, táblázatos és ábrákkal illusztrált leírással, a végrehajtás minden részletére kiterjedően. Az 1945 utáni időszakban ezt mint speciális műszaki feladatot a tüzserészalagségek végezték, és végzik ma is hazánkban, ennek megfelelően külön szabályozás keretében. A Magyar Néphadseregben a Tankönyv az aknakutató-tüzserészalagségek kiképzéséhez⁵⁷ című szolgálati használatú kiadvány, ma pedig a Mú/41. A Magyar Honvédség tüzserészalagségek szabályzata I. című belső kiadvány⁵⁸ tartalmazza az ezzel a feladattal kapcsolatos ismereteket.

A fentiekből jól kitűnik, hogy a Magyar Királyi Honvédség szabályzórendszere német alapokon nyugodott. Napjainkban ez bár érdekes, ám alapvetően természetes, hiszen az akkori szövetségi rendszer ezt támasztotta alá. Az is érthető, hogy számos kérdésben sem a Magyar Néphadsereg, sem a mai Magyar Honvédség előírásai lényegében nem térnek el 1924-es elődjükeitől, hiszen a veszélyforrások ugyanazok.

Az Utasítás régies nyelvezete különlegesnek tűnhet, de értelmét tekintve teljes mértékben beazonosítható napjaink szabályzóival.

⁵³ Uo. 172.

⁵⁴ Mú/239: i. m. 65–67.

⁵⁵ Mú/213: i. m. 359–360.

⁵⁶ F-103: i. m. 181–204.

⁵⁷ Bózsik Tibor – Darnos Endre – Miklós Gyula – Szathmári Imre: Tankönyv az aknakutató-tüzserészalagségek kiképzéséhez. (Klsz.: 952.) Magyar Néphadsereg Kiképzési Főcsoportfőnökség, Budapest, 1984.

⁵⁸ Mú/41. A Magyar Honvédség tüzserészalagségek szabályzata I. Honvéd Vezérkar, Budapest, 2014.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- F-103. Utasítás a lővőszér, robbanóanyagok, lőporok és gyújtószerek kezelésére, raktárolására és megvizsgálására stb. Közreadta a Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium. 1924. évi utánnyomatás, Pallas Nyomda, Budapest, 1924.
- Mű/41. A Magyar Honvédség tűzszerezés szabályzata I. Honvéd Vezérkar, Budapest, 2014.
- Mű/213. Robbantási utasítás. Honvédelmi Minisztérium, Budapest, 1971. Mű/239. Műszaki felszerelések tárolási szakutasítása I. Honvédelmi Minisztérium, Budapest, 1977.
- Tűfe/150. Szakutasítás a lőszerraktárak és bázisok részére. Honvédelmi Minisztérium, Budapest, 1981.
- Tűfe/322. Biztonsági rendszabályok a lőszerrel végzett munkáknál. Honvédelmi Minisztérium, Budapest, 1979.
- Boszik Tibor – Darnos Endre – Miklós Gyula – Szathmári Imre: *Tankönyv az aknakutató-tűzszerezés aleggységeik kiképzéséhez.* (Klsz.: 952.) Magyar Néphadsereg Kiképzési Főcsoportfőnökség, Budapest, 1984.

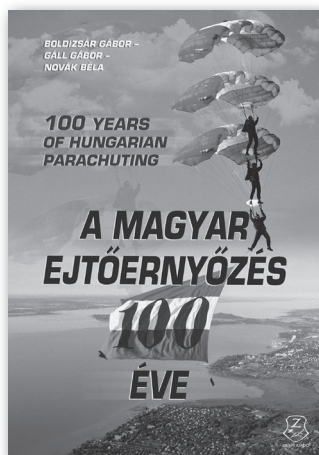
Boldizsár Gábor–Gáll Gábor–Novák Béla

A magyar ejtőernyőzés 100 éve

Hiánypótló művet tart kezében az olvasó: az idén 100 éves magyar ejtőernyőzésről már számos kiváló szakmunka született, ám ezek egy-egy részterületre fókuszáltak. Jelen könyv szerzői arra törekedtek, hogy átfogó képet adjanak a hazai ejtőernyőzés történetéről. A kezdeti lépésektől napjainkig kísérhetjük figyelemmel a bejárt utat, mely bővelkedett kiemelkedő teljesítményekben, olykor pedig fájdalmas tragédiák árnyékolták be.

A fejlődés nem volt mindig töretlen, gyakran szakították meg a történelem nagy földmozgásai, a megtorpanásokat azonban mindig talpra állás követte. A trianoni békediktátum repülést korlátozó passzusai miatt az 1930-as évek második felétől szinte a semmiből kellett létrehozni azt az egységet, amely a katonai ejtőernyőzés magja lett. E munkában oroszánrészt vállalt a legendás parancsnok, Bertalan Árpád, akinek elvesztése a veszprémi katasztrófában súlyos csapást jelentett, ám az ejtőernyősök továbbhaladtak az általa kitaposott úton, és a honvédség egyik legütőképesebb alakulatává váltak. A kötet ezt az évszázados folyamatot mutatja be gazdag képanyaggal, melyek közül néhányat még nem láthatott a nagyközönség. A kétnyelvű kiadás pedig lehetővé teszi, hogy a külföldi érdeklődők is megismerkedhessenek a magyar ejtőernyőzés múltjával, jelenével, és osztozzanak velünk a centenáriumi örömeiben.

Részlet dr. Boda József nb. vezérőrnagynak (egykori mélységi felderítő és aranykoszorús ejtőernyős tiszti) a kötethez írt utószavából

Krámli Mihály:

A SZENT ISTVÁN CSATAHAJÓ ELSÜLLYESZTÉSE (1918. JÚNIUS 10.)

ÖSSZEFOGLALÓ: 1918. június 9-én futott ki Pólából első éles bevetésére az egyetlen magyar építésű csatahajó, a 20 000 tonnás SZENT ISTVÁN. Horthy Miklós ellentengernagy, flottaparancsnok vezetésével a Korfu hadműveletben az otrantói tengerzár szétzúzása és a Brindisiből kifutó antant haditengerészeti erők csatahajókkal való megsemmisítése volt a cél. Június 10-én hajnali 3:30-kor az olasz MAS 15 torpedóvető motorcsónak megtorpedózta a SZENT ISTVÁN-t, amely reggel 6:12-kor elsüllyedt. A Korfu hadműveletet ezután le kellett fűjni.

KULCSSZAVAK: első világháború, Osztrák–Magyar Monarchia, haditengerészet, Korfu-hadművelet, SZENT ISTVÁN csatahajó, Horthy Miklós

Már majdnem négy éve folyt az első világháború, amikor 1918. június 9-én első éles bevetésére Pólából kifutott a császári és királyi haditengerészet SZENT ISTVÁN nevű csatahajója. A SZENT ISTVÁN minden idők legnagyobb magyar építésű hajója, illetve egyetlen magyar csatahajója volt. Első bevetését végzetes balszerencse kísérte – ahogy a babonás tengerészek suttogták, talán a vízre bocsátásakor balesetben elhunyt Giuseppe Pliskovac¹ szellemének is köze volt hozzá – ugyanis június 10-én hajnalban egy olasz torpedóvető motorcsónak két torpedója eltalálta és végzetesen megsebezte. A sors különös iróniája, hogy a két torpedót Olaszország számára az a fiumei Whitehead torpedógyár készítette, mely a SZENT ISTVÁN-t építő Danubius hajógyár szomszédságában állt. A csatahajó két és fél óras küzdelem után felborult, majd reggel 6:12-kor elsüllyedt. Közel 1100 fős személyzetéből 89-en haltak hősi halált.

A TEGETTHOFF-OSZTÁLYÚ CSATAHAJÓK

Az osztrák, majd az 1867-es kiegyezést követően osztrák–magyar haditengerészet legfőbb riválisa az itáliai államok, majd az egyesített Olaszország haditengerészete volt. E rivalizálás első kulminációs pontja az 1861–1866 közötti páncélosépítési verseny és az 1866-os háború volt. A Poroszországgal és Olaszországgal vívott háborúban a Wilhelm von Tegetthoff ellentengernagy vezette osztrák flotta július 20-án Lissa szigeténél megverte a közel kétszeres fölényben lévő olasz flottát.² E győzelemmel Ausztria fél évszázadra biztosította uralmát az Adria keleti partja felett.

Az 1870-es években a Monarchia haditengerészetére a stagnálás hosszú időszaka köszöntött, míg az olaszok komoly flottafejlesztésbe kezdtek. Az 1882-ben létrejött hármas

¹ A SZENT ISTVÁN 1914. január 17-i vízre bocsátásakor történt egy súlyos baleset. A vízre bocsátást követően a hajó két horgonyát ledobták, hogy megállítsák a hajó siklását. Az egyik horgony láncai rosszul voltak összekapcsolva, és a lefutó lánc az orrfedélzeten szabadon csapkodott, súlyosan megsebesítve két gyári alkalmazottat. Egyikük, Giuseppe Pliskovac két nap múlva belehalt sérüléseibe.

² A lissai csatára lásd Krámlai Mihály: A lissai csata (1866. július 20.). Honvédségi Szemle, 2016/5. szám..

szövetség a két hatalmat, legalábbis formálisan, szövetségessé tették. Ez azonban nem képezte akadályát annak, hogy haditengerészeteik továbbra is elsősorban egymás ellen fegyverkezzenek. Az 1890-es években fontos változások indultak meg, megkezdődött a *navalizmusnak* nevezett jelenség időszaka, amikor a hadflották rendkívül felértékelődtek. Alfred von Tirpitz admirális 1900-as második flottatörvényét követően kezdetét vette a brit–német flottaverseny, melynek mintájára a világ más pontjain is hasonló, csak kisebb léptékű flottaversenyek alakultak ki.

A Monarchia haditengerészete az 1890-es évek második felében kezdte meg az előző két évtized Olaszországgal szemben felhalmozott hátrányának lassú lefaragását. 1902-ben több jele látszott, hogy Olaszország előkészíti a hármas szövetségből való esetleges kilépést, illetve az olasz haditengerészet egyértelműen az osztrák–magyar haditengerészetet nevezte meg mint legvalószínűbb jövőbeli ellenfelét. Az orosz–japán háború 1904-es kitörése tovább növelte az olaszoktól való félelmet, így ekkor elhatározták a hadsereg és a haditengerészet megerősítését. Az osztrák–magyar haditengerészet intenzív fejlesztése ekkor vette kezdetét, és az Adrián hamarosan egy olasz–osztrák–magyar flottaverseny vette kezdetét.

1904-ben a császári és királyi haditengerészet a csatahajók terén minőségi ugrásra szánta el magát: úgy döntöttek, hogy az addigi kicsi és gyenge fegyverzetű, inkább csak partvédelemre alkalmas egységek helyett valódi, a legnagyobb tengeri hatalmakéval egyenértékű csatahajókat fognak építeni. Még javában zajlott a tervezési folyamat, amikor 1905 nyarán megérkeztek az első hírek a forradalmian új brit csatahajóról, mely később a DREADNOUGHT nevet kapta.³ Az új, „csupa nagy ágyús”, a korábban megszokott négy helyett tíz nehézlöveges csatahajó 1906 végén állt szolgálatba. Megjelenésével a flottaverseny új szakaszba lépett, és hamarosan minden nagyobb tengeri hatalom az új, *dreadnoughtnak* nevezett típus építésébe kezdett. 1905 őszén az új osztrák–magyar csatahajók tervezésével foglalkozó bizottságban többen is felvetették, többek közt Siegfried Popper vezető hajótervező főmérnök, hogy a Monarchiának is a fenti koncepció alapján kellene építeni az új hajókat. A haditengerészet parancsnoka, Rudolf von Montecuccoli tengernagy azonban ragaszkodott a régebbi elvekhez, és végül a 14 500 tonnás csatahajók (RADETZKY-osztály) 4×30,5 cm és 8×24 cm lövegből álló fegyverzettel épültek meg 1907–1911 között.⁴

Bár Montecuccoli 1905 őszén még a *dreadnought* típus ellen volt, tisztában volt vele, hogy a jövőben a Monarchiának is ilyeneket kell építenie. 1906 júliusában az osztrák delegáció előtt kijelentette, hogy ha a DREADNOUGHT nem lesz egyedi hajó, a császári és királyi haditengerészetnek 20 000 tonnás csatahajókat kell beszereznie. A DREADNOUGHT pedig nem lett egyedi hajó, Nagy-Britannia mellett az Egyesült Államok és Németország, majd más hatalmak hasonló hajók építését kezdték meg.

A következő osztrák–magyar csatahajók tervezése, melyeket e folyamat során IV–VII. számokon neveztek, 1908 májusában kezdődött meg. 1908 novemberében bevonták a tervezésbe a trieszti Stabilimento Tecnico Triestino (STT) hajógyárat is, mely a Monarchia csatahajóit építette. Erre azért került sor, mert Popper főmérnök 1907-ben nyugdíjba ment, és a gyárban helyezkedett el, a haditengerészet pedig nem akart lemondani szakértelméről és tapasztalatairól. Az első tervek 1909 márciusára készültek el, a különféle változatok 8–12 db 30,5 cm-es löveggel voltak ellátva.

³ A németek már 1905. februárban tudták, hogy a tervezés alatt álló brit csatahajó 18 000 tonnás lesz, de ők is csak májusban értesültek róla, hogy a fegyverzete 10 db 30,5 cm-es ágyúból fog állni.

⁴ KA (Kriegsarchiv, Wien) MS/PK (Marinesektion/Präsidualkanzlei) 1905. I-4/9 2667.

A SZENT ISTVÁN későbbi elsüllyesztése kapcsán rendkívül fontos a torpedóvédelem kérdése. Ebben a vonatkozásban egy érdekes és roppant tanulságos eseményre került sor 1909 áprilisának végén. Montecuccoli tikára, Alfred von Koudelka fregattkapitány Berlinbe utazott, ahol magától Tirpitztól megkapta a legfrissebb német kísérleti adatokat. A németek elmondták neki, hogy a hatásos torpedóvédelemhez az úgynevezett torpedófalat legalább négy méterre kell elhelyezni a hajó oldalától, emellett a vízmentes válaszfalakba egyáltalán nem szabad ajtókat vágni, mert gyöngítik azokat.⁵ Érthetetlen módon a haditengerészet végül nem használta fel ezeket a rendkívül értékes adatokat, pedig valószínűsíthető, ha a hajók építésekor figyelembe veszik azokat, a SZENT ISTVÁN elkerülte volna az elsüllyedést.

Néhány nappal a berlini misszió után az STT megküldte Montecuccolinak a Popper által, a haditengerészet parancsnokának személyes kívánságára készített, VIII. számú tervjavaslatot. Itt jelentek meg először a hármas lövegtoronyok, a fegyverzet négy ilyen toronyban lévő 12×30,5 cm ágyúból állt. E kívánság háttérében minden bizonnyal az állt, hogy értesültek róla, miszerint az olaszok első dreadnoughtjukat (DANTE ALIGHIERI)⁶ négy darab hármas lövegtoronnyal fogják építeni. Az osztrák–magyar terv toronyelrendezése eltért az olasz hajóétól, a hajó elején és végén két-két tornyot helyeztek el úgy, hogy az egyik torony ellőhetett a másik felett. Lényegében kisebb módosításokkal (övpáncél megerősítése, 15 cm-es ágyúk számának növelése) ez a VIII. számú terv valósult meg a következő évben építeni kezdett csatahajókkal.

Terjedelmi okokból a terv részleteiből most csak a SZENT ISTVÁN elsüllyedésében döntő szerepet játszó vízvonal alatti védelemmel és annak hiányosságaival foglalkozunk. Mint említettük, a német kísérletek megmutatták, hogy hatásos torpedóvédelmet csak a torpedófalnak a hajó oldalától legalább 4 méterre helyezésével lehet konstruálni. Ezek az adatok a berlini misszió után a haditengerészetnek is rendelkezésére álltak. Ennek ellenére a Popper által készített terveken a torpedófal csak 2,5 méterre volt a hajó oldalától. Pedig a csatahajók tervezésére 1909 júniusában kiadott specifikáció nyomatékosan felhívta a figyelmet a kívánatos elrendezésre.⁷ Ennek ellenére a végső terveken is a 2,5 méteres távolságú elrendezés szerepelt. A felelősség ezért végső soron a haditengerészet parancsnokát, Montecuccolit terheli, aki jóváhagyott egy olyan védelmi rendszert, amiről a berlini jelentésből tudta, hogy hatástalan.

A vízvonal alatti védelemnek azonban nemcsak ez az egy Achilles-sarka volt, hanem még kettő, melyek szintén jelentős szerepet játszottak a SZENT ISTVÁN végzetében. A páncélfedélzet legszűkebb, a hajó oldalához csatlakozó része az utolsó szakaszon mindössze 18 mm volt a 48 mm helyett. Az 1914 júniusában elvégzett osztrák–magyar szekciókísérlet

⁵ Koudelka berlini útjára és jelentésére lásd Krámlai Mihály: A Koudelka-misszió. Alfred von Koudelka fregattkapitány látogatása a berlini Birodalmi Tengerészeti Hivatalban és ennek dokumentumai 1909. április 29–30. Hajózástörténeti Közlemények, 2010/1. www.kriegsmarine.hu/hk/km01001k.html (Letöltés időpontja: 2018. 06. 20.)

⁶ Olaszország 1906-ban kezdte meg a dreadnoughtok tervezését. Első ilyen hajójuk építését 1909. június 6-án kezdték meg, néhány nappal a világ első, hármas lövegtoronnyal építeni kezdett csatahajói, az orosz GANGUT-osztály után. A 12×30,5 cm fegyverzetű DANTE ALIGHIERI egyedi hajó lett, a következő években az olaszok öt, növelt méretű 13×30,5 cm fegyverzetű dreadnoughtot építettek.

⁷ KA MS/II. GG 1909. 47C/13 7.

megmutatta, hogy ez nem elegendő.⁸ Az osztrák–magyar csatahajók esetében köztudott volt a vízmentes válaszfalak gyenge konstrukciója. Ebből a szempontból az új dreadnoughtokon a legkritikusabb a két kazánházat elválasztó válaszfal volt, mivel ennek volt a legnagyobb a felülete, és két ajtó is gyöngítette a szerkezetét. A haditengerészet 1914-ben úgynevezett keszonkísérletet végzett az e csatahajókon alkalmazott válaszfalak 1:2 arányú mintáival. A kísérletek eredményei sem voltak túl biztatóak, az adatok átszámításával arra a következtetésre jutottak, hogy 5–6 m-es vízoszlop esetén óránként 30 m³ víz juthat át a válaszfalon.⁹

A 20 000 tonnás dreadnoughtok végleges tervei 1910 elejére készültek el. A IV. számú csatahajó gerincét 1910 júliusában, az V. számúét 1910 szeptemberében fektették le a trieszti STT-ban. A VIRIBUS UNITIS névre keresztelt első osztrák–magyar dreadnoughtot 1911 júniusában bocsátották vízre, a másodikat, a TEGETTHOFF-ot 1912 márciusában. 1912 januárjában megtörtént Triesztben a VI. (PRINZ EUGEN) számú csatahajó gerincfektetése, és ugyanebben a hónapban a magyar építésű csatahajóé (VII.) is Fiumében. A három osztrák építésű dreadnought 1912 decemberében, illetve 1913 és 1914 júliusában állt szolgálatba. Az osztályt hivatalosan a második tagja után TEGETTHOFF-osztálynak nevezték el. A TEGETTHOFF-osztály csatahajói korszerűség és harcérték tekintetében nagyjából egyenértékűek voltak a velük párhuzamosan épült francia és olasz dreadnoughtokkal, de messze elmaradtak a legnagyobb tengeri hatalmak hasonló korú csatahajóitól.

AZ SMS SZENT ISTVÁN, A MAGYAR DREADNOUGHT

Az 1867-es kiegyezést követően Magyarország fizette a közös intézmények, így a haditengerészet költségvetésének kvóta arányú részét.¹⁰ A magyar kormány és a törvényhozás az 1890-es évektől kezdte követelni, hogy a haditengerészet ipari megrendeléseiből a magyar ipar a kvóta arányában részesüljön. Ebben a kérdésben a haditengerészet 1904-ben írásban állapodott meg a magyar kormánnyal. E megállapodás eredményeként állították fel a pesti Danubius hajógyár fiúkezemét, mely 1907 és 1910 között 6 torpedórombolót és 16 torpedónaszádot épített a haditengerészet részére.

1906 novemberében Montecuccoli a titkárát, Alfred von Koudelka korvettkapitányt küldte Budapestre kipuhatolni, mit szólna a magyar kormány egy dreadnought típusú csatahajóosztály tervéhez. Wekerle Sándor miniszterelnök kijelentette, hogy a programot csak abban az esetben támogatják, ha a költségek harmadát Magyarországon költik el. Kossuth Ferenc kereskedelemügyi miniszter hozzátette, hogy az egyik csatahajónak Fiumében, a Danubiusnál kell épülnie. Hosszú szünet után 1909 nyarán a haditengerészet egyszerre tárgyalta a Danubiusszal és Szterényi József kereskedelemügyi államtitkárral. Itt már lényegében létrejött az alku, a program fedezetét biztosító tervezett rendkívüli hitelnek összel kellett volna

⁸ A Monarchia a következő, már meg nem épült, 24 500 tonnás csatahajóosztály tervezése közben hajtott végre egy 1:1 arányú szekciókísérletet annak tervezett torpedóvédelme tesztelésére. A torpedófal itt 4 méterre volt a hajó oldalától, és a páncélfedélzet is végig 18+18 mm-es volt. A kísérlet sikeres volt, a rendszer megvédte a hajót egy 110 kg-os torpedó robbanófej robbanásától. A jegyzőkönyvből tudjuk, hogy a hajóoldalnál a páncélfedélzet alsó 18 mm-es rétege leszakadt, míg a felső kitarzott. Bővebben lásd Krámlí Mihály: A „megerősített TEGETTHOFF-osztályú” csatahajók torpedóvédelmének tesztelésére végzett szekciókísérlet és jegyzőkönyve Hajózástörténeti Közlemények, 2009/2. www.kriegsmarine.hu/hk/km.00902.html (Letöltés időpontja: 2018. 06. 20.)

⁹ MMKMA (Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum Archívuma) Mladiáta-gyűjtemény 27. d. „Caisson Versuche.”

¹⁰ 1867-ben a magyar kvóta 30% volt, ez a dreadnoughtok építésének idejére 36,4%-ra növekedett.

a delegációk elé kerülnie. A magyar kormányválság miatt azonban a delegációk egészen a következő év őszeig nem tudtak összeülni. A haditengerészet, Ferenc Ferdinánd trónörökös támogatásával úgy döntött, hogy még a költségek megszavazása előtt megkezdi az első két csatahajó építését, formálisan az építő cégek saját kockázatára. Így fektették le a IV. és az V. számú hajó gerincét Triesztben.

A haditengerészet az új magyar kormányval 1911. január 31-én írásban állapodott meg a 312 millió koronás rendkívüli hitel elosztásáról, aminek alapján a magyar iparra 113 millió korona jutott. E program alapján a Danubius végül a csatahajó mellett 2 cirkálót, 6 rombolót és 16 torpedónaszádot épített. Februárban a magyar delegáció megszavazta a rendkívüli hitelt, és 1911 áprilisában a haditengerészet megkötötte a szerződést a VII. számú csatahajóra az immár a Ganzzal fuzionált Ganz-Danubius hajógyárral.

A Danubius gyár 1910-ben még nem volt alkalmas egy csatahajó építésére, ezért a magyar állam új telkeket bocsátott a rendelkezésére. A bővítési munkák, a csatahajósólyák építése 1911-ben kezdődtek. A küszöbönálló program megrendelése miatt 1911-ben a Danubius fuzionált a Ganz Gépgyárral, és a hajógépek már az utóbbi budapesti telepén készültek. A fiumei gyár nem rendelkezett nagy hajók építésében jártas szakembergárdával, és a későbbiekben ez még több problémát okozott. Miután Magyarországon nem volt sem löveggyár, sem páncélgyár, a VII. számú csatahajónak csak a teste, a gépei, az elektromos berendezései és a lőszer-javadalmazása készült magyar gyárakban. A komplett tüzérséget, akárcsak az osztály többi tagja számára a pilseni Škoda Művek, míg a páncélzatot a Witkowitzi Acélmű szállította.

A VII. számú csatahajó alapvetően Popper és az STT tervei alapján készült,¹¹ eredetileg csak gépberendezésében tért el azoktól, mivel a magyar gyár más szabadalmakat birtokolt. Így a hajó 12 db Babcock–Wilcox kazánnal és AEG–Curtiss turbinákkal készült. A magyar gyártású hajónak két hajócsavarja volt, míg trieszti testvéreinek négy. Mint később kiderült, a Ganz-Danubius gépeinek jobb volt a hatásfoka. A leglátványosabb külső eltérés, a parancsnoki híd tetejénél húzódó fényszóróplatform létesítését már a vízre bocsátás után, 1914 februárjában rendelte el a haditengerészet.

A VII. számú csatahajó gerincét 1912. január 29-én fektették le. A munkások gyakorlatlansága és egyes beszállítók késedelmes szállításai miatt a munka jóval lassabban haladt, mint Triesztben a VI. számú hajón. 1913 végére világossá vált, hogy az eredeti, 1914. júliusi határidőt lehetetlen lesz betartani. A vízre bocsátás időpontjául 1914. január 17-ét tűzték ki. 1913 tavaszán került napirendre a hajó névadásának az ügye. A haditengerészet tudta, hogy a magyar építésű hajónak magyar nevet kell adni. 1913 áprilisában az alábbi névjavaslatokat terjesztették fel a trónörökösnek: CORVIN MÁTYÁS, SZENT ISTVÁN, HUNYADI és ERZSÉBET KIRÁLYNŐ. Ferenc Ferdinándnak egyik sem tetszett, ő a LAUDON nevet akarta adni a csatahajónak. Végül az uralkodó mentette meg a helyzetet, és magához vonva a döntést júniusban a SZENT ISTVÁN nevet választotta ki.

Az 1914. január 17-i vízre bocsátáson a haditengerészet iránt rajongó Ferenc Ferdinánd nem vett részt. A hajó keresztanyja a trónörökös mostohaanyja, Mária Terézia főhercegnő volt. Mint már említettük, a vízre bocsátás során történt egy súlyos, halálos baleset. A hajó továbbépítése még lassabban haladt, mint a vízre bocsátás előtt. A háború kitörésekor a SZENT ISTVÁN-t a pólai Arzenálba vontatták, és ott fejezték be a Ganz-Danubius munkásaival.

¹¹ Az eredeti Danubius-rajzokon voltak egyéb eltérések is, például a lövegtornyok lőszerraktárai között nem volt válaszfal, ami nem volt a legszerencésebb megoldás. Valószínűleg a haditengerészet utasítására ezt módosították, és beépítették a válaszfalat.

A csatahajó próbái 1915. augusztustól egészen 1916. januárig tartottak, közben november 17-én hivatalosan szolgálatba állították. A próbák során kiderült, hogy a csatahajó még testvéreinél is instabilabb, maximális sebességnél kanyarodáskor 20°-ra megdőlt.

A SZENT ISTVÁN vízre bocsátása (A fotó Kiss László gyűjteményéből való)

Miután a SZENT ISTVÁN csak 1915 végén állt szolgálatba, lemaradt az 1914. augusztus 7-i kifutásáról, amikor a német GOEBEN csatacirkálót kísérték volna Pólába,¹² illetve a legnagyobb osztrák–magyar flottaakcióról, az olasz partok elleni 1915. május 24-i támadásról.¹³ E két akció volt az, melyekben Triesztben épült testvérei részt vettek. 1915 májusa után a három, majd négy osztrák–magyar dreadnought egészen 1918 júniusáig nem futott ki többet éles bevetésre. A SZENT ISTVÁN és testvérhajói idejük java részét a pólai flottabázison töltötték, csak a közelben vettek részt egy-egy rövid gyakorlaton. A SZENT ISTVÁN fennmaradt hajónaplóiban szinte kizárólag csak a Póla ellen intézett olasz légitámadásokról szóló bejegyzések sorakoznak.¹⁴

¹² Németország 1912 óta állomásoztatott egy csatacirkálót a Földközi-tengeren, 1914 nyarán ez a GOEBEN volt. A brit hadba lépést követően a GOEBEN augusztus 5-én kért segítséget Pólából. Augusztus 6-án a csatacirkálónak sikerült átcúsúznia a brit blokádon. Berlinből ekkor azt kérték, hogy az osztrák–magyar flotta fusson ki és Brindisi magasságában egyesüljön a németekkel. Augusztus 7-én a hat legkorszerűbb osztrák–magyar csatahajó kifutott. Még félúton jártak, amikor értesültek, hogy a GOEBEN valójában a Dardanellák felé tart. A haditengerészet parancsnoka ekkor hazarendelte a csatahajókat.

¹³ Olaszország 1915. május 23-án délután üzent hadat a Monarchiának. Aznap este Anton Haus tengernagy 12 csatahajóval, szinte a teljes flottával kifutott az olasz keleti part lövésére. A flotta zöme, köztük a három dreadnought másnap reggel Anconát lőtte. Az akcióval sikerült lelassítani az olasz hadsereg felvonulását.

¹⁴ KA Schiffstagebücher Karton 1450. A SZENT ISTVÁN-nak csak az 1915–1917 közötti időszakban vezetett naplói maradtak fenn.

A KORFU HADMŰVELET

1918. február 1-jén a cattarói flottabázison kitört a haditengerészet 1867 utáni történetének legnagyobb lázadása, melynek leverését követően az uralkodó, I. (IV.) Károly teljesen átalakította a haditengerészet vezetését. Február végén bizalmasan közölték Maximilian Njegovan tengernaggyal, a haditengerészet parancsnokával, hogy az uralkodó egy fiatal tengernagyt szeretne a flotta élére. Njegovan megkapta a lehetőséget, hogy maga kérje a nyugdíjazását. Február 27-én az uralkodó formailag maga vette át a haditengerészet fővezérletét, a háború elején létrehozott flottaparancsnoki tisztre pedig az ellentengernaggyá előléptetett Horthy Miklóst nevezte ki. Ezzel egy időben a haditengerészet adminisztrációját teljesen elválasztották a flottaparancsnokságtól. Az átszervezésre csupán azért volt szükség, hogy valamelyest csillapítsák a tengernagyi kar Horthy kinevezése miatti felháborodását.

Horthy egy 1915 májusa óta nem látott méretű, nagyszabású flottaakciót tervezett 1918. június 8–11. újholdas időszakára az otrantói tengerzár ellen, ez volt a Korfu hadművelet. Magáról az akció tervezéséről, annak pontos motívumairól és indoklásáról jelenleg nem tudunk semmi biztosat. Ha ennek fenn is maradtak dokumentumai, azokat a mai napig még nem tárta fel senki. Nem ismerjük a pontos összefüggéseit az 1918. június 15-én indított piavei osztrák–magyar offenzívával sem.¹⁵ A Korfu hadművelet geneziséről, illetve a cél, az otrantói zár kiválasztásáról csak visszaemlékezésekből, illetve utólagos spekulációkból állnak rendelkezésünkre nem feltétlenül megbízható információk.

A központi hatalmak tengeralattjárói elől az Adriáról való kijutást lezárni hivatott otrantói tengerzárát a Horthy Miklós vezette cirkálókötélék 1917. május 15-i eredményes támadása¹⁶ óta jelentősen megerősítették. 1918 elejére a zárat északi és déli irányban is 80 tengeri mérfölddel kibővítették. A zárat védő antant hadihajó-állomány is megnőtt az 1917. tavaszi állapothoz képest. Ekkor már összesen 40 brit romboló, 36 brit tengeralattjáró-vadász, valamint egy amerikai tengeralattjáró-vadász flottilla őrizte a zárat a 48 hálóvontató és 76 felfegyverzett halászgőzös mellett.

A Korfu hadművelet terve legfőképpen abban tért el az 1917. májusi akcióétól, hogy a cirkálókat fedező nehéz erők a tengeren, nem pedig a cattarói bázison tartózkodtak, valamint jóval nagyobb erőt képviseltek, egy pán célos cirkáló és egy partvédő pán célos helyett négy dreadnoughtból és három régebbi, standard csatahajóból (ERZHERZOG-osztály) álltak. A terv szerint a NOVARA és HELGOLAND cirkálóknak négy TÁTRA-osztályú rombolóval meg kellett támadnia a zárban járőröző antantegységeket, míg az ADMIRAL SPAUN és a SAIDA cirkálóknak négy torpedónaszáddal és repülőgépekkel az otrantói légibázist. A rombolók és torpedónaszádok kíséerte hét csatahajónak, hét csoportban elhelyezkedve az volt a feladata, hogy fedezze a cirkálók visszavonulását és semmisítse meg az üldözésükre Brindisiből kifutó antantegységeket. Miután az olasz dreadnoughtok a távoli Tarantoban állomásoztak, a Brindisiben álló hadihajók között a ROMA standard csatahajó képviselte a legnagyobb erőt. Vele, illetve a többi antanthajóval szemben a felvonultatandó osztrák–magyar csatahajók elsöprő fölényben voltak. A támadás napjúl június 11-ét jelölték ki.

¹⁵ Alfred von Koudelka: *Denn Österreich lag einst am Meer*. Weishaupt, Graz, 1987, 282. Annyi bizonyos, hogy a piavei offenzíva tenger felől való támogatása külön ügy volt. Ennek megtárgyalására június 10-ére hívtak össze egy értekezletet Triesztbe, Alfred von Koudelka altengernagy, triezsti körzetparancsnok irodájába. Pólaból végül csak egy sorhajókapitány érkezett, aki beszámolt a SZENT ISTVÁN elsüllyesztéséről, és kifejtette, hogy az adott körülmények között a haditengerészet nem tud részt venni az offenzíva támogatásában.

¹⁶ Bővebben lásd Krámlí Mihály: *Az otrantói ütközet*. Honvédségi Szemle, 2017/6.

A siker elsősorban azon múlott, hogy sikerül-e az előző napokban titokban tartani az ellenség elől az erők felvonulását.

A három ERZHERZOG-osztályú csatahajó Cattaróban várta, hogy kifusson a hadművelési területre. A VIRIBUS UNITIS, fedélzetén Horthyval, illetve a PRINZ EUGEN dreadnoughtok június 8-án este hagyták el Pólát négy romboló és nyolc torpedónaszád kíséretében. Utolsóként a SZENT ISTVÁN és a TEGETHOFF csatahajók futottak ki június 9-én este 10 óra után, egy romboló és hat torpedónaszád kíséretében. A kötelék parancsnoka a SZENT ISTVÁN parancsnoka, Heinrich Seitz von Treffen sorhajókapitány volt. A tervek szerint hajnali 4:30-ra Porto Tajerbe (Telascica) kellett volna érni a köteléknek. A két csatahajó és kísérei azonban csak Premuda szigetéig jutottak el, ahol összetalálkoztak a Luigi Rizzo korvettkapitány által vezetett két olasz torpedóvető motorcsónakkal, a MAS 15-tel és 21-gyel.¹⁷

A SZENT ISTVÁN ELSÜLLYESZTÉSE

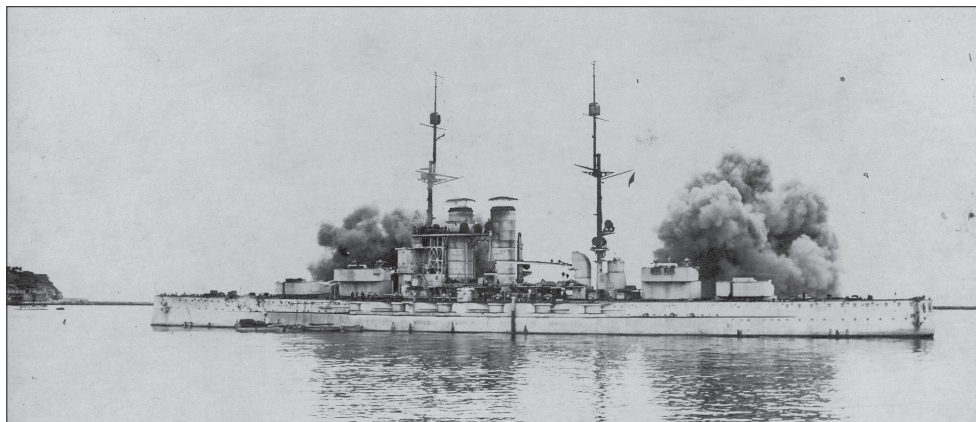
A SZENT ISTVÁN vezette hajóraj az előzetes tervekhez képest egyórás késedelemmel indult. Ezért a felelősség elsősorban Seitz törzsfőnökét, Charles Masjon sorhajókapitányt terhelte, aki elmulasztott intézkedni a kikötőt védő zár kinyitásáról. Ekkor még úgy vélték, hogy a késedelem növelt sebességgel behozható.¹⁸ Már a kifutás időpontja sem egyértelmű, mivel Seitz jelentése szerint 22:25-kor, a vizsgálóbizottság jegyzőkönyve szerint 23:00 órakor hagyta el a központi kikötőt.¹⁹ A köteléket elől a biztosító romboló, a VELEBIT vezette, mögötte egy kilométerre a SZENT ISTVÁN, majd további 800 méterre a TEGETHOFF hajózott. A hat torpedónaszád két oldalról, mintegy 800 méteres oldaltávolságból biztosította a csatahajókat. A kötelék a Promontore-templomnál lévő fordulópontig 15 csomós sebességgel haladt, majd 16 csomóra gyorsított. Ekkor a sebesség további, 17,5 csomóra való növelését tervezték, hogy behozzák a késedelmet. A SZENT ISTVÁN bal oldali turbináinak egyik csapága azonban túlmelegedett, és a gépüzemvezető 00:20-kor a sebesség 12 csomóra való csökkentését kérte, amit megtettek. A fűtők gyakorlatlansága miatt jelentős volt a füstképződés. A csapágó hűlése után 1:30 táján lassan ismét fokozni lehetett a sebességet. 3:30 környékén Premuda szigetének közelében érték el a 14 csomót.

Június 9-én 17 órakor két torpedónaszád vontatásában elhagyta Ancona kikötőjét a MAS 15, az ekkor már legendás hírű Luigi Rizzo korvettkapitány és a MAS 21, Giuseppe Aonzo tartalékos zászlós parancsnoksága alatt. A feladatuk az éjszaka folyamán a Monarchia partjainál Gruiza és Selve közötti terület átkutatása volt. Már az eredménytelen aknakuatásból visszafelé, a torpedónaszádokkal megbeszélte találkozási pont irányában haladtak, amikor 3:15-kor a hátuk mögött északi irányban erős füstöt vettek észre. Rizzo tudta, csak osztrák–magyar hajókról lehet szó, és úgy döntött, visszafordul és támad. Rizzo jelentésében a következőket írta: „Elhatároztam, hogy a lehető legközelebről támadok, azért az első csatahajó jobb oldalán haladó két romboló [valójában torpedónaszád – K. M.] között hajóztam

¹⁷ MAS (Motoscafo Armato Silurante) felfegyverzett torpedóvető motorcsónak. Kicsiny, 20-30 tonnás, erős benzinmotorok által hajtott, két torpedóval és néhány géppuskával felfegyverzett gyors motorcsónak, melyet az olaszok a háború alatt fejlesztettek ki.

¹⁸ A SZENT ISTVÁN elsüllyesztését vizsgáló bizottság jegyzőkönyve, 1918. augusztus 1. Közli: Bácsági Andor: A SZENT ISTVÁN csatahajó elsüllyedése dokumentumok tükrében. Hajózástörténeti Közlemények, 2008/2. www.kriegsmarine.hu/hk/ba00802f.html (Letöltés időpontja: 2018. 06. 20.)

¹⁹ Heinrich Seitz jelentése, 1918. június 13., A SZENT ISTVÁN elsüllyesztését vizsgáló bizottság jegyzőkönyve, 1918. augusztus 1. Közli: Bácsági: i. m.

1918. június 9-én futott ki Pólából első éles bevetésére az egyetlen magyar építésű csatahajó, a SZENT ISTVÁN (A fotó Kiss László gyűjteményéből való)

át. A tőlem balra eső romboló kikerülése érdekében a sebességemet 9 csomóról 12 csomóra növeltem. Sikerült 100 méterrel a két romboló alkotta biztosítási vonalon belülré kerülnöm úgy, hogy nem fedeztek fel. Innen, 300 méteres távolságból kilőttem mindkét torpedómat az első nagy hajóra. A jobb oldali torpedómat az 1. és 2. kémény közé, a bal oldali pedig balra a tat felé, a második kémény mögé. Két fekete vízoszlop tört a magasba.”²⁰ Az Anzoz vezette MAS 21 a vetőkészülék hibája miatt a TEGETTHOFF-ra csak az egyik torpedóját tudta kilőni, mely célt tévesztett. A két MAS-nak sikerült sértetlenül elmenekülnie, és reggel 7 órára visszaértek Anconába.

Az események után hamar lábra kaptak különféle áruhálméletek. Az olasz dokumentumokból azonban egyértelműen tudható, hogy az olaszoknak nem volt információjuk a tervezett hadműveletről. Az olasz haditengerészet csak június 10-én reggel tudta meg légi felderítési adatokból, hogy a négy csatahajó elhagyta Pólát, de akkorra a SZENT ISTVÁN már elsüllyedt. A két olasz torpedóvető motorcsónak egy rutinfeladatról volt visszatérőben, és úgy találkozott össze a jelentős késében lévő osztrák–magyar kötelékkel. Ráadásul a találkozás időpontjában a Velebit-hegység feletti derengés jó körülményeket teremtett egy torpedómadás végrehajtásához.

Nem sokkal 3:30 előtt Szentgyörgyi Szegner Jenő sorhajóhadnagy távcsővel ellenőrizte a biztosítóegységek pozícióját. A 76. számú torpedónaszád ekkor két motorcsónakot észlelt, melyek közül az egyik abban a pillanatban két torpedót lőtt ki. A torpedónaszád rátámadt a két motorcsónakra, de azoknak nagy sebességgel sikerült elmenekülniük. A két közelítő torpedót a SZENT ISTVÁN-ról már csak akkor vették észre, amikor 100-200 méterre voltak. A becsapódásokból a parancsnoki hídon tompa robbanást észleltek. A két vízoszlop 70-80 méterre csapott fel, szemtanúk elbeszélése szerint a második magasabb és világosabb színű volt.²¹

A MAS 15 két 45 cm-es, 150 kg robbanófejű Whitehead torpedóval találta el a SZENT ISTVÁN-t. Mint már említettük, a sors különös fintora, hogy a két torpedó 1906-ban Fiumében a Danubius melletti telken működő torpedógyárban készült, olasz megrendelésre.

²⁰ Rizzo jelentése. Közli: Bácsági: i. m.

²¹ A SZENT ISTVÁN elsüllyesztését vizsgáló bizottság jegyzőkönyve, 1918. augusztus 1. Közli: Bácsági: i. m.

A vizsgálóbizottság jelentése szerint az egyik torpedó az első, a másik a hátsó kazánház környékén csapódott be, de a roncs vizsgálata alapján ma már tudjuk, hogy másként volt. Az egyik torpedó a hátsó kazánház első részénél, azt az elsőtől elválasztó vízmentes válaszfal közelében, de nem pontosan annak a vonalában robbant fel. A másik torpedó a két részre osztott jobb oldali gépház első részénél, az azt a hátsó kazánháztól elválasztó vízmentes válaszfal közelében csapódott be. A robbanások első áldozatai a torpedófal és a kazánház között lévő lőszerraktárak személyzetének tagjai voltak. Bár, mint látni fogjuk, a hibásan tervezett torpedóvédelmi rendszer nem védte meg a hajót, két pozitívumot a konstrukció javára írhatunk. Az egyik, hogy a raktárakban tárolt 15 cm-es lőszer nem robbantak fel a találat hatására, különben ennek azonnali és katasztrofális következményei lettek volna. A másik, hogy a két torpedótalálat és a védelmi rendszer csődje ellenére a hajó két és fél órán keresztül viszonylag stabilan fennmaradt a vízen, aminek köszönhetően az áldozatok száma viszonylag csekély volt.

A torpedók robbanása átszakította a hajó kettős oldalának külső és belső lemezeit, majd a 2,5 méterre lévő (elégtelen távolság!), 50 mm vastag torpedófalat, és ennek repeszei, valamint a továbbterjedő lökeshullám roncsolta az ettől kb. 1 méterre lévő vékony válaszfalat, mely mögött a széntárolók és a 15 cm-es lőszer kamrái voltak. A lökeshullámnak elég energiája maradt, hogy a kazánház, illetve a gépház és a széntárolók közti hosszanti válaszfalat megrongálja, melyen keresztül befolyt a víz. A hátsó kazánházban ki kellett oltani a kazánok tüzet, majd az emelkedő víz miatt 20 percen belül el kellett hagyni azt. A turbínateremről kevesebb szó esik a jelentésekben, de valószínűleg azt is hamar elöntötte a víz a megsérült lőszerraktáron keresztül. Az első kazánházzal kapcsolatban a vizsgálóbizottság jegyzőkönyvében némi ellentmondás található. Először leírták, hogy a hamukióntó akna a robbanáskor felszakadt, és azon keresztül egy vízszögár ömlött be, majd azt írják, hogy a kazánházban csak később észlelték vizet.²²

A víz nem csak az áttört torpedófalán keresztül áramlott a hajóba. A roncsoshoz lemerült búvárok megállapították, hogy páncélfedélzet szélső, lefelé ereszkedő ferde szakaszának alsó része leszakadt és lefelé hajlott. Mint említettük, az utolsó egy méteren ez csak egy 18 mm-es lemez volt a 18+30 mm helyett. Mint azt már az 1914-es szekciókísérlet megmutatta, ez nem nyújtott elégséges védelmet. Ennek következtében a páncélfedélzet felett lévő fő szénbunkerek 6,5 mm-es hosszanti válaszfala, mely a torpedófallal egy vonalban volt, vagy átszakadt, vagy elvált a deformált páncélfedélzettől. Az elárasztott szénbunkerek tovább fokozták a hajó dőlését.

A találatok után a gépeket leállították, később lassú menetben újraindították, de ahogy az első kazánházban is a dőlés és az emelkedő víz miatt a hatból négy kazánban a tüzet ki kellett oltani, a gépeket ismét leállították. A torpedótalálatok után néhányan a vízbe ugrottak, őket a 78. számú torpedónaszád halászta ki, és ellenük hadbíróági eljárás indult. A hajó dőlése hamarosan elérte a 10°-ot, ezt a bal oldali rekeszek, majd a 15 cm-es lőszer raktárainak elárasztásával sikerült 7°-ra mérsékelni. A lövegtornyokat balra forgatták, és kidobálták belőlük a készenléti gránátokat, hogy az így kissé orrnehézzé váló tornyok is csökkentsék a dőlést.²³ Próbálkoztak lékponyvával lezárni a lékeket, de az ebbéli igyekezet

²² A SZENT ISTVÁN elsüllyesztését vizsgáló bizottság jegyzőkönyve, 1918. augusztus 1. Közli: Bánsági: i. m.

²³ A lövegtornyok hátsó részében 18 db készenléti gránát volt, tömegük kellett a torony pontos kiegyensúlyozásához. A régebbi irodalomban mindenütt azt emlegetik, hogy kézi erővel forgatták ki a lövegtornyokat. Ez ekkora dőlésnél fizikai képtelenség volt, viszont a hajók lövegtornyait 1917-ben segédüzelmotorokkal látták el arra az esetre, ha megszünné az áramellátás. Kézi erő helyett ezeket a motorokat használták.

A SZENT ISTVÁN tragédiájában a csatahajó 1087 fős személyzetéből 4 tiszt és 85 altiszt, valamint tengerész vesztette életét (A fotó Kiss László gyűjteményéből való)

kudarcot vallott. Ma már tudjuk, hogy ez eleve reménytelen vállalkozás volt, mivel a 4×4 méteres lékponyvák túl kicsik voltak a torpedó ütötte lékekhez. Seitz jelentésében említést tesz arról, hogy a torpedótalálatok után kezdtek el lezárni a vízmentes ajtókat.²⁴ Ez azért érdekes, mert a háború kezdetén a haditengerészet utasítást adott, hogy valamennyi vízmentes ajtót folyamatosan zárva kell tartani, és azokat lepecsételni.²⁵

Seitz 10 perccel a torpedótalálatok után parancsot adott a TEGETTHOFF-nak, hogy készüljön fel a vontatásra. Erre azonban csak jóval később került sor a folyamatos, hamis tengeralattjáró-riadóknak köszönhetően. 4:20 után sikerült a TEGETTHOFF-ra átvinni a kötelet, de felcsörlözése közben el is kellett vágni, annyira megdőlt már a hajó. Így szertefoszlott a reménye annak, hogy a sérült csatahajót a part közeli sekély vízben fenékre ültetik. Időközben az első kazánházba is egyre több víz jutott be a válaszfalon keresztül. Ez a válaszfal volt egyébként a hajó legnagyobb felületű, legkritikusabb válaszfala, melyet ráadásul még két ajtó is gyengített. A fal gerendákkal való kitámasztása sem segített. Végül a két utolsó kazánt is le kellett állítani. Seitz említést tesz egy tompa puffanásról és rázkódásról, nagy valószínűség szerint ekkor ez a válaszfal szakadt át.²⁶ Ezt követően a SZENT ISTVÁN 6:05-kor felborult, majd 6:12-kor elsüllyedt. A hajó elsüllyedését a TEGETTHOFF-ról Mensburger sorhajóhadnagy filmre vette.

A SZENT ISTVÁN tragédiájában a csatahajó 1087 fős személyzetéből 4 tiszt és 85 altiszt, valamint tengerész vesztette életét, közülük 38-an voltak magyar honosságúak. Az áldozatok közül meg kell emlékeznünk rövidi Maxon Róbert sorhajóhadnagyról, aki zömében magyar tengerészekből álló csoporttal visszatért a hajó belsejébe menteni az esetleg még lenn tartózkodó embereket, s végül életét vesztette. A tiszteket, illetve a 29 sebesültet a TEGETTHOFF vitte vissza Pólába. Horthy flottaparancsnok, amikor értesült a SZENT

²⁴ Heinrich Seitz jelentése, 1918. június 13. Közli: Bácsági: i. m.

²⁵ KA MS/II. GG (Marinesektion/II. Geschäftsgruppe) 1916. 47D/2 81. Természetesen sokkal kényelmesebb volt az egymás mellett lévő helyiségek között az ajtón át közlekedni, mint a létrán felmászni, majd lemászni. Ez magyarázhatja, hogy nyitva voltak az ajtók.

²⁶ Heinrich Seitz jelentése, 1918. június 13. Közli: Bácsági: i. m.

ISTVÁN elsüllyesztéséről, lefújta a Korfu-hadműveletet. A kimentett, nem sebesült legénységet Seitz parancsára két turnusban torpedónaszádok Sebenicóba vitték. A TEGETTHOFF és kísérei először Porto Tajerbe futottak be, majd a flottaparancsnokság parancsára 21 órakeronnan visszaindultak Pólába. A legénység kálváriája Sebenicóban nem ért véget: az üresen álló POLA szénszállító hajón helyezték el őket, amely erre teljesen alkalmatlan volt. Élelmet először csak június 12-én kaptak. Végül a HELGOLAND cirkáló szállította vissza a túlélőket Pólába június 17-én. Itt végül 3 napi élelemmel, 30 nap szabadsággal és 300 korona segéllyel kárpótolták őket.

A haditengerészet vizsgálatot rendelt el a SZENT ISTVÁN elsüllyesztése miatt, melyet az Alfred Cicoli vezette bizottság folytatott le. A jelentésük augusztus 1-jei keletkezéssel készült el. Végül Heinrich Seitz sorhajókapitányt hajórajparancsnoki minőségében, valamint Charles Masjon sorhajókapitányt dorgálásban részesítették. A TEGETTHOFF parancsnokát Heinrich Pergler von Perglas sorhajókapitányt leváltották. A Seitzet ért büntetés nem számított súlyosnak, ami abból is látható, hogy kinevezték a cirkálóflottilla parancsnokának, majd az uralkodó november 1-jén ellentengernaggyá léptette elő. Végezetül felelőssé tették Siegfried Popper nyugalmazott hajótervezőt is, mondván, hogy nem megfelelően tervezte meg az osztály torpedóvédelmét.²⁷

A SZENT ISTVÁN csatahajó roncsa immár száz esztendeje fekszik az Adria mélyén. Az utóbbi évtizedekben számos, különböző nemzetiségű – köztük magyar – búvárexpedíció látogatta meg, s eredményeknek köszönhetően gyarapszik tudásunk az 1918. június 10-i tragédiáról. A csatahajó roncsát, melyben 69 tengerész alusza örök álmát, a horvát kormány hadisírrá minősítette.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bánsági Andor: *A SZENT ISTVÁN csatahajó elsüllyedése dokumentumok tükrében*. Hajózástörténeti Közlemények, 2008/2. www.kriegsmarine.hu/hk/ba00802f.html
- Koudelka, Alfred von: *Denn Österreich lag einst am Meer*. Weishaupt, Graz, 1987.
- Krámlí Mihály: *A Koudelka-misszió. Alfred von Koudelka fregattkapitány látogatása a berlini Birodalmi Tengerészeti Hivatalban és ennek dokumentumai 1909. április 29–30*. Hajózástörténeti Közlemények, 2010/1. www.kriegsmarine.hu/hk/km01001k.html
- Krámlí Mihály: *A lissai csata (1866. július 20.)*. Honvédségi Szemle, 2016/5.
- Krámlí Mihály: *A „megerősített TEGETTHOFF-osztályú” csatahajók torpedóvédelmének tesztelésére végzett szekciókísérlet és jegyzőkönyve*. Hajózástörténeti Közlemények, 2009/2. www.kriegsmarine.hu/hk/km.00902.html
- Krámlí Mihály: *Az otrantói ütközet*. Honvédségi Szemle, 2017/6.
- Kriegsarchiv, Wien. <http://www.oesta.gv.at/site/5001/default.aspx>

²⁷ A SZENT ISTVÁN elsüllyesztését vizsgáló bizottság jegyzőkönyve, 1918. augusztus 1. Közli: Bánsági: i. m.

Mihók Sándor t. alezredes:

A PESTI INVALIDUS HÁZ TÖRTÉNETE

ÖSSZEFOGLALÓ: *A Pesti Invalidus Ház belső szabályzattal, saját rendfenntartókkal és haditörvényszékkel rendelkező katonai intézmény volt. Jogilag területenkívüliséget élvezett és nem tartozott Pest város joghatósága alá. A 18. század közepén „az aggostyánok pesti palotájában” 2500 ember élt a közel négyhektáros területen, és túlzás nélkül állíthatjuk, hogy város volt a városban. Az intézmény vezetője általában egy magas rangú tiszt volt, az ott élő invalidusok mindennapi életét katonai rendtartások szabályozták. Valójában itt minden rendelkezésre állt, ami a katonák és családjuk létfenntartásához nélkülözhetetlen volt. A rokkant katonák gyermekei részére iskola, a nők részére textilmanufaktúra létesült, továbbá volt saját pékségük, mészárszékük, templomuk, ispotályuk, gyógyszertáruk és temetőjük is.^{1,2}*

KULCSSZAVAK: *invalidus, Széchenyi György érsek, kegyes alapítvány, Pesti Invalidus Ház*

BEVEZETÉS

Kevésbé ismert, hogy a volt Pesti Invalidus Ház,³ amely napjainkban a Fővárosi Közgyűlésnek és a Főpolgármesteri Hivatalnak is otthont adó épület, egyike azon kevés megmaradt fővárosi barokk építészeti emlékünknek, amely kultúr- és hadtörténeti szempontból is egyaránt kiemelkedő jelentőségű. Az impozáns épület alaprajzának ősi mintája a római légiós tábor rostélyos négyszöge, amely egyrészt világos és könnyen átlátható, másrészt megfelelő szervezettséget és egyúttal szeparációt is biztosít. Laktanyáknál, kórházaknál, börtönöknél – vagyis a sok embert befogadó épületeknél – évszázadok óta mindig szívesen alkalmazták ezt az időtálló építészeti megoldást.⁴ A 190×190 m alapterületű, négyszögletes alaprajzú barokk palota 1716–1741 között épült, és eredetileg 4000 személy befogadására tervezték. A költségeket az örökös tartományok rokkantalapítványa fedezte, amely magában foglalta a Széchenyi György (1592–1695) esztergomi érsek által létrehozott alapítványból származó összegeket is. A bécsi udvar az érsek halála után 20 évvel érkezettnek látta az időt egy magyarországi invalidus ház felépítésére, és megbízták a budai prefektust, Regal Miksa altábornagyot, hogy egy erre alkalmas helyet keressen. Pestre esett a választás, és rövid időn belül megszerezték a város kevésbé beépített, északnyugati sarkában lévő telkeket.

¹ Dr. Kapronczay Katalin: Az irgalmasok pest-budai kórházának patikája. Gyógyszerésztörténet, XI. évfolyam, 2. szám, 2013. november, 4. <http://www.gyogyszeresztortenet.hu/gyogyszeresztortenet-2003-2014/> (Letöltés időpontja: 2017. 07. 01.)

² Holló Szilvia Andrea: Az aggostyánok pesti palotája. Budapest Folyóirat, 2016/8. szám (augusztus), 13. <http://epa.oszk.hu/03000/03058/00020/pdf/> (Letöltés időpontja: 2017. 07. 01.)

³ Írásomban a korabeli okmányokban, szabályzatokban alkalmazott írásmódot használom (Pesti Invalidus Ház).

⁴ Budapest Városháza Fórum Tervpályázat, Műemlékvédelmi Tervfejezet, 1. <http://static1.architectforum.hu/files2012/n00/01/12/00/muemleki-tervfejezet.pdf> (Letöltés időpontja: 2017. 07. 01.)

1716-ban elkezdődtek az építkezések, majd 1724-ben, Savoyai Jenő herceg közbenjárására változtattak az eredeti elképzeléseken.⁵

Bár a herceg javaslatát Bécsben csak részben fogadták el, ettől kezdve jobban odafigyeltek az építkezésre. Az erre fordítható összeget megháromszorozták, és 1727-ben Anton Martinelli kiváló bécsi építész bízta meg az új tervek elkészítésével. Így született meg a középkori városfalat figyelmen kívül hagyó nagyszabású épületegyüttes gondolata. A lendületes folytatást a vármegye is segítette, még közmunkára ítelt rabokat is kirendeltek az építkezésre. Ennek hatására 1729-ben az Érsekújváron lévő rokkantház 300 lakója beköltözhetett új otthonába: a Pesti Invalidus Házba. Ezt követően Martinelli a folyamatosan változó anyagi körülményekhez igazodva átdolgozta nagyszabású tervét, és a ház befogadóképességét 4000 főről 2500-ra csökkentette, ezt azonban Bécsben nem fogadták el. Időközben az invalidusok ügyének két legnagyobb támogatója, III. Károly császár és Savoyai Jenő herceg is meghalt. Az építkezés néhány kisebb munkálat után 1741-ben leállt, mivel a város már kőanyagot sem adott a készletek kimerülésére hivatkozva. Martinelli 1747-ben bekövetkezett halála után néha felröppent a hír az építkezés folytatásáról, ám minden alap nélkül. A „zsúfoltnak” tartott Pesti Invalidus Házat II. József császár 1783. július 10-én megszüntette, lakóit Nagyszombatra költöztette. Az épületet a gránátosok laktanyájává – és katonai kórházzá – alakíttatta át, az alapítás idején uralkodó nagyapja után Károly kaszárnya néven.⁶

AZ INVALIDUSOK ÉS AZ INVALIDUS HÁZAK EURÓPAI TÖRTÉNETÉNEK RÖVID ÁTTEKINTÉSE

Mielőtt – vázlatosan – áttekintenénk az invalidusok európai történetét, szükséges tisztáznunk, hogy kik is voltak az invalidusok. *Az invalidus szó latin eredetű, jelentése: erőtlen, rokkant, szolgálatra képtelen katona. Az invalidusok háza pedig olyan menedékház, ahova a rokkant katonákat ingyen vették fel teljes ellátásra, sőt ha szükséges, gyógyításra is.*

A rokkant katonák megbecsüléséről, gondozásáról már az ókorból vannak töredékes emlékeink, és Európa középkori történetének tanulmányozása során is találkozunk⁷ a sebesült és megrokkant katonákról való gondoskodással.⁸ Kontinensünkön azonban alig található írásos adat a lovagkort követő és katonailag „zsoldos korszaknak” nevezett időből. A megmaradt források szerint a 13. században Fülöp Ágost francia uralkodó alapított először kórházszerű menhelyet, de ténylegesen csak 1576-ban jött létre Párizsban az ún. Maison de charité chrétienne.⁹ A 16. században a sebesülteket általában a katonai hadműveletek területén levő városi vagy egyházi ispotályokban hagyták, ellátásukért pénzt fizettek, de a sérült és rokkant katonák további sorsáról alig gondoskodtak. A rokkantaknak vagy özvegyeiknek

⁵ Széchenyi György már a 17. század végén szükségesnek látta, hogy a „rokkant, elgyengült, öreg katonák” részére kórházat és menhelyet építsenek, ezért az egyik végrendeletében 157 000 rajnai forintot hagyományozott erre a célra. Iránsé Melis Katalin: Régészeti kutatások a 15. századi pesti városfal Károly körüti szakaszán (Budapest V. Károly körút 28–30.). Budapesti Történeti Múzeum, Budapest Régiségei XXXV. 2002, 549. http://epa.oszk.hu/02000/02007/00039/pdf/EPA2007_bp_regisegei_35_2_2002_549-585.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 07. 01.)

⁶ Holló: i. m. 13.

⁷ A Pallas nagy lexikona. Arcanum Kézírónyvtár. <http://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-pallas-nagy-lexikona-2/> (Letöltés időpontja: 2017. 07. 01.)

⁸ Sztanó Zsuzsanna ny. őrnagy – Mihók Sándor ny. alezredes: Hadigondozás Magyarországon az I. világháborút követően. Honvédségi Szemle, 142. évfolyam, 2014/3. szám, 132.

⁹ Takáts László: A Rákóczi-szabadságharc egészségügye. 43. <http://mek.oszk.hu/05400/05419/05419.pdf> (Letöltés időpontja: 2017. 07. 01.)

Az elaggott katonák épülete

(Forrás: www.google.hu/search?q=Az+elaggott+katonák+épülete&tbm=isch&source=iu&ictx=1&fir=rIzH4xklZQsWQM%253A%252Cdx4I5uYhJlu-gM%252C_&usg=AFrqEzcuedj1F0wGQDyAn-UTBjM92q_wA&sa=X&ved=2ahUKEwjzofyWu9jcahXJKJoKHXURDyoQ9QEwAXoECAYQBg#imgsrc=rIzH4xklZQsWQM)

egyszeri pénzsegélyt adtak, azonban a legtöbbjük koldusbotra jutott. Fontos mérföldkő, hogy a modern nemzetállamok létrejötte (1648) óta az államok kizárólagos monopóliuma lett a háborúk viselése. Azonban az első generációs hadviselés korában a vonalban vagy oszlopban harcoló embertömegeket a tábori kórházak már nem tudták elég gyorsan követni.

Ezért sok sebesült a harctéren – jórészt ellátatlanul – halt meg, nem jutott el a kórházig.¹⁰ A túlélő rokkant katonák sorsa pedig szinte kilátástalan volt. A harmincéves háború után a „feleslegessé vált” rokkantak valóságos csapást jelentettek Európára nézve: csapatokba verődve fosztogattak, raboltak és gyűjtogattak. Ezért kerültek a Richelieu korabeli Franciaországban a súlyos sebesültek zár alá a Hospital de la Pitié-ben, a rokkantakat pedig kísérettel szolgáló várakba vezényelték és Párizsból minden rokkant katonát kitiltottak. XIV. Lajos Saint-Germainben olyan invalidus házat épített, amelyben orvosok és sebészek gondozták a rokkantakat. Az angliai Chelsea-ben 1680-ban a szárazföldi, Greenwichben a tengeri haderő rokkantjainak szerveztek gondozóintézetet. Oroszországban a cárné 1682-ben több monostort utasított rokkant katonák befogadására. Ausztriában a bécsi Allgemeine Krankenhaus épült a rokkantak gondozására, de a 18. század elején Bécsben, Prágában, Pesten és Nyitrán is alapítottak katonai „rokkantházakat”.¹¹

A PESTI INVALIDUS HÁZ ALAPÍTÁSA

A korszak egyik legnagyobb mecénása Széchényi György esztergomi érsek, aki ifjúkorában a török által megszállt Budán lakott, szíven viselte a felszabadító hadjáratban részt vevők sorsát. Széchényi György negyvenhét esztendő főpásztori működése alatt közel 2 500 000 forintot költött alapítványokra és adakozásra.¹² *1690-ben vágbesztercei birtoka jövedelmét*

¹⁰ Dr. Weinhoff Judit: A katona-egészségügy szerepe a rehabilitáció XX. századi fejlődésében. Nemzeti Közszo- szolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Hadtudományi Doktori Iskola, doktori (PhD-) értekezés-tervezet, Budapest, 2016, 29. http://hkk.uni-nke.hu/uploads/media_items/dr_weinhoff-judit-a-katona-egeszsegugy-szerepe-a-rehabilitacio-xx-szazadi-fejlodeseben.original.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 07. 01.)

¹¹ Kapronczay Károly: Egészségi és katona-egészségügyi állapotok a Rákóczi-szabadságharc idején. 3. <http://www.valosagonline.hu/index.php?oldal=cikk&cazon=212&lap=2> (Letöltés időpontja: 2017. 07. 01.)

¹² Kováts Ágoston: A nemzetség-alapító Széchényi György. Korunk, 14. évf. 11. sz. 1939, 927. http://korunk.org/letoltlapok/zc_Korunk1939november.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 07. 01.)

felajánlotta egy budai kórház építésére, de két év múlva úgy módosította végrendeletét, hogy a harcokban megsérült vagy elszegényedett katonáknak szánt ispotály és menhely inkább Pesten létesüljön. A felajánlást kiegészítette a csejtei és beckói uradalma minden hasznával, továbbá kikötötte, hogy megváltásuk esetén a teljes összeget e célra kell fordítani.^{13, 14}

A bécsi Udvari Kamara azonban – a nagy összegű háborús kiadások, a hadbiztoságok sikkasztásai és a fényűző bécsi udvartartás költségei miatt¹⁵ – jogellenesen nem a nagylelkű alapító akarata szerint rendelkezett a hatalmas összegről. Pedig a török elleni felszabadító harcoktól sújtott Magyarországnak égető szüksége lett volna a kóborló, szegény vagy rokkant, beteg katonák ellátásáról gondoskodó intézményre. Amikor 1715-en a hivatalban lévő esztergomi érsek ismételten felhívta a figyelmet elődje alapítványára, Bécsben már „elérkezettnek” látták az időt a rokkantház építésének megkezdésére. Széchenyi György akarata megvalósulni látszott, mivel az érsek az alábbiakkal indokolta az 1692. január 24-én tett végrendeletét: „Gyakran tapasztalván, hogy őfelsége vitézei közül milyen sokan megromlanak, megcsönkulnak, megsántulnak és a tábori szolgálatra alkalmatlanokká válnak: hogy azért ne kényszeríttessenek koldulni, ablakok alatt heverni s a hideg miatt meghalni, Isten sugallatára katonai menhelyet emelünk és alapítunk...” Széchenyi György érseki alapítólevele továbbá előírta, hogy nemzeti, nemzetiségi és vallási különbség nélkül azokat a sebesült és beteg katonákat vegyék fel elsősorban, akik a törökök és a haza ellenségei elleni harcokban, a császári-királyi táborokban a tábori szolgálatra alkalmatlanokká váltak. S mindaddig tartsák ott őket, amíg korábbi egészségüket visszanyerik és a tábori szolgálatra ismét alkalmasak lesznek. Ha korábbi egészségüket nem nyerhetik vissza, életük fogytáig az intézményben kapjanak ellátást.¹⁶

A bevezetőben már említettem, hogy az 1716-ban elkezdődött grandiózus építkezés az otthon 1783-as megszűnésig sem fejeződött be, és a Pesti Invalidus Ház épülete az elkövetkező évszázadban is torzó maradt. A millennium korában a város kellős közepén nem katonaságra volt szükség, hanem kellett a hely a megnövekedett létszámú fővárosi adminisztrációnak. A katonai kincstár a Károly-kaszárnyának először csak a felét akarta átengedni, végül 5 600 000 forint örökáron átruházta a fővárosra az épület és a telek tulajdonjogát. Az átadási eljárás 1899. november 3-án lezárult, majd megkezdődött a rossz állapotú épületrészek bontása. Az Invalidus-palota elnevezés azonban napjainkig fennmaradt, pedig már századok óta nem aktuális a Barcsay Ábrahám magyar királyi testőr versében feltett költői kérdés: „Ha Károly császárnak ezen épülete / Nem volna, mi lenne vén vitéz élete?”¹⁷

¹³ Holló: i. m. 11.

¹⁴ Említést érdemel, hogy az alapítólevél kiállítására előtűtött öt hónappal, 1691. augusztus 19-én zajlott le az évszázad legkeményebb törökellenes ütközete Szalánkeménél, ahol mintegy 20 000 török katona esett el, köztük Köprülü Musztafa nagyvezír is, de a győztes szövetséges hadseregből is 3000 halott maradt a csatatéren, köztük Zrínyi Ádám főhadbiztos, a költő Zrínyi Miklós fia. A háborús események készítették arra a 100. életévében járó Széchenyit, hogy a háborúskodás ütötte sebek gyógyításához vagyona, gazdagsága és lehetőségei arányában hozzájáruljon. Kiss József: Katonai rendtartás és ellátás a Pesti Invalidus Házban az 1720–1730-as években. Hadtörténelmi Közlemények, 34. évfolyam, 2. szám, 237. https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Hadtortenelmi_Kozlemenyek_1987/?pg=259&layout=s (Letöltés időpontja: 2017. 07. 01.)

¹⁵ Holló: i. m. 12.

¹⁶ Kiss (1987): i. m. 247.

¹⁷ Holló: i. m. 13.

AZ INTÉZMÉNY ÉPÍTÉSÉT, MŰKÖDÉSÉT BIZTOSÍTÓ GAZDASÁGI ÉS PÉNZÜGYI FORRÁSOK

Széchenyi érsek adományán kívül az építkezés folytatásában a döntő fordulat csak 1726-ban következett be, amikor Miksa hannoveri herceg hagyatékában végrendeletileg 125 000 r. (rhénes, rajnai) Ft értékű vagyont bocsátott a Pesti Invalidus Ház rendelkezésére készpénzben és ingatlanban. Ezzel a nagy értékű hagyatékkal a Pesti Invalidus Ház alapítványi vagyona 344 800 r. Ft-ra emelkedett. 1728 februárjában Savoyai Jenő tábornagy elrendelte, hogy a Magyarországon és csatolt területein elhelyezett és eltartott 36 császári–királyi ezred minden katonája élelemaadagjából havonta 1 krajcárral járuljon hozzá a pesti építkezési alaphoz.

Előírta, hogy a feleség és gyermek nélkül elhunyt tisztek 3 havi illetményét (amely a hadiszabályzat szerint korábban az ezredpénztár tartalékalapját képezte), továbbá az ezredtől elbocsátott idegen nemzetiségű rokkantak végkielégítését és a katonai „*us albinagii*” (elhunyt külföldiek vagyonának öröklésének joga) szerint az örökös nélküli javak kincstárát illető részét és a különböző jötevők helység és hely megjelölése nélküli végrendeleti adományait, végül a katonai kihágásokat illető pénzbírságokat ezredenként összesítsék és utalják át a pesti építkezési alapba. A bevételek számbavételénél elérkeztünk ahhoz a jövedelemforráshoz, amely a mai olvasó számára meglepőnek tűnhet. A Pesti Invalidus Ház ugyanis 1731-től *földesúri jogokat* gyakorolt a Jászkun Hármaskerület¹⁸ felett, és annak 1745-ben történő megszűnése szoros kapcsolatban van a jászkun redempcióval (önmegváltással) is.¹⁹ Az Invalidus Ház fennhatósága idején a jászkunok robotteher helyett árendát (haszonbért) fizettek, súlyos fizikai elnyomástól nem szenvedtek.²⁰ A jászkunok nem váltak jobbgyökká, hanem „taksás szabadokként” emlegették őket, azonban szolgáltatási terheik a

¹⁸ A török kiűzését követően a bécsi udvar fegyverrel meghódított területnek tekintette Magyarországot, és úgy gondolta, hogy a fegyveres hódítás jogán szabadon rendelkezhet vele. Mivel a császári kincstár kongott az ürességtől, Bécsben elhatározták a korona uralma alá került új szerzeményű területek pénzze tételét. 1702. március 22-én I. Lipót császár 580 000 r. forintért eladta a Jászkunszágot a Német Lovagrendnek. Még ugyan ezen év májusában a kor szokásainak megfelelően mindhárom kerületben meg is történt az új, idegen földesúr beiktatása. Az eladás ellen általános volt a tiltakozás mind az országgyűlés, mind a nádor, mind pedig a Jászkun Hármaskerület lakossága részéről. A jászok és a kunok folyamatos tárgyalások eredményeként elérték, hogy zálogformára változtatták az eredendően jogtalan eladást. 1715-ben a Német Lovagrend kijelentette, hogy lemond az örökvételi jogról, a Jászkunszág tulajdonjogáról, ha visszakapja az érte kifizetett 580 000 aranyforintot. 1731-ben a Pesten építendő invalidus katonák kórházára összegyűlt pénzalapból az Udvari Kamara – teljesen jogellenesen – kifizette a Német Lovagrendet, de mindez csupán azt jelentette, hogy a Jászkunszág földesurat cserélt. Jászkun önmegváltás emléknapiáról szóló országgyűlési határozati javaslat, 2. <http://www.parlament.hu/irom39/13092/13092.pdf> (Letöltés időpontja: 2017. 07. 01.)

¹⁹ Az 1745. május 6-i önmegváltásról az Országgyűlés 4/2014. (II. 7.) határozatában is megemlékezett, és május 6-át, a Jászkun Hármaskerület önmegváltását, a Redemptiót lehetővé tevő diploma Mária Terézia általi aláírásának napját a Jászkun önmegváltás emléknapijává nyilvánította. A határozat fontos üzenete, hogy hazánk országgyűlése több mint 250 év után is szükségesnek tartja, hogy tisztelettel adózzon azon jászkun polgárok előtt, akik – a magyar történelemben példátlan módon – szabadságukat 580 000 rhénes (rajnai) aranyforintért vásárolták vissza. 4/2014. (II. 7.) OGY határozat a Jászkun önmegváltás emléknapijáról. <https://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=A14H0004.OGY> (Letöltés időpontja: 2017. 07. 01.)

²⁰ Pethő László: Egy mikrorégió az ezredfordulón. Nézőpontok – Interjúk. A jászkunszági fejlődés csúcspontja: a redemptio. Kiss József történész. MTA Politikai Tudományok Intézete és a Jászberényi Tanítóképző Főiskola Közművelődési és Felnőttnevelési Tanszéke, Budapest, 1999. <http://vfk.vfmk.hu/0000011/mik19.htm> (Letöltés időpontja: 2017. 07. 01.)

korábbi közel kétszeresére növekedtek,²¹ mivel az Invalidus Ház az éves haszonbér összegét 25 000 r. forintról 45 000 r. forintra emelte.²²

A valódi problémát azonban nem a gazdasági terhek jelentették. A korábban sokféle hatalmaskodáshoz, erőszakhoz hozzászózott, igen kemény, ugyanakkor nehezen fegyelmezhető invalidusokat a Pesti Invalidus Ház parancsnoksága és a Budai Hadbiztosság szívesen alkalmazta mind a földesúri, mind a hadiadó behajtására a Jászkun Kerületben, ahol 1735-ben a hadiadó összege meghaladta a 37 000 r. Ft-ot, a földesúri adó pedig 34 700 r. Ft-ra emelkedett. Amikor valamelyik jászkunsági város vagy község a meghatározott időre nem tudta teljesíteni, vagy éppen elhalasztotta az adóbefizetést, a földesúri tisztek kérésére a Pesti Invalidus Ház parancsnoksága adóvégrehajtó különítményt rendelt ki a helységbe, ahol elsősorban a bírákat és a tanácsok előljáróit vonták felelősségre az adófizetés halogatása miatt. Több esztendőben előfordult, hogy egyszerre 50 főből álló (!) fegyveres különítményt vezényeltek ki adóbehajtásra, s ilyenkor 15-20 kocsit kellett értük küldeni Pestre, természetesen ingyen. Az érintett városok vagy községek néha heteken át kénytelenek voltak a hívatlan végrehajtókat elszállásolni és élelmezni. A Pesti Invalidus Ház földesúri tevékenysége a földesúri tisztek hatalmaskodása és visszaélései miatt már távolról sem állt összhangban Széchényi György esztergomi érsek alapítólevelének jótékonyági és emberbaráti előírásaival. Emellett az intézmény gazdasági érdekei is sok vonatkozásban ellentétben álltak a Budai Hadbiztosság érdekeivel. Minél nagyobb méretű volt az országban elhelyezett katonaság eltartásának, beszállásolásának és csapatszállításának a terhe, annál nehezebbé vált a földesúri adó behajtása a jászkunsági adófizetők körében.²³ A rendelkezésre álló források szerint a jászkunsági földesúri adó összege annak közel 15 éves fennállása alatt mintegy 340 000 r. Ft-ra rúgott, s ennek kb. 97%-át a Pesti Invalidus Ház közvetlen szükségleteire fordították.²⁴

ÉLET A PESTI INVALIDUS HÁZBAN

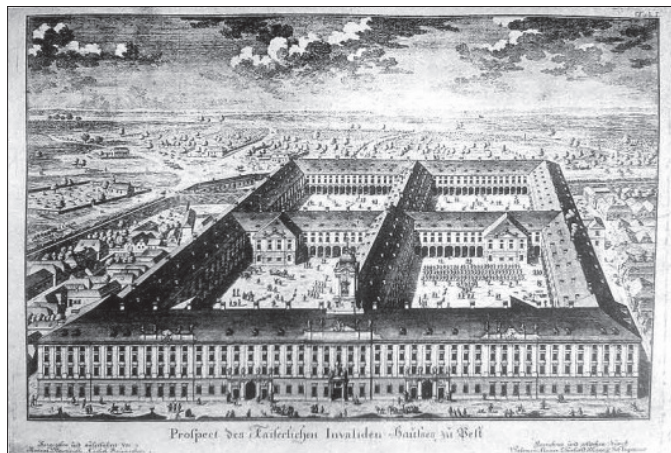
A gazdasági alapok áttekintése után áttérünk arra a területre, amely talán a legérdekesebb, vagyis, hogy milyen volt a „hétköznapi” élet az intézmény falain belül. Előtte azonban tisztáznunk kell, hogy kiket vettek fel a Pesti Invalidus Házba, vagyis valójában kik voltak az intézmény lakói. Széchényi érsek alapítólevelének azon rendelkezése, mely szerint a felvétel csak az esztergomi érseki káptalan előzetes tudtával és engedélyével válik érvényessé, a gyakorlatban soha nem valósult meg. A felvétel rendjét az Udvari Haditanács akként szabályozta, hogy azok a rokkant katonák, akik az ország területén elhelyezett ezredektől beutaló levelet kaphatnak, kérvényüket a hadbiztossághoz nyújtják be, ott lássák el javaslattal és terjesszék fel az Udvari Commissio elnökéhez jóváhagyás végett. Külön haditanácsi parancsban közölték az ezredekkel, hogy az elbocsátó levélben pontosan tüntessék fel: az ember nőtlen-e, vagy nő, van-e gyermeke, vagy nincs, nehogy elbocsátásuk után, útközben nőszüljenek meg, vagy vegyenek magukhoz gyermeket, mert azok ez esetben nem minősülének törvényes hozzátartozónak. Érdekes, hogy az előírás csak a legénységi állományú rokkantakra vonatkozott.

²¹ Illyés Bálint – Illyés Katalin: A Fölső-Kiskunság története. In: Dr. Tóth Károly (szerk.): Nemzeti Park a Kiskunságban. Natura, Budapest, 1979, 422.

²² Halász Géza – Janó Ákos: A redempció kora. In: Janó Ákos (szerk.): Kiskunhalas helytörténeti monográfia, I. Bács-Kiskun megyei Nyomda Vállalat, Kecskemét, 1965, 50.

²³ Kiss (1987): i. m. 254–255.

²⁴ Uo. 259.

Az Invalidusok Házának terve Kleiner rézmetszetén 1740-ben

(Forrás: *Invalidusok Háza, Károly kaszárnya*, <http://egykor.hu/images/2010/original/budapest-v-kerulet-invalidusok-haza-karoly-kaszarnya-.jpg>)

Az altisztek és a közkatonák – akik ezredüknél muskétások, gránátosok, dragonyosok, vértések, karabélyosok, huszárok vagy hajdúk, altisztek vagy közlegények voltak – az intézménybe való felvételüktől és belépésüktől kezdve közkatonának minősültek, bár a rátermettebbek közül többen megtarthatták eredeti rendfokozatukat. A beérkező katonák teljesen új ruházati felszerelést kaptak. Bizonyos értelemben szabvány alakult ki: a közkatonák egyenruházata gyöngyszínű posztóból készült vörös felhajtással, a strázsamestereké egészen vörös, a vicestrázsamestereké és a tizedeseké fehér kabát, vörös ujjas-melles, a dobosoké vörös vállzsinórral. A sapka és a nadrág ugyanolyan posztóból készült, kiosztottak nekik cipőt, inget, harisnyát, nyakravalót, csuklyát és tarisznyát. A tisztek azonban nem kaptak ruházati felszerelést az intézményben, rendfokozatuknak megfelelően a saját fizetésükből vásároltak vagy csináltattak maguknak egyenruhát.²⁵ Az Invalidus Ház parancsnoksága mindenben a legjobbat akarta nyújtani a rokkantaknak, ezért a betegápolást és a gyógyszerár kezelését a mai szóhasználattal élve „kiszervezte”, és ezt a fontos tevékenységet az irgalmasokra bízta. Ennek szellemében az Irgalmas Rend és az Invalidus Ház parancsnoksága 1731. január 1-jén 15 pontos szerződést kötött, amelyben részletesen szabályozták az ellátás rendjét. A megállapodás alapján a betegek ápolása, ételmezése, a tisztaság biztosítása az irgalmasok feladata volt. Mindezt a szolgáltatásért a katonai parancsnokság fejenként naponta 10 krajcárt fizetett. A betegházba a rokkantakon kívül csak tiszteket, katonai tisztviselőket vehettek fel. A kaszárnyában az irgalmasok naponta – meghatározott időben – szemléztek, a valóban betegeket az ispotályba szállították. Az elhunytak temetéséről is az irgalmasok gondoskodtak. Misét naponta kétszer mondtak: egyet a templomban, egyet az ispotály kápolnájában. Szentbeszédet viszont csak a szervita szerzetesek mondhattak, míg a gyászmise celebrálása az irgalmasok feladata volt.²⁶ A lelkigondozást egyébként az alapítólevél is előírta, annak a szerzetesrendek maradéktalanul eleget is tettek. A Pesti Invalidus Házba felvett igényjogosultak feleségei és gyermekei is kivették a részüket az intézmény mindennapi életéből. Mivel nem volt központi konyha, így kisebb csoportok alakultak, amelyek 1-1 rézüstöt kaptak használatra, hogy maguk főzzenek. Itt a nőknek is volt rendszeres elfoglaltsága. Mivel az asszonyok a szabályzat értelmében zsoldot és ételmezési ellátmányt nem kaptak, csak

²⁵ Uo. 246–247.

²⁶ Dr. Kapronczay Katalin: i. m. 4.

elhelyezést és – kórházi elhelyezés nélküli – orvosi ellátást, többféle munkát vállalhattak az intézményen belül: gyermekfelügyeletet, fehérnemű-készítést, varrást, javítást, főzést, mosást, a tisztai lakásokban és a parancsnokságon takarítást, sőt az építkezésnél is akadt számukra megfelelő munka, így elegendő keresethez juthattak.

Külön gondoskodott az intézmény az iskoláskorú gyermekek taníttatásáról. A gyermekek később iskolai tanulmányaikat tovább folytathatták valamelyik szerzetesi iskolában, a lányok elhelyezkedhettek iparosoknál vagy háztartásokban, a fiúk pedig a századoknál dobosként, városi iparosoknál tanulóként vagy akár az építkezésen is dolgozhattak.²⁷

A Pesti Invalidus Házban elhelyezett katonai állományú személyek pénzbeli ellátásként zsoldra és természetbeni ellátásra voltak jogosultak, ami napi kenyérfejadag, évente meghatározott mennyiségű só, gyertya és tűzifa volt. A tisztai rendfokozatúak a részükre járó fizetésből és ellátmányból jó színvonalon éltek, a lakást és az ellátmányt térítésmentesen kapták, a főzésért, a takarításért és a mosásért pedig bejáró alkalmazottat fizethettek. A nem tisztai állomány élete azonban nem volt ennyire kiegyensúlyozott, ezért csak további munkával tudták életüket elviselhetőbbé tenni (pl. keresetük kiegészítéseként parancsnoki engedéllyel különböző építési munkát vállalhattak az intézményen belül, azonban napi keresetük 1/3 részét „ruhakopás” jogcímen levonták).

A fentiek tükrében nem meglepő, hogy a különböző nemzetiségű, nyelvű, rangú, rendfokozatú és korú rokkantak igen rosszul viselték el a katonai fegyelmet, az alá- és fölérendeltség, valamint a belső szolgálat előírásait, szabályait és a napirendet, ezért a fegyelmegszervezése nem kis gondot okozott a parancsnokságnak. Az intézmény falain belül gyakran előfordult „a veszekedés, követelődzés, feslettség, részegeskedés, istenkáromlás, szolgálatmegtagadás és szökés is”. A szolgálati utasítás és a rendtartás azonban kötelezően előírta, hogy a Pesti Invalidus Ház belső szolgálatra alkalmas katonaságát naponta – ha csak csekély mértékben is – katonai gyakorlatokkal kellett foglalkoztatni. A katonai állománynak esküt kellett tennie, emlékeztetve őket arra, hogy továbbra is katonai igazságszolgáltatás alatt maradtak, így mindenféle kihágásuk büntetést von maga után. Kisebb egységenként alaki képzés, zártrendi gyakorlat, őrszolgálat, ruházat és felszerelés-karbantartás, a körlet tisztán tartása is a napirendben szerepelt. Ezért több helyen állítottak fel őrséget (pl. a parancsnoki iroda, a gazdasági hivatal, a betegszobák és a raktárak mellett), és szervezett éjszakai őrség felügyelte az építkezést és az intézmény körüli utcákat is, továbbá invalidusok kísérték a szállítmányokat, a dunai hajókat, a tutajokat a kikötőbe, majd onnan a szekereket, amelyek a szükséges anyagokat vagy az intézmény ellátmányát szállították.

Századonként és szálláskörletenként az altisztek vigyáztak arra, hogy a berendezési tárgyak épségben maradjanak. Aki ezekben kárt okozott, zsoldjából annak értékét kíméletlenül levonták. Ha a tettest nem találták, az egész közösséget kötelezték kártérítésre, sőt büntetést is kaptak. A kockajáték és minden más szerencsejáték tilos volt az intézmény egész területén. A rendbontókkal és a tilalom megszegőivel szemben szigorú büntetéseket szabtak ki (zsold-, élelemelvonás, zárka, a szabadság és kimenő elvonása stb.). „Mértékletességből” a megbotozástól és a puskahordozástól az invalidusokat nagyvonalúan megkímélték. Ha nagyobb bűntények fordultak elő, azokat alapos kivizsgálás után jegyzőkönyvvel együtt ítélelhozatalra az Udvari Commissióhoz kellett beküldeni. Bár életfogytiglani ellátásra szolt az intézménybe való felvétel, mégis előfordult, hogy néhányan leszerelésüket és elbocsátásukat kérték. Ez esetben hiteles igazolványt kellett hozniuk arról, hogy valamely város,

²⁷ Kiss (1987): i. m. 249.

község vagy földesúr állandó letelepedést, megélhetést és ellátást biztosít a rokkant személy részére és ezért felelősséget is vállal. Akik előtt viszont nem volt ilyen lehetőség, s ráadásul még „iszákosságra is adták magukat”, elég könnyelműen vállalták a szökés kockázatát is. Ez lassan a legsúlyosabb gondok egyikévé vált a Pesti Invalidus Házban. Az intézmény parancsnokának 1733. áprilisi jelentése arra utalt, hogy az egyes ezredeknél többen csak azért vétették fel magukat a Pesti Invalidus Házba, hogy onnan minél előbb hazaszökjenek, hiszen valamennyien külföldiek voltak.

Az Udvari Commissio éppen ezért szigorúan előírta az új szolgálati utasításban, hogy a kötelező szemléket évente kétszer – május és november hónapban – tartsák meg. Külön elrendelték, hogy az eskütételnél magas rangú tiszt olvassa fel az eskü szövegét, amelyben rögzíteni kell a szökés tilalmát. Az említett utasítás 31. §-a a többszöri visszaeső szökevény esetében még a halálbüntetést is kilátásba helyezte: „*Aki a Pesti Invalidus Házból elszökött, de elfogták, vasban és bilincsben börtönbe kell zárni, magasabb parancsnoksági ítélet szerint legyen büntetve. Ha azonban már többször is kereket oldott, elfogása esetén netán legyen felakasztva.*”²⁸ Az intézmény ugyan nem alkalmazta a halálbüntetést, de az egyre szigorúbb rendszabályok miatt népszerűsége rohamosan csökkent az ott elhelyezett állomány körében. A fennmaradt források szerint 1734 augusztusában: 890 invalidus katona, 123 hozzátartozó feleség és ugyancsak 123 kiskorú (13–15 éven aluli) gyermek alkotta az intézmény személyi állományát. Ezek mellett százával dolgoztak az építkezésen iparosok, szak- és segédmunkások, szállítók, rakodók és karbantartók is.²⁹ 1783-ban megközelítőleg 2500 főnyi igényjogosult és családtagja élt az intézményben, így a felszámolás indokaként felhozott „túlzsúfoltságra” történő hivatkozás tulajdonképpen csak ürügy volt az invalidusok más helyőrségekbe történő áthelyezésére. A valódi cél az épület kaszárnyává alakítása és abban a Degenschild gránátoszászlóalj elhelyezése volt.

ÖSSZEGRZÉS

Az alapító Széchényi érsek nemes szándéka megkérdőjelezhetetlen, azonban annak gyakorlati megvalósítása már a kezdetektől nehézkesen haladt. Ennek alapvető oka az volt, hogy a Habsburg Birodalom államháztartása sohasem volt mentes a pénzügyi zavaroktól, de a 18. század első évtizedeiben különösen megnöttek a kiadásai. Az európai nagyhatalmi státus-hoz szükséges létszámú hadsereg és az egyre növekvő államapparátus költségeit a bevételek nehezen fedezték, ami az államadósság hihetetlen mértékű felduzzadását eredményezte.³⁰ Ezért a „kegyes alapítvány” pénzeszközeit – az 1716 augusztusában történt alapköletételig – nem az alapító akarata szerint hasznosították, pénzügyi problémák esetén azt az állam sokszor „kölcsonvette”. A Pesti Invalidus Ház továbbépítését és fejlesztését pedig végképp lehetetlenné tették az osztrák örökösödési háború (1740–1748) kiadásai, emberi és anyagi veszteségei. A Habsburg Birodalom a szövetséges Angliától és Hollandiától kapott pénzsegély (1741–1748) nélkül önerőből nem tudta finanszírozni a háborút.

²⁸ Kiss (1987): i. m. 250–252.

²⁹ Kiss József: Az Irgalmas Rend első konventjei hazánkban. Vigilia, 55. évfolyam, 1990/10. szám (október), 743. http://vigilia.hu/node/Vigilia_1990_10_facsimile.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 07. 01.)

³⁰ Fazekas Rózsa: Magyarország államháztartása és adórendszere a XIX. sz. első felében. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei levéltári évkönyv 9. Nyíregyháza, 1993. https://library.hungaricana.hu/hu/collection/mltk_megy_szszejek/ (Letöltés időpontja: 2017. 12. 27.)

A helyzet annyira súlyos volt, hogy az osztrák hadsereget csak az első 300 ezer font sterling összegű brit segély mentette meg a teljes összeomlástól.³¹ Ebben a helyzetben Mária Terézia számára nem volt más lehetőség, mint az építkezés költségeinek csökkentése. Az uralkodó 1741-ben ugyan teljesen nem állította le az építkezést, de a Széchényi érsek által megálmodott és III. Károly támogatásával létrehozott intézmény nem lett hosszú életű. A Pesti Invalidus Ház volt az első olyan emberbaráti intézmény hazánkban, amelyet az állam a szerzetesrendek bevonásával működtetett. Az állam azonban nem tudta és később pedig nem akarta, hogy az intézmény az alapító elképzelései szerint működjön. II. Józsefnek nem állt érdekében, hogy szerzetesrendek által is támogatott invalidusok éljenek a városfalon belül, az épületet annál értékesebbnek tartotta, ezért egy gránátoszászlóaljzat telepített „az aggostyánok pesti palotájába”. Összefoglalóan megállapítható, hogy a Pesti Invalidus Ház fennállása alatt megfelelt eredeti intézményi hivatásának, de földesúri joghatóságánál fogva már felemás intézménnyé vált.³² Jelentősége a köz- és katonaegészségügy, valamint a gyógyszerésztörténet szempontjából is kiemelkedő, mivel a korszak egyik leghatékonyabb – egészségügyi szabályokat is tartalmazó – rendtartásával (1733) rendelkezett, amely különösen nagy gondot fektetett a közösségi terek tisztántartására, az azt elhanyagolókat pedig szigorúan büntette. A rendtartás hatása egyértelműen tetten érhető az 1739-ben Pesten tomboló pestisjárvány kezelésében, mivel az kevésbé sújtotta az intézményben lakó invalidusokat, mint a város lakosságát.³³ Az intézmény területén 1736-ban nyílt meg, a hazai gyógyszerészet egyik szakmai fellegvára, a Gránátalma Gyógyszertár, amely az invalidusokon kívül Pest polgári lakosságát is ellátta korszerű készítményeivel.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 4/2014. (II. 7.) OGY határozat a Jászkun önmegváltás emléknapijáról. <https://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=A14H0004.OGY>
- A Jászkun önmegváltás emléknapijáról szóló országgyűlési határozati javaslat. <http://www.parlament.hu/irom39/13092/13092.pdf>
- A Pallas nagy lexikona. Arcanum Kézíkönyvtár. <http://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-pallas-nagy-lexikona-2/>
- Budapest Városháza Fórum Tervpályázat, Műemlékvédelmi Tervfejezet. <http://static1.architectforum.hu/files2012/n00/01/12/00/muemleki-tervfejezet.pdf>
- Fazekas Rózsa: *Magyarország államháztartása és adórendszere a XIX. sz. első felében*. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei levéltári évkönyv 9. Nyíregyháza, 1993. https://library.hungaricana.hu/hu/collection/mltk_megy_szsz_ek/
- Halász Géza – Janó Ákos: *A redempció kora*. In: Janó Ákos (szerk.): *Kiskunhalas helytörténeti monográfia*, I. Bács-Kiskun megyei Nyomda Vállalat, Kecskemét, 1965.

³¹ Kovács Zoltán: „Vérszopó zsoldosok” vagy szükséges szövetségesek? Anglia és a kontinentális szubvenciók 1715–89. *Publicationes Universitatis Miskolciensis. Sectio Philosophicatum*. 9 fasc. 3., 2004, 101. <http://epa.oszk.hu/02100/02137/00003/pdf/> (Letöltés időpontja: 2017. 12. 27.)

³² Kiss (1987): i. m. 260.

³³ Megjegyzést érdemel, hogy pestisjárványok idején sok magyarországi településen a „védekezésnek” olyan formáit (is) alkalmazták, amelyek mai szemmel furcsának tűnnek és természetesen teljesen hatástalanok is voltak, pl. a muzsikálás megtiltása lakodalmakban és csapszékben, az utcai dalolás, énekelés, kiáltozás, káromkodás, nyilvános dohányzás betiltása. A tilalom megszegőit pénzbírságra, bizonyos esetekben testi fenyítésre (pálcabüntetésre) ítélték stb. Halász – Janó: i. m. 49.

- Holló Szilvia Andrea: *Az aggostyánok pesti palotája*. Budapest Folyóirat, 2016/8. szám (augusztus), <http://epa.oszk.hu/03000/03058/00020/pdf/>
- Illyés Bálint – Illyés Katalin: *A Fölső-Kiskunság története*. In: Dr. Tóth Károly (szerk.): Nemzeti Park a Kiskunságban. Natura, Budapest, 1979.
- Írásné Melis Katalin: *Régészeti kutatások a 15. századi pesti városfal Károly körüti szakaszán (Budapest V., Károly körút 28–30.)*. Budapesti Történeti Múzeum, Budapest Régiségei XXXV. 2002. http://epa.oszk.hu/02000/02007/00039/pdf/EPA2007_bp_regisegei_35_2_2002_549-585.pdf
- Kapronczay Károly: *Egészségi és katona-egészségügyi állapotok a Rákóczi-szabadságharc idején*. <http://www.valosagonline.hu/index.php?oldal=cikk&cazon=212&lap=2>
- Dr. Kapronczay Katalin: *Az irgalmasok pest-budai kórházának patikája*. Gyógyszerésztörténet, XI. évfolyam, 2. szám, 2013. november. <http://www.gyogyszeresztortenet.hu/gyogyszeresztorten-et-2003-2014/>
- Kiss József: *Az Irgalmas Rend első konventjei hazánkban*. Vigilia, 55. évfolyam, 1990/10. http://vigilia.hu/node/Vigilia_1990_10_facsimile.pdf
- Kiss József: *Katonai rendtartás és ellátás a Pesti Invalidus Házban az 1720–1730-as években*. Hadtörténelmi Közlemények, 34. évfolyam, 2. szám, Hadtörténelmi Intézet, Budapest, 1987. https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/HadtortenelmiKozlemenyek_1987/?pg=259&layout=s
- Kovács Zoltán: „Vérszopó zsoldosok” vagy szükséges szövetségesek? Anglia és a kontinentális szubvenciók 1715–89. Publicationes Universitatis Miskolciensis. Sectio Philosophicatom. 9 fasc. 3., 2004. <http://epa.oszk.hu/02100/02137/00003/pdf/>
- Kovács Ágoston: *A nemzetség-alapító Széchenyi György*. Korunk társadalomtudományi folyóirat, 14. évf. 11. sz. 1939. http://korunk.org/letoltlapok/zc_Korunk1939november.pdf
- Pethő László: *Egy mikrorégió az ezredfordulón. Nézőpontok – Interjúk. A jászkunsági fejlődés csúcspontja: a redemptio. Kiss József történeisz.* MTA politikai Tudományok Intézete és a Jászberényi Tanítóképző Főiskola Közművelődési és Felnőttnevelési Tanszéke, Budapest, 1999. <http://vfk.vfmk.hu/00000111/mik19.htm>
- Sztanó Zsuzsanna – Mihók Sándor: *Hadigondozás Magyarországon az I. világháborút követően*. Honvédségi Szemle, 142. évfolyam, 2014/3.
- Takáts László: *A Rákóczi-szabadságharc egészségügye*. <http://mek.oszk.hu/05400/05419/05419.pdf>
- Dr. Weinoffer Judit: *A katona-egészségügy szerepe a rehabilitáció XX. századi fejlődésében*. Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Hadtudományi Doktori Iskola, Doktori (PhD-) értekezéstervezet, Budapest, 2016. http://hkk.uni-nke.hu/uploads/media_items/dr_weinoffer-judit-a-katona-egeszsegugy-szerepe-a-rehabilitacio-xx-szazadi-fejlodeseben.original.pdf

Kun Szabó István vezérőrnagy – Sandra Sándor ny. o. ezredes – Sticz László ezredes:

HAZA, BIZTONSÁG, HONVÉDELEM, HADERŐFEJLESZTÉS

„A katonáknak, a rend védelmezőinek nagy a felelőssége. A legnagyobb szolgálat, amit tehetnek, az, hogy hűek maradnak önmagukhoz, s katonás csöndben, bátran szolgálnak.

Ha megtagadják a katonaszellemet, először önmagukat, végső soron a nemzetet semmisítik meg.”

Samuel P. Huntington

ÖSSZEFOGLALÓ: Egy hadseregnek ahhoz, hogy el tudja látni a feladatát és a legmagasabb szinten garantálja a biztonságot, folyamatos felkészülésre, képességekre, technikai eszközökre van szüksége. A Magyar Honvédség feladata, hogy az országvédelmi terveknek megfelelően ezeket képességeket fenntartsa, fejlessze. E célt szolgálja a Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program. Az írás szerzői az elmúlt évtizedek legnagyobb képességfejlesztési programja kapcsán adják közre gondolataikat a biztonságról, szövetségi együttműködésről, honvédelemről, a felnövekvő nemzedékek hazafias neveléséről, bemutatva több európai ország, haderő ez irányú gyakorlatát.

KULCSSZAVAK: biztonság, szövetségi rendszer, nemzeti haderő, képességfejlesztés, hazafias nevelés, külföldi tapasztalatok

A BIZTONSÁG SZAVATOLÁSA ALAPVETŐ NEMZETI ÉRDEKÜNK

Az emberiségnek története során számtalan veszéllyel kellett megküzdenie. Háborúk, járványok, természeti katasztrófák, globális és regionális viszályok hosszú sora fenyegette az emberi társadalmakat. A második világháborút követően egységesnek tűnt a nemzetközi politikai törekvés, mely a békéért és a biztonságért való küzdelem mellett tette le a voksát. A hidegháborús fegyverkezési verseny azonban gyorsan feledtette az enyhülési folyamatot. A világméretű katasztrófa elkerülését az enyhülés és a leszerelés segítette elő. Hosszú ideig úgy tűnt, hogy nem csupán a nagyszámú hadseregek létjogosultsága áldozott le végképp, de még a katonai szövetségek ideje is lejárt. A 20. század végi fegyveres konfliktusok azonban ismét rációfoltak az efféle „pacifista” nézetekre; az elmúlt években az európai helyszíneken végrehajtott terrorista támadások pedig kontinensünk sérülékenységére világítottak rá.

A fenyegetési faktorokat tovább növeli az a tény, hogy a világ országainak társadalmi, gazdasági fejlődése, fejlettségi szintje eltérő. A kevésbé vonzó területekről meginduló tömegek – ahogyan az elmúlt években tapasztalt migrációs hullám esetében is megtapasztalhattuk – komoly biztonsági problémák elé állították az egyes országok rendvédelmi szerveit. Sok esetben magának a problémának az értelmezése is különféle (jogi) akadályokba ütközött. Polémia alakult ki abban a tekintetben, hogy a terrorizmus elleni küzdelem bűnüldözési felelősség, avagy háborús cselekmény, ilyenformán a rendőrség vagy a katonai erők hatáskörébe tartozik.

Mindezen körülmények az európai tagországokat arra ösztönzik, hogy védelmüket lehetőleg közösen, szervezett keretek között lássák el.

A *biztonság* fogalma napjainkra egyre átfogóbb értelmezést nyer. A folyamatosan változó biztonsági környezetben a kihívások, kockázati tényezők és fenyegetések ma már több síkon – az egyének, közösségek, államok és régiók szintjén, valamint globális szinten – jelennek meg, és az egyének, kormányzati és nem kormányzati szervezetek, valamint a transznacionális szereplők széles körét érintik. Ezért elengedhetlenné vált a biztonság politikai, katonai, gazdasági és pénzügyi, társadalmi, ezen belül emberi és kisebbségi jogi, valamint környezeti dimenziójának együttes kezelése.¹

A magyar társadalom a biztonságon elsősorban az anyagi biztonságot, illetve a közbiztonságot érti. E területek – kiegészülve a politikai, a gazdasági, a környezeti és a társadalmi biztonsággal – együtt alkotják a biztonság nem katonai területeit. Az itt jelentkező kihívások kezelése – eltekintve katasztrófák esetén a mentésben és a következmények elhárításában való részvételtől – alapvetően nem a hadsereg feladata. A biztonság *katonai* összetevőéhez a kockázatokkal és fenyegetésekkel szembeni katonai fellépés, a béketeremtés és -fenntartás területei tartoznak.²

Annak ellenére, hogy egy Magyarország, illetve szövetségesei ellen irányuló, hagyományos fegyverekkel végrehajtott támadás kockázata igen csekély mértékű, mégsem lehet figyelmen kívül hagyni bizonyos hagyományos kockázatokat és fenyegetéseket. Egyrészt Európán belül is találhatóak olyan területek, ahol a biztonság igen ingatag lábakon áll, másrészt akár szomszédos országban is előfordulhat, hogy katonai erővel oldanak meg konfliktusokat.

Szijjártó Péter külgazdasági és külügyminiszter egy 2017. augusztusi sajtótájékoztatójában úgy fogalmazott, hogy Európában a biztonsági helyzet soha nem volt olyan rossz, és a terrorfenyegetettség sem volt ilyen súlyos, mint akkor.³ Hangsúlyozta, hogy „az európai vezetők felelőssége a kontinens biztonságának garantálása, és akik erre nem képesek, azoknak nincs helyük az európai vezetők között”.⁴

Napjainkra az európai haderőknek a hidegháború lezárulását követő útkeresése és identitási válsága a végéhez közeledik. Az Európa periferiáján megjelenő fenyegetések egyre határozottabb válaszokat és hiteles haderőképességek rendelkezésre állását igénylik. A fenyegetések *közvetlenül* és *közvetett módon* jelentkeznek. Az előbbi kategóriába a tömeges, illegális migráció, és ezzel összefüggésben a terrorista merényletek bekövetkezésének növekvő valószínűsége, utóbbiba az egyre több helyen újjáéledő, agresszív, a fegyveres erőket külpolitikai eszközként alkalmazó hatalmi politika megszilárdításával kapcsolatos törekvések tartoznak.

Az egységes NATO továbbra is az európai kontinens biztonságának elsődleges letéteményese. A szövetségi rendszer katonai ereje páratlan, és Magyarország ennek a dinamikának egyértelmű haszonélvezője. Ugyanakkor mindenképpen figyelembe kell vennünk, hogy Magyarország biztonsága *három alappilléren* nyugszik: a *Magyar Honvédség képességén*, a *szövetségesi együttműködésén* és az *állampolgárok hazafias elkötelezettségén*,

¹ 1035/2012 (II. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=146225.213089 (Letöltés időpontja: 2018. 03. 10.)

² <http://www.kadetprogram.hu/cikk/60#1> (Letöltés időpontja: 2018. 03. 10.)

³ <http://www.kormany.hu/hu/kulgazdasagi-es-kulugyminiszterium/hirek/soha-nem-volt-ilyen-rossz-a-biztonsagi-helyzet-europaban> (Letöltés időpontja: 2018. 03. 10.)

⁴ <http://aktiv.origo.hu/itthon/20170822-szijjarto-europaban-a-biztonsagi-helyzet-soha-nem-volt-ilyen-rossz.html> (Letöltés időpontja: 2018. 03. 10.)

áldozatvállalásán. A biztonság szavatolása alapvető nemzeti érdekünk és az alaptörvényben rögzített feladatunk.

„Magyarország megvédése nem a NATO és nem is az Európai Unió feladata, hanem a miénk” – mondotta Orbán Viktor miniszterelnök május 16-án az Országház Kupolacsarnokában, a Honvéd Vezérkar főnöki tisztség átadás-átvételi ünnepségén. A kormányfő szavai szerint „erős Magyarország nem létezhet erős hadsereg nélkül. Az a nemzet, amely nem tudja megvédeni az országát, nem is érdemli meg azt” – tette hozzá.

A fentiekkel összhangban kijelenthető: a felgyorsuló és összetettebbé váló politikai, gazdasági, társadalmi és demográfiai folyamatok is megkövetelik az erős és önállóan is reagálni képes nemzeti haderő meglétét, felkészítését és fejlesztését. A NATO-országok állam- és -kormányfőinek döntéseivel összhangban a magyar kormány deklarálta, hogy a honvédelem fejlesztése érdekében növekvő erőforrásokat biztosít, 2024-ig elérve a bruttó nemzeti össztermék 2%-os ráfordítási szintjét.

Mindennek eredményeként a következő évek során az MH – hosszú idő óta esedékes – képességfejlesztésére több mint 3000 milliárd forintos keret áll rendelkezésre. Ennek a pénzügyi forrásnak az ütemezett, pénzügyileg fenntartható és szakmai szempontból indokolható felhasználási koncepciója, vagyis a forrásfelhasználás stratégiai eszköze a Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program.

A fejlesztési keret felhasználásának fő szabálya, hogy annak a lehetőségek maradéktalan kihasználásával, a lehető legnagyobb mértékben kell támogatnia a magyar nemzetgazdaság teljesítményének és ezzel együtt a nemzeti hadiipar kapacitásának növekedését. A Zrínyi 2026 Program tehát nem csupán a haderő, hanem technológiainporton és gyártókapacitások létesítésén keresztül a teljes védelmi ipar átalakítását célozza. A terv a hadiipari kapacitások növelése, létesítése szempontjából releváns kérdéseket közvetlenül nem kezeli, de a származtatott ágazati stratégiákra – a haderőfejlesztés ütemének és összetételének meghatározásán keresztül – jelentős hatással van.

Legalább ilyen fontosságú a következő időszakban beáramló modern fegyverrendszerek üzemeltetéséhez szükséges, magasan képzett és elkötelezett állomány toborzása és megtartása. A toborzási és megtartási feladatok kialakítása különálló, de származtatott stratégiai koncepciókban szervesül, a kiképzés és felkészítés feladatainak tervezésére a hosszú távú stratégiai tervben lefektetett keretek között, a rövid távú végrehajtási tervekben kerül sor.

„A mostani idők sorskérdése, hogy meg tudjuk-e tartani értékeinket? Látva az átalakuló Európát a tömeges népvándorlás időszakában, ott lesz-e e világunkban a haza, a nemzet mint érték? A válasz csak egy lehet: meg kell maradnunk magyarnak, meg kell tartanunk a hazát. Az a szolgálat, amelyet önök ellátnak, esélyt és reményt ad nekünk, hiszen tudjuk, hogy van egy olyan szervezetünk, amely értékeinket vallja és képviseli” – fogalmazta meg a honvédség előtt álló feladatokat dr. Simicskó István honvédelmi miniszter a honvédelem napi ünnepségen mondott beszédében.⁵

170 ÉVES A „HONVÉD”

Idén nemcsak a Magyar Honvédség ünnepli fennállásának 170. esztendejét, hanem maga a „honvéd” szavunk is. 1848. március 15-e után felmerült a kérdés: hogyan nevezzék el az új magyar fegyveres erőt. Némi vita után Kisfaludy Károly az „Élet korai” című versében

⁵ A haza örök. <https://honvedelem.hu/cikk/63424> (Letöltés időpontja: 2018. 03. 18.)

találtak rá a megfelelő elnevezésre: „*Midőn hazáját rabbilincs fenyíti, / Bőszült érzéssel harcmezőre száll; / A szép szabadság hőslánggal hevíti, / Körüldörögje bár ezer halál. / Nem csügged s / tisztét teljesíti, / Míg győz, vagy testhalmok közt sírt talál, / A jobb utókortól reményelve bérét, / A nyert borostyánon kiontja vérét.*”⁶

„Minden magyar polgár köteles a haza védelmére, ezért fontos társadalmi érdek hazánk lakosságának honvédelmi felkészítése. Különösen fontos az ifjúság, ezen belül a középiskolás korosztály honvédelmi nevelése, a honvédelem ügyéhez történő pozitív hozzáállásának kialakítása és folyamatos fejlesztése” – fogalmaz a Honvéd Kadét Program.⁷

A felnövekvő nemzedék hazafias nevelésének elősegítését célzó szabályozás – a 2011. CXC. törvény 21. § (1) j)⁸ bekezdése – a kormány feladatai közé sorolja a köz- és a felsőoktatás keretein belül a honvédelmi nevelés programjának végrehajtását. Nagy vihart kavart annak idején a pedagógusok, a szülők körében az a hír, hogy – az új Nemzeti Alaptanterv (NAT) nevelési céljaihoz igazodva – kötelező lehet a középiskolákban a katonai alapismeretek tantárgy oktatása.⁹ Történt ez mindazok ellenére, hogy nemzetünk történelme során mindig is kiemelt figyelmet fordított a haza védelmét biztosító fiai nevelésére. A honvédelem nemzeti ügy, mely a Magyar Honvédség és más szervek közreműködésén kívül Magyarország polgárainak a haza védelme iránti hazafias elkötelezettségét és áldozatkészségét is igényli.

HAGYOMÁNYTISZTELET ÉS ERKÖLCSÖS ÉLETMÓD, FEGYELEM, ENGEDELMESSÉG

*„Az jó hírért-névért s az szép tisztességért
ők mindent hátra hadnak,
Emberségről példát, vitézségről formát
mindeneknek ők adnak...”*¹⁰

Az elmúlt évszázadok nemzedékei számára a hadkötelezettség az élet természetes velejárója volt. A haza védelme minden férfi számára szent kötelességet jelentett. Számos országban évszázadokon át a fegyverviselés sokkal inkább egy szűk réteg privilégiuma, mint kötelessége volt, és a haza védelme saját nemessége mellett, egy „zsoldos” vagy hivatásos katonai erő dolga volt. A 18. századig a katonai egységet kiállító és irányító földesúr kötelezte az alárendeltségébe tartozó és „hadra fogható” férfiakat katonai szolgálatra.

A katonai nevelés és oktatás az intézményes keretek helyett Európában és Magyarországon is először ún. intézményszerű keretek között folyt. Nem kellett más hozzá, pusztán önkéntesen vállalni a gyakorlást és magát a katonáskodást. Az ehhez szükséges alapot az ifjak többnyire közvetlen környezetükben szereztek meg. Az intézményszerűséget pedig

⁶ <http://www.forrasfolyoirat.hu/9809/gosztony.html> (Letöltés időpontja: 2018. 03. 18.)

⁷ http://www.kadetprogram.hu/honved_kadet_program/mi_az_a_honved_kadet_program (Letöltés időpontja: 2018. 03. 10.)

⁸ 2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1100190.TV> (Letöltés időpontja: 2018. 03. 10.)

⁹ http://epa.oszk.hu/02600/02641/00004/pdf/EPA02641_kepzes_es_gyakorlat_2012_01-02_030-039.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 03. 10.)

¹⁰ Balassi Bálint: Egy katonaének. <http://mek.oszk.hu/00600/00609/00609.htm#61> (Letöltés időpontja: 2018. 03. 10.)

jobbára a királyi és a főúri udvarok biztosították, ahol a fiatalok a lovagi, majd a „végvidéki” nevelést kapták.¹¹

A 16. században a fiatal, kalandvágyó külföldi, különösen lengyel nemesek gyakran szolgáltak néhány évet a magyarországi végvárakban, hiszen a korbéli Európában a végvári életmód volt a legalkalmasabb arra, hogy elsajátítsák a katonai „alapismereteket”. Különösen Szapolyai János, erdélyi fejedelem udvarában szolgált sok lengyel nemes. Természetesen nem csak a katonai szolgálat, a törökökkel szembeni küzdelem vonzotta Európa távolabbi országaiból is hazánkba a kalandvágyó ifjakat, politikai menekülteket. A háborúskodás anyagi előnyökkel járt, hiszen a zsoldot gyakran az elesett várak, városok kirablásával is kiegészítették, melynek nyomán olyan szólások is elterjedtek a korabeli lengyel nyelvben, mint a „magyar világból jött garas”, illetve „tele volt a szája kenyérrrel”.¹²

A katonai nevelés három pilléren, a hagyománytiszteleten és erkölcsös életmódon, a fegyelmen és engedelmeségen, valamint a hűségen és az istenfélmen nyugodott. Mivel az Oszmán Birodalom már a nyugati kereszténységet is fenyegette, szükségszerűvé vált a hadügyi reform, egy ütőképesebb, létszámában is állandó hadsereg létrehozása. Így a 17. századra már katonai intézményekben, szervezett oktatás formájában folyt a nevelés. Magyarországon az európai gyakorlattal szemben nem alakult ki ilyen jól szervezett és reguláris haderő, ugyanis a tiszti rangot vagy vásárolták, vagy a nemesi származásból egyenesen következett a tiszti beosztás.

HER MAJESTY’S ARMED FORCES

A hagyományosan önkéntes személyi kiegészítésű brit haderő is hosszú és igazán büszke múltra tekint vissza. Franciaország mellett Nyugat-Európa legerősebb katonai erejével rendelkezik. Katonái szolgálnak szárazföldön, levegőben és vízen. A gyakran több száz éves múltra visszatekintő ezredek lényegében a toborzás központjaiul is szolgálnak, amelyekre a civil társadalom a katonai tradíciók megőrzésének egyik legfontosabb elemeként tekint.

Nagy-Britanniában rendkívül fontos a családokról való gondoskodás. Ez a hadseregben sincs másként. A juttatásoknál tekintettel vannak a katona családjának nagyságára is. Annak ellenére, hogy a jelentkezők a katonai szolgálatot munkának tekintik, a „*korona szolgálata*” még mindig büszkeséggel tölti el a katonákat. A méltóságérzet túl további érdeme a szolgálatnak, hogy a katonák hosszú évekre előre tudják tervezni pályájukat. Az aktív szolgálatból kiválók támogatásban részesülnek (ügymint végkielégítés, a családtámogatás, a képzés-átképzés költségeinek átvállalása) – természetesen amennyiben a távozás oka nem az érintett személy hibájából következett be. A leszereléssel nem szakad meg véglegesen a szolgálatot adó és a szolgálati hely közötti kapcsolat. A rendszeresen megrendezett találkozók, hagyományápoló rendezvények fenntartják az összetartozás érzését, és biztonságérzetet adnak az aktív szolgálatból kilépőknek.

¹¹ Miklós Zoltán: Katonai nevelés és képzés az osztrák–magyar kiegyezésig. Honvédségi Szemle, 2009/1., 36–39. https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/HonvedsegiSzemle_2009/?pg=35&layout=s (Letöltés időpontja: 2018. 03. 10.)

¹² Gizinska Csilla: Egy lengyel vitéz magyar végvárakban a 16. század végén. In: Petercsák Tivadar – Berecz Máttyás (szerk.): Magyarország védelme – Európa védelme. Studia Agriensia 24. Eger, 2006. https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_HEVE_StudiaAgriensia_024/?pg=219&layout=s&query=Eur%C3%B3pa (Letöltés időpontja: 2018. 03. 10.)

A királynő haderejében kulcsfontosságú szerepet játszanak a tartalékos seregek. A hagyományos haderő tagjai a leszerelésüket követő néhány évben rendelkezésre kell hogy álljanak. A brit védelmi erő számos területen foglalkoztat önkénteseket.

Védelmi szempontból hangsúlyos szerephez jutnak a civilek, akik ezáltal széles körű támogatást biztosítanak a hivatásos fegyveres erőknél. A honvédelem rendszere ugyanis a civilek felé is nyitott. Munkahelyet és karrierlehetőséget biztosít számukra Angliában, avagy a világ más részein.

DEIN LAND, DEINE SICHERHEIT, DEINE ARMEE¹³

Kevesen tudják, hogy Európa kellős közepén, az Alpok völgyeiben él az egyik legmilitarizáltabb nemzete térségünknek. Az örökös és fegyveres *semlegesség elvű*¹⁴ Svájc hadereje jól kiképzett, és igen fejlett haditechnikával felszerelt. A Szövetségi Alkotmány értelmében minden svájci férfi hadköteles; Svájc számára a biztonság ugyanis egyet jelent a világ, azaz Svájc és Európa biztonságával. A napóleoni háborúk óta hagyományosan semleges, távolságtartó magatartása ellenére ez az ország sem tudja függetleníteni magát az új típusú biztonsági kockázatoktól, ami komoly kihívások elé állítja a Szövetségi Gyűlést. Az ország biztonságpolitikájának alapja az állam megóvása az erőszak minden fajtájától (környezeti katasztrófáktól a gazdasági összeomlásokon keresztül a terrorizmusig, illetve a háborúig), a lakosság általános létbiztonságának szavatolása.¹⁵

„*A te országod, a te biztonságod, a te hadsereged*” szlogen célja, hogy növelje a hadsereg (át)láthatóságát, valamint minél nagyon körben tájékoztassa a lakosságot a haderővel kapcsolatban. Más európai országhoz hasonlóan Svájc sem kerülhette el a haderőreformot, amely csökkentésekkel, átszervezésekkel járt. Bár redukálták a haderő létszámát és a védelmi költségvetést, és megszüntettek sok, a haderőhöz köthető munkahelyet is, alapjaiban nem változtattak a svájci honvédelmi felfogáson.

A svájci haderő milícia jellegű, azaz tagjai – a kis létszámú hivatásos állomány kivételével – a fegyveres szolgálatot nem hivatásszerűen, hanem társadalmi munkában végzik. Ez a svájci állampolgárok katonai szolgálatának alapja. A svájci nők önként jelentkezhetnek katonai szolgálatra. A katonai szolgálati kötelezettség annak az évnek az elején kezdődik, amikor a fiatal ember a 18. életévét betöltötte, és a szolgálat alól történő mentesítésig tart. Ez legkorábban 10 év katonai szolgálat, illetve az 50. életév betöltését követően következhet be.¹⁶

Napjainkra a svájci fiatalok – a többi európai társukhoz hasonlóan – a korábbi generációkhoz képest kevésbé motiváltak, és látványosan csökkent a hadsereg iránti érdeklődésük. Annak ellenére, hogy a Szövetségi Alkotmány kimondja, minden svájci férfi hadköteles, valamint a Svájci Katonai Törvény értelmében, aki a hadkötelezettséget nem személyes szolgálattal teljesíti, az adót köteles fizetni,¹⁷ egyre nehezebb az utánpótlás biztosítása. Éppen ezért a hölgyeket is igyekeznek megszólítani, illetve megnyerni maguknak: *Jetzt sind Sie*

¹³ <https://www.vtg.admin.ch/de/aktuell/agenda/deine-armee.html> (Letöltés időpontja: 2018. 03. 09.)

¹⁴ 1815. március 20-a óta, a Bécsi Kongresszus hagyta jóvá.

¹⁵ Edwin Hofstetter: Fegyveres semlegesség és szolidaritás. Svájc biztonságpolitikájáról. Új Honvédségi Szemle, 1997/8., 61.

¹⁶ <https://www.vtg.admin.ch/de/mein-militaerdienst/allgemeines-zum-militaerdienst/dienstpflicht.html> (Letöltés időpontja: 2018. 03. 09.)

¹⁷ Hülvelly Lajos: A Magyar Honvédség személyi kiegészítési rendszerének alakítása, vegyes rendszerről önkéntes rendszerre. PhD-értekezés, Budapest, 2000, 73.

dran! – Most Önön a sor! – hangzik az invitálás, miszerint minden nagykorú svájci állampolgár hölgynek egyedülálló lehetősége nyílik önkéntes szolgálatra, melyet a hadseregben vagy a polgári védelemben teljesíthet. Mindez erősíti az önbizalmat, vezetői tapasztalatokat és speciális ismereteket szerezhet általa, és új embereket ismerhet meg.¹⁸

Katonára pedig Svájcban is szükség van, hiszen „az idők veszélyesebbé váltak”, Svájcban is „nőtt a terrorveszély”. „Nincs abszolút biztonság.” „Nem zárható ki, hogy az események, egy a térségen túllépő háború felé eszkalálódnak”¹⁹ – fogalmazta meg 2015-ben Ueli Maurer svájci védelmi miniszter.

A párizsi terrortámadást követően a helvétek körében oly mértékben nőtt az iszlámellenes hangulat, hogy német mintára Zürichben is megalakították a Pegida²⁰ svájci testvérszervezetét. Ezzel párhuzamosan a svájci haderő olyan megengedő és nyitott, hogy még a hidzsáb viselése is engedélyezett, amennyiben azt a hivatalos katonai viselet alá rejtik.²¹

Bár a migránsok egyre nagyobb problémát okoznak az alpesi országban, a kitoloncolásuk szigorítására szervezett népszavazáson a nem győzött. A többség szerint a jogszabály szigorítása ellenétes a jogállamiság elveivel. Így egyelőre csak a szociális segélyek csökkenésében van egyetértés. A probléma viszont így megmaradt.

AZ EGYENRUHÁS ÁLLAMPOLGÁR

Németország második világháború utáni történelmét leginkább a szövetségesek, majd a bipoláris világban az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió alakította. A totális megsemmisítéstől a kettéosztott országon át az egyesített Németorszáig hosszú út vezetett, melyet a hidegháború eseményei is folyamatosan formáltak. Németország 21. századi szerepének alapjait a hidegháborúban fektették le, majd a transzatlanti szövetségben folytatódott annak mai formára történő alakítása. A Bundeswehrnek már születése pillanatától számos nehézséggel kellett megküzdenie, hiszen a demokratikus állam egy újfajta gondolkodásmódot várt el a haderő tagjaitól, megtörve egy több száz éves hagyományt. A Bundeswehr vezetése minden igyekezetével azon volt, hogy a testület széles körű társadalmi elismerésre tegyen szert.²²

Abban a Németországban, ahol a mai napig béklyóként köti a társadalmat a múlt – amely éppen ebből következően önkorlátozó, a fegyveres erő használatától már-már kórosan idegenkedő értékrenddel rendelkezik –, nem volt egyszerű ismételt létrehozni egy militáns testületet. A német haderő a hidegháború gyermeke is volt, felállításánál a nyugati szövetségesek, illetve a szomszédos országok segédkeztek. Az akkori rendszerbe beépített, a mai napig aktív „biztonsági garanciák” mára igen erős fékekke merevedtek, nem kevés támadási felületet biztosítva a német módszert kritizálóknak.

¹⁸ <https://www.vtg.admin.ch/de/mein-militaerdienst/allgemeines-zum-militaerdienst/frauen-in-der-armee.html> (Letöltés időpontja: 2018. 03. 09.)

¹⁹ <https://www.aargauerzeitung.ch/schweiz/ueli-maurer-absolute-sicherheit-vor-einem-attentat-wird-es-nie-geben-128726931> (Letöltés időpontja: 2018. 03. 09.)

²⁰ A szervezet neve egy mozaikszó, amelynek jelentése a „Hazafi európaiak a nyugat iszlamizációja ellen”. (Patriotische Europäer gegen die Islamisierung des Abendlandes).

²¹ <http://www.breitbart.com/london/2018/03/15/swiss-army-greenlights-islamic-headscarf-female-soldiers/> (Letöltés időpontja: 2018. 03. 18.)

²² Györy-Barcsa Andrea: A NATO stratégiai koncepcióinak tükröződése a Németországi Szövetségi Köztársaság biztonság- és védelempolitikájában. PhD-értekezés. Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, 2014.

A német védelempolitika az önkorlátozás jegyében három pillérré építkezett: az antimilitarizmusra, a multilateralizmusra és a Nyugathoz köthető integrációra.²³ Voltaképpen ezáltal kódolták a német fejekbe a katonai erő alkalmazásának elutasítását. Németország olyan ország lett, ahol még egy népszerű politikus is lemondásra kényszerül egy háborúval kapcsolatos nem megfelelő reakció okán.

Az új típusú hadsereg megújításának egyik sarkalatos kérdése a kiképzés és továbbképzés volt. Ennek érdekében a szerződéses és a hivatásos katonák civil szakképzési ajánlatot kaptak, majd pedig egy igen értékes bizonyítványt, később a Münchenben és Hamburgban megalapított Bundeswehr Egyetemnek köszönhetően a főiskolai diploma megszerzésének lehetőségével tették még vonzóbbá a katonai hivatást. „A hadseregnek olyan formát kell öltenie, amely visszatükrözi a társadalom formáját, és ugyanolyan szelleművé kell válnia, amilyen az egész, amelynek a része. A katonák korunk gyermekei, a hadseregek azokat a társadalmi, politikai uralkodóformákat reprezentálják, melyeknek részei, eszközei”²⁴ – írja gróf Baudissin egy 1969-ben publikált munkájában.

Az Alaptörvény értékei és normái az „Innere Führung”-on keresztül érvényesülnek a Bundeswehrben. A szabadságot, a demokráciát és a jogállamiságot tükrözik a fegyveres erőknél. Eseményképe az „egyenruhás állampolgár”²⁵ – fogalmaz a német szolgálati szabályzat. Az Innere Führung 1956. április 1-jétől a hadsereg és a társadalom demokratikus kapcsolatrendszerének voltaképpen a magatartáskódexe, egyfajta nyugati típusú civil kontroll. Egységesíti a politikai és a közigazgatási gyakorlatot, miközben összekapcsolja a társadalmat és a hadsereget – ez idáig sikeresen.

Az elmúlt évek eseményei azonban „nem kímélték” a látszólag minden oldalról és módon szabályozott német haderőt. Von der Leyen védelmi miniszterátfogó reformokat hirdetett meg 2017-ben. A miniszter azt követően hirdette meg programját, hogy újabb katonát vettek őrizetbe, aki német politikusok ellen tervezett szélsőjobboldali indíttatású merényletet. A tárcavezető kritikai észrevételei nem kis nyugtalanságot okoztak, több katonai érdekképviselet is visszautasította a bírálatot.

Ezzel szemben a belső elhárítás már 2013-ban több száz szélsőséges indíttatású katonát tartott nyilván soraiban. Ezek között a katonák között azonban nemcsak neonáci eszméket vallók, hanem szélsőséges iszlamistákat is találtak, akik esetében az elbocsátással nem oldják meg a problémát.

ÖSSZEGZÉS

Hazánk és a citált három európai ország példája egyértelművé teszi: biztonságunkért tenni kell, hiszen az nem alanyi jogon jár, mint ahogy azt az elmúlt évek történései is bebizonyították a kontinensünkön. „Magától nincs béke és biztonság, folyamatosan tenni kell érte” – hangsúlyozta Benkő Tibor honvédelmi miniszter ez év májusában, a magyar hősök emlékünnepén. Magyarország Kormánya elkötelezett, hogy hazánk és a magyar állampolgárok biztonságát garantálja, ezért fogadta el a Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési

²³ Csíki Tamás: Mérlegen a NATO-tagállamok. Németország. http://www.mat.hu/hun/downloads/docs/NATO_NETto_GER_final.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 03. 10.)

²⁴ Wolf Graf von Baudissin: Soldat für den Frieden: Entwürfe eine zeitgemässe Bundeswehr. Piper Verlag, München, 1969, 2.

²⁵ Központi Szolgálati Szabályzat, ZDv.10/1.301. www.kommando.streitkraeftebasis.de (Letöltés időpontja: 2013. 11. 14.)

Programot. A Magyar Honvédség minden területét érintő modernizációs fejlesztésre most adottak lesznek a feltételek. Olyan fejlődési pályára állhat a Magyar Honvédség, amellyel meghatározó erővé válhat, tovább erősítve Magyarország biztonságát, Európa közös védelmét és a NATO-országok szövetségét.

Záró gondolatként Sebastian Haffner (1907–1999) német író, történész, újságíró gondolatait idézzük: „*Nem »szeretem« Németországot, mint ahogy magamat sem »szeretem«. Szeretem például Franciaországot, de bármely más országra inkább mondhatnám ezt, mint a sajátomra. [...] A saját országunknak más, pótolhatatlanabb szerepe van az életünkben, mint azoknak, amelyeket szeretünk – az, hogy a hazánk. Ha elveszítjük, nincs többé jogunk más országokat szeretni, elveszítjük a lehetőséget arra, hogy »nemzetesdít« játsszunk másokkal. [...] Hazátlan, árnyék és háttér nélküli emberekké válunk, megtörtékké a legjobb esetben.*”²⁶

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1035/2012 (II.21.) Korm. hat. Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=146225.213089
2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1100190.TV>
- A haza örök. <https://honvedelem.hu/cikk/63424>
- Balassi Bálint: *Egy katonának*. <http://mek.oszk.hu/00600/00609/00609.htm#61>
- Baudissin, Wolf Graf von: *Soldat für den Frieden: Entwürfe eine zeitgemässe Bundeswehr*. Piper Verlag, München, 1969.
- Csíki Tamás: *Mérlegen a NATO-tagállamok. Németország*. http://www.mat.hu/hun/downloads/docs/NATO_NETto_GER_final.pdf
- Gizinska Csilla: *Egy lengyel vitéz magyar végvárakban a 16. század végén*. In: Petercsák Tivadar – Berecz Máttyás (szerk.): *Magyarország védelme – Európa védelme*. Studia Agriensia 24. Heves Megyei Múzeumi Szervezet, Dobó István Vármúzeum, Eger, 2006. https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_HEVE_StudiaAgriensia_024/?pg=219&layout=s&query=Eur%C3%B3pa
- Györy-Barcsa Andrea: *A NATO stratégiai koncepcióinak tükröződése a Németországi Szövetségi Köztársaság biztonság- és védelempolitikájában*. PhD-értekezés. Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, 2014.
- Haffner, Sebastian: *Egy német története*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2014, 269.
- Hofstetter, Edwin: *Fegyveres semlegesség és solidaritás*. Svájc biztonságpolitikájáról. Új Honvédségi Szemle, 1997/8.
- Hülvelly Lajos: *A Magyar Honvédség személyi kiegészítési rendszerének alakítása, egyes rendszerről önkéntes rendszerre*. PhD-értekezés, Budapest, 2000.
- Központi Szolgálati Szabályzat, ZDv.10/1.301. www.kommando.streitkraeftebasis.de
- Miklós Zoltán: *Katonai nevelés és képzés az osztrák–magyar kiegyezésig*. Honvédségi Szemle, 2009/1. https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/HonvedsegiSzemle_2009/?pg=35&layout=s
- <http://aktiv.origo.hu/itthon/20170822-szijasjarto-europaban-a-biztonsagi-helyzet-soha-nem-volt-ilyen-rossz.html>
- http://epa.oszk.hu/02600/02641/00004/pdf/EPA02641_kepzes_es_gyakorlat_2012_01-02_030-039.pdf

²⁶ Sebastian Haffner: *Egy német története*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2014, 269.

<https://www.aargauerzeitung.ch/schweiz/ueli-maurer-absolute-sicherheit-vor-einem-attentat-wird-es-nie-geben-128726931>

<http://www.breitbart.com/london/2018/03/15/swiss-army-greenlights-islamic-headscarf-female-soldiers/>

<http://www.forrasfolyoirat.hu/9809/gosztony.html>

<http://www.kadetprogram.hu/cikk/60#1>

http://www.kadetprogram.hu/honved_kadet_program/mi_az_a_honved_kadet_program

<http://www.kormany.hu/hu/kulgaszdasagi-es-kulugyminiszterium/hirek/soha-nem-volt-ilyen-rossza-biztonsagi-helyzet-europaban>

<https://www.vtg.admin.ch/de/aktuell/agenda/deine-armee.html>

<https://www.vtg.admin.ch/de/mein-militaerdienst/allgemeines-zum-militaerdienst/dienstpflicht.html>

<https://www.vtg.admin.ch/de/mein-militaerdienst/allgemeines-zum-militaerdienst/frauen-in-der-armee.html>

A Zrínyi Kiadó újdonsága

Brandt Gyula

Magyar felségjelű

Mi-24 harci helikopterek

Ellenfelei okkal félték, alkalmazói büszkén használták... Tömören így jellemezhető a Mi-24-es harci helikopter, mely korunknak igazi csúcstechnikája, és eddigi története során igazi legendává vált. Egy olyan albumot vehet kezébe az olvasó, amely méltó módon mutatja be a Mi-24-es harci helikopter magyarországi alkalmazását. A kiadvány a magyar katonák szemével láttatja a Mi-24-es helikoptertípust, annak mindennapjait és magyarországi alkalmazását...

(Részlet a kötethez írt ajánlásból)

Dr. Orosz Zoltán altábornagy

Zrínyi Kiadó, 2017

Gál Csaba ny. mk. ezredes:

NEMZETKÖZI KATONAI ÉS HADITECHNIKAI SZEMLE

EGY BRIT MÉRNÖKÖT KÍNA JAVÁRA TÖRTÉNŐ KÉMKEDESSSEL VÁDOLNAK

Június közepén a Scotland Yard terrorellenes parancsnokságának munkatársai diszkrétan felkerestek egy 73 éves brit férfit angliai otthonában, majd őrizetbe vették; később a helyi rendőrség épületében kikérdezték.¹ Bryn Jones a Biztonsági Szolgálat (Security Service) azzal gyanúsítja, hogy megsértette a titoktartási törvényt (Official Secrets Act), amikor az F-35 Lightning II típusú repülőgéppel kapcsolatos minősített információkat adott át Kínának. Jones korábban 37 évig a Rolls-Royce vállalatnál mérnökként dolgozott, ahol repülőgép-hajtóművekkel foglalkozott. Az előállítást követően a lakásán és egy irodahelyiségben házkutatást tartottak a további bizonyítékok után kutatva. Jones LinkedIn-profilja² szerint vendéglődő a kínai Hszian város aeronautikai egyetemén, ahol a gázturbinák égésterével kapcsolatban tart előadásokat. Angliai munkahelyén mikro turbinákkal foglalkozik. Jones egyelőre – óvadék ellenében – szabadlábon várja a vizsgálat eredményét, és bízik abban, hogy bebizonyul ártatlansága.³

A VILÁGŰRBŐL ÉRKEZŐ FENYEGETÉSEK EGYRE NAGYOBB KOCKÁZATI TÉNYEZŐK NAGY-BRITANNIA SZÁMÁRA

Egy, a világűrrel kapcsolatos konferencián tartott beszédében a brit Királyi Légierő parancsnoka megjegyezte, hogy a világűrben „akut és növekvő” fenyegetésekkel kell számolnia az országnak.⁴ Sir Stephen Hiller, a légierő főmarsallja elismerte, hogy az ilyen fenyegetések elleni fellépés eddig még nem volt Nagy-Britannia prioritásai között, a potenciális ellenségek azonban felismerik az ország függőségét a világűrtől, a függőség pedig sebezhetőséget jelent. Mára a műholdak már olyan technológiai színvonalat képviselnek, hogy működésük, létük nagymértékben javítja az ország védelmi képességeit. A Védelmi Minisztérium stratégiai tervezési igazgatója a fentiekre válaszul kihangsúlyozta, hogy ellenségeik olyan képességeket fejlesztenek, amelyekkel megsemmisíthetik, illetve működésképtelenné tehetik a műholdas rendszereket. Sir Hiller javasolta, hogy országa fejlesszen ki saját képességet műholdak pályára állítására, mert a rakétaindítások költségének általános csökkenése lehetővé teszi azt is, hogy ezen a téren ne kelljen olyan országokra támaszkodnunk, mint Kazahsztán. Egy

¹ <https://www.telegraph.co.uk/news/2018/06/14/former-rolls-royce-engineer-arrested-officials-secrets-act-amid/> (Letöltés időpontja: 2018. 06. 26.)

² <https://www.linkedin.com/in/bryn-jones-b78a5978/> (Letöltés időpontja: 2018. 07. 12.)

³ <http://www.dailymail.co.uk/news/article-5846209/Im-no-traitor-says-Rolls-Royce-engineer-stole-RAF-secrets-China.html> (Letöltés időpontja: 2018. 07. 11.)

⁴ <https://www.telegraph.co.uk/news/2018/05/21/space-based-threats-acute-increasing-risk-britain-air-force/> (Letöltés időpontja: 2018. 06. 26.)

ilyen fejlesztésnek nyilvánvalóan meglenne a kereskedelmi és a katonai haszna is. Nagy-Britanniában gyártják jelenleg a kommunikációs műholdak negyedét, és az űripar 40 ezer főt foglalkoztat. A kormány által 2018 márciusában elkészített törvényjavaslat szerint Nagy-Britannia területéről 2020-ban lehetne az első műholdat pályára állítani. A legalkalmasabb indítási hely Észak-Skócia kevésbé lakott területe.

NAGY-BRITANNIÁNAK SOKBA KERÜLHET A KATONAI KAPCSOLATOK FENNTARTÁSA AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOKKAL

A Parlament védelmi bizottsága által készített jelentés szerint Nagy-Britanniának évente mintegy 8 milliárd fonttal (10,59 Mrd USD) kellene növelnie védelmi kiadásait, ha nem akarja csökkenteni az Amerikai Egyesült Államokkal jelenleg fenntartott védelmi kapcsolatainak szintjét.⁵ A jelentés azt javasolja, hogy először növelni kellene a védelmi szféra részesedését a GDP-ből a jelenlegi 2,1%-ról 2,5%-ra, majd emelni azt 3%-ig, hogy Nagy-Britannia lépést tarthasson az Amerikai Egyesült Államokkal, illetve hogy megtarthassa vezető szerepét a NATO-ban. A brit haderő és a gazdaság is profitál a jó amerikai kapcsolatból, de csak addig, amíg Nagy-Britannia megtartja azt a kapacitását és képességét, hogy fennáll az interoperabilitás az amerikai haderővel és képes csökkenteni az amerikai terheit. Mindezt a brit haderő számára megfelelő költségvetés biztosítása teheti a jövőben lehetővé. A 2,5%-os GDP-részesedés évi mintegy 50 Mrd GBP összegű védelmi költségvetést eredményezne.

AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK ELVESZÍTHETI HADITECHNIKAI ELŐNYÉT KÍNÁVAL SZEMBEN

Egy panelbeszélgetés során Paul J. Selva tábornok, az amerikai Vezérkari Főnökök Egyesített Bizottságának elnökhelyettese megállapította, hogy Kína 2020-ra elérheti célját, vagyis technológiai téren utolérheti az Amerikai Egyesült Államokat, majd 2030-ra maga mögé is utasíthatja, ha országa nem megfelelően reagál a kihívásokra.⁶ Kína és Oroszország mindent megtesznek annak érdekében, hogy a Csendes-óceán nyugati térségében és Európában kiegyenlítsék az amerikai képességeket. A tábornok hangsúlyozta, hogy Amerikának meg kell őriznie legfontosabb katonai előnyét, vagyis hogy képes legyen erőkívételre akkor is amikor nemzeti érdekei megkövetelik azt. Az Amerikai Egyesült Államokban jelentős kutatások és fejlesztések folynak a nagy távolságú csapásmérés, a mesterséges intelligencia és a hiperszonikus repülés terén, valamint az ország jelentős előnnyel rendelkezik az érzékelők (szenzorok) technológiájában, illetve azok integrálásában.

JÓVÁHAGYTÁK A HELLFIRE RAKÉTA UTÓDJÁNAK SOROZATGYÁRTÁSÁT

Az Amerikai Egyesült Államok illetékes szaktestülete az eszköz sikeres tesztelését követően engedélyezte, hogy megkezdődjön a Lockheed Martin vállalat által kifejlesztett egyesített

⁵ <https://www.defensenews.com/smr/nato-priorities/2018/06/26/maintaining-uk-and-us-military-relationship-could-cost-britain-more-than-10-billion-a-year/> (Letöltés időpontja: 2018. 06. 27.)

⁶ <http://www.janes.com/article/81304/us-risks-losing-military-technological-edge-to-china-says-jcs-vice-chairman> (Letöltés időpontja: 2018. 06. 26.)

levegő-föld rakéta (JAGM⁷) alacsony ütemű sorozatgyártása.⁸ A JAGM kompatibilis minden olyan harci eszközzel, amely eddig a Hellfire-rakétacsalád különböző típusait hordozta, illetve alkalmazta földi célok ellen. Az AGM-114 – akkor még HELFIRE elnevezésű – páncéltörő rakéta fejlesztése 1974-ben kezdődött, és a kezdeti műveleti képességet – már Hellfire elnevezéssel – 1985-ben érte el. A rakétának mintegy 20 változatát gyártották, gyártják.⁹ A JAGM vezérlőrendszere több üzemmódban működhet, ami javítja harcéri hatékonyságát. Keresőfejében egyesítették a félaktív lézeres és a milliméteres hullámsávban működő radaros érzékelőt. Korábbi tapasztalatok alapján megerősítették a vezérlőrendszer védelmét a kibertámadások ellen. Az új rakétát elsősorban az AH-64E Apache és az AH-1Z Viper harci helikoptereken tervezik alkalmazni. Az eszköz várhatóan 2019 elején éri el a kezdeti műveleti képességét.

ELREJTŐZÉS AZ INFRAVÖRÖS ÉRZÉKELŐK ELŐL

Az infravörös érzékelőket széleskörűen alkalmazzák a harctereken, mert elősegítik az élőrcő és a harci technika felfedését akkor is – például sötétben vagy ködben –, amikor a látható fény tartományában működő eszközök arra nem képesek. Az érzékelők folyamatos fejlesztése mellett természetesen olyan anyagok, illetve módszerek után folynak kutatások, amelyek alkalmazása esetén a hőérzékelő berendezések hatékonysága jelentősen csökkenthető, vagy akár teljes védelmet nyújt ellenük.¹⁰ A Wisconsin-Madison Egyetem egyik kutatócsoportja kifejlesztett egy 1 mm-nél vékonyabb lemezt, amely képes a közepes és a hosszú infravörös hullámtartományban sugárzott hőenergia mintegy 94%-át elnyelni, vagyis majdnem tökéletesen álcázni a mögötte elhelyezkedő hőforrást. Az álcázóanyag a fekete szilícium már ismert fényelnyelő tulajdonságát használja ki, de a gyártás során alkalmazott új módszerek és ezüst hozzáadásával ezt a tulajdonságát az infravörös hullámtartományra is sikerült kiterjeszteni. Az anyag rugalmas, hajlítható. Az álcázóanyagba beépíthetőek hőkibocsátó elemek is, amelyek megfelelő elrendezésével az infravörös felderítés számára téves, félrevezető információ továbbítható.

A FÜLÖP-SZIGETEK FOLYTATJA HADEREJE FEJLESZTÉSÉT

A Fülöp-szigeteki kormány 300 milliárd pesót (kb. 5,6 Mrd USD) hagyott jóvá a Horizon haderőfejlesztési program 2. szakaszának (2018–2022) költségeire.¹¹ A Horizon-2 keretében a haderő a szárazföldi csapatok számára az alábbi főbb eszközök beszerzését tervezi: vontatott és önjáró tarackok, rakéta-sorozatvető rendszerek, páncélozott mentő-vontató járművek, harcátmogató járművek, harcászati rádióberendezések, szárazföldi szállító járművek, egyéni és több kezelőt igénylő fegyverek, valamint éjszakai harchoz szükséges eszközök. A légierő beszerzési listáján többcélu vadászrepülőgépek, radarrendszerek, könnyű és közepes szállító repülőgépek, nehéz terhek szállítására alkalmas helikopterek, pilóta nélküli

⁷ Joint Air-to-Ground Missile.

⁸ https://defense-update.com/20180627_jagm-4.html (Letöltés időpontja: 2018. 07. 10.)

⁹ <http://www.military-today.com/missiles/hellfire.htm> (Letöltés időpontja: 2018. 07. 20.)

¹⁰ http://www.spacedaily.com/reports/Stealth_material_hides_hot_objects_from_infrared_eyes_999.html (Letöltés időpontja: 2018. 06. 27.)

¹¹ http://www.defenseworld.net/news/22755/Philippine__5_6_Billion_Horizon_2_Phase_to_Fund_Four_Frigates__Submarines#.WzNC72d1PnM (Letöltés időpontja: 2018. 06. 27.)

repülőeszközök, harci és általános rendeltetésű helikopterek, valamint különleges rendeltetésű és nagy hatótávolságú járőröző repülőgépek szerepelnek. A haditengerészet fregattok, korvettek, tengeralattjárók, partraszállító hajók, tengeralattjáró-elhárító helikopterek, gyors támadóhajók, közepes szállítóhelikopterek és többcélú hajók beszerzését tervezi. A Horizon haderőfejlesztési program első szakasza 2013–2017 között valósult meg, mindhárom haderő-nem részesült a fejlesztésből. A harmadik, befejező szakaszra 2023–2028 között kerül sor.

AUSZTRÁLIA KORSZERŰ DRÓNOKAT VÁSÁROL

Ausztrália mintegy 7 milliárd ausztrál dollárt (5,2 Mrd USD) szándékozik elkölteni pilóta nélküli felderítő-repülőgépek fejlesztésére, illetve az Amerikai Egyesült Államoktól történő beszerzésére.¹² A fejlesztés annak a programnak a része, melynek keretében az ország erősíteni kívánja a körülötte lévő óceánok és tengerek, köztük a Dél-kínai-tenger megfigyelését. A beszerzésre tervezett eszközök között van hat MQ-4C Triton típusú haditengerészeti felderítődrón, amelyek 2023 közepétől állnának szolgálatba, kiegészítve a jelenleg rendelkezésre álló hét P-8A Poseidon típusú haditengerészeti felderítő-repülőgép tevékenységét. Ezzel az 1,4 milliárd ausztrál dollár értékű beszerzéssel jelentősen nőne az ország tengeralattjáró-elhárító és haditengerészeti csapásmérő képessége, jelentette ki Malcolm Turnbull miniszterelnök. A nagy magasságban repülő és hosszú ideig levegőben tartható drónok folyamatos szolgálatot láthatnának el az ország partjaitól 2000 tenger mérföldes (kb. 3700 km) körzetben.

Az ausztrál kormány nemrégiben az eddigi legnagyobb békeidős haditengerészeti fejlesztést hagyta jóvá, melynek keretében jelentős hajóépítési program is kezdődött: új tengeralattjárók, tengeri járőrhajók és fregattok épülnek. Ausztrália ragaszkodik ahhoz, hogy a Dél-kínai-tengeren, egy nemzetközi vízen szabadon hajózhasson, illetve légtérben szabadon repülhessen, ahogyan eddig is tette.

UKRAJNA TÖBBCÉLÚVÁ ALAKÍTTA MIG-29 TÍPUSÚ REPÜLŐGÉPEIT

A Ivivi repülőgép-javító üzem szakemberei azon dolgoznak, hogy a légierő MiG-29 típusú vadászipülőgépeinek egy részét földi, illetve felszíni tengeri célok elleni bevetésekre is alkalmassá tegyék.¹³ A levegő-föld képességet H-29T típusú rakéta és KAB-500Kr típusú irányított bomba hordozásával kívánják elérni. Mindkettő optikai rávezetéssel közelíti meg a célt. A repülőgép átalakított, többcélú változata a MiG-29MU2 típusjelzést kapta. Célzóberendezését a fedélzeti N-019-U2 típusú impulzus-doppler radar támogatja, amely lehetővé teszi a nagy távolságú légi fenyegetés észlelését, a célzást, a célkeresést és -követést légi és földi célok esetén egyaránt. A radar térképező üzemmódban is működik. A repülőgép ukrán fejlesztésű globális műholdas navigációs rendszert is kap, adatai egy 20 cm-es kijelzőn jelennek meg, melyen a gép alatti terület térképe, a céladatok és a fegyverzet állapota is látható. A fedélzeti audio/video rögzítőberendezés segíti a bevetés után a pilóta tevékenységének a kiértékelését. Ezek, és még számos új módosítás az ukrán szakértők szerint az eredeti MiG-29-eséhez képest 83%-kal növeli az új változat harci hatékonyságát. A repülőgép-javító

¹² http://www.spacedaily.com/reports/Australia_buys_high-tech_drones_to_monitor_South_China_Sea_Pacific_999.html (Letöltés időpontja: 2018. 06. 27.)

¹³ http://www.defenseworld.net/news/22639/Ukrainian_MiG_29_Fighter_Jet_Being_Upgraded_with_Multi_role_Capability#.WzNCWGd1PnM (Letöltés időpontja: 2018. 06. 27.)

üzem 2019-re tervezi a fejlesztés befejezését, amelyet követően megkezdődhetnek a hivatalos csapatpróbák. A sorozatgyártás, vagyis a repülőgépek átalakítása 2020-ban kezdődhet el.

PAKISZTÁNI MŰHOLDOK A VILÁGŪRBEN

Július 9-én egy északnyugat-kínai indítóhelyről két, Pakisztán tulajdonát képező műholdat juttattak Föld körüli pályára kínai hordozórakétákkal.¹⁴ Pakisztán első távérzékelő műholdja (PRSS–1¹⁵) 1200 kg tömegű, kínai üzemben gyártották, és a 17. ilyen eszköz, amely külföldi megrendelő számára készült. A műhold tervezett élettartama hét év, két pánkromatikus/multispektrális kamerájának felbontóképessége eléri az egy métert.¹⁶ A kamerák egymástól függetlenül működnek, mindegyiknek saját képfeldolgozó, kódoló és adattovábbító rendszere van. A képfájlokat információvesztés nélkül tömöríti, ami jelentősen javítja a földi bázison megjelenített képek minőségét. A másik, 300 kg tömegű műholdat (PakTES–1A¹⁷) Pakisztánban gyártották, feladata a világűr, valamint a világűr és az atmoszféra határának a kutatása. A Kína és Pakisztán közötti ilyen jellegű együttműködés 2011 augusztusában kezdődött, amikor kínai hordozórakétával juttatták Föld körüli pályára a PAKSAT–1R kommunikációs műholdat. A július 9-én végrehajtott rakétaindítás a Hosszú Menetelés 2C típusú hordozórakéták történetében is kiemelt jelentőségű, mivel ennek a típusnak ez volt az első nemzetközi alkalmazása.

MEGSZÜNTETHETIK AZ ERITREA ELLENI ENSZ-SZANKCIÓKAT

Július 8-án Abij Ahmed etióp miniszterelnök és Iszajasz Afeverki, Eritrea elnöke bejelentették, hogy a két ország között az 1998–2000-es konfliktusuk óta fennállt háborús állapotot felváltotta a béke.¹⁸ Másnap Antonio Guterres ENSZ-főtitkár egy Addisz-Abeában tartott sajtótájékoztatón kijelentette, hogy a Biztonsági Tanács 2009-ben elfogadott 1907. számú határozata – amely Eritrea ellen szankciókat léptetett életbe – elavult, mert kiváltó okai megszűntek. Az etióp miniszterelnök – egyetértve Guterres megállapításával – július 9-én hivatalosan kérte az ENSZ főtitkárától, hogy a nemzetközi szervezet szüntesse meg az Eritreával szembeni embargót.¹⁹ A BT azért hozta meg az országot sújtó határozatot, mert az támogatta a szómáliai al-Shabaab militáns szervezetet. A szankciók részei az országgal szembeni fegyverembargó, valamint az annak vezetőit érintő utazási korlátozások, illetve külföldi bankszámláik befagyasztása. A két ország közötti kétéves háború határvíta miatt tört ki, mert Etiópia magának követelte a határ túloldalán lévő Badme városát és a környező területeket. A több tízezer ember halálát követelő harcok befejeztével a térséget etióp katonák szállták meg. A kérdésben 2002-ben egy közös etióp–eritreai határbizottság

¹⁴ <http://www.janes.com/article/81643/pakistan-launches-experimental-remote-sensing-satellites> (Letöltés időpontja: 2018. 07. 10.)

¹⁵ Pakistan Remote Sensing Satellite.

¹⁶ <https://www.financialexpress.com/world-news/china-launches-two-remote-sensing-satellites-prss-1-paktes-la-for-pakistan/1237132/> (Letöltés időpontja: 2018. 07. 10.)

¹⁷ Pakistan Technology Evaluation Satellite.

¹⁸ <https://www.reuters.com/article/us-ethiopia-eritrea-un-sanctions/u-n-chief-says-sanctions-on-eritrea-likely-to-become-obsolete-idUSKBN1JZ1UG> (Letöltés időpontja: 2018. 07. 19.)

¹⁹ <http://www.janes.com/article/81645/ethiopia-asks-for-eritrean-sanctions-to-be-dropped> (Letöltés időpontja: 2018. 07. 10.)

foglalt állást, illetve döntött, és Eritreának adott igazat.²⁰ Bár azóta minden etióp kormány elfogadta a határbizottság döntését, a csapatokat nem vonta ki. A jelenlegi miniszterelnök már áprilisi beiktatási beszédében jelezte, hogy szeretné rendezni országa kapcsolatait északi szomszédjával, majd júniusban döntés is született az etióp csapatok kivonásáról, ami a békekötés előfeltétele volt.

MEGKEZDŐDÖTT ÉSZTORSZÁG AKNAMENTESÍTŐ HAJÓINAK FELÚJÍTÁSA

A brit haditengerészet állományából mintegy 15 év szolgálat után kivont Sandown-osztályú tengeri aknakereső-aknamentesítő hajókból az észk haditengerészet 2007–2009 között évente egyet vásárolt és állított hadrendbe.²¹ Észtország 2016-ban döntött a hajók korszerűsítéséről, és idén július 3-án a három hajó közül az első, az Admiral Cowan (korábban Sandown) megérkezett a skóciai Rosyth kikötőjébe, hogy mintegy hat hónap alatt különböző felújítási és korszerűsítési munkálatokat végezzenek el rajta.²² Azt követően sor kerül a Sakala (Inverness) és az Ugandi (Bridport) hajókra is, a felújítási program várhatóan 2019 végén fejeződik be. A három hajón a Babcock hajógyárban végzendő munkálatokra Észtország a Thales vállalattal kötött mintegy 30 millió euró értékű szerződést. A korszerűsítés során a hajók új aknamentesítő rendszert kapnak, de korszerűsítik aknakereső képességüket is.²³

KANADA MEGHOSSZABBÍTOTTA LETTORSZÁGI NATO-MISSZIÓJÁT

Július 10-én, a brüsszeli NATO-csúcsot megelőzően Justin Trudeau kanadai miniszterelnök Rigában bejelentette, hogy országa 2023-ig meghosszabbítja vezető nemzeti szerepét a Lettországon állomásozó NATO-zászlóaljban.²⁴ Oroszország 2014-ben annektálta a Krim félszigetet, amire válaszul a NATO több intézkedést fogantatosított a keleti szárnya megerősítésére. Ennek keretében 2017-ben négy többnemzeti zászlóaljat telepített a térségbe: Észtországba Nagy-Britannia, Litvániába Németország, Lettországba Kanada, Lengyelországba pedig az Amerikai Egyesült Államok vezetésével. A misszió megkezdésekor Kanada 2019-ig vállalta a vezető nemzeti szerepet, ezt a határidőt hosszabbította meg a kanadai miniszterelnök négy évvel. A zászlóalj állománya mintegy 1000 fő, ebből Kanada 450 fővel részesedik, az állomány többi része kilenc NATO-ország katonáiból áll.

FELHASZNÁLT IRODALOM

<http://www.dailymail.co.uk/news/article-5846209/Im-no-traitor-says-Rolls-Royce-engineer-stole-RAF-secrets-China.html>

http://www.defenseworld.net/news/22639/Ukrainian_MiG_29_Fighter_Jet_Being_Upgraded_with_Multi_role_Capability#.WzNCWGd1PnM

²⁰ <https://www.bbc.com/news/world-africa-44381701> (Letöltés időpontja: 2018. 07. 19.)

²¹ <https://www.naval-technology.com/projects/sandown/> (Letöltés időpontja: 2018. 07. 19.)

²² <http://www.janes.com/article/81656/first-estonian-minehunter-enters-refit> (Letöltés időpontja: 2018. 07. 10.)

²³ <https://news.err.ee/844128/estonian-navy-to-spend-30-million-on-minehunter-modernisation> (Letöltés időpontja: 2018. 07. 10.)

²⁴ http://www.spacedaily.com/reports/Canada_extends_NATO_mission_in_Latvia_to_2023_Trudeau_999.html (Letöltés időpontja: 2018. 07. 10.)

http://www.defenseworld.net/news/22755/Philippine__5_6_Billion_Horizon_2_Phase_to_Fund_Four_Frigates__Submarines#.WzNC72d1PnM

<http://www.janes.com/article/81304/us-risks-losing-military-technological-edge-to-china-says-jcs-vice-chairman>

<http://www.janes.com/article/81643/pakistan-launches-experimental-remote-sensing-satellites>

<http://www.janes.com/article/81645/ethiopia-asks-for-eritrean-sanctions-to-be-dropped>

<http://www.janes.com/article/81656/first-estonian-minehunter-enters-refit>

<http://www.military-today.com/missiles/hellfire.htm>

http://www.spacedaily.com/reports/Australia_buys_high-tech_drones_to_monitor_South_China_Sea_Pacific_999.html

http://www.spacedaily.com/reports/Canada_extends_NATO_mission_in_Latvia_to_2023_Trudeau_999.html

http://www.spacedaily.com/reports/Stealth_material_hides_hot_objects_from_infrared_eyes_999.html

https://defense-update.com/20180627_jagm-4.html

<https://news.err.ee/844128/estonian-navy-to-spend-30-million-on-minehunter-modernisation>

<https://www.bbc.com/news/world-africa-44381701>

<https://www.defensenews.com/smr/nato-priorities/2018/06/26/maintaining-uk-and-us-military-relationship-could-cost-britain-more-than-10-billion-a-year/>

<https://www.financialexpress.com/world-news/china-launches-two-remote-sensing-satellites-prss-1-paktes-1a-for-pakistan/1237132/>

<https://www.linkedin.com/in/bryn-jones-b78a5978/>

<https://www.naval-technology.com/projects/sandown/>

<https://www.reuters.com/article/us-ethiopia-eritrea-un-sanctions/u-n-chief-says-sanctions-on-eritrea-likely-to-become-obsolete-idUSKBN1JZ1UG> (Letöltés időpontja: 2018. 07. 19.)

<https://www.telegraph.co.uk/news/2018/05/21/space-based-threats-acute-increasing-risk-britain-air-force/>

<https://www.telegraph.co.uk/news/2018/06/14/former-rolls-royce-engineer-arrested-officials-secrets-act-amid/>

Nagy László ny. mk. ezredes:

ENCIKLOPÉDIA A VILÁG „LEGFORRÓBB” TÉRSÉGÉRŐL

Kis-Benedek József: *Katonai biztonság Marokkótól Iránig* című könyvéről

„Hallatlanul érdekes könyvet vehet a kezébe az olvasó, aki érdeklődik a Közel-Kelet és Észak-Afrika biztonságára iránt. Noha a címben a szerző a katonai biztonságra utal, a műben megkerülhetetlenül szó esik a térség politikai, gazdasági, demográfiai, kulturális helyzetéről is. Nem kell tehát katonai szakértőnek lenni ahhoz, hogy megértsük azt a bonyolult összefüggés-rendszert, amely mozgatja a világnak ezt a részét.

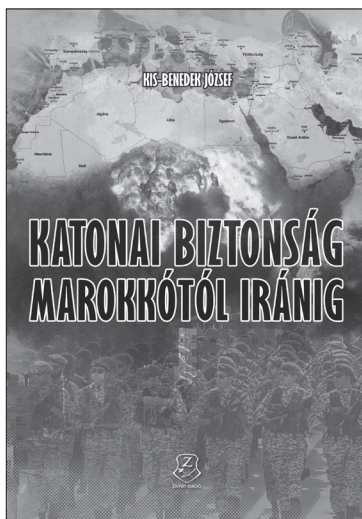
A témaválasztás nem véletlen. Az elmúlt évtizedek talán »legforróbb« pontja ez a terület, gondoljunk csak az arab változásoknak nevezett folyamatra. Európának kiemelt figyelmet kell fordítania az itteni helyzetre, mert a földrajzi közelség, a térséggel ápoltság gazdasági és kulturális kapcsolatok változása közvetlenül hat a jelenünkre és a jövőnkre.

A kezünkben tartott könyv nem hitegeti az olvasót azzal, hogy közel a megoldás. Azt sem hallgatja el a szerző, hogy a kívülről történt beavatkozások sem oldották meg a felhalmozódott problémákat, sőt számos országban – tudatlanságból, a helyzet hibás felismeréséből, belpolitikai okokból – hozzájárultak a stabilitás gyengüléséhez. Nyugtalanító megállapítások vannak a műben, de ez a lehetőség adhat némi reményt a jövőre nézve.”

A fenti sorok a bemutatott kötet hátsó borítóján olvashatók a Nemzeti Közszerzői Egyetem tudományos rektorhelyettesének, Padányi József mérnök vezérőrnagynak a tollából. Remek összefoglalás! Valóban hallatlanul érdekes Kis-Benedek József könyve.

A közel 400 oldal elolvasása után a legszembeötlőbb tény, hogy a kötet lenyűgöző mennyiségű információt tartalmaz. Valóságos kis enciklopédia, amely a térség országainak rövid – az utóbbi évtizedekre koncentráló – történetét, a fegyveres konfliktusokban való szerepvállalásukat, kiemelten pedig fegyveres erőik jellemzőit tárja az olvasó elé.

A vizsgált térség a Gibraltári-szorostól a Szezei-csatornán át a Perzsa (Arab)-öbölhöz terjedő ívet jelenti, gyakorlatilag az egész arab világot, továbbá az arab „tengerbe” ékelődő Izraelt és a perzsa Iránt. Maga a szerző írja bevezetőjében, hogy a nyugati országokban meghonosodott meghatározást vette alapul a Közel-Kelet és Észak-Afrika országainak vizsgálatakor: *MENA-országok*, azaz *Middle East and North African countries*. Érdemes áttekinteni ezen államok pusztá felsorolását, hogy képet kapjunk a feladat nagyságáról, amelynek megoldására a szerző vállalkozott: Marokkó, Mauritánia, Algéria, Tunézia, Líbia, Egyiptom,

Izrael, Libanon, Szíria, Irak, Irán, Jordánia, Kuvait, Szaúd-Arábia, Bahrein, Katar, Egyesült Arab Emírségek, Jemen és Omán (azaz 19 ország, és ehhez jön még a Palesztin Hatóság). Közöttük megtalálhatóak több ezer éves történelemmel rendelkező országok éppúgy, mint alig százéves múltra visszatekintő államok.

Ráadásul még egy „állam” szerepel vissza-visszatérően a térségben és a könyvben is, az utóbbi négy-öt év egyik leghírhedtebb terrorszervezete, amely 2014-ben felvette az Iszlám Állam nevet. Merthogy a térség országainak biztonsága – ezen belül katonai biztonsága – elválaszthatatlanul összefonódik a terrorizmus jelenségével. A kötet tehát szól a térség államainak egymáshoz fűződő viszonyáról, konfliktusairól, háborúskodásairól, de legalább annyira minden egyes állam viszonyáról a terrorizmushoz, küszködéséről a területén megtalálható terrorista szervezetekkel, viszonyukról a térségen kívüli államok szerepvállalásához ebben a küzdelemben.

A térséget szétszabdáló törésvonalakhoz hozzájárul még egy, a magyar olvasó számára nehezen felfogható szakadás a muzulmán világon belül, ez pedig az iszlám vallás két alapvető ága, a *szunnita* és a *síta* irányzat közötti ellentét. A szerző a kötet összeállítása során sehol nem feledkezik meg ennek a lényegi ellentmondásnak a felvillantásáról. Éppen Kis-Benedek Józsefnek a vallási sajátosságok terén szerzett jártassága teszi a kötetet szinte nélkülözhetetlenné a Közel-Kelet zavaros viszonyaiban eligazodni kívánó olvasók számára.

Legalább ennyire „otthon van” a szerző a legkülönbébb terrorista szervezetek dolgaiban; kiváló ismeretekről tesz tanúbizonyosságot, amikor feltérképezi az al-Kaidával kezdődött, majd az Iszlám Állammal folytatódó vonulatot, bemutatva a két fő pólushoz többé-kevésbé kötődő csoportokat a nigériai Boko Haramtól a szíriai an-Nuszra Fronton keresztül a libanoni Hezbollahig. És végül magabiztosan eligazodik a térség államainak fegyveres erői, azok minőségi jellemzői és technikai felszereltsége terén is.

Míndeközben pedig nem feledkezik meg a „külső” hatalmak jelenlétéről, geopolitikai érdekeiről és törekvéseiről sem. Elsősorban az Egyesült Államok gazdasági és katonai jelenléte meghatározó a tágabb Közel-Keleten, de nem elhanyagolható Oroszország, Törökország és Irán szerepvállalása sem. Természetesen minden külső szereplő a maga pecsenyéjét szeretné megsütni az egész térségre kiterjedő komplex válság tűzénél, olykor – a pillanatnyi érdekeknek megfelelően – egymást segítve, olykor egymást akadályozva.

És már csak hab a tortán a palesztin kérdés áttekintése és a kurd kérdéskör felvillantása, amelyek a térség megoldatlan és megoldhatatlan problémái immár sok-sok évtizede.

Egy vonatkozásban gyakorta támadt hiányérzetem a könyv lapozgatása során. Kis-Benedek József olyannyira ismeri az általa elemzett problémakörök összefüggéseit, hogy fel sem tételezi: az olvasó esetleg kevésbé tájékozott. Bőkezűen bánik személynevekkel, földrajzi nevekkel, szervezetek gyakran változó megnevezéseivel, történelmi eseményekkel, amelyek – magyarázatok híján – inkább elbizonytalanítják az olvasót, semmint segítik a tájékozódásban. És sajnos szűkmarkúan bánik a térképekkel, azokat is a kötet végén helyezi el, pedig sokszor nagyon hasznosak lehetnének a szövegek között, amikor egy-egy adott körzetről esik szó.

Míndezen jellemzők fényében bátran ajánlhatom Kis-Benedek József könyvét mindazoknak, akik érdeklődnek a Közel-Kelet és Észak-Afrika térségének jelenségei iránt. Márpedig meggyőződésem, hogy az arab tavasznak is nevezett eseménysor óta – elsősorban annak következményei miatt – ugrásszerűen megnőtt az érdeklődők száma.

Kis-Benedek József: Katonai biztonság Marokkótól Iránig. Zrínyi Kiadó, 2018

Róbert Péter:

EGY ALAPMŰ ÚJRAKIADÁSA

Bernstein Béla: Az 1848/49-iki magyar szabadságharcz és a zsidók című művéről

A Zrínyi Kiadó gondozásában faksimile kiadásban megjelent Bernstein Béla: Az 1848/49-iki magyar szabadságharcz és a zsidók című műve, amely megjelenésekor, 1898-ban az első tudományos igényű összefoglalása volt a nagy idők eseményei zsidó vonatkozásainak, és azóta is a legfontosabb feldolgozás, kutatók számára megkerülhetetlen. Jókai Mór előszavában az egykori honvédekkel méltatva írta: „Ennek a csodálatos hazaszeretetnek nagyszámú adatait találjuk e könyvben összegyűjtve [...] A társadalom köszönettel tartozik értük az összegyűjtő és rendező kéznek.”

De ki is volt ennek az időtálló könyvnek az írója? Bernstein Béla, a pap és történetíró, az egyik legnagyobb magyar zsidó történész volt az első, aki a magyar zsidóság múltjáról jelentős munkát írt. 1868. január 7-én született Várpalotán. Veszprém megye zsidóságát, amely főleg a Morva-vidékről vándorolt be, ekkor már a magyarosodás és a modernebb szemlélet jellemezte, ellentétben az ország északi és keleti részén élőkkel. Talán ennek köszönhető, hogy az ifjú Bernstein Béla az ortodoxia által ekkoriban annyira támadott budapesti Rabbiképző növendéke lett, egy tanévet a breszlai (magyarul Boroszló, ma Wrocław) főiskolán töltve. Innen indult ki a korszerű, világi tárgyakat is oktató, indexhasználó rabbiképzés egész Európában; a budapesti volt a második ilyen intézmény a világon.

1892-ben a frissen avatott lelkész Szombathelyre került a tekintélyes és művelt hitközség élére, ahol a zsidó népiskolában már 1861 óta magyarul folyt az oktatás, amelynek történetét meg is írta és 1896-ban Budapesten meg is jelentette. Később sem szakadt el tőlük: már Nyíregyházán volt, amikor 1914-ben kiadta *A zsidók története Szombathelyen* című munkáját. Itt alkotta meg élete fő művét, az 1898-ban elkészült *A negyvennyolcas magyar szabadságharc és a zsidók* című monográfiát, amelyhez Jókai Mór írt előszót, jól tükrözve a boldog békeidők szellemét, amikor az egyenjogúsítás és a magyarosítás megoldani látszott a „zsidókérdést”; a magyar zsidóság a béke álmát aludta, amelyből később oly rossz volt az ébredés: „Szomorú jelenség volna, ha még a jelenkorban Magyarországon afölött kellene vitatkozni, hogy az emberi és polgári jogok a haza minden lakójára nézve általánosak legyenek. Ezt megállapítják törvényeink, de még szilárdabbá teszi a közérzület.”

Jóllehet más témát is kutatott a szombathelyi években, tanulmányai jelentek meg, de legjelentősebb, azóta is gyakran hivatkozott történelmi munkája *Az 1848/49-iki magyar szabadságharcz és a zsidók* című műve. Levéltárak sorában kutatott a fővárosban és a Dunántúlon, jelentősen támaszkodott a korabeli és későbbi folyóiratokra – amelyek között már zsidó felekezeti lapok is voltak! – és az akkor még élő szemtanúk elbeszélésére. Az 50. évforduló különben is megszorította a szabadságharczal foglalkozó kiadványok számát, olyannyira, hogy a *Századok* című történettudományi folyóiratban külön rovat indult ismertetésükre.

Ebbe a hazafias kórusba illeszkedett a fiatal vidéki rabbi munkája, amely azóta is nélkülözhetetlen alapmű mind az 1848–49. évi szabadságharczal, mind a zsidósággal foglalkozók

számára. A kötet bemutatja, hogy milyen volt a zsidók helyzete Magyarországon a reformkorban, az egyenjogúsítási igények első bátortalan jelentkezésétől kezdve a megélnékül politikai küzdelmek időszakáig, ismerteti a kor politikusainak gyakran ellentmondásos hozzáállását e kérdéskörhöz.

Munkája első fejezetében elemzi a hazai zsidóság „jogi helyzetét” a forradalom előtt. A zsidóság bizonyos mértékben már kikerült a középkori jellegű jogfosztottság állapotából, tárgyalások folytak az integráció megvalósításáról, de az egyenjogúság még messze volt, noha egyes reformkori politikusok, mint Kossuth, Klauzál Gábor vagy Eötvös József már ennek szükségét hangoztatták. Sajnos az irányadó nemesség többsége még nem jutott el ennek felismeréséig, legfeljebb a gazdaságilag fontos, műveltebb réteget voltak hajlandók befogadni – még Széchenynek is ez volt a véleménye. Bonyolította a vitát a szegény és nagyon vallásos galíciai zsidók bevándorlása, amelynek mértékét szívesen eltúlozták.

Bernstein II. József törekvésétől tekinti át a magyarországi zsidók történetét. Ő volt, aki először próbálta felemelni (és egyúttal germanizálni) a népességnek ezt a csoportját, de utána a folyamat megakadt egészen az 1840-es országgyűlésig, amely bizonyos jogokat adott a zsidóknak – a konkurenciától tartó, nagyrészt német városi polgárság ellenzése dacára.

A reformkor megélnékül politikai élete hatott a műveltebb zsidó rétegekre is, megindult magyarosodásuk, amelyet az 1844-ben megalakult Magyarító Egylet is ösztönzött. Már előbb létrejött a termelő munkába való bevonást szolgáló MIKÉFE (Magyar Izraelita Kézműves és Földművelési Egylet), mely a céhek tilalmaival szemben ipai szakmákra és mezőgazdaságra oktatta a zsidó ifjúságot; több mint egy évszázad után a Rákosi-rendszer tiltotta be! 1846-ban végre sikerül elérni a Mária Terézia által bevezetett „türelmi adó” megszüntetését. A zsidó vallásúakra személy szerint kivetett, már nevében is megalázó súlyos adónem évről évre emelkedett, és a megkeresztelkedésig kellett fizetni. Érinti ez a fejezet a heves vitákat, amelyeket a zsidók esetleges egyenjogúságának, ahogy akkor nevezték emancipációjának javaslata kiváltott. Bizony a jognélküliség hívei nagyon indulatosan fogalmaztak: „A zsidó vallás pogány vallás”; vagy: „Nem bánja, ha Confucius követői, török, görög, hinduk is jönnek be, csak a zsidók maradjanak künn” – így Szatmár követe.

Meg kell jegyeznünk, hogy ekkor már Európa nyugati országaiban megtörtént a zsidók egyenjogúsítása, amelynek a gazdasági és a kulturális életre gyakorolt pezsdítő hatását az odautazók is látták. Akik ennek ellenére vonakodtak ennek átvételétől, a zsidó bevándorlásra hivatkoztak, amelyet a ténylegesnél tömegesebbnek tüntettek fel és betiltását követelték. Utóbbi nehezen volt megvalósítható hiszen egy ország, az Osztrák Császárság tagállamaiból (Cseh–Morvaország, illetve Galícia, Bukovina) jöttek.

A második fejezet március 15-e eseményeiről és egy nem kívánt fejleményről, a zsidóellenes zavargásokról szól; ezeket a kormány erőteljesen elfojtotta, de részük volt a tervezett és a zsidók által várt egyenjogúsítás elmaradásában. Nem szívesen vették be őket a Nemzetörségbe, amíg az csak parádézott és díszelgett, a véres csatákban viszont az első puskalövéstől ott voltak.

Legfontosabb része a könyvnek a negyedik fejezet, amely Önkéntessereg, honvédség, népfelkelés és a zsidók címmel közöl részleteket ezekről a hősi időről. Sok esemény, vitéz cselekedet teszi különösen érdekessé ezt a fejezetet. A lelkes szolgálat annál inkább meglepő, mert az előző századokban a zsidók nem lehettek katonák, még II. József is csak szekerésznek és a tüzérség segédszemélyzetének sorozta őket. (Igaz, hogy már a Napóleon elleni háborúban akadtak zsidó tisztek!) Természetesen elsősorban a katonaorvosok és hírszerzők között szolgálták a magyar szabadság ügyét, de adakozásuk és a honvédség felszerelése körüli érdemeik is jelentősek, ahogy ezt a kötet részletezi. A „zsidók belügyeit”

elemző fejezet nem a harci eseményekkel foglalkozik, a felekezet korabeli megoszlásáról, állapotáról ad információt, majd az osztrák győzők bosszújáról olvashatunk, melynek oka a zsidók szabadságharcban való kiállása volt. Zárásul azokról a zsidókról ír Bernstein, akik elkísérték Kossuthot az emigrációba, közülük 62 jelentősebb személy rövid életrajzát is közli.

Március 15-e kapcsán külföldre is kitekint, hiszen lehetetlen nem észrevenni a zsidók részvételét a „népek tavasza” forradalmaiban. Pesten ezt nem látja annyira jelentősnek, csak egy fiatal orvos buzgólkodását emeli ki, aki valószínűleg „a későbbi Korányi tanár volt, akkor még Kauders és zsidó”. Érdekes ez a szűkszavúság, hiszen pl. Táncsics kiszabadításánál a tömeg egyharmadát nézték zsidónak, és István főherceg a napról írva „zsidó suhancokat” emleget. Annál részletesebben ír a következő hetek zsidóellenes zavargásairól, amelyek végül elcsitulnak, de „az elégtétel elmaradt”. Beszámol az ennek következtében bekövetkező kivándorlási törekvésekről, de a kikeresztelkedési hullámról, amely pedig a pesti hitközség elnökét is érintette, nem ír.

Ezután öt fejezetben monográfiaszerű alaposággal taglalja a zsidók szerepét a függetlenségi küzdelem különböző vonatkozásaiban. Míg a Nemzetország szervezésénél még nagy az ellenkezés a zsidók bevonásával szemben, de amikor már harcolni kell, szívesen látják a zsidókat a fiatal honvéd alakulatokban. Ez szinte köztudomású, és a szerző – bár forráshiányra hivatkozik – műve legerjedelmesebb, negyedik fejezetében adatok sokaságával igazolja a katonáskodásból gyakorlatilag a 18. század végéig kirekesztett zsidóság bátor részvételét a küzdelemben. Magyarországon addig még az erődökben és a katonai igazgatás alatt álló határőrvidéken sem tartózkodhattak zsidók, csak 1788-ban engedélyezte II. József, hogy a szekerészekhez és tüzérségi segédszemélyzetnek közülük sorozzanak. Nagyon kevés zsidó tiszt volt, azok is megrekedtek a zászlósi fokozatnál. Annál meglepőbb ez a tódulás a honvédseregbe, ahová még külföldről is hazaszöknek zsidó katonák. Erre sok szép példát hoz a könyv. Objektivitására jellemző, hogy bár idézi a 20 000 zsidó katonáról tett nyilatkozatokat (Kossuth is ezt a számot mondta a szabadságharc alatt!), tartózkodó szerénységgel hozzáfűzi: „A pontos létszám megállapítása nem lehetséges!”

Fejezetet szentel a zsidók adakozásának a harc céljaira és nem fegyveres (egészségügy, sajtó, kereskedelem, ellátás) szolgálatának – amelyért olyan szigorúan bűnhődtek a bukás után. Itt találkozunk később a zsidó és magyar közéletben kiváló szerepet vitt nevekkel, mint Einhorn Ignác rabbi, a majdani Horn Ede államtitkár.

Nem lenne őszinte, ha nem foglalkozna a zsidó „belügyekkel”, a hitközségi reformtörekvésekkel és a magyarosodással, amelyeknek maga oly lelkes híve volt. Itt említi az utolsó pillanatban végre kimondott egyenjogúságot is. Haynau megtorló dühe szomorúan hosszú listáját eredményezi a zsidó sérelmeknek, amelyhez az emigráció zsidó tagjainak tevékenységét csatolja. Terjedelmes függelékkel, jegyzetekkel teszi tudományos rangúvá munkáját, amelyet kiegészített a zsidó honvédek fellelhető névsorával.

Műve vegyes fogadtatásra lett. Zsidó társadalmi körökben az elődök hazafiságának frissen elismert igazolását látták benne; nagy sikere volt, gyakran hivatkoztak rá. Szakmai oldalról már nem volt egyöntetű a vélemény. Büchler Sándor keszthelyi főrabbi és kiváló történész a *Magyar Zsidó Szemle* 1899. áprilisi számában fanyalgó kritikát közöl róla. Elismeri Bernstein szorgalmát és jó szándékát, de hiányolja az orosz és osztrák források feldolgozását, felrója hírlapi anyagok és a szóbeli közlések kritikátlan átvételét, háromoldalas hibajegyzékkel támasztva alá kifogásait. Javasolja egy javított átdolgozás kiadását.

Meg kell mondani, hogy egyes szerzők erőteljesebben bírálták a könyvet! I. J. (valószínűleg Illésy János levéltáros, történész) a *Századok* 1899. májusi számában már Bernstein

koncepcióját is támadja, felekezeti elfogultsággal vádolja. Bizonyos adatait mások is kétségbe vonták – a szerző elismerte a kritikát, előkészületeket tett egy második kiadásra. Sajnos papi munkája és hivatali elfoglaltságai (az Országos Rabbiegyesület elnöke és az Országos Rabbiképző Intézet „vezérlőbizottságának” tagja volt) ezt csak négy évtized múlva tették lehetővé.

Közben sem tétlenkedett, erről publikációk sora tanúskodik. Részt vett az Izraelita Magyar Irodalmi Társaság Bibliafordításában. Tantervek, hittankönyvek sorát adta ki, de nem maradt hűtlen a történeti kutatáshoz sem. Bibliatörténet, Jókai és a zsidók című tanulmány, egy négykötetes tankönyv a zsidóság történetéről, valamint sok kisebb cikk és dolgozat maradt ránk ebből az időből.

Közben 1909-ben a népes nyíregyházi gyülekezet élére került, a visszaemlékezések szerint ő volt a közösségnek évszázados történelme során a legkiválóbb rabbija, az egész város szerette és tisztelte. Nagyon hatott rá a világháború és szerencsétlen befejezése. A trianoni béke elleni templomi beszédét Magyarország igazságáért! címmel adták ki. 1939-ben már a zsidótörvények szorításában jelentette meg főműve átdolgozott kiadását, a Tábor könyvek sorozatban. Előszavában talán ezért írta: „A magyar zsidóság bátran hivatkozhat hosszú történelmére és arra a csodás korszakra, melyet a 48-as szabadságharc és annak következményei töltöttek be. Kétségbe nem vonható módon bizonyította be akkor lelkesedését és ragaszkodását a magyar haza szent ügye iránt.” Könyve vészjósló függelékeként már a 48-as zsidó honvédek leszármazottainak az országgyűlés mindkét házához intézett folyamodványát olvashatjuk, amelyben mentesítést kérnek a zsidótörvény alól! Nem kapták meg, és Bernstein Bélát sem kímélték... 1944-ben gettóba zárták. Fia elintézte Budapestre menetelét, de ő nem hagyta el híveit. Velük ment Auschwitzba, tudta mi vár rá; csak egyszerű fekete, szokása szerint jegyzetekkel zsúfolt Bibliáját vitte magával a vagonba.

Hitközsége többségével együtt sohasem tért vissza... Ma Nyíregyházán tér hirdeti emlékét, Szombathelyen utcát és kulturális központot neveztek el róla.

Bernstein Béla: Az 1848/49-iki szabadságharc és a zsidók. Zrínyi Kiadó, 2018.

ABSTRACT

Dear Reader (Col. Imre Porkoláb) 3
 Colonel Imre Porkoláb PhD, the new chairman (editor-in-chief) of the editorial board of Defence Review formulates the new tasks ahead of the periodical and the goals of publishing activity.

MILITARY ORGANISATION AND FORCE DEVELOPMENT

Gen. Zoltán Szenes (Ret.) – Lt. Gen. Zoltán Orosz: A Forward Operational Base – 20 years of the Office of the Hungarian Military Representative 4

As part of a conscious organizational development, the Office of the Hungarian Military Representative (HU MILREP Office) in Brussels was established on 15th January 1998 as a Section of the Permanent NATO Representation of Hungary. The MILREP Office, under the direct subordination to the Chief of Defence Staff, represents the military interests of our country in the NATO Military Committee, as well as liaises and cooperates with the NATO military authorities, the military representations of the Member States and partner countries. During the past two decades the Hungarian MILREP Office has changed with the Alliance, its tasks, organization and *modus operandi* changed, and its cooperative relationships enlarged. The article presents the development, mission, activities and adaptation of the Hungarian MILREP Office to the changing situation. Although the office moved into the new NATO Headquarters as part of the Hungarian NATO Mission in May 2018, its mission did not change: to do its best in representing the military interests of the country and the Hungarian Military, to contribute to the successful adaptation of NATO.

Keywords: NATO, Office of the Hungarian Military Representative, NATO Military Committee, NATO Military Authorities

Col. Imre Frankó: 20 years of the MLF – a perfect example of regional military cooperation 18

The study introduces the twenty-year-old MLF (Multinational Land Force) Brigade from its establishment through the emerging challenges until today. The unit has significant values and has been strengthened by a chain of successfully accomplished missions. Top level cooperation characterises the units of the participating nations who are able to integrate any other units from different nations fast and effectively into the activity of the MLF. The brigade plays a flagship role for the participating nations and it has become one of the most effective models of regional military cooperation. A meaningful progress was made in different areas such as the level of standards and documents, effectiveness of procedures or the organization itself. Yet, it includes the possibility of the expansion as well as the development of the organization. Moreover, excellent relations and military comradeship characterise the members of the MLF family. In this article the author introduces these processes using his personal experience as well.

Keywords: Multinational Land Force – MLF, regional military cooperation, Permanent Planning Staff – PPS, European Union Battle Group - EU BG, Defence Cooperation Initiative – DECI

Zsolt Csutak: New warfare of new ages – Cognitive security in era of informational and cyber warfare 33

In the new world of postmodern, globalised and computerized era of the 21st century, the relationship of communication patterns, human interactions, and information-share have drastically changed, consequently relations of warfare followed suit. The focal point of global economic and political assertiveness and clash of interests are also being shifted into cyber-space, where the electronic online media have turned into a cyber battlefield and information is turning into weapon. The new soft power tools of hybrid warfare are applied both by state and non-state actors, and to withhold and efficiently resist these new impact power factors proves to be rather difficult. These strategy and methodology, basically have been known for decades, however new cyber technological applications, hybrid warfare, and information operations make it appear new and challenging to react. The cognitive vulnerability of people and societies facing these new generation warfare applications and soft power tools also demand the implementation of new analytic strategic approaches, alternative counter-measures, and social psychological solutions.

Keywords: cyberspace, information and psychological operations, hybrid, information and electronic warfare, cognitive security, media influence, soft power, propaganda

INTERNATIONAL ACTIVITIES

Pál Bak – Ádám Hangácsi – Attila Polák – Márk Szabó – Adrienn Eszter Veres: The forming of migration routes and immigration affecting Europe 46

The refugee crisis in Europe peaked in the year 2015 when masses of third-country nationals moved to Europe. The EU immigration policy faced a big challenge. There is no unified regulation, and the countries are making efforts to secure their safety. The goal of the authors of the study is to present the main routes and characteristics of the migration crisis affecting Europe. Attempt is made to forecast them in the near future to see what is expected of migration this year.

Keywords: migration, routes, regulation, immigrants

Klementina Kozma: A frozen conflict in the post-Soviet region. Transnistria: a forgotten world 64

In the post-soviet region, on the territory of newly independent states there are several conflict situations, most of which have not been solved yet. The literature mentions them as „frozen conflicts”. Among them there is a less known region in the Republic of Moldova, the Trans-Dnester Republic (Transnistria), which is clearly supported by Russia.

Keywords: frozen conflict, Trans-Dnester Republic, Transnistria

COMMAND TRAINING

Lt. Col. Géza Vasvári: An overview of electronic information security capabilities of military organisations and their development 73

Communication and IT systems (CIS) providing efficient support to C2 tasks have gone through great development in the past period of time. The rapid development of digitalisation and infocommunication systems, the risks connected to them require continuous development of electronic information security. The goal of this study is to present the complexity of tasks related to the information security capabilities of military organisations.

Keywords: information security, electronic information security, information management, information security requirements

Col. István Nyitrai: The effect of the transport network's capability on the operations of the allied military forces in Hungary 90

The Ukrainian crisis at the eastern flank of NATO requires the quick deployment of the allied forces for implementing collective defence measures. During their deployment phase the reinforcing military organizations transit through our country and conduct operations on or from its territory. On the basis of the above-mentioned facts the aim of the present study is to investigate the national transport infrastructure from the aspect of the allied forces' transiting through or deploying in Hungary. The analysis was based on the relating rules and regulations, the technical literature and personal experience gained in this area. In accordance with the analysis performed it was established that our national transport infrastructure system basically met the requirement of the transiting and deploying military organizations in site of its disadvantageous radial structure. For the freedom of movement, the gradual elimination of the capital-centric structure is recommended.

Keywords: allied military forces, rapid deployment, collective defence, transit, use of forces, radial structure, transport network

LOGISTICS

Lt. Col. Tamás Terék: Ammunition storage in the Royal Hungarian Army between the two world wars, with regard to present standards 105

This article examines the methodologies and specific tasks of the storage of ammunition between the First and the Second World Wars, by analysing special directive F-103. It also deals with the specific aspects of the storage and management of ammunition during the interwar period, such as the handling of captured ammunition, and the various methods in use for inspection, transport and storage. A comparison is made between the ammunition technologies and requirements of the interwar period with those applied today, with the differences and similarities being discussed in details.

Keywords: ammunition, laboratory test, EOD expert, test, storage

MILITARY HISTORY

- Mihály Krámlí: On the sinking of battleship Szent István 116
 On June 9th 1918 SZENT ISTVÁN the one and only Hungarian built battleship left Pola for her very first action. The objective of Operation Korfu, led by Fleet Commander Rear Admiral Miklós Horthy, was to crush the Otranto barrage and destroy the Entente naval forces leaving Brindisi by battleships. However, at 3:30 a.m. on 10th June Italian motor torpedo boat MAS 15 torpedoed the SZENT ISTVÁN, which sunk at 6:12 a. m. Then the Operation Korfu was aborted.
 Keywords: First World War, Austro-Hungarian Monarchy, navy, Operation Korfu, battleship SZENT ISTVÁN, Miklós Horthy
- Lt. Col. (Ret.) Sándor Mihók: The history of the Pesti Invalidus House 128
 The Pesti Invalidus House was a military institution with its own internal regulations, police, and military tribunal. It was a legally independent area and was not under the jurisdiction of the city of Pest. In the middle of the 18th century, in „the Pest Palace of the Old-aged”, 2,500 people lived in the nearly four-hectare area, and without exaggeration it could be stated that it was a city within the city. The head of the institution was generally a senior officer, and the daily lives of those who lived there were governed by military regimes. In fact, everything was available there, which was indispensable for the survival of soldiers and their families: a school for the children of the disadvantaged soldiers, textile factory for women and their own bakery, slaughterhouse, church, hospital, pharmacy and cemetery.
 Keywords: disabled veteran, house of veterans, Archbishop György Széchenyi, testamentary foundation, the Pesti Invalidus House

FORUM

- Maj. Gen. István Kun Szabó – Col. (Ret.) Sándor Sandra (Med.) – Col. László Sticz: Country, security, national defence, force development 139
 Armed forces need continuous preparation, capabilities, and technological background in order to be able to meet the requirements and guarantee national security at the highest possible level. The mission of the Hungarian Defence Forces is to maintain and develop such capabilities in accordance with the national defence plans. *Defence* and military *force development program Zrínyi 2026* is also aimed at this goal. The authors of the present article express their views on their thoughts on security, allied cooperation, national defence, the patriotic education of the next generations, also outlining similar practices in several other European countries.
 Keywords: security, alliance, national armed forces, capacity development, patriotic education, foreign experience

REVIEW

- Col. (Ret.) Eng. Csaba Gál: International military and military technology review 149
 A summary of the latest news in the international military and military technology press.
- Col. (Ret.) László Nagy: An encyclopaedia on the “hottest” region of the world 156
 A review of the book by József Kis-Benedek, entitled *Military Security from Morocco to Iran* [Katonai biztonság Marokkótól Iránig].
- Péter Róbert: A re-published basic work 158
 A thought-provoking review of *The 1848/49 Hungarian War of Independence and the Jews* [Az 1848/49-iki magyar szabadságharc és a zsidók] written by Béla Bernstein.

A HVK TUDOMÁNYOS SZAKKÖNYVTÁR KÖNYVAJÁNLÓJA

- Consuelo Valero de Castro: *Katonai egyenruhák enciklopédiája*
Ventus Libro, 2011, 3990 Ft
- Szunyogh Szabolcs: *Magyar menóra – Zsidó emlékhelyek Magyarországon*
Noran Libro, 2018, 3990 Ft
- Borgos Anna: *Holnaplányok – Nők a pszichoanalízis budapesti iskolájában*
Noran Libro, 2018, 3490 Ft
- Kovács Ágnes: *A hajlított kalap – Elhurcolt magyar műkincsek*
Noran Libro, 2018, 3400 Ft
- Markus Hornig: *Flow – Hasznos tudás mindenkinek 30 percben*
Kossuth Kiadó, 2017, 995 Ft
- Reinhard K. Spranger: *Motiváció, ösztönzés – Hasznos tudás mindenkinek 30 percben*
Kossuth Kiadó, 2017, 995 Ft
- Féja Géza: *A régi Budapest*
Noran Libro, 2018, 2990 Ft
- Kis-Benedek József: *Katonai biztonság Marokkótól Iránig*
Zrínyi Kiadó, 2018, 5300 Ft
- Müller Rolf: *Az erőszak neve: Péter Gábor- Az ÁVH vezetőjének élete*
Jaffa Kiadó, 2017, 3490 Ft
- Szabó Péter: *Keleti front, nyugati fogság.
A magyar honvédség a második világháborúban és azután 1941–1946*
Jaffa Kiadó, 2018, 3490 Ft
- Jásdi István: *Mi maradunk!*
Jaffa Kiadó, 2018, 3490 Ft
- Ablonczy Balázs: *A miniszterelnök élete és halála – Teleki Pál (1879–1941)*
Jaffa Kiadó, 2018, 3490 Ft
- Zach Even-Esh: *Az Underground erőedzés enciklopédiája*
Jaffa Kiadó, 2018, 3990 Ft
- A Római Birodalom felemelkedése és bukása / Kossuth Kiadó, 2018, 2990 Ft*
- Honvéd album / Kossuth Kiadó, 2018, 5990 Ft*
- Szabadkőművesség titkok nélkül – Dokumentumok és esszék a magyar szabadkőművesség történetéből /
Noran Libro, 2018, 3490 Ft*

SZERZŐINK FIGYELMÉBE

A Honvédségi Szemle közlési feltételei

Tájékoztatjuk szerzőinket, hogy a folyóirat lehetőséget biztosít a rovatoknál megnevezett témakörökben, maximum egy szerzői ív terjedelmű (40 000 leütés szóközökkel, a jegyzeteket és az esetleges illusztrációkat beszámítva) tanulmányok, szakkikkek megjelentetésére. A beküldött írásokat *szakmailag lektoráltatjuk*. A Szerkesztőség fenntartja a jogot a kéziratok – a magyar helyesírás szabályainak megfelelő – stilizálására, korrigálására és tipografizálására. A tervezett megjelenésről igazolást a Szerkesztőség csak abban az esetben ad ki, ha a Szerkesztőbizottság – a támogató lektori véleményre támaszkodva – a közlés mellett foglal állást. A tanulmány elfogadását követően a folyóirat kiadásában közreműködő HM Zrínyi Kft. a szerzővel *szereződést köt*, amely szabályozza a kiadással és a szerzői jogokkal kapcsolatos kérdéseket.

Folyóiratunk zökkenőmentes szerkesztése – az MTA által meghatározott követelményeknek való megfelelés – érdekében a szerzőktől az alábbiakat kérjük:

- A közleményeket elektronikus levél mellékleteként (Microsoft Word DOC- vagy DOCX-formátumban) szíveskedjenek eljuttatni a Szerkesztőségnek (kiss.zoltan@hmzrinyi.hu, illetve hsz@hm.gov.hu).
- A küldeményben tüntessék fel nevüket, rendfokozatukat, beosztásukat (foglalkozásukat), tudományos fokozatukat és elérhetőségüket (e-mail ím, telefonszám).
- Amennyiben mondanivalójukat ábrákkal (térképrészletekkel, grafikonokkal, táblázatokkal stb.) kívánják szemléltetni, azt magyar nyelvű illusztrációkkal tegyék. Folyóiratunk fekete-fehér megjelenésű, ezért ennek megfelelően készítsék el az ábrákat, lehetőleg egyszerű, vonalas formában, olvasható feliratozással. Az illusztrációkat külön csatolva is küldjék el, lehetőség szerint szerkeszthető formátumban. Az íráshoz csatoljanak magyar nyelvű ábraszöveget, melyben az ábra (táblázat) címe mellett tüntessék fel annak készítőjét, forrását, internetes hivatkozásnál a letöltés időpontját.
- Fotóillusztrációt csak különösen indokolt esetben közlünk. Ez esetben ügyeljenek a megfelelő nagyságú felbontásra, illetve az ábrához hasonlóan jelöljék meg a kép forrását.
- Kérjük, a leadott íráshoz csatolják annak angol nyelvű összefoglalóját és a vonatkozó kulcsszavakat. Folyóiratunk (a *Fórum* és *Szemle* rovatainak kivételével) csak tudományos igényességgel elkészített, a felhasznált irodalom feltüntetésével, illetve megfelelő hivatkozásokkal ellátott, első közlésű írásokat publikál.

Felhasznált irodalom

A *Felhasznált irodalom* jegyzékét a tanulmány végén, ábécérendben (a szerző neve kezdőbetűjének figyelembevételével) kérjük elhelyezni, az alábbiak szerint:

Könyv esetében:

Mendöl Tibor: Általános *településföldrajz*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1963.

Gyűjteményes kötet egy tanulmánya esetében:

Székely András: *A periglaciális felszínformálás*. In: Borsy Zoltán (szerk.): Általános természetföldrajz. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998, 356–421.

Periodikumok (időszakos kiadványok) esetében:

Ványa László: *Navigációs berendezések zavarása és megtévesztése*. Repüléstudományi Közlemények, XXVII. évf. 2015/2., 7–16.

Petkovics Tamás: *A hadiipar fejlesztési lehetőségei Magyarországon*. Katonai Logisztika, 24. évf. 2016/1., 54–87.

Internetes hivatkozásoknál:

NATO looks to global partnership. http://www.nato.int/cps/en/SID-42EC607A-C84E90A3/natolive/news_22328.htm?selectedLocale=en

Több szerző esetén a hivatkozott mű első szerzőjének nevét vegyék figyelembe.

Külföldi szerző(k) esetében is a vezetéknev alapján állítsák fel a sorrendet, pl. Bush, George W.: *Döntési helyzetek*. Ulpius Ház Könyvkiadó, Budapest, 2010.

Kydd, Andrew H. – Walter, Barbara F.: *The Strategies of Terrorism*. International Security, Volume 31, No. 1, 2006.

A felhasznált irodalomra vonatkozó szerkesztőségi alapszabály, hogy egyetlen olyan forrás se szerepeljen a *Felhasznált irodalom* jegyzékében, amelyre a szerző/szerzők a törzsszövegben nem hivatkoznak és amely nem szerepel lábjegyzetben.

Lábjegyzetek

A felhasznált irodalomra való konkrét hivatkozás az adott oldalon, tipográfiai kiemelések nélkül, *lábjegyzetben* történjen, a hivatkozás oldalszámának megjelölésével:

Borbély Zsuzsanna: Egészségmagatartás, kiegész, mentális egészség – specifikus stresszorok hatása a rendőrség próbaidős tiszthelyettes állományában. Szakdolgozat. ELTE, Budapest, 2017, 1–155.

Külföldi szerzőnél a művön feltüntetett formában:

John M. Violanti – Fred Aron: Police Stressors: Variations in Perception Among Police Personnel. *Journal of Criminal Justice*, 1995, 23:3, 287–294.

Walter Lippmann: *Public Opinion*. New York, Free Press, 1997.

A felhasznált irodalom ismétlődése esetén az i. m. jelölést használjuk:

Borbély: i. m. 150.

Közvetlen ismétlődés esetén: Uo. 150.

Ha azonos szerző(k)től több tanulmányra hivatkoznak, akkor a közleményeket a név után írt zárójeles évszámmal kell megkülönböztetni:

Borbély (2017): i. m. 150.

Ha ugyanazon évben megjelent több tanulmányra hivatkoznak, akkor az évszám után írt a, b, c stb. betűkkel kérjük jelölni mind a szövegben, mind a *Felhasznált irodalomban*:

Borbély (2017a): i. m. 150.

Kettőnél több szerző esetén az et al. jelölést kérjük alkalmazni mind a magyar, mind a külföldi szerzőknél is.

Borbély Zsuzsanna et al.: A tömeges méretű illegális migráció pszichés következményei a rendészeti feladatellátás során. *Hadtudományi Szemle*, X. évf. 2017/3., 288–304.

Hobson et al.: Compelling evidence of the need for corporate work/life balance initiatives: result from a national survey of stressful life-events. *Journal of Employment Counseling*, 38:1, 2001, 38–44.

Szintén a lábjegyzetben szerepeljenek a magyarázó, kiegészítő információk, illetve a rövidítések feloldásai.

Internetes hivatkozásnál kérjük feltüntetni a letöltés időpontját az adott oldalon, a lábjegyzetben:

NATO looks to global partnership. http://www.nato.int/cps/en/SID-42EC607A-C84E90A3/natolive/news_22328.htm?selectedLocale=en (Letöltés időpontja: 2014. 03. 02.)

Köszönjük együttműködésüket!

A Honvédségi Szemle szerkesztőbizottsága és szerkesztősége

ZRÍNYI KIADÓ